T. C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DR. HİLMİ MALİK EVRENOL'UN HAYATI VE ESERLERİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

HÜSEYİN HİLMİ ALADAĞ

Danışman

PROF. DR. HAMİT PEHLİVANLI

05 /08/2016
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Hüseyin Hilmi ALADAĞ tarafından hazırlanan "Dr. Hilmi Malik EVRENOL' un Hayatı ve Eserleri" başlıklı tez, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile kabul edilmiştir.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20.....

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum *"Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Hayatı ve Eserleri"* adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

05/08/2016

ÖN SÖZ

Cumhuriyetçilerin inşa etmek istediği yeni toplumsal yapıya "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" olarak Hilmi Malik Bey'in sağladığı katkılar üzerine yapılmış herhangi bir akademik çalışma yoktur. Tezimiz ile doğrudan ya da dolaylı olarak daha önce akademik bir çalışma yapılmamış olması bir taraftan "orijinalliği" temin ederken diğer taraftan bir "güçlüğe" de işaret etmektedir. Bu çalışma vesilesiyle, Hilmi Malik Bey'in pedagojik eserlerinin eğitim tarihimizdeki yeri ortaya çıkarılırken, sosyolojik, felsefi ve teolojik görüşlerinin Cumhuriyeti kuran kadronun tasavvur ettiği ve uğruna mücadele verdiği "yeni toplumsal yapı" ile "uyum" ve "işbirliği" de açığa çıkarılmış olacaktır. Böylece iktidar-aydın işbirliğiyle "erken cumhuriyet döneminin" topluma enjekte edilmek istenen değerler sistemi, politik ve kültürel kodları analiz edilmiş olacak ve Cumhuriyet dönemi inkılâpçı aydın profili hakkında gerçekçi tespit ve izahlara ulaşılacaktır. Cumhuriyet aydınının kendi halkına yabancı, giderek elitist bir kimliğe bürünmesi meselesinden yola çıkılarak Batı Sivilizasyonu'nun tarihi seyri içinde ürettiği "değerler sistemi" transfer edilirken *ancient regime* olarak yaftalanıp hedef tahtasına oturtulan kendi öz değerlerimizin ve tarihimiz boyunca "değerler manzumesi" olarak inşaa edip biriktirdiklerimizin ötekileştirilmesi neticesinde "aydınımızın" içine düştüğü "yabancılaşma" olgusu açıklanabilecektir. Bu analizler neticesinde Türkiye'de iktidar-aydın işbirliği dolayısıyla iktidar-toplum ayrış(tır)masının kökenine inilmeye çalışılacaktır. "Bir inkılâpçı cumhuriyet aydınının" eserleri analiz edilerek bu eserlerin biçim ve içerik bakımından hangi "değerler sistemi" ile örülmüş olduğu incelenecektir. Binaenaleyh; biz de evvela Tezimizin "Birinci Bölümünde" konu ile ilgili "Terminolojik" zemini teşkil etmeye gayret ettik. Batı'da "bilen insanın" (Homo Sapiens) hikâyesinden yola çıkıp İslam Kültür ve Medeniyeti'nin mahsulâtı olan Âlim ve Arif zümresini de kısaca ele aldık. Oradan "Osmanlı Münevveri'nden" "Cumhuriyet Aydını" kategorisine ulaşıp bazı mühim tespitlerimizi not düştük. Çalışmamızın "İkinci Bölümünde" ise "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" kategorisini hususi özellikleri ile tanımlayıp ortaya koyabilmek maksadıyla; Dr. Hilmi Malik Bey'in hayatını ve eserlerini bu cepheden analiz etmeye gayret ettik. Tezimizin "Üçüncü Bölümü" ise, Cumhuriyet Dönemi İnkılâpçı Aydınının Değerler Sisteminin ortaya çıkarılmasına hasredildi.

Bu çalışmanın muhtemel eksiklikleri ve zayıf yönleri bize aittir. Hepsini bu mahdut yazıda zikretmeye imkân bulamasam da bu çalışmanın başlangıcından nihayete erişine kadar; pek çok kimsenin "değerli katkıları" unutulamaz. Başta Danışman Hocam Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı; her daim cesaretlendirici, kuşatıcı ve samimi alakasıyla bu tezin bu keyfiyeti haiz olmasını temin eden kişidir. Teşekkürlerimi önce ona arz ederim. Doktora dönemi boyunca yaptığımız ilmi müzakereler vesilesiyle kendilerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. H. Ömer Budak ve Prof. Dr. İsmail Özçelik'e de müteşekkirim. Çalışmanın son etabında dâhil olan değerli Sosyolog Doç. Dr. Sıtkı Yıldız'a da teşekkür ederim. Ayrıca Hilmi Malik Bey'in torunu ve kendisi de akademisyen olan Ebru Evrenol Hanımefendi'nin değerli katkıları olmasaydı; zaten hakkında çok sınırlı belge bulabildiğimiz "Hilmi Malik Bey'in Hayatı" ile ilgili kısım çok cılız kalırdı. Hilmi Malik Bey'in gelini Mehpare Evrenol'a da kişisel albümünden ve arşivinden lütfettiği fotoğraflar vesilesiyle teşekkür ederim. İzmir Amerikan Koleji Müdiresi Sn. Didem Erpulat, IC Beyrut Amerikan Koleji Tarih Öğretmeni Sn. Reem Haddad benim için zahmet edip okullarının arşivlerini taradılar. Kolombiya Üniversitesi Karşılama-Yönlendirme Merkezi Koordinatörü Sn. April Perry ve Teacher's College'den Patricia Osbourne istediğim bilgilere ulaşmamda bana yardımcı oldular. Ancak New York Kolombiya Üniversitesi arşivindeki belge ve bilgilere ulaşmamda en önemli yardımı Kolombiya Üniversitesi arşiv yetkilisi Sn. Joanna Rios'tan gördüm.

Ben Fransız şair *Baudelaire* gibi kendimi milletsiz ve vatansız hissetmiyorum. Kendi insanımın ve ülkemin hikâyesine, başına gelenlere vukufiyetim arttığı nispette "kederim ve derdim" de büyüdü. *Tarkovski*'nin 1966 yapımı *Andrey Rublev* adlı başyapıtında Rublev; derin bir iç muhasebesi yaşadığı bir sahnede, "Bilgeliğin arttığı yerde keder de artar ve bilgisini arttıran derdini de arttırır" demişti.

ÖZ

ALADAĞ, Hüseyin Hilmi, "Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Hayatı ve Eserleri", Doktora Tezi, Kırıkkale, 2016

Bu araştırmada; Dr. Hilmi Malik Evrenol'un, Cumhuriyet Devrimlerinin halka benimsetilmesi ve cumhuriyetçi yurttaşlar yetiştirebilme projesinde katkısı ve yeri; psikolog-pedagog, ideolog-eğitimci, kısaca "uzman" sıfatı ile vermiş olduğu eserleri ve çalışmaları merkeze alınarak incelenmiştir. Bu projeye dolaylı ve direkt olarak sağladığı politik, kültürel ve pedagojik katkılara işaret edilmiştir. Dr. Hilmi Malik Evrenol'un; çeşitli meselelere dair kaleme almış olduğu hemen her çalışmasında "İnkılâp Prensiplerini" kendi "ulusuna" aşılamayı "misyon" edinmiş bir "inkılapçı cumhuriyet aydını" olduğu anlaşılmıştır. Bu vesile ile Cumhuriyeti kuran irade ve kadronun nasıl bir "aydın tipini" arzuladığı ve desteklediği ortaya koyulmuştur.

Cumhuriyetçilerin toplumsal yapıyı dönüştürürken "Cumhuriyet Aydını" ile yaptıkları işbirliği incelenmiştir. Toplumu yeniden yapılandırma çalışmaları ile inşa edilmeye gayret edilen "Modern Türkiye Cumhuriyeti" projesine kalemi ile katkı sunan ve karakteristik bir "inkılâpçı Cumhuriyet aydını" tipini yansıtan Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinde, cumhuriyet dönemi devrimlerinin izahının sağlanması (determination) ve devrimlerin "yurttaşlara" benimsetilmesinin öncelenmiş/hedeflenmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca Tezimizde "Modern Türkiye Cumhuriyeti" projesinin ve yurttaş profilinin hangi değerler sistemi ile kuşatılıp beslendiği de ortaya koyulmuştur. Buradan hareket ile Cumhuriyeti kuran irade ve kadronun toplumu şekillendirirken "aydın kesimi" hangi istikamette "işe koştuğu" analiz edilmiştir.

Hilmi Malik Bey'in eserlerini kuşatmış "değerler sisteminin" Türk İnkılâbını gerçekleştirmiş olan iktidar ile hep imtizaç içinde, senkronize uyum ve bütünleşmiş bir "işbirliği" içinde olduğu görülmüştür. Bu uyum ve işbirliği tespitinden hareketle bu durumun, "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının" tipolojik bir özelliği olmak üzere, iktidara bağlaşık ve muttasıl, yani bir anlamda "güdümlü" bir toplumsal kategori olarak doğmuş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle ülkemizde modernleşmenin başlatıcıları konumunda olan "Osmanlı Münevverlerinin"

karakteristik özellikleri ile de mukayese edilince "Batıcı aydın geleneği" ile "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının" tarihsel bir sürekliliği temsil etmiş oldukları müşahede edilmiştir. Her iki tarihsel kategorinin referansı da gayri-İslami "kültür evreni" içinde yer alan "Batı" olmuştur. Ayrıca tüm felsefi referansını Batı'dan almış "inkılâpçı cumhuriyet aydınının", Batı'daki ontolojik kökeni itibariyle, iktidara mesafeli ve her daim eleştirel bir mevkide bulunan *Intellektuelle* ya da *Intelligentsia* ile bu gerektiğinde "iktidara muhalif duruş" kıstasına göre kültür-genetik akrabalıklarının mevcut olmadığı kanaati hâsıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel, Aydın, Entelijansiya, İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını, İnkılâp, Devrim, Değerler Sistemi, Türkiye Cumhuriyeti, Dr. Hilmi Malik Evrenol

ABSTRACT

ALADAĞ, Hüseyin Hilmi, "The Life of Dr. Hilmi Malik Evrenol and his Works", PhD Dissertation (thesis), Kırıkkale, 2016

Our thesis in this study, Dr. Hilmi Malik Evrenol of the Republican revolution and the Republican citizens able to train people to learn the contribution and role in the project; psychologist-teacher, ideologue-educator, short of "Expert" and his work with the Title given by taking the center of his works that had been investigated. Of this project is to provide direct and indirect political, cultural, and pedagogical contributions have been pointing to. Dr. Hilmi Malik Evrenol; almost every study that has been written on various issues in "Revolution principles" of self "the nation" immunize "mission" whose was a "revolutionary Republican intellectuals" were understood to be. How will that founded the Republic on this occasion, and the staff of the "enlightened" have been found to be desirable and supported.

When converting the social structure of the Republicans, "Republican Intellectuals" with their collaboration examined. Which is planned to be built with its plans to restructure society "in the modern Republic of Turkey" with a pen he contributed to the project and the characteristic of the "Republican revolutionary intellectuals" in the works of Hilmi Malik Evrenol the type of reflecting the Republican period of the revolution in the provision of explanation (determination) of the revolution, "citizens" being adopted of/is targeted. Also our treatise "the modern Republic of Turkey" project and also encompassed by a system of values which the profile of the citizen have been revealed. From this point on the reshaping of the society that founded the Republic, and staff of the "intelligentsia" in which direction "running" were analyzed. Hilmi Malik's works, the "value system" which carried out always with the Turkish revolution ruling in harmony, synchronized and integrated "collaboration". The detection of this movement of harmony and cooperation in this situation, "the Republican Revolutionary Intellectuals" typological feature to be coherent and joined to power, so in a sense "guided" as a social category, it was inferred that he was born. From this point, the position of the initiator of which is the modernization of our country, "the Ottoman Intellectual"

characteristic features when it is compared with “the tradition of Western intellectuals” and “Republican Revolutionary Intellectuals” are represented it has been observed that a historical continuity. The reference of the category is also both historical non-Islamic “Culture universe” within the “West” has been. In addition, all taken from Western philosophical reference to the “revolutionary Republican intellectuals” in the West as the ontological origin, power distance, and always in a critical position or Intellectual Intelligentsia with this “opposition vein” according to the criteria of the it was essential that culture-genetic affinities are not available.

Key Words: Intellectual, Enlightened, Intelligentsia, Revolutionary Republican Intellectuals, Revolution, A System Of Values, The Republic Of Turkey, Dr. Hilmi Malik Evrenol

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.e/a.g.e	**:**	Adı geçen eser
A.g.m/ a.g.m	**:**	Adı geçen makale
akt.	**:**	Aktaran
AÜİFD	**:**	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
BCA	**:**	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BİMER	**:**	Başbakanlık İletişim Merkezi
Bkz./ bkz.	**:**	Bakınız
CİMER	**:**	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CHF	**:**	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	**:**	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	**:**	Çeviren
Der.	**:**	Derleyen
Haz.	**:**	Hazırlayan
IC	**:**	International College
KYK	**:**	Kitap Yazanlar Kooperatifi
MÜHFHAD	**:**	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
MEB	**:**	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö	**:**	Milattan Önce
M.S	**:**	Milattan sonra
p.p	**:**	Sayfa no (İngilizce)
RC	**:**	Robert College
s.	**:**	Sayfa no

Sn.	**:**	Sayın
TDVİA	**:**	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	**:**	Türk Tarih Kurumu
TDK	**:**	Türk Dil Kurumu
Vd./vd.	**:**	Ve diğerleri
Vb./vb.	**:**	Ve benzeri
Yay./yay.	**:**	Yayınevi
Yy.	**:**	Yüzyıl

ŞEKİLLER DİZİNİ

***Şekil 1*:** "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisini eserleri ve düşüncelerinde karakteristik olarak ortaya koymuş olan Dr. Hilmi Adnan Malik Evrenol…, Sayfa: 44

***Şekil 2*:** Hilmi Malik'in mezuniyet fotoğrafı..., Sayfa: 52

***Şekil–3*:** Dr. Hilmi A. Malik Bey'in telif ettiği "Çocuk Ruhu ve Terbiyesi" adlı 87 sayfalık Osmanlı elifbası ile yazılmış pedagoji kitabının kapağı, Sayfa: 57

***Şekil–4*:** Dr. Hilmi A. Malik Bey'in telif ettiği "Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti" adlı eserinde "modernliği simgeleyen" bir görsel üzerinden "çocuk terbiyesi" ve "yep yeni Türk nesli", Sayfa: 62

***Şekil–5*:** Dr. Hilmi A. Malik Bey'in telif ettiği "Türkiye'de Suçlu Çocuk" adlı eserin kapağı, Sayfa: 69

***Şekil–6*:** Dr. Hilmi A. Malik Bey'in ütopyası: "Halka her yerde inkılâbın prensiplerini aşılamak", Sayfa: 79

***Şekil–7*:** Dr. Hilmi A. Malik Bey'e göre "eğitim" amaç değil politik bir araçtır, Sayfa: 83

***Şekil–8*:** Dr. Hilmi A. Malik Bey'in tahayyül ettiği "İnkılâbın misyoner gençliği", Sayfa: 86

***Şekil–9*:** "Demokrasi Mefhumu" içinde "Ulu Kurtarıcıya" ithaf, Sayfa: 88

***Şekil–10*:** Hilmi Malik Evrenol'un "Revolutionary Turkey" kitabının kapak sayfası, Sayfa: 95

***Şekil–11*:** Hilmi Malik Evrenol'un "Revolutionary Turkey" eserinin "İçindekiler" (Contents) Kısmı, Sayfa: 97

Şekil–12: Dr. Hilmi Malik Evrenol *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri* adlı sosyolojik incelemesinde "istatistik" ve "Anket" gibi nitel araştırma metotlarını kullanmıştır, Sayfa: 107

***Şekil–13*:** Zeki Faik İzer'in 1933 yılında "Onuncu yıl şerefine" yaptığı "*İnkılâp Yolunda*" tablosu, Sayfa: 161

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……i

TÜRKÇE ÖZET……...iv

İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT)……vi

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ…….viii

ŞEKİLLER DİZİNİ……..x

İÇİNDEKİLER……....xi

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK VE BATI MEDENİYETİNDE "AYDIN" MESELESİ

1. BATI MEDENİYETİNDE AYDIN TERMİNOLOJİSİ……..10

1.1. Literati……10
1.2. Entelektüel……..12
1.3. Entelijansiya……...14

2. "OSMANLI MÜNEVVERİ"NDEN "CUMHURİYET AYDININA"……..17

2.1. Âlim-Arif……17
2.2. Osmanlı Münevveri……20

3. CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ VE İNKILÂPÇI AYDIN TİPOLOJİSİ……...38

3.1. Cumhuriyet Aydını……..38

İKİNCİ BÖLÜM

DR. HİLMİ MALİK BEY'İN (EVRENOL) HAYATI VE ESERLERİ

1. HİLMİ MALİK BEY'İN HAYATI…….43

1.1. Doğumu, Çocukluğu ve Aile Muhiti…….....43
1.2. Tahsil Hayatı……..49
1.3. Çalışma Hayatı……..53

2. ESERLERİ VE ESERLERİNDEKİ İNKILÂPÇI MUHTEVA…….. 55

2.1. PEDAGOJİ SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER…… 55

2.1.1. "Eski Terbiyeden Yeni Terbiyeye"- "İlm-i Pedagojiden Milli Pedagojiye Bir Kitap": *Çocuğun Ruhi Terbiyesi*…….. **56**
2.1.2. "İnkılâbı Yapan ve Yoğuranlara İthaf Edilmiş" Bir Kitap: *Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti*……**61**
2.1.3. "Orto-Pedagojik" bir çalışma: *Türkiye'de Suçlu Çocuk*……**67**
2.1.4. "Cinsi Terbiyeye Dair" *Annelerin Kızlarına Öğütleri*…….. **72**

2.2. POLİTİKA SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER …….73

2.2.1. *İnkılâp Yolunda*: "Yeni Hayatın Yeni Prensipleri…" ……**73**
2.2.2. *Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz*……..**87**
2.2.3. "Bir Cumhuriyet Destanı" ya da "Nereden Nereye": *Revolutionary Turkey*……**93**

2.3. SOSYOLOJİ SAHASINDA VERDİĞİ ESERİ…….105

2.3.1. "İlmi bir Saha Araştırması": *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri*…….**106**

2.4. İLAHİYAT SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER ……113

2.4.1. "Yeni Rejimin Yeni Dini" ve *Dinin Kalkınması*……..**114**
2.4.2. *Dinde Tefekkür*…….**119**

2.5. FELSEFE SAHASINDA VERDİĞİ ESERİ ……125

2.5.1. *Gerilikle Savaşan Filozoflar*……..**126**

2.6. EDEBİYAT SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER ……..127

2.6.1. *Arı (Esrarla Dolu Bir Hayat)*…….....**129**
2.6.2. "Bir İnkılâp Edebiyatı" ve *Elmadağından Memiş*……**133**
2.6.3. *Osmanlıca-Türkçe-İngilizce Lügat* (Sözlük)…….**138**

2.7. MUHTELİF KONULARDA KALEME ALDIĞI MAKALELERİ …..…139

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLMİ MALİK EVRENOL'UN ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ

1. HİLMİ MALİK EVRENOL'UN ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ

1.1. Cumhuriyetçilik…….....156
1.2. Laiklik ve Milliyetçilik……159
1.3. Devletçilik ve Halkçılık……...162
1.4. Muhafazakârlık ve İnkılâpçılık…….164
1.5. İnkılâpçılık ve Ahlakçılık……..166

2. CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ EKSENİNDE DEVRİMLER VE TOPLUMUN YENİDEN YAPILANDIRILMASI PROJESİ

2.1. İnkılapların Topluma Benimsetilmesinde Aydınların İşlevi…….....169
2.2. İktidarın Desteklediği Aydın Profili……172

3. TOPLUMU YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ TOPLUM YAŞANTISINA ETKİLERİ VE İNKILÂPÇI CUMHURİYET AYDINI HİLMİ MALİK

3.1. Değerler Sistemi ve Hayat Pratikleri Bakımından Toplumun Dönüşmesi…… 174
3.2. Hilmi Malik Bey'in Toplumun Yeniden Yapılandırılması Çalışmalarına Katkıları……..176

SONUÇ……179

KAYNAKÇA……..185

EKLER……200

ÖZGEÇMİŞ……....233

GİRİŞ

Tez çalışmamızda; Dr. Hilmi Malik Evrenol'un, Cumhuriyet Devrimlerinin halka benimsetilmesi ve cumhuriyetçi yurttaşlar yetiştirebilme projesinde katkısı ve yeri; psikolog-pedagog, ideolog-eğitimci ve uzman sıfatı ile vermiş olduğu eserleri ve çalışmaları merkeze alınarak incelenecektir. Bu projeye dolaylı ve direkt olarak sağladığı politik, kültürel ve pedagojik katkılara işaret edilecektir. Bu vesile ile Cumhuriyeti kuran irade ve kadronun nasıl bir "aydın tipini" arzuladığı ve desteklediği ortaya konulacaktır.

Cumhuriyetçilerin toplumsal yapıyı dönüştürürken "Cumhuriyet Aydını" ile yaptıkları işbirliği incelenecektir. Toplumu yeniden yapılandırma çalışmaları ile inşa edilmeye gayret edilen "Modern Türkiye Cumhuriyeti" projesine kalemi ile katkı sunan ve karakteristik "inkılâpçı Cumhuriyet aydını" tipini yansıtan Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinde, cumhuriyet dönemi devrimlerinin benimsetilmesinin (determination) sağlanması ve devrimlerin "yurttaşlara" benimsetilmesinin öncelenmiş/hedeflenmiş olduğu görülmektedir. Tezimizde "Modern Türkiye Cumhuriyeti" projesinin ve yurttaş profilinin hangi değerler sistemi ile kuşatılıp beslendiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Buradan hareket ile Cumhuriyeti kuran irade ve kadronun toplumu şekillendirirken "aydın kesimi" hangi istikamette "işe koştuğu" analiz edilmeye çalışılacaktır. Bizim bu tez çalışmamızda asıl maksadımız; muhtelif disiplinlere ait mevzularda kafa yorup mürekkep akıtan Dr. Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinin detaylı bir tahlil ve tenkidini yapmak değil, bu eserlerin özüne sinmiş "inkılâpçı cumhuriyet aydınının değerler sistemini" ortaya koyabilmek olacaktır. Fazlası tezimizin "sınırlarını ve sınırlılıklarını" aşmış olacaktır. Misal olarak sadece pedagojik sahada kaleme aldığı eserleri, incelemeleri ve makaleleri dahi başlı başına "eğitim bilimleri" bakımından bir tez çalışmasına kaynaklık edebilecek vasattadır. Tüm bunların yanı sıra Hilmi Malik Evrenol Kolombiya Üniversitesinden meşhur hocası Amerikan filozof John Dewey gibi "enstrümantalist" ve "pragmatist" görüşlerini, kalem oynatmış olduğu tüm disiplinlere yansıtmıştır. Tüm disiplinler onun canı gönülden bağlı olduğu "Türk İnkılâp Prensiplerini" halka benimsetebilmek yolunda "araçsallaştırılmış" birer imkândır. Böyle olunca Hilmi

Malik Bey'in pedagojik çalışmaları birer "politik pedagoji", sosyolojik incelemeleri "politik sosyoloji", edebi bir eseri dahi "İnkılâp edebiyatı" olmuştur. Esasen yazdığı hangi alana ve hangi konuya ait olursa olsun, onun kalemi, "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının Değerleri" ile tüm "vatandaşların" "terbiye edilmeleri" uğrunda seferber edilmiştir.

Her dönemde "toplumsal kategori" içinde yerini, mevkiini edinen fertlerin şahsiyetlerini inşa eden faktörlerden en başta gelenleri; "biyolojik miras", "fiziki-tabii çevre", "kültürel atmosfer", "grup tecrübesi" ve "ferdin kendine mahsus tecrübesi" şeklinde bir tarihi-sosyolojik temellendirme yapılabilmektedir.[1] Bir şahsın düşünce, eylem ve söylemlerinin doğru ve mümkün mertebe en "objektif" haliyle ortaya koyulabilmesi için yaşadığı dönemin toplumsal, kültürel, politik, ekonomik kısaca dönemin konjonktürü hesaba katılarak tartışılması zaruri görünmektedir. Bunlara ilaveten, mevcut "varoluşlar" bir anda kendiliğinden meydana gelmiş olamazlar. Her bir "oluş" kendini ortaya çıkaran tarihsellik içinde izah bulmaktadır. Tezimiz içinde Dr. Hilmi Malik Evrenol'un şahsında, bilhassa onun eserlerini ve düşüncelerini merkeze alarak ulaşmaya gayret edeceğimiz Cumhuriyet Dönemi İnkılâpçı Aydın Tipolojisini ortaya koymaya çalışacağız. Bunu ortaya koyarken "Giriş" kısmında konu üzerinde daha evvel yapılmış çalışmalara temas ettikten sonra çalışmamızda istifade ettiğimiz kaynakları belirteceğiz. Yine "Giriş" kısmında tezimizin önemini vurguladıktan sonra takip edeceğimiz yönteme ve sınırlılıklarımıza değineceğiz. Bu Tipolojinin temsil ettiği değerler sistemini çerçeveleyebilmek için tezimizin birinci bölümünde öncelikle *"Batı ve Türk Medeniyeti'nde aydın kategorisi ve terminolojisi"* ele alınacak, devamında "Osmanlı Münevveri'nden Cumhuriyet Aydını"na ulaşan bu "toplumsal kategori"nin tarihi seyri içinde geçirdiği istihale (değişim) incelenecektir. Kendisi de tipik bir inkılâpçı cumhuriyet aydını olan Dr. Hilmi Adnan Malik Evrenol'un eserleri analiz edilerek "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının Değerler Sistemi" tespit edilmeye çalışılacaktır.

Dr. Hilmi A. Malik (Evrenol), Türkiye Cumhuriyeti tarihinde oldukça az bilinen bir şahsiyettir. Hilmi Malik Bey hakkında yapılmış herhangi bir yüksek lisans ya da doktora çalışması yoktur ve yine Hilmi Malik Bey özelinde fikirleri ve eserlerinin ele alındığı monografik ya da biyografik formda yayımlanmış bir kitap da olmamıştır. Dolayısıyla yapmayı planladığımız bu çalışmamızla; Hilmi Malik Bey'in

[1]Amiran Kurtkan, ***Genel Sosyoloji***, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974, s. 146

eserlerinin cumhuriyet tarihimizdeki yeri ve bu eserlerde topluma enjekte edilmek istenilen "değerler sistemi", dönemin politik ve kültürel kodları da kullanılarak ilk defa analiz edilmiş olacaktır. Dr. Hilmi Malik Evrenol ile alakalı şimdiye kadar yayımlanmış sadece üç kısa makale olmuştur. Bunlardan biri M. Bülent Varlık tarafından kaleme alınmış "***Türkiye'de Sinema ve Tesirleri Üzerine Notlar"*** isimli makaledir.[2] Yine Prof. Dr. Mehmet Özden'in ***Onuncu yıl münasebetiyle Kemalizm: "Her yer mektep, herkes öğrenci" - pedagojik bir Kemalizm: Hilmi A. Malik ve İnkılâp Yolunda (1933)*** adlı bir makalesi vardır.[3] Diğer makale ise tez danışmanım Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı'ya ait olan, ***"Çocukluk Arkadaşı Hilmi Malik Evrenol'un Kaleminden Menderes Ali Adnan'ın Çocukluk ve Gençlik Hayatı"*** başlıklı çalışmadır.[4]

Çalışmamızın asli mevzusunu teşkil eden ***Dr. Hilmi Malik Bey'in Eserleri Üzerinden Cumhuriyet Dönemi İnkılâpçı Aydınının Değerler Sistemi*** isimli tezimize temel kaynaklar olmak üzere; evleviyetle yaptığımız arşiv incelemeleri neticesinde Dr. Hilmi Malik Evrenol Bey'in külliyatını meydana getiren kitaplarını ve makalelerini esas kabul ettiğimizi ve çalışmamızı bu eserleri merkeze alarak şekillendirdiğimizi beyan etmeliyiz. Hilmi Malik Bey, pedagojiden politikaya, sosyolojik incelemelerden teoloji ve felsefeye kadar uzanan geniş bir *spectrum* içinde fikirler serdetmiş İnkılâpçı bir "Cumhuriyet Aydını"dır. Hemen şu hususu mükerreren belirtelim ki; eserlerindeki bu geniş "spectrum" nedeniyle biz bu tez çalışmamızda Dr. Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinin detaylı bir tahlil ve tenkidini değil, bu eserlerin özüne sinmiş "inkılâpçı cumhuriyet aydınının değerler sistemini" ortaya koyabilmeyi hedef edindik. Cumhuriyet Türkiye'sinin hemen ilk yılları içinde Ankara Hilal Matbaası basımlı 1926 tarihli ve Osmanlı alfabesi ile kaleme alınmış döneminin ilk örneklerinden sayılabilecek 87 sayfalık pedagoji kitabı ***Çocuk Ruhu ve Terbiyesi***, 1931'de Ankara Köy Hocası Matbaası'ndan çıkan "Demokrasi" kavramının tarihini kısaca ele alıp muhtelif Batılı devletlerde mevcut bulunduğunu düşündüğü "demokratik uygulamalardan" örnekler vererek "mukayeseli" bir demokrasi tarifi ortaya koymaya çalıştığı ve yine diğer bölümlerinde "suçlu" ve

[2]M. Bülent Varlık, "Türkiye'de Sinema ve Tesirleri Üzerine Notlar", ***Kebikeç***, Sayı: 28, 2009, s. 222
[3]Mehmet Özden, "Onuncu yıl münasebetiyle Kemalizm: "Her yer mektep, herkes öğrenci" - pedagojik bir Kemalizm: Hilmi A. Malik ve İnkılap Yolunda (1933)", ***Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar***, İletişim Yay., Sayı 10, İstanbul, Bahar 2010, s. 135-148
[4]Hamit Pehlivanlı, "Çocukluk Arkadaşı Hilmi Malik Evrenol'un Kaleminden Menderes Ali Adnan'ın Çocukluk ve Gençlik Hayatı", ***Türkiye Günlüğü***, Cedit Neşriyat, Sayı 111, Ankara, Yaz 2012, s. 58–69

"hükümlü" vatandaşlarımızın tutulduğu "hapishanelerin" sosyolojik vaziyetlerini incelediği 45 sayfadan müteşekkil kitabı ***Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz,*** Yine bir sosyolojik inceleme kitabı olan ve "suç işlemiş çocukların" çeşitli açılardan istatistikî araştırmalarına da yer verdiği ve 1932 yılında Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye Matbaası'nın yayımladığı 148 sayfalık kitabı Türkiye'de ***Suçlu Çocuk: İçtimai Dertlerimiz***, çocuk ve çocuk eğitimini pek çok bakımdan ele aldığı 1932'de İstanbul Bürhaneddin Matbaası'nda basılmış 148 sayfadan oluşan pedagoji kitabı ***Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti,*** 1933 tarihinde Ankara Halkevi Neşriyatı'ndan çıkan 25 sayfalık "kız çocuklarına cinsi terbiyenin nasıl verilmesi lazım geldiğini" anlatan ve annelere hitaben yazılmış pedagojik risalesi ***Annelerin Kızlarına Öğütleri***, Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye Matbaası'ndan çıkan 1933 tarihli ve 54 sayfalı ülkemizde sinemanın tarihi gelişimi ve Türk toplumu üzerindeki menfi ve müspet etkilerini incelediği ***Türkiye'de Sinema ve Tesirleri***, Cumhuriyet'in ilanının onuncu yılı münasebetiyle Türk İnkılâbının yüceltildiği 50 sayfalı 1933 tarihli Ankara Hâkimiyet-i Milliye baskılı eseri ***İnkılâp Yolunda,*** Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Türk İnkılâplarını dünyaya tanıtmak ve bu manada kat edilen mesafeleri gösterebilmek üzere İngilizce olarak kaleme aldığı 1936 tarihinde "Librairie Hachette"- Ankara Haşet Kitabevi baskılı 145 sayfadan oluşan eseri ***Revolutionary Turkey***, Sembolizm'in önemli temsilcilerinden Maurice Maeterlinck'in çocuklar için yazılmış meşhur bir eseri olan ve tercümesini 1938 yılında Hilmi Malik Bey'in yapmış olduğu Ankara Çankaya Matbaasından çıkmış 94 sayfalık tercüme kitabı ***Arı-Esrarla Dolu Bir Hayat***, İlk olarak *Ulus* gazetesinde neşredilmiş bir "*ancient regime*" eleştirisi ve "Cumhuriyet Ankara'sı güzellemesi" olan 1940 tarihli Ankara Haşet Kitabevi'nden çıkmış 30 sayfadan mürekkep hikâye kitabı ***Elmadağ'ından Memiş***, aradan yirmi üç yıl geçtikten ve Demokrat Parti iktidara geldikten sonra Dr. Hilmi Malik Bey'in teolojik mülahazalarını içeren ve Ankara Güven Matbaası'nda 1953 senesinde basılmış 20 sayfalık kitabı ***Dinin Kalkınması,*** yine teolojik görüşlerine yer verdiği 45 sayfadan müteşekkil 1962 tarihli ve İstanbul Tan Gazetesi ve Matbaası'ndan Broşür olarak çıkan ***Dinde Tefekkür***, Bir derleme çalışması olan ve muhteviyatında Batı düşünce tarihinde iz bırakmış bazı filozofların ve fikirlerinin tanıtıldığı 31 sayfalık 1966 baskılı İstanbul Tan Gazetesi ve Matbaası tarafından neşredilmiş kitabı ***Gerilikle Savaşan Filozoflar*** tez çalışmamıza kaynaklık eden kitaplar cümlesindendir. Arşiv taraması neticesinde bu Cumhuriyet Dönemi aydınımıza ait olan makaleler de incelenmiştir. Makaleleri de bu tez çalışmamıza yön

vermiş temel kaynaklarımız arasındadır. Dr. Hilmi Malik Bey'in *Türk Yurdu* dergisinde ulaşabildiğimiz kadarıyla 8 adet makalesi yer almıştır. "***Esas Tabiat***", Türk Yurdu, cilt: 21–7, Mayıs 1928 (17.Sene), sayı: 199/38, s. 270–273, "***Amerika'da Hayat Felsefesi***", Türk Yurdu, cilt: 21–7, Haziran 1928 (17.Sene), sayı: 200/39, s. 322–325, "***Çocuk Kulüpleri***", Türk Yurdu, cilt: 22–8, Teşrinievvel 1928 (Ekim 1928) (17.Sene), sayı: 204/43, s. 167–168, "***Büyük adamlar: John Dewey-İkinci Konfiçyüs***", Türk Yurdu, cilt: 22–8, Teşrinisani 1928 (Kasım 1928) (17.Sene), sayı: 205/44, s. 197–199, "***Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri***", Türk Yurdu, cilt: 3–23, Şubat 1929 (18.Yıl), sayı: 12/14, s. 31–33, "***Felsefeyi ve Düşünmeyi Sevenlere***", Türk Yurdu, cilt: 3–23, Mart-Nisan 1929 (18.Yıl), sayı: 15/16, s. 28–29, "***Jon Doi- Doi (Dewey) Pragmatist Değil, İnstrümentalisttir***", Türk Yurdu, cilt: 3–23, Mayıs-Haziran 1929 (18.Yıl), sayı: 17/18, s. 29–30, "***Avrupa'da Gördüklerim ve Beynelmilel Terbiye Kongreleri***", Türk Yurdu, cilt: 3–23, Birinci Kanun (Aralık) 1929 (19.Yıl), sayı: 24/218, s. 34–42.

Dr. Hilmi A. Malik Evrenol'un *Türk Yurdu* dergisi içinde yer alan tercümesini yapmış olduğu 6 adet makalesi de yine çalışmamız içinde kaynaklar arasındadır. Bunlar: "***Ahlak Terbiyesi-I***" Yazan: Dr. William Kilpatrick (Tercüme: Hilmi A. Malik), Türk Yurdu, cilt: 3–23, Temmuz 1929 (18.Yıl), sayı: 19/213, s. 41–45, "***Ahlak Terbiyesi-II***" , Yazan: Dr. William Kilpatrick (Tercüme: Hilmi A. Malik), Türk Yurdu, cilt: 3–23, Ağustos 1929 (18.Yıl), sayı: 20/214, s. 22–27, "***Ahlak Terbiyesi-III***" , Yazan: Dr. William Kilpatrick (Tercüme: Hilmi A. Malik), Türk Yurdu, cilt: 3–23, Teşrinievvel (Ekim) 1929 (19.Yıl), sayı: 21–22/215–216, s. 45–47, "***Ahlak Terbiyesi-IV***" , Yazan: Dr. William Kilpatrick (Tercüme: Hilmi A. Malik), Türk Yurdu, cilt: 3–23, Teşrinisani (Kasım) 1929 (19.Yıl), sayı: 23/217, s. 25–27, "***Ahlak Terbiyesi-V***" Yazan: Dr. W. Kilpatrick (Tercüme: Hilmi A. Malik), Türk Yurdu, cilt: 4–24, Şubat 1930 (20.Yıl), sayı: 26/220, s. 10–16, "***Avrupalıların Fikri Uyanışları***", Yazan: H.G. Wells (Tercüme: Hilmi A. Malik), Türk Yurdu, cilt: 6–26, Mayıs 1930 (20.Yıl), sayı: 29/223, s. 45–49, yukarıda belirtilen isim ve künyeli tercüme makalelerdir.

Dr. Hilmi A. Malik Bey'in tespit edebildiğimiz kadarıyla *Ülkü Halkevleri Dergisi* tarafından yayımlanmış pedagojik içerikli 7 adet makalesi de çalışmamızda bize kaynaklık etmiştir. Bunlar: "***Kışla ve Köy Terbiyesi***", Ülkü-Halkevleri Dergisi, cilt: 1, Nisan 1933, sayı: 3, s. 237–240, "***Sert Bir babanın Oğluna İtirafı***", Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, cilt: 5, Ağustos 1935, sayı: 30, s. 468–469,

"***Zekâsı Yüksek Çocuk Yetiştirmenin Yolları***", Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, cilt: 6, Birinci Kânun 1935, sayı: 34, s. 256–258, "***Kıskançlığın Başlaması, Gelişmesi ve Sonucu***", Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, cilt: 6, Şubat 1936, sayı: 36, s. 423–427, "***Korkunun Anası Cehalettir***", Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, cilt: 7, Mart 1936, sayı: 37, s. 44–47, "***Ana Baba Eğitimi Dirim Eğitimidir***", Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, cilt: 7, Mayıs 1936, sayı: 39, s. 192–195, "***Küçük Çocuklara Kitablar***", Ülkü-Halkevleri ve Halkodaları Dergisi, cilt: XVI, Eylül 1940, sayı: 91, s. 51–53, isim ve künyeli makaleleridir.

Yukarıda isim ve künyeleri belirtilen bu çalışmalarının yanı sıra H.G. Wells'e ait olan ve Hilmi Malik Bey'in tercümesini yaptığı "***Hindistan'da Hayat Felsefesi (Gautama Budha'nın Hayatı)***", Türk Yurdu, cilt: 6–26, Mart 1931 (21.Yıl), sayı: 39/233, s. 30–33, isim ve künyeli makale vardır.

Dr. Hilmi A. Malik Bey'in *Varlık* dergisinde yayımlanan " ***Çocuklarımıza Kamp Hayatı***", Varlık, Yıl: 7, Cilt: 8 (1.8.1939), sayı: 146, s. 53–54 ve "***Türk Çocuğu Bir Şahsiyettir***", Varlık, Yıl: 7, Cilt: 9 (15.9.1939), sayı: 149, s. 135, isim ve künyeli bu makaleleri de kaynaklarımız arasındadır.

Son olarak Dr. Hilmi Malik Evrenol imzalı ve *Forum* dergisi tarafından neşredilmiş teolojik muhtevaya sahip, "***Dinde Tefekkür***", Forum, 15 Haziran 1961, , Cilt: XIV, Sayı: 173, s. 19–20, "***Dinde Tefekkür-Eski İle Yeni Zihniyet-Gazali***", Forum, 1 Ağustos 1961, Cilt: XIV, Sayı: 174–176, , s. 12, isim ve künyeli makaleleri de tez çalışmamıza kaynaklık etmeleri bakımından incelenmiştir. Başbakanlık Devlet Arşivleri Cumhuriyet Dönemi katalogları içinde Hilmi Malik Bey ile alakalı sadece 2 adet arşiv belgesinin mevcut olduğu tarafımızca tespit edilmiş olup tez çalışmamızda bu belgeler de kullanılmıştır.[5]

Dr. Hilmi Malik Evrenol; daha evvel de ifade ettiğimiz üzere, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok az bilinen bir şahsiyettir. Ayrıca eserleri ve düşünceleri merkeze alınarak, "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" olarak Hilmi Malik Bey'in Cumhuriyetçilerin inşa etmek istediği yeni toplumsal yapıya sağladığı katkılar üzerine yapılmış herhangi bir akademik çalışma yoktur. Tezimiz ile doğrudan ya da

[5]1.Belge: Halkevleri kütüphanelerinde bulundurulması tavsiye edilen eserler ve temsil şubelerine gönderilen piyesler hakkında yazışmalar. **Tarih:** 24/3/1942 **Dosya:** 5.BÜRO **Fon Kodu:** 490..1.0.0 **Yer No:** 858.385..1, 2.Belge: Hilmi Malik Evren'in yapılan inkılapları anlatan İngilizce kitabının (kendi daktilo etmiş olduğu) tercümesi. **Tarih:** 29/1/1935 **Dosya:** 85199 **Fon Kodu:** 30..10.0.0 **Yer No:** 84.554..11

dolaylı olarak daha önce akademik bir çalışma yapılmamış olması bir taraftan "orijinalliği" temin ederken diğer taraftan bir "güçlüğe" de işaret etmektedir. Bu çalışma vesilesiyle, Hilmi Malik Bey'in pedagojik eserlerinin eğitim tarihimizdeki yeri ortaya çıkarılırken, sosyolojik, felsefi ve teolojik görüşlerinin Cumhuriyeti kuran kadronun tasavvur ettiği ve uğruna mücadele verdiği "yeni toplumsal yapı" ile "uyum" ve "işbirliği" de açığa çıkarılmış olacaktır. Böylece iktidar-aydın işbirliğiyle "erken cumhuriyet döneminin" topluma enjekte edilmek istenen değerler sistemi, politik ve kültürel kodları analiz edilmiş olacak ve Cumhuriyet dönemi inkılâpçı aydın profili hakkında gerçekçi tespit ve izahlara ulaşılacaktır. Cumhuriyet aydınının kendi halkına yabancı, giderek elitist bir kimliğe bürünmesi meselesinden yola çıkılarak Batı'nın tarihi seyri içinde ürettiği "değerler sistemi" transfer edilirken *ancient regime* olarak yaftalanıp hedef tahtasına oturtulan kendi öz değerlerimizin ve tarihimiz boyunca "değerler manzumesi" olarak inşaa edip biriktirdiklerimizin ötekileştirilmesi neticesinde "aydınımızın" içine düştüğü "yabancılaşma" olgusu açıklanabilecektir. Bu analizler neticesinde Türkiye'de iktidar-aydın işbirliği dolayısıyla iktidar-toplum ayrış(tır)masının kökenine inilmeye çalışılacaktır. Bir "inkılâpçı cumhuriyet aydınının" eserleri analiz edilerek bu eserlerin biçim ve içerik bakımından hangi "değerler sistemi" ile örülmüş olduğu incelenecektir. Biz Tezimizde; özellikle pedagoji, sosyoloji, politika, felsefe ve teoloji alanlarında eserler kaleme almış bir "Cumhuriyet Aydını"nın kitapları ve makalelerine yansımış düşünce evreninin hangi "değerler sistemi" ile örülü olduğunu tespit ettikten sonra Cumhuriyetçilerin iktidar-aydın işbirliği içinde toplumsal yapıya aşama aşama zerk ettikleri "değerler sisteminin" hayat pratiklerine nasıl yansıdığını da tartışmış olacağız.

Hilmi Malik Bey'in eserlerini kuşatmış "değerler sisteminin" Türk İnkılâbını gerçekleştirmiş olan iktidar ile imtizacının bulunup bulunmadığı ve eğer böylesi bir senkronize birlik ve uyum, bütünleşmiş bir "işbirliği" söz konusu ise bunun "Cumhuriyet Aydınının" tipolojik bir özelliği olmak üzere, iktidara bağlaşık ve muttasıl, yani bir anlamda "güdümlü" bir toplumsal kategori olarak doğmuş olduğu sonucuna ulaşacağız. Buradan hareketle ülkemizde modernleşmenin başlatıcıları konumunda olan "Osmanlı Münevverlerinin" karakteristik özellikleri ile de mukayese ederek bizdeki "aydın geleneği" ile "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının" tarihsel bir sürekliliği temsil edip edemediğini de tespit etmiş olacağız. Ayrıca tüm felsefi referansını Batı'dan almış Cumhuriyet dönemi "inkılâpçı aydınının" Batı'daki

ontolojik kökeni itibariyle iktidara mesafeli ve her daim eleştirel bir mevkide bulunan *Intellektuelle* ya da *Intelligentsia* ile genetik akrabalığının mevcut olup olmadığını da tartışmaya çalışacağız.

Tezimizde "arşiv tarama" faaliyeti neticesinde "içerik analizi" marifetiyle "doküman inceleme" yöntemi mihver kabul edilecektir. Dr. Hilmi Malik Evrenol'un kitapları ve makaleleri bu yöntem muvacehesinde ele alınacaktır. *Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Hayatı ve Eserleri* konulu bu tez çalışması "nitel" bir araştırmadır. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan "Tarihi Araştırma Yöntemi"dir. Tarihsel araştırmalar, geçmiş bir zamanda meydana gelmiş hadiselerin, "olgu"ların anlaşılması için tanımlama ve açıklama maksadını önceleyen ve sistematik bir biçimde "veri toplama" ve "veri-değerlendirme" çabası olarak tanımlanabilir.[6]

Tarihsel bir araştırmanın metodolojik bir formda yapılabilmesi için araştırma temel olarak dört aşamada gerçekleştirilir. Bunlardan ilki problemin tanımlanması; ardından tarihi konu ile alakalı kaynakların tespiti; bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin analiz edilmesi (biçim-içerik analizi) ve değerlendirilmesi; "problem" ile ilişkili bulguların yorumlanması ile ulaşılan "sonuç" kısmıyla çalışma nihayete ermektedir.[7]

Araştırmanın tekniği ise "tarihi araştırma yöntemleri" içinde yer alan tekniklerden biri olan "durum (vakıa) incelemesidir". Durum incelemesi, tarihteki herhangi bir "fenomeni" örnekleyebilecek bir olguyu-vakıayı derinlemesine inceleyerek, tarihi bir "problemi" aydınlatmayı amaçlar. Söz konusu olgu- vakıa, "fert" olabileceği gibi bir "grup", bir "kategori", "olay" ya da "kurum" da olabilir. Esasen "Durum İncelemeleri" daha derinlemesine nitel verilere ulaşabilmek için izafi olarak "sınırlı ve küçük örneklemleri" veri kaynağı olarak seçme eğilimindedirler.

Tezimiz için kullanışlı bulduğumuz "Amaçsal örnekleme yaklaşımı", ilişkileri keşfetmek için seçilen olgu-vakıa-durum bağlamında olay ve olguları anlamaya ve açıklamaya çalışır. Tez çalışmamız için seçilen örneklem, bu yaklaşımın türlerinden birisi olan "tipik örneklem" türüne dâhildir. Bu örneklem türü, araştırma konusunun temsil ettiği düşünülen ve konuyla ilgili tipik özellikleri gösterdiğine inanılan örneklemdir. En genel anlamda bu tez çalışması "*méthode inductive"*- Tümevarım metodu ile ortaya koyulmuş olacaktır.

---

[6]İsmail Özçelik, ***Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler***, Nobel, Ankara, 2011, s. 94
[7]İsmail Özçelik, ***a.g.e***, s. 96–97

Tezimizin taşıyacağı sınırlılıklar dikkate alınarak; "Giriş" kısmından sonra Birinci bölümde çalışmamız boyunca tartışacağımız "problemlerin" ilk olarak terminolojik bakımdan temellendirilmesi yapılarak "kavramsal çerçeve" çizilecektir. İkinci Bölümde ise Dr. Hilmi Malik Bey'in biyografik tanıtımının ardından, eserleri ve özellikle eserlerinin muhtevası incelenecektir. Tezimizin İkinci bölümünde Hilmi Malik Bey'in eserlerinin örülü olduğu "değerler sistemi" açığa çıkarıldıktan sonra "Cumhuriyet Dönemi İnkılâpçı Aydınının" kategorik ve kolektif olarak sahip olduğu "değerler sistemi" ortaya konulacaktır. Tezimizin Üçüncü ve son bölümünde ise; Cumhuriyet Dönemi'nde iktidar-aydın münasebetinin şekillenişi ve toplum üzerine etkileri Hilmi Malik Bey'in eserleri üzerinden açığa çıkarılacaktır. Bu bölümde bilhassa devrimlerin topluma benimsetilmesinde "aydınların işlevi" ve iktidarın desteklediği aydın profilinin ana hatları çizilecektir. Toplumu yeniden yapılandırma çalışmaları neticesinde Türk toplumunun "değerler sistemi ve hayat pratikleri" bakımından dönüşümü incelenecektir. İnkılâpçı bir cumhuriyet aydını olan Dr. Hilmi Malik Evrenol'un toplumun yeniden yapılandırılması projesine eserleri ve fikirleri ile sağladığı dolaylı katkılar tespit edilmiş olacaktır.

Tarihi seyri ve tekâmülü içinde Batı kültür birikiminin ürettiği "Literati", "Intellektuelle", "Intelligentsia" kavramsallaştırmaları, İslam kültür ve medeniyetinin mahsulâtı olan "Âlim-Ulema" kategorisi, Tanzimat sonrası Osmanlı "Münevver'i" ve Cumhuriyet Türkiye'si ile yaşıt sayılabilecek olan "Aydın" mefhumu; sosyal bilimler alanında üzerinde tam bir mutabakatın temin edilemediği kavramlar olmuştur. Bu kavramlardan her birinin tektip (uniform) ve tektür (homojen) bir tarifine girişip genel, bütüncül (holistic) bir tanımda uzlaşmak dünya kültür uzayında hatta Türkiye özelinde ne kadar mümkün olabilir? Bu kavramları etimolojik bakımdan incelemeye başlamak, bu kavramların ayrıştırılabilmesi, bu kavramsallaştırmaların özel ve ayrıcalıklı olarak epistemik düzeyde tanımlanıp konumlandırılabilmeleri bakımından bizlere bir noktaya kadar yardımcı olabilecektir. Ontolojik ortaya koyuş açısından ise kavramların ortaya çıktıkları tarihi dönemlerde siyasi, kültürel, toplumsal ve ekonomik şartların kendilerine ait hususiyetleri bu mefhumların taşıyacakları anlam katmanlarının oluşumunda belirleyici olduğundan, ayrı tarihsel dönemlere ve farklı toplumlara göre bu kavrayışlar farklılık arz etmektedir. Kavramların ve Olayların kökenine, temeline doğru (Retrospective) seyreden bir araştırma metodu ve yaklaşım tarzı bu kavramları yerli yerine konumlandırabilmek bakımından feragat edilemez görünmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRK VE BATI MEDENİYETİNDE "AYDIN" MESELESİ

1. BATI MEDENİYETİNDE AYDIN TERMİNOLOJİSİ

1.1.Literati

Batı Düşünce Tarihi içinde; göklerden yasaklı bilgiyi kaçırıp yerküreye indiren *Prometheus*'den, bilinmezin kapısını zorlayan mitolojik Pagan Kâhinlere, dogmacı skolâstik kilise yetiştirmesi din adamlarından, *Respublica Literaria*- Literatür Cumhuriyeti'nin vatandaşları olarak kendilerini tanımlayan "kalem kâtipleri" yani Literati'ye ve Reform ile Rönesans'ın tüm müktesebatını yedeğine alarak, *Ratio'nun*- (aklın) mutlaklaştırılan egemenliğinde Fransız İhtilali'nin fikri temellerini atıp Modern zamanları başlatan Aydınlanma dönemi (Enlightenment) ansiklopedistlerine[8] ulaşılır. Bu merhaleden sonra Aydınlanma döneminin tesis ettiği sistematik yaklaşımla[9] pozitivist, maddeci ve seküler bir zihin inşası ile kurgulanan *yenidünya*da, kamusal alan ve kapitalist üretim ve tüketim döngüsünde toplumsal bir kategori oluşturan hem nesne hem de özne[10] olabilmiş "Intellektuelle" e ulaşan bir seyir takip edilir.

---

* *Sapere aude!* Bilmeye cür'et et! Emanuel Kant'a ait bu deyişe çalışmamızın bu bölümünde yer vermemizin sebebi, Batı düşünce tarihi içinde rasyonalist ve pozitivist felsefenin mayalandığı "Aydınlanma" dönemi bakış açısını ve "batılı aydın tipolojisini" gayet özlü bir biçimde ortaya koyabildiğini düşünmemizdir.

[8]Ansiklopedilerin biçim ve muhtevalarının alfabetik bir formda kurgulanışında dahi, aklın; her şeyi kavrayabilecek *transcendent*- (müteal) yani aşkınlık iddiası ile bilginin *absolut*- mutlak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Bkz. L. Goldmann, ***The Philosophy of The Enlightenment***, Routledge, Abingdon- Oxon, 2010, p.p 1–5

[9]Aydınlanma düşüncesinin iki önemli özelliği olan sistematik yaklaşım; a. Bilgiyi olabildiğince kapsamlı hale getirmeye atfedilen büyük önem; b. Bu bilginin, alfabetik sırayla gösterilecek veri maddelerinin bir toplamı olduğu düşüncesi. Bkz. Lucien Goldmann, ***Aydınlanma Felsefesi***, (Çev. Emre Arslan), Doruk, Ankara 1999, s. 13–14.

[10]Dönemin yaygın mottosu " *Sapere aude!"*- Bilmeye cüret et! Öznel kavrayışın beyanı olarak okunabilir. Bkz. Kant, ***"Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt"(***Çev. Nejat Bozkurt), Say Yayınları, İstanbul, 2005, s. 263.

*Batı Sivilizasyonu'*nun[11] *Bilgi-İktidar* münasebeti üzerine kadim temellendirmelerinden bir diğeri de, insanların belirsizlik karşısında kaygı ve korku duydukları her durumda, bu belirsizliğin izah (determine) edilebilmesini sağlayan bilgileri, fikirleri ve belirsizliği giderebilen özellikleriyle, eski çağların mitolojik kahramanlarının, büyücü ve kâhinlerinin ayrıcalıklı bir konuma sahip olduklarıdır.[12] Bu bakımdan entelektüelin şeceresi; büyücü, otacı, müneccim, sihirbaz, bilici ya da şamanlara dayandırılmıştır. Entelektüelin genetiğinde var olan kendini imtiyazlı ya da üstün konumlandırma bilincinin altında yatan nedenlerden biri de; bu kâhin ve büyücülerin, bilginin membaı olarak doğaüstü güçlerle irtibat kurabilme yeteneğine sahip olduklarını iddia etmeleri ve topluma aktardıkları bilgilerin kaynağını insanüstü, tanrısal katmana atfedip böylece kutsallık kazanmalarıdır.[13] Orta Çağ Batı'da; skolâstik kilise teşkilatı bünyesindeki ruhban sınıfından (les clercs) din adamları eliyle Hıristiyan teolojisinin politik iktidar mücadelelerine angaje edilip *raison de eta* ve *reel politique* kavramlarının icat edilişine tanıklık etmiştir. Bu kilise-politika bütünleşmesi beraberinde *secularization* olgusunu intaç ederken iktidarın imkânları ile kendine yer edinmiş okur-yazarlar grubu (Literati), fikir ve kalemleri ile düzenin pekiştirilmesi (consolidate) misyonunu öncelemişlerdir. Her türlü bilgi marifetiyle mevcudu muhafaza etmenin ve yerleşik düzeni devam ettirebilmenin bir vasıtası olarak görülen *Literati*; topluma iyiyi, doğruyu ve peşinden gidilmesi gerekeni öğreten bir öğretmen edasıyla hayatını bilmeye adamıştır. Ortaçağ'da okur-yazarı imleyen *Literati*, toplumun seyrini belirleyen ideolojilerin bekçiliği vazifesini deruhte etmiştir. İyiyi gösterme vazifesinden dolayı dini ve mistik alanı işaret eden "les clercs" adlandırması ile etiketlenmiştir. Yerleşik düzeni ve kültürünü korumak vazifesinin pek doğal bir neticesi olarak değişime karşıdır. Bu muhafazakâr duruş onun konumunu da muhafaza etmesini temin etmiştir. Batı'da *Intellektuelle* ile *Literati'*nin tefrik edici hususiyeti; Rönesans ile sorgulayan zihniyetin teşekkülünden itibaren silikleşmiştir. *Aydınlanma Çağı* sonrası Batı'da *Modern Dönem'*in doğuşu

[11]Lisanımızda, toplumsal, hukuki, siyasal ve ekonomik bakımdan tekâmül etmiş, gelenekli, üst seviyede bir hayat formunu tanımlamak üzere kullanılan "*medeniyet"* kavramının, Batı dillerinin pek çoğunda tekabül ettiği sözcük ***"sivilizasyon"***dur. Bu kavram, Batı literatüründe ilk kez Fransız ekonomist Marki de Mirabeau tarafından 1756 tarihinde kullanılmıştır. Bkz. Server Tanilli, ***Uygarlık Tarihi***, Cem Yay., İstanbul, 1994, s. 12.

[12]Zygmunt Baumann, ***Yasa Koyucular ile Yorumcular***,(Çev. K. Atakay), Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.17- 24

[13]Mehmet Ali Kılıçbay, "Aydın(lık) Siyaset", ***Türkiye Günlüğü***, Sayı 35, 1995, s. 39–43.

ile paralel; akli ve fikri ürünlerini toplumsal ya da kamusal alan içinde eriten ve tanımlayan *Literati*, eleştirel bir kimlik kazanarak *Entelektüel*'e evirilmiştir.[14]

1.2.Entelektüel

Etimolojik açıdan *Intellektuelle*[15] sözcüğü Latince "*intellectus*" kelimesinden türemiştir ve Fransızcadır. Almanca "*verstand*", İngilizce "*understanding*" (anlama) de aynı sözcüğün bu dillerdeki karşılığıdır. Kavramak, anlamak; zihinsel bir kabiliyet, yani insanda düşünme hassasının varlığını gerektirmektedir. Bu kabiliyete, genellikle zekâ "*intelligence*" denildiğine göre; Entelektüel deyimi, zihni veya akli kabiliyeti ile meselelere çözüm arayan kimse olarak tanımlanabilir. Kelimenin ortaya çıkışındaki kök ve asıl, genelde kullanıldığı gibi isim değil, bir sıfattır. el işiyle, kas ve kemik gücü ile ilgili olan (manuel), *Intellektuelle* ise kafa işi yani akıl gücü ile ilgili olan demektir. Bu bakımdan entelektüeli eliyle veya sezgisiyle iş gören insandan ayırt etmek mümkün görünmektedir. Bu kelimenin ilk kullanımları 19. Yüzyıl Fransa'sında gerçekleşmiştir ve kullanımda sıfat isme evirilmiştir. Saint Simon'un 1821'de, Stendhal'in 1835'te kullandıkları bilinmektedir. 1845 yılına gelindiğinde Renan, bu kavramı kullanırken isim olarak vurgulamıştır. Entelektüel sözcüğüyle fikir ve sanat işçileri kastedilmektedir.[16]

1890 senesinin Ocak ayında, *Entelektüel Gençlik ve Çağdaş Fransız Romanı* konulu bir konferans veren Paris Öğrenciler Derneği Başkanı Henry Berenger, konuşmasında; gençlik cephesinden bir bakışla yaptığı Entelektüel tarifinde; modern hümanite felsefesine atıfla, toplumun iki kampa ayrıldığını, bunların barbarlar ve

---

[14]Şerif Mardin, ***Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3***, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 252–254

[15]*Entelektüelin çok sayıda ve çeşitli tanımları vardır*" bkz. Zygmunt Baumann, ***Yasa Koyucular ile Yorumcular***, (Çev. K. Atakay), Metis Yayınları, İstanbul, 2003. "*Kavramın kesinlikli bir tanımını yapmak her zaman önemli güçlükler yaratmıştır*" bkz. Murat Belge, "Tarihi Gelişme Sürecinde Aydınlar". ***Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi***, İletişim Yay.,İstanbul, 1985. "*tarif edilmesi kolay olmayan bir sosyal tip… Özelliklerinden biri de tarifindeki güçlük… Her ülkenin, her çağın, her sınıfın, her ideolojinin entelektüel anlayışı başka. Dünyaca kabul edilmiş bir entelektüel kıstası yok dense yanlış olmaz*" bkz. Cemil Meriç, ***Mağaradakiler***, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 24,*"Bazı kavramlar vardır, ne anlam taşıdıklarını hemen herkes bilir, ancak iş bu kavramların kesin tanımını yapmaya gelince bir türlü anlaşma sağlanmaz"* bkz. O. Demiralp, "Entelektüeller ve Aydınlar", ***Cogito***, Sayı 31,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.121–132

[16]H. Batuhan, "Entelektüel Kavramı Üzerine", ***Cogito***, Sayı 31, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2002, s.94-101

entelektüeller olduğunu söylemiştir. Barbarların demokratlar ve halkın teşkil ettiği insan güruhu olduğunu; hayatlarını el işçiliğiyle kazanan aktif insanlar olduğunu, Entelektüellerin ise, elitler grubu olarak sadece haz ve estetik peşinde koşan, sayıları sınırlı, aklı ve bilgisi ile geçinen insanlar olduğunu sözlerine eklemiştir.[17] İdealize edilmiş bir başka tanımlamada ise entelektüel; sanat, bilim ve metafizik alana ait tüm birikimlerinden hususi bir zevk duyarak *maddi olmayanın* peşinden gidip, *bilgiyi* ve *sezgiyi* pratik emellerine araç kılmadan, pragmatist ve çıkarcı bir yönelimle maddi olanı elde etme ihtirasına kapılmadan, "benim vatanım bu dünya değildir" diyebilen kişidir.[18] Batı'da bir *toplumsal kategori* olarak Entelektüel, kendi tanımı içine *aktivizm* içeren bir tarifin eklemlenmesi ile *fildişi kulesinden* inip *agorada* üstlendiği toplumsal misyonla kimileri tarafından bu yeni tarife göre temsil imkânı bulmuştur. Böylece Entelektüel;

> "*doğrudan kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokan ve evrensel insan ve toplum hesabına kabullenilmiş gerçeklerin ve bundan kaynaklanan davranışların tümünü sorgulama iddiasında olan kişidir*"[19]

19. Yüzyıl biterken Fransa'da, basın mensupları, yazarlar, hekimler, hukukçular, mimarlar, eğitimciler ve akademisyenlerden mürekkep entelektüellerin toplumsal bir kategori olarak tezahür ettiği görülmektedir. "Entelektüel" kavramının kamusal düzeyde ilk kullanılışı ve basında yankı buluşu *Dreyfus Vakası*[20] ile olmuştur. Başını edebiyatçı Emile Zola'nın çektiği, Marcel Proust, Anatole France, Andre Gide, Octave Mirbeau, Paul Alexis ve Levy Bruhl'dan oluşan bir grup yazar, hükümet politikalarını tenkit ettikleri "Entelektüeller Manifestosu" adıyla maruf protest bir bildiri yayımlamışlardır.[21] Dreyfus Davası'nda ortaya çıkan muhalif organizasyon, yayılmacı bir strateji ile geniş bir tabana oturtulmuştur. Batı'da

[17]Zeki Özcan, "Sosyo- Kültürel Fenomenler Olarak Entelektüeller", ***Doğu Batı Düşünce Dergisi: Entelektüeller II***, Sayı 36, Ankara, 2006, s. 46
[18]J. Benda, ***Aydınların İhaneti***, (Çev: C. Soydemir), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 37–38
[19]J.P. Sartre, ***Aydınlar Üzerine***, (Çev. A. Bora), Can Yayınları, İstanbul, 2000, s. 11
[20]Entelektüel kavramının yaygın kullanım kazanması bir grup meşhur yazarın Fransa'da o dönemin Fransız basınına yansıyan muhalif aksiyoner bir beyanname hazırlayarak politik bir tavır sergilemeleri ile olmuştur.
[21]D. Drake, ***French Intellectuals And Politics From The Dreyfus Affair To The Occupation***, Palgrave, Macmillan, Basingstoke, United Kingdom, , 2002, p.p 3

modernizm ile birlikte Entelektüel kimliğin oluşumundaki temel dinamiklerin anlaşılabilmesi bakımından, bu muhalif çıkışta vurgulanması gereken kritik bir nokta da şu olmuştur: Askerlik mesleğinden bir bilirkişi olmayan[22] meşhur Fransız edebiyatçı Emile Zola'nın; Fransız Ordusu'nda muvazzaf Yüzbaşı olan Alfred Dreyfus'un Alman ajanı olduğuna delil gösterilen sahte bir evrak tanzimi ile ordudan ihraç edilmemesi uğruna mücadele vermesidir. Zola "uzmanı" olmadığı bir meselede, haksızlığa uğratıldığını düşündüğü Dreyfus'u savunmuştur. Dünya çapında meşhur bir yazar olma vasfını kullanarak hükümet politikası aleyhinde toplumu etkileme gayreti içine girmiştir. Modern entelektüelin ortaya çıkışında, *Dreyfus Vakası* sembolik bir yerde durmaktadır. Bu olayla birlikte modern entelektüeller, zekâyı (*intelligence*) dahası söylemi (*retoric*) işe koşan ve hayatını bu çabasıyla anlamlandıran kişilerin organize olarak hareket etmeye başladığı bir kerteye ulaşmıştır. Böylece toplumsal duyarlılığın ya da kamuoyunun desteğini arkalarına alma gayretine giriştikleri bir anlayışın da başlangıç noktasını teşkil etmişlerdir.[23] Entelektüel, bu aşamadan sonra bir yol ayrımına gelmiş; ya mevcut iktidarın ve müesses nizamın değişmez hakikatler ve mecburiyetler olarak sunduğu aldatmacalara bilimsel kılıflar bulacak, ya da hakkaniyetin ve mazlumların yanında yerini alarak her türlü yalanın peçesini sıyıran bir hakikat savaşçısı olacaktır.[24] Entelektüel, hakkaniyetin tesis edilebilmesi için zekâsını, bilgisini, kalemini ve söylemini seferber edemez; menfaati uğruna, geleneksel ya da güçlü ve yerleşik olduğu için iktidarın güttüğü siyasetin aygıtı konumuna düşerse; bu varoluş biçimi, Entelektüelleri *"aydın ihanetine"* sürükleyecektir.[25]

1.3.Entelijansiya

Entelijansiya (*Intelligentsia)* kavramı ilk olarak 1860'lı yıllarda Rus romancı Boborykin tarafından kullanılmıştır. Alain Besançon'a göre etimolojik bakımdan sözcüğün aslı Almanca "*İntelligentz"* olup Polonyalılar eliyle Slavlaştırılmış ve

[22]Bu olaydan sonra Batı'da entelektüel kimliğin şekillenişinde bir muhalif damar ve kendini doğrudan ilgilendirmese dahi toplumsal meseleler karşısında politik bir tavır sergilemek yaygınlaşmıştır. Bu anlayış J.P. Sartre gibi kimi Fransız entelektüellerinde bir yaşam biçimi olarak "aktivist" entelektüel duruşu olarak tezahür etmiştir.

[23]Eric Cahm, ***The Dreyfus Affeir in French Society and Politics***, Routledge, New York, 2013, p.p 67–68

[24]L. Bodin, ***Aydınlar***, (Çev. Mehmet Dündar), Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 30

[25]J. Benda, ***Aydınların İhaneti***, s. 55–95

Ruslar tarafından kullanıma sokulup, kavram böylece Avrupa'da yaygınlaştırılmıştır. Martin Edward Malia ise "Intelligentsia"nın Latince *"İntelligentis"* kökünden geldiğini belirtmiştir.[26] *Entelijansiya,* Rus kültür tarihinde bilhassa işsiz-güçsüz insanların da içinde bulunduğu, vazifeleri sonlandırılmış din adamları, kürsüsü elinden alınmış akademisyenler, kitapları sansüre uğramış yazarlar, yüksek tahsil gören öğrenciler, eserleri toplumda ilgi görmeyen sanatçılar, imtiyazlı statülerini yitirmiş soylular gibi alt ve orta tabakadan memnuniyetsiz bir grup iktidara muhalif unsurdan oluşmaktaydı. Bu memnuniyetsizlik durumu, onları tenkitçi ve nihilist yapmıştı. Çarlık Rusya'sında ortaya çıkan bu yapı, yalnızca bir "grup" ya da "sosyal kategori" olmayıp, esasen fonksiyonel, misyon ve rol sahibi bir bilinç taşımıştır. İçinde yaşadığı toplumun sözcülüğünü ve iktidar-halk arasında bir köprü gibi aracılık rolünü üstlenmesi, ona "ihtilalcilik", "kurtarıcılık" vasfını vermiş olup; bu eğitim düzeyi yüksek ve "bir fikir sahibi" kişiler ihtilale hep müheyya (hazır) vaziyette bulunmuşlardır.[27] Özellikle üniversitelerin kısmen sağladığı özgürlük atmosferinde Çarlık Rusya'sını ve iktidarını tenkit eden teorilerini oluşturan bu grup içinde Çarlık rejiminin ve iktidar aygıtlarının alaşağı edilmesi kanaati iyice pekişmiştir.[28] Cemil Meriç'in de belirttiği gibi *Entelijansiya:*

> *"...cemiyetine düşman, Batı'ya hayran, Rus küçük burjuvalarıdır. Üniversite tahsili yapmışlardır. Köklerinden kopmuşlardır. Bir ütopya peşindedirler"*[29]

İhtilal gerçekleştikten sonra ise; Sabri Ülgener'in ifadeleriyle:

[26]Martin Malia, "What Is the Intelligentsia?", ***Daedalus***, Vol. 89, No. 3, The Russian Intelligentsia (Summer, 1960), pp. 441–458, Published by: The MIT Press on behalf of American Academy of Arts &Sciences, (Erişim): https://www.jstor.org, (01.03.2016)

[27]Zeki Özcan, ***a.g.m***, s. 57

[28]Şerif Mardin, ***İdeoloji***, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s. 161

[29]Cemil Meriç, ***Sosyoloji Notları ve Konferanslar***, İletişim Yay., İstanbul, 2006, s. 288

"Rus İhtilali ile birlikte parti iktidarı önünde herhangi bir oppozisyon- muhalefet söz konusu olamayacağı için "Intelligentsia" karşı kuvvet olmaktan çıkarılıp yönetim çarkları arasında öğütülmüş, bir hizmetliler kadrosu haline getirilmiştir… Aralarında oppozisyona yatkın olanlar ya "tasfiye" edilmiş, ya da bir kolayını bulup yurtdışına çıkabilmişlerdir."[30]

Tezimiz içinde hususi olarak Dr. Hilmi Malik Evrenol Bey'in eserlerini merkeze alarak incelemeye çalışacağımız *İnkılapçı Cumhuriyet Aydını*'nı ve sahip olduğu *değerler sistemini* kavrayabilmek için müracaat edeceğimiz *Terminoloji*'nin etimolojik, epistemolojik, ontolojik kökenlerine retrospektif analiz metotları marifetiyle biraz iddialı görünse de "soy kütüğüne" ulaşmaya gayret edeceğimiz bu bölümde, *Osmanlı Münevveri*'nin; Rus *İntelliagentsia'*sı ile Avrupa'nın *Respublica Literaria*'sının karakteristik özelliklerinden hangilerini mündemiç olduğu hususunu incelemeye başlayabiliriz.

[30]Sabri F. Ülgener, ***Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler,*** Derin Yay., İstanbul, 2006, s. 88-89

2. " OSMANLI MÜNEVVERİ"NDEN "CUMHURİYET AYDINI"NA

Batı'da "*hayata kafasını banan*"[31] "Literati", "Intellektuelle", "Intelligentsia" kavramlarının tarihi evrimini kısaca ele aldıktan sonra, Tarihimiz içinde; "Âlim", "Münevver", "Aydın" mefhumlarıyla tesmiye edilmiş olan ve ilim erbabını teşkil eden kategorinin geçirdiği istihaleyi (başkalaşımı) yine muhtasar olarak incelemenin doğru olacağı kanaatindeyim.[32] *Aydın Sosyolojisi* üzerine çalışmalar yapmış olan Şerif Mardin de konuyu ele almazdan evvel "bir tercüme engelinin aşılması gerektiğini" hatırlatan mühim tespitine ilaveten meseleyi şöyle değerlendirmiştir:

> *"Aydın kavramı bize Batı'dan intikal etmiştir. Geleneksel Osmanlı topluluğunda "âlim" (bilgin) ya da "arif" (derin veya gizli bilgileri kavrayabilmiş olan) olarak tanınan kişinin nitelikleri Batı'da "aydın"la birlikte telaffuz edilen, onun uzantısı sayılan "intellect", "intellectuel", "le sieele des lumieres" (aydınlanma yüzyılı) gibi ifadelerdeki vurguyu vermez."*[33]

2.1. Âlim-Arif

İslam Medeniyetinin teşekkül safhaları içinde, "ilim" mefhumunun Kur'an-ı Kerim'den neşet ettiğini ve bu Kur'ani ilimlere vakıf olanların "Âlim" olarak isimlendirildiğini söyleyebiliriz. Arapça "İlm" kökünden mübalağa sıfatı ile türetilmiş bir kelime olan *Âlim* "hakkıyla bilen" anlamına gelmektedir ve zaman içinde İslami toplumlarda Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh gibi sahalarda ihtisas sahibi kimseler "Âlim"[34] olarak adlandırılmışlardır.[35] Selçuklu ve Osmanlı Türklerinde ilim

---

[31]Batı Sivilizasyonu içinde oluşmuş bu kategoriyi niteleyebilmek kastıyla ve onlar tarafından hayatın ontolojik ve epistemolojik açıdan nasıl algılandığını özlü bir biçimde ifade edebilmek için tasarladığım bu aforizmayı kullandım.

[32]Meşhur bir Osmanlı Münevveri olan Ziya Paşa'nın "Batılılaşma" olgusunu hangi bakış açısı ile kavradığını bizlere gösteren bir misal olması münasebetiyle *"Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşaneler gördüm, Dolaştım mülki İslâmı bütün virâneler gördüm"* beyti burada zikredilebilir.

[33]Şerif Mardin, ***Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3***, s. 261

[34]"Arif" mefhumu ise "Tanıyan, bilen, vâkıf ve âşina olan, halden anlayan" gibi mânalara gelen, daha çok tasavvufi bir terimdir. Mârifet Ârifin bilgisine denir. Mârifet, kelâm ve felsefede ilimle eş anlamlı olarak umumiyetle bilgi mânasına kullandığı gibi mârifetullah şeklinde ve Allah hakkındaki bilgi için de kullanılmıştır. Tasavvufta ise Allah'a dair olan bilgi başta olmak üzere bütün varlık ve olayların

kelimesi döneminin bütün beşeri bilimlerini ihtiva eden, hiç birini dışarıda bırakmayan başta *İslami İlimler* olmak üzere; Astronomi, Matematik, Tıp gibi alanları da içine alan geniş bir anlam taşımıştır. Bu ilimlerin tamamı *medreselerde* talim edilmiş ve mezunlarına "Âlim" denilmiştir. "Ulema" kelimesi ise "Âlim" kelimesinin cemi siygasından türetilmiş olup medrese mezunlarına verilen çoğul adlandırmadır.[36] Osmanlı yönetici zümresi içinde yer alan ilmiye sınıfı oldukça imtiyazlı ve taltif edilen bir konuma sahip olmuştur ki bilinenin aksine birçok yenileşme hareketi *Ulemanın* öncülüğünde, desteklemesi ya da en azından tasvibi ile gerçekleşmiştir. Osmanlı'da âlimlerden istifade edilmesi hususu[37] genellikle onların kadılık, kazaskerlik, vezirlik, sadaret, defterdarlık, nişancılık gibi yönetimin ve bürokrasinin mühim vazifelerine tayin edilmeleriyle tezahür etmiştir.[38] Bu uygulama Osmanlı Devleti ve devamında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nde "Âlim", "Münevver" ve "Aydın" kategorilerinin neden iktidara ve devlet idaresine bağlaşık bulunduğu hakkında fikir verebilecek sade fakat önemli bir temellendirmedir. Batı'da Literati'nin Entelektüele dönüşümü sürecinde; *Literatus*'un "kolektif görev niteliğini"nden uzaklaşması sonucu kolektif hayatın bizzat temellerini sorgulayan bir özellik kazanıp özünde tenkit (*critiqué)* kabiliyetini barındırması, problemlere "kişi" olarak bakabilmesini sağlamıştır.[39] Bu "öznelik" durumu, "*öncelikle toplumsal aktörlerin cemiyet müesseselerinin belirlediği toplumsal ilişkileri değiştirmek suretiyle, toplumsal yapıyı dönüştürerek nihayet toplumsal değişmeyi gerçekleştirebilmelerini sağlamıştır.*"[40] İlkel toplumlardan başlayarak tarihteki büyük imparatorluklara kadar tüm toplumlarda değişim süreçleri mevcut olmuş ve imparatorluklarda olduğu gibi değişim süreçlerinin pek çoğu, bilinçli bir şekilde iktidar eliyle veya muhtelif siyasi ya da dini seçkinler tarafından başlatılmıştır.[41]

---

mahiyeti hakkındaki bilgiye mârifet denilmiş ve ârif (ehl-i mârifet) ile âlim arasında açık bir ayırım yapılmıştır. Bu ayırım hem mârifet (veya irfân) ile ilim arasındaki metot farkından, hem de ârif ile âlimin vasıflarının başkalığından ileri gelmektedir. Bkz. Süleyman Uludağ, "Arif", ***TDVİA***, III. Cilt, İstanbul, 1991, s. 360

[35]Suat Yıldırım, "Âlim", ***TDVİA***, II. Cilt, İstanbul, 1989, s. 460

[36]A. Adnan Adıvar, ***Osmanlı Türklerinde İlim***, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 6

[37]Osmanlılarda *İstimalet Politikası* için Bkz. H. İnalcık, " Türkler ve Balkanlar: Hoşgörü ve Koruma Politikası (İstimalet), Merkeziyetçi-Bürokratik İmparatorluğun Kuruluşu", ***BAL-TAM Türklük Bilgisi 3***, Prizren, 2005, s. 28–30

[38]Mehmet İpşirli, "İlmiyye", ***TDVİA***, XXII. Cilt, İstanbul, 2000, s. 141- 145

[39]Şerif Mardin, ***Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3***, s. 256- 57

[40]Emre Kongar, ***Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği***, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 56

[41]S. Noah Eisenstadt, ***Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim***, (Çev: Ufuk Coşkun), Doğu-Batı, 2014, s. 1–5

Modernleşme kültürel alanda okuma- yazma oranının artması ve bilimsel eğitime bağlı olarak ortaya çıkan yeni bir seküler "bilgi ve fikir" sahibi grubun yükselişi ile "geleneksel kültür yapıcı" grupların etkisinin giderek azalması şeklinde kendini göstermekte ve böylece toplumların sahip olduğu temel değerler sistemindeki özün değişebilmesi mümkün olmaktadır.[42] Osmanlı özelinde ilk olarak *Lale Devri*'nin tesis ettiği hususi kültürel iklimde saray bahçesine düşen bir tür Modernleşme tohumunun bu saray bahçesinde ilk filizlerini ve tomurcuklarını verdiğini söyleyebiliriz.[43] Batılı olmayan toplumlarda modernleşme, tabiatı gereği, Batılı toplumların dışarıdan müdahalesi sonucunda meydana gelen bir değişim sürecini ifade eder. Batı'nın "içeriden" modernleşmesine karşılık, Batılı olmayan toplumlarda modernleşme "dışarıdan gelen etkiler" tarafından motive edilmiş bir süreç (*process*) niteliğindedir. Bu açıdan, sömürgecilik, aristokratik yabancı ve yerli sermayenin işbirliği, "dışarıdan modernleşmenin" başlıca enstrümanları olarak kullanılmıştır. Esasen Batı'da 19. Yy "evrimci" düşünce sisteminin[44] tesirinde üretilmiş pek çok kuram (*theory*) ile teşekkül etmiş felsefi ekoller; geleneksel ya da "geri" kalmış toplumların ancak Batı'nın izini sürerek problemsiz ve sarsıntısız bir şekilde modernleşebileceklerini iddia ediyorlardı.[45] Batılı olmayan toplumlarda yabancı aristokratik bir seçkinler zümresinin veya Batılı modern kültürün zihin işletim performansıyla teçhiz edilmiş yerli bir aydınlar grubunun yahut da her iki grubun birlikte oluşturacağı bir organize çalışmanın yol göstericiliğine ihtiyaç duyulmuştur.[46] Modern bir toplum ile geleneksel bir toplum arasındaki politik, kültürel, ekonomik ilişkiler bir kez başladıktan sonra, süreç içinde, modernleşme yoluna girmiş olan geleneksel toplumda bu sürecin gereklerini yerine getirme misyonunu taşıyacak olan bir "entelektüeller grubu" oluşmakta ve bu grup misal olarak, "modern ordu" gibi sanayi toplumuna özgü değerleri benimsemiş bir teşkilat ve diğer gruplarla birlikte modernleşme sürecini "içeriden" besleyen "ajanlar" olarak

---

[42]Steven Vago, ***Social Change***, Prentice-Hall, New Jersey, 1989, p.p 132

[43]Gilles Veinstein, ***Fransa Anıları***, (Çev: Murat Aykaç Erginköz), Özgü Yayınevi, İstanbul 2002, s. 46

[44]*"Evrimci düşüncenin temelinde iki genel varsayım yatmaktadır. Birinci varsayım: Toplumsal gerçeklik belirli bir aşama sırasına göre yerleştirilebilecek olgulardan oluşmaktadır. Başka bir deyişle, "yüksek" ve "aşağı" yaşam biçimleri vardır. İkinci varsayım: Zaman akışı içinde "aşağı" düzeydeki yaşam biçiminden "yüksek" düzeydeki yaşam biçimine doğru gelişen tedrici bir süreç söz konusudur. Bu durumda evrimci paradigmaya bağlı düşünürler, dünyanın neresinde olursa olsun toplumları belirli bir aşama sırasına göre, yani geleneksel/modern veya ilkel/uygar diye ayırmaktan çekinmemektedirler"* Bkz. Hans. Van Der Loo, &Williem Van Reijen, , ***Sosyolojik Bir Yaklaşım: Modernleşmenin Paradoksları,***(Çev: Kadir Canatan.), İnsan Yay. İstanbul, 2003, s. 22

[45]Fahrettin Altun, ***Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş***, Küre Yay., İstanbul, 2005, s. 84- 86

[46]Levent Köker, ***Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi***, İletişim Yay., İstanbul , 2000, s. 51-52

vazife göreceklerdir.[47] Acaba Osmanlı'da böyle bir "misyon" ve "rol" üstlenmiş bir kategori oluşmuş mudur? Bu okur- yazar kesim, başlarda "Literati"ye pek çok bakımdan benzeyen bir yapıdayken ilerleyen aşamalarda bir muhafazakâr mesuliyet inancı içinde fakat paradoksal olarak yenileşerek, modernleşip Batılılaşarak "devleti kurtarmak" safhasına ulaşıp sonrasında Rus "Intelligentsia"sına mahsus yönetime muhalif tarzıyla "devrimci bir kurtarıcılık" vasfına mı erişmiştir?

2.2. Osmanlı Münevveri

"Osmanlı Münevveri"[48] ve sonrasında "Cumhuriyet Aydını"nın tarihi bağlam içinde kökenini, Osmanlı'nın siyasal, ekonomik ve toplumsal sisteminin köklü değişikliklere uğradığı, "gerileme dönemi" olarak etiketlenen döneme kadar götürmek mümkündür. 18. Yy. itibariyle, *ilm*-bilgi ile meşgul olan bu kategori, mevcudiyetlerini yönetim ile bütünleştirerek *müesses nizam*'ın ihyası yönüne kanalize etmeye başlamıştır. Bu Türk aydınının soy zincirindeki en önemli halkayı teşkil eden nitelik "misyonerliktir". Açıkçası, Türk aydını "devlet memuru" ve "misyoner" olarak doğmuştur. Türk aydının doğum koşulları içinde kendine bir misyonerlik vehmetmesi ve bunu görev bilinci içinde algılaması, onun kendini ve eylemini kutsayıp dini bir vazife şuuru içinde yapılandırmasına yol açmıştır. "Osmanlı Âlimi"nden "Osmanlı Münevveri"ne *ilm*-bilgi ile meşgul olan bu kategori *sınıf-u devlet*- (devlet hizmetlisi) olduğu için, halkı, Osmanlı egemen ideolojisi içinde, Yaratıcının bir emaneti olarak görmüş ve onu "kurtarma misyonunu" kendine münasip görmüştür. "Halk-(ahali) kurtarıcısı" vasfını üstüne alan bu zümre, halk için neyin iyi olacağını tespit etme ve tebliğ etme hakkını da bu payenin tabii bir neticesi olarak kendi üzerine görev bilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosunun felsefesinin özdeyişi haline gelen 'Halk için halka rağmen' sloganının tarihsel kökleri buradan filizlenmiştir. Bu tarihi seyir içinde halkı her zaman "kurtarma misyonu", "koruma vazifesi", ve "vesayet denetimi" altında tutulması gereken bir kitle olarak gören

[47]Levent Köker, ***a.g.e***, s. 62- 63

[48]Osmanlı döneminde münevver kelimesinin sözlüklerde kullanımı, XX. Yy. başlarında görülmektedir. "Münevver" kelimesini, kastedildiği manada kullanan ilk sözlük, ikinci baskısı 1925 yılında yapılan M. Bahaettin'in *Yeni Türkçe Sözlüğüdür*. Zikredilen bu sözlükte münevver, "ilm-ü marifeti tecrübesi çok, terbiye ve tahsil görmüş, malumatlı; açık fikirli" manalarında kullanılmıştır. Bkz. Fethi Naci, " 'Münevver'den 'entel'e", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay., İstanbul, 1995, s. 182

Tanzimat sonrası Batı hayranı "Osmanlı Münevveri" ve sonrasında "Cumhuriyet Aydını", halkın kendi belirlemediği bir yol üzerinde, kendi adına, "halkın iyiliği için" olduğu söylenen bu yönlendirmeler karşısında, halkın "çaresizliği" bir anlamda "tepkisizliği" sebebiyle ihanete uğradığını düşünerek giderek "ahali" ile arasını açmış ve kurtarmaya kalkıştığı halk ile arasındaki bu kopukluk, iletişimsizlik meydana gelmiştir.[49] Bu "Aydın" ve "Ahali" arasındaki kopukluk ile alakalı olarak Cemil Meriç:

> *"Aydınlarımız, Batı'nın her hastalığını ithale memur bir anonim şirket. On dokuzuncu asırda ithal ettikleri hastalığın adı "buhran"dı. Kelime doğar doğmaz birbirini kovaladı buhranlar: iktisadisi, içtimaisi, fikrîsi… Şimdi de yeni bir meta sürüyorlar piyasaya; "bunalım". Cıvık, sinsi, vahim bir marazdır. Kendimize pek yakıştırdığımız bu illetin kökü ne tarihimizde, ne uzviyetimizdedir. Aydınımızın en büyük kusuru, eskiden Batı medeniyetini tanımamaktı. Bu yüzden Batı'ya düşmandılar. Şimdi Batıcılar, kendi memleketinin yabancısı durumundadır."*[50]

Binaenaleyh; tarihi seyri içinde Devlet-i Aliye'nin moderniteyle karşılaştığı birinci aşama, devleti gerileten meselelerin çözümünü mevcut siyasal ve sosyal sistem içinde aramak şeklinde tezahür etmiştir. Bu aşamada, Osmanlı bir takım sorunlar yaşamış ve işlerin eskisi gibi yolunda gitmediğinin farkına varmaya başlamıştır. Ancak karşılaştığı *modern yenidünya* konseptini kendi bünyesinde izah edemeyip temellendiremediği için bu dönemdeki çözüm arayışlarını modernite olgusuyla ilişkilendirememiştir. Bu durumda problem, *müesses nizamın* bozulduğu kanaatini merkeze alan bir tanımlama içermiş ve bu sebepten eski düzenin ihya edilmesi çözüm olarak görülmüştür. İkinci aşamada, *modern yenidünya* yapılanması saray ve devlet bürokrasisinin "amaç" olarak değil de "araç" zihniyetiyle yaptığı reformlara eklemlenmiş olarak topluma sirayet etmiştir. Gelinen noktada henüz, Batı'nın tanınması ve *modern yenidünya* yapısını inceleme, çeşitli arayışlar ve etkilenme süreci hâkimdir. Batılılaşma çabası bağlamında, bu arayış ve etkilenmeler daha çok yönetici kadrolarda ortaya çıkmakta ve modernleşme hamleleri daha ziyade saray ve devlet bürokrasisi eliyle, sınırlı bir çizgide gelişmektedir. Üçüncü aşama,

[49]Mehmet Ali Kılıçbay, "Türk Aydınının Dünyasını Anlamak", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 176- 177
[50]Cemil Meriç, ***Umrandan Uygarlığa***, İletişim yay. İstanbul, 1996, s. 62

modern yenidünya ile yeni ilişki kurma yöntemleri öneren iktidar dışındaki kişi ve grupların politik- felsefi düşünce ve eylemlerinin gelişme dönemidir. Bu döneme aşamalı olarak *Genç Osmanlılar, Jön Türkler* ve nihayet politik bir örgütlenme olan *İttihat ve Terakki Cemiyeti*'nin Batılılaşma uğraşları, giderek bu grubun iktidar talepleri, döneme damgasını vurmuştur. Dördüncü ve son aşama ise, , *ulus-devlet projesi* ile Batı'nın tüm değer ve normlarının esas (*primer)* kabul edilip devlet ve toplum yapısına aktarıldığı, devrimci bir karakter kazandığı dönem olmuştur.[51] Burada ifade etmeye çalıştığımız Osmanlı modernleşmesi tedrici bir özellik göstermekteyse de; *Batı Sivilizasyonu*[52] ve onun felsefi, kültürel ve politik bütünüyle, Osmanlı hiçbir zaman ilişkisini kesmemiştir. Devlet-i Aliye'nin kudretli, ihtişamlı devrinde Osmanlılar, kendi medeniyetlerini Batı'dan "faziletli" ve ona takaddüm eden bir irtifada görmüşler, devletin savaşlarda aldığı yenilgiler ve toprak kayıplarıyla bağlantılı olarak, devletin niçin gerilediği meselesi, öncelikle devlet yönetiminin bozulduğu ileri sürülerek, daha sonra Batı'nın askeri üstünlüğü gerekçe gösterilerek cevaplandırılmaya çalışılmıştır.[53] Devlet-i Aliye'de bil-mecburiye girişilen bu ıslahat hareketleri muhtelif isimlendirmeler de almıştır.

> *"Bu çerçevede, Osmanlı İmparatorluğu özelinde, Osmanlıların Batı'ya yönelişinin başlangıcından beri, öncelikle askeri ve eğitim kurumlarında ortaya çıkan değişme, başkalaşma ve gelişmelere birçok isim verilmiştir. Mesela 18. Yüzyılın başlarında teceddüt veya ıslahat, daha sonraları Tanzimat olarak adlandırılan değişim-dönüşüm hareketleri, İstanbul'un çeşitli kesimlerindeki farklı yaşayış biçimlerini de ifade etmek üzere asrilik, asrileşme gibi benzer kavramlarla da anlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları ve Cumhuriyet'in başlarında gözlenen gelişmeler Batılılaşma hareketini ifade edecek bir tarzdan muasırlaşma, muasır medeniyet seviyesine ulaşma gibi tasvirlerle de anlatılmış, dildeki sadeleştirme çabalarıyla zamanla bunun yerine çağdaşlaşma terimleri benimsenmiştir*."[54]

[51]İlhan Tekeli, "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Üzerine Bir Üst Anlatı", ***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,*** III.Cilt, Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s. 19-43.

[52]Lisanımızda, toplumsal, hukuki, siyasal ve ekonomik bakımdan tekâmül etmiş, gelenekli, üst seviyede bir hayat formunu tanımlamak üzere kullanılan "*medeniyet"* kavramının, Batı dillerinin pek çoğunda tekabül ettiği sözcük ***"Sivilizasyon"*** dur. Bu kavram, Batı literatüründe ilk kez Fransız ekonomist Marki de Mirabeau tarafından 1756 tarihinde kullanılmıştır. Bkz. Server Tanilli, ***Uygarlık Tarihi***, Cem Yay., İstanbul, 1994, s. 12.

[53]Şerif Mardin, ***Türk Modernleşmesi***, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s. 9- 10

[54]M. Şükrü Hanioğlu, "Batılılaşma" ***, TDVİA***, V. Cilt, İstanbul, 1992, s. 148

Osmanlı'da öncelikle ıslahat hareketlerinin geride kalmış bir "altın çağ" özlemi içinde tasarlandığı hesaba katıldığında bu gayretlere ilk aşamada *reform* adlandırmasından ziyade *restorasyon* faaliyetleri demek daha doğru olacaktır.

> *"...Osmanlı için, geride kalmış bir Altın Çağ vardı ve bu her şeye bakışı belirliyordu. Pek çok incelemeci, Osmanlı'da evrensel anlamda bir "reform" kavramı bulunmadığına dikkat etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı var olan durumun iyi bir durum olmadığının fazlasıyla farkındaydı ve bundan kurtulmak için sürekli uğraş içindeydi. Ancak bu uğraşın özü, yeni bir şey yaratmak değil, eski duruma dönmenin yolunu aramak şeklinde açıklanabilir. Şu halde, "reform" değil, "restorasyon" diyebiliriz ."*[55]

Osmanlı için özlem duyulan bu "Altın Çağa" geri dönebilmek gayretlerinin fikri kodlarını *İslam Kozmolojisi* içinde bulmak mümkündür. Klasik İslami düşünce geleneğinde "geriye gidiş" paradoksal olarak esasen ilerlemenin imkânı olarak görülmüştür. Islahatların ilk dönemine hâkim olan atmosfer; kusursuz-mükemmel zamanlara yani *Asr-ı Saadete* ve bu dönemde Hz. Peygamber'in *vahiy* rehberliğinde tesis ettiği toplumsal düzen ve kurallar bütününe yeniden ulaşmakla, hiç olmazsa yaklaşmakla "kurtuluşun" mümkün olduğuna dair inancın belirleyici olduğu bir dönemdir.[56] Hatta bu düşünce yapısı Batılılaşma lehine değişimin, dönüşümün kaçınılmaz olduğu dönemlerde bile kontrollü, tedbirli seyretmiş görünmektedir.

> *"Mizancı Murat Bey bu psikolojiyi şöyle anlatır: "Dinleriyle mazilerine mağrur olan Osmanlılar için Frenkleri taklit etmek tariki pek sakim gelir idi." Doğrudur. Bunun sonucunda, ele aldığımız bu ikili çerçevede, Rusya Batılılaşmaya, "Ne kadar çok Batılı olabilirim?", Osmanlı ise "Ne kadar az Batılı olmakla yetinebilirim?" sorularıyla girmiş gibidirler. Bunun sonuçları da zaten bellidir."* [57]

"Osmanlı Münevverleri" içinde İslami hassasiyetler taşıyan zevatın bu modernleşme serüveninde önemli soruları ya da sorunları meselenin bir başka

[55]Murat Belge, "Türkiye ve Rusya", ***Modernleşme ve Batıcılık; Batılılaşma,*** İletişim Yay., İstanbul, 2007, 46
[56]Hasan Bülent Kahraman, ***Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I: Kavramlar-Kuramlar-Kurumlar***, agorakitaplığı, İstanbul, 2010, s. 13- 14
[57]Selim Deringil, ***İktidarın Sembolleri ve İdeoloji***, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 143

boyutunu oluşturmuştur: "Yerli kültür içinde İslâm'ın yeri nedir? Batı Medeniyeti karşısında Müslümanların tavrı nasıl olmalıdır? İslâm dünyasını İslâm mı geri bıraktı? Müslümanlara dinin hakikatleri, modern ilim nasıl öğretilecek? Dinî ve siyasî liderliği birleştiren hilafetin yeri nedir? İslâm inancı ve öğretisi etrafında birleşebilmek için kavmiyetçiliğin doğuracağı parçalanma nasıl önlenebilir? Bilimsel pozitivizmden yararlanarak yeni ve rasyonel bir İslâm anlayışı nasıl ortaya konulabilir? İçerideki ve dışarıdaki muhaliflere karşı İslâm nasıl makul bir şekilde müdafaa edilebilir? " Aklı ve Felsefeyi işe koşarak bu suallere cevap üretmek üzere fikir yürütenler arasında Filibeli Ahmet Hilmi, İsmail Fenni, Ferid Kam, İsmail Hakkı İzmirli, M. Ali Aynî, Elmalılı Hamdi Yazır gibi münevverler bulunmuştur. İslami "nakil" geleneğini bünyesine iyice sindirmiş olan Osmanlı düşünce evreninde "çelişki" bu bakımdan kaçınılmaz görülmüştür. Bu sorulara, cevap bulabilmek için Mehmet Akif gibilerin "İslam'ı Asrın idrakine söyletebilmeyi" teklif ederken kökeni Batı düşünce sistematiğinin içinde yer alan *eklektik* ve *reformist* bir yapı önermelerinden; yaşanılan "kafa karışıklığı" da izlenebilmektedir.[58]

İlk olarak III. Selim zamanında daimi elçiliklerin açılması, bilhassa Fransızlar başta olmak üzere yabancı subay ve askeri uzmanların eğitimci sıfatıyla getirilmesi, yine başta Fransızca olmak üzere yabancı dillerin öğretilmesi maksadıyla elçiliklere yapılan tayinler, eğitim alanında Batılı eserlerin tercümelerinin yaygınlaştırılması gibi reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar ile *modern yenidünya* ile Osmanlı yönetici tabakası arasında tesis edilen iletişim kanalları, Tanzimat döneminde ortaya çıkacak olan "Osmanlı Münevverleri"nin Batı'yı algılayışlarında önemli rol oynamıştır. Özellikle bu dönemde elçiliklerde görev almış ve *modern yenidünya* hakkında tafsilatlı raporlar hazırlamış Ebubekir Ratıp, Esseyit Ali, Mahmud Raif, Mustafa Rasih ve Behiç Efendi gibi zevat; Osmanlı Devleti'nin tez zamanda güçlenmesi için İslam'ın özünde mevcut manevi unsurlara maddi tedbirlerin de eklenmesinin icap ettiğini beyan etmişlerdir. Raporlarında Avrupa'nın ve Rusya'nın kat ettiği ciddi mesafeyi de vurgulamışlar ve "zamanın ruhunun" yakalanması gerektiğini beyan etmişlerdir.[59]

[58]Süleyman Hayri Bolay, "Türkiye'de Dinî Düşüncenin Macerası", ***Türk Düşüncesinde Gezintiler***, Ankara, 2007, s. 257–258

[59]Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Islahat Düşüncesi", ***İlmi Araştırmalar***, Sayı 8, İstanbul, 1999, s. 54- 57

Batı'nın askeri sahada üstünlüğünün somut olarak ortaya çıktığı bir realite olarak savaşların kaybedilmesi durumu karşısında Osmanlı Devleti, yönetim yapısını ve de toplumu Batı'yı üstün kılan standartlara uydurarak dönüştürmesi gerektiğini görmüştür.[60] Niyazi Berkes'e göre Modern Avrupa düşüncesinin izlerini gösteren ilk fikirler kendini III. Selim döneminde bilhassa 18. Yüzyılın sonlarında göstermiştir.

> *"... henüz daha Fransız Devrimi ideolojisini hazırlayan Aydınlanma dönemi düşünürlerinin siyasal düşüncelerinin yansımaları yoktur. Önemli olan yanları modern ordu eğitiminde modern matematik biliminin ne denli büyük rolü olduğunu anladıklarını göstermesidir."* [61]

II. Mahmut ile yönetim mekanizmalarına, evvela Avrupa'daki Osmanlı Elçiliklerinde, daha sonraki dönemlerde de Tercüme Bürosu'nda ve İstanbul'daki modern liselerden mezun olmuş bürokratlar getirilmeye başlanmış, modern bir orduya duyulan ihtiyaç sebebiyle, bu ordunun talimi ve teçhizi için modern usuller ithal edilmişti. Böylece, ordunun çeşitli kademelerinde görev yapacak olanlar için, modern matematik, coğrafya, tıp gibi konularda ve yabancı lisan olarak ise Fransızca öğretilmeye başlandı. Bir taraftan, demiryolu ve telgraf gibi modern ulaşım ve haberleşme vasıtaları tesis edildi. Osmanlı topraklarının her bir yanından gelen genç nesil bu yeni oluşumun bir parçası olmak üzere, mühendis, öğretmen subay, yönetici ve doktor olarak yetiştirildi.[62] 20. Yüzyıl Osmanlı'sında daha büyük kültürel ve politik dönüşümlerin aktörleri olacak askerler ve sivil bürokrasi mensupları bu şekilde ortaya çıkmış oldu. Osmanlı'nın pek çok maslahat için bel bağladığı, Batı eğitim formu içinde yetişmiş bu kesim hızla politize oldu ve bir "toplumsal kategori"

---

[60]Mümtaz'er Türköne, ***Türk Modernleşmesi***, Lotus, Ankara, 2006, s. 87

[61]Niyazi Berkes, ***Türkiye'de Çağdaşlaşma***, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2002, s. 99–100

[62]Ortaylı, Osmanlı'da eğitimli kesim arasında ortaya çıkmış olan düalist yapı hakkında şöyle der: *"Tanzimat'tan önce eğitim düzeninde bir ikileşme başlamıştı. Merkeziyetçi modern bir devlet kendi ideolojisini aşılamak ve ihtiyacı olan bürokrat kadroları yetiştirmek için, en azından yurttaşların din ve inanç farkını pek dikkate almayan tarafsız eğitim veren bir sistem kurmak zorundaydı… Dini eğitimin hâkim olduğu Osmanlı imparatorluğunda, 19. yüzyıl başından itibaren orduda ve nihayet mülki idaredeki modernleşme dolayısıyla laik niteliğe yakın modern eğitim veren okullar kuruldu ve bunlar dini eğitim kurumlarının yanı başında ve onların aleyhine yayılıp, genişlemeye başladılar… Osmanlı imparatorluğu tebaaya adaletin iki çeşit mahkemede (şer'i ve nizami) iki ayrı sistemdeki kanunlarla dağıtıldığı, eğitimin iki türde okulda yapıldığı, bürokraside iki sınıf memurun yan yana çalıştığı (daha doğrusu birbiriyle çekiştiği) iki tür dünya görüşünün birbiriyle çatıştığı bir toplum sistemi halinde ömrünü tamamladı."*Bkz. İlber Ortaylı, "Osmanlı Devletinde Laiklik Hareketleri Üzerine", (Edt. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), ***Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme***, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 125–135

teşkil ederek o döneme kadar Osmanlı geleneğinde görülmemiş tarzda yönetime karşı siyasal eleştiri kültürünü mayaladı.[63]

Osmanlı'da bu "toplumsal kategori"nin oluşum safhasını incelerken, bu etkileşimin maksimum gerçekleşebileceği sosyal ortamın "akranların" bir arada bulunabilme imkânını hazırlayan "okullar" olduğunu söyleyebiliriz.

> *"Her şeyden önce dikkatimizi yoğunlaştırmamız gereken nokta, özellikle İmparatorluğun başkentinde ortaya çıkan "mektepli gençliktir". Sonuçta, gençliğin kendisini nesil kavramında tasavvur edebilmesi için, ilk olarak, akran olan bu kişilerin bir camia içinde yer alması ve bir topluluk oluşturması gerekmektedir. Bu koşullar, Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın sonlarına doğru, özellikle İstanbul'daki büyük okullarda (Harbiye, Mülkiye, Tıbbiye) vücut bulmuştur. Kuşkusuz söz konusu okullar yeni değildir; ancak bu döneme yaklaşılırken okula alınma biçimleri standartlaşmakta ve bu öğrencilerin yaşlarının eşit olmasını sağlamaktadır. Bunun sonuçları neler olmuştur? Toplumbilim bize, en güçlü iletişimin aynı yaş grubundaki insanlar arasında olduğunu göstermektedir. İşte bu etkili iletişim İstanbul'daki okullarda oluşmuştur. Çünkü çoğunluğu taşralı olan bu öğrenciler, birbirleriyle çok sık görüşmekte; aile ortamından uzakta birlikte zaman geçirmekte; aynı yaşam koşullarını paylaşmakta, benzer eserleri okumakta, aynı umutları taşımakta, aynı rüyaları görmektedirler. Var olan güçlü hiyerarşiye dayalı dikey dayanışmaya (hoca-öğrenci, usta çırak), bu akran gençlerin arasındaki yatay ilişkilerin olduğu- yeni bir dayanışma türü eklenmektedir. Böylece, bu okullarda farklı bir dayanışma ilişkisinin kurulmasıyla yeni bir figür olan "sınıf arkadaşlığı" doğmaktadır"*[64]

Esasen Batılılaşmayı hızlandıran bu bürokratik yapı içinde yetişmiş olan eğitimli kesim başlangıcı itibarıyla devletin menfaatlerini önceleyen bir anlayıştaydı.

> *"Sırf devletin çıkarı fikriyle hareket eden merkezi bürokrasi, ilerici reformlardan sorumluydu ve Osmanlı Devleti'nde reform, Batılılaşmaya yol açan akımın kaynağı haline geldi."* [65]

---

[63]Dankwart A. Rustow, "The Modernization of Turkey in Historical and Comparative Perspective", (Der: Kemal Karpat), ***Social Change and Politics in Turkey: A Structural- Historical Analysis.*** E. J. Brill, Leiden, 1973, p.p 98–102.

[64]François Georgeon, "Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kemalist Türkiye'ye Geçişi Anlamada Anahtar Olabilir mi?", Çev. Levent Yılmaz, ***Tarihsel Sosyoloji***, (Der: Ferdan Ergut, Ayşen Uysal), Dipnot Yayınları, İstanbul, 2007, s. 70–71

[65]Halil İnalcık, ***Doğu-Batı Makaleler I***, Doğu-Batı, Ankara, 2006, s. 338

Merkezi Bürokrasi içinde vazife almış olanların birer "devlet memuru" olarak idarenin ve bürokrasinin çarkları arasında "muhafazakâr politikacı" konumlarından hükümetteki kadrolarla bir şekilde uzlaşamayıp görevlerinden alınmaları durumlarında "muhalif", "değişimci" ve hatta "devrimci" bir marjinalliğe savruldukları da görülmüştür.[66]

Tanzimat dönemi "Münevverlerinin" bu önemli özelliği tabandan yayılan bir hareket değil aksine yukarıdan başlayan dolayısıyla "tepeden inen" bir değişim anlayışının öncüleri olmalarıdır. Bu değişimde halk içinde neşvü nema bulan ve "aydın- ahali" tesanütü ya da bütünleşmesi hareketi olarak ilerleyen bir yenilikçi çabanın varlığı söz konusu değildir. Osmanlı toplum yapısında Batılı anlamda sınıfların oluşmamış ve de grupların güçsüz oluşu, "bürokrat münevverin" konumunu ve işlevini öne çıkarmıştır. Binaenaleyh; Toplumu dönüştürmenin ancak bir muallim edasıyla, yukarıdan aşağıya olacağına inanılmıştır. İktidara azınlık olarak gelen her sınıfın, kendisine bağlı kitleyi çoğaltmaya çalıştığı bir vakıadır; bu şekilde Tanzimat da, kendi mevcudiyetini pekiştirmek için bürokratlarını çoğaltmaya çalışmıştır. Osmanlı'da Devlet ile uzlaşan "Aydın" kategorisinin karakterini belirleyen mühim bir husus; Yenilikçi Osmanlı kadrosunu teşkil edebilmek için Batı'dan uzman getirmek kadar Batı'ya tahsil için öğrenci göndermek projesinde tebellür eder.[67]

Osmanlı'da 19. Yy itibariyle kurgulanan bu yeni merkeziyetçi yönetim sisteminin bürokratik aygıtını teşkil eden kadro, Babıâli'nin Batı lisanına vakıf Hariciye ve Tercüme Odası kısımlarından çıkmıştır. Batı'yı izleyen ve Avrupa'ya karşı ne gibi tedbirlerle ayakta kalınması gerektiğini düşünen bu bürokratlar eliyle Reform çalışmaları yürütülmüştür.[68]

Osmanlı, esasen 19. Yy gelmeden III. Selim dönemiyle birlikte Avrupa'nın büyük başkentlerine sürekli elçiler göndermeye başlamıştır. Bu elçiliklerde yetişen, M. Emin Âli Paşa, Safvet Paşa, Keçecizade Fuat Paşa, Ahmet Vefik Paşa gibi kişiler

---

[66]Doğan Özlem, "Felsefe Geleneği ve Aydınımız", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 205–214

[67]Y. G. Yıldız, "Türk Aydını ve İktidar Sorunu", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yayınları, Ankara, 1985, s. 363

[68]*19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu geleneksel devlet tipinden modern merkeziyetçi bir devlet tipine geçiş sürecini yaşamaktaydı… Ancak hukukî mevzuatın bütün tebaaya göre düzenlenmeye başlamasıyla laik gelişmeler de başlayacaktı. Bürokratik merkeziyetçilik yazı diline, eğitime, kültürel hayata da yansıdı.* Bkz. İlber Ortaylı, ***İmparatorluğun En uzun Yüzyılı,*** İletişim Yay., İstanbul, 2005, s. 123-124

hariciye bürolarında yetişen sivil bürokratlar olarak reform döneminin yönetici kadrolarını oluşturdular.[69] Devlet-i Aliye askeri-teknik reformlar yapmak suretiyle açığı kapatmaya gayret ederken diğer taraftan *modern yenidünya* mali, idari, hukuki reformları da kaçınılmaz kılmış ve bu durum Osmanlı'yı, modernleşme süreci boyunca Batı'nın ideolojik yapısını da mecburen almak zorunda bırakmıştır.[70] Batı ideolojik bütününün transfer süreci boyunca meyil; sadece bir zaruret olarak görülen askeri-teknik alanla sınırlı kalmadığı gibi artık bu vadeden sonra özelde hayat felsefesinde, zevkler ve beğenilerde, genelde Batı'ya karşı bakışta da değişiklik meydana getirdi. Batı artık takdir ediliyor, başarıları hayranlık oluşturuyordu ki aynı devirde edebiyatçı "Osmanlı Münevverleri" arasında da Batılı/Batıcı hayat görüşü köksüz ve mukallit (*snop)* bir biçimde yayılmaya başlamıştı.[71]

Avrupa'da "bilimcilik"in (*scientisme)* ideolojik bir örüntü olarak hayatı işgal edişine paralel, "bilime" sarsılmaz ve "mutlak" (*absolut)* bir iman neticesinde ulaşılacağı düşünülen "soyut ve evrensel ilerleme" fikriyatı, pozitivizmin kurucusu Auguste Comte ve şakirtleri eliyle yayılım imkânı bulmuştu. Böyle bir felsefi akımın, Osmanlı'ya bulaşması, ilk defa Tanzimat Döneminde ve sonrasında Meşrutiyet'le gerçekleşti. Dönemin "okumuş-yazmışlarının" kendilerini alamadıkları bu "büyülü ve şaşaalı" akım, bir taraftan emperyalist gayeler için bir araç olarak kullanılmış ve Osmanlı özelinde ise ağır eleştirilere hedef olmuştu. "Bu gruplar, felsefe ve fikir dünyasında Batı'da ortaya çıkan akımlar ve bunlar üzerine açılan tartışmaları, kendi kavramları ve kalıpları içinde aynen alıp ülkede satışa çıkarıyorlardı."[72]

19. Yüzyıl Osmanlı'sında *Mecmua-i Fünun*[73] adlı dergi 18. Yüzyılda Fransa'da *Grande Encyclopedie*'ye atfedilen misyonu üstlenmiştir.[74] Dergide üç sene boyunca "Milletlerin Zenginliğinin Bilimi", "Telgrafın Tarihi", "Yunan Bilgeleri

[69]İlber Ortaylı, ***İmparatorluğun En uzun Yüzyılı,*** İletişim Yay., İstanbul, 2005, s. 126
[70]İlber Ortaylı, ***Gelenekten Geleceğe***, Timaş, İstanbul, 2008, s. 20
[71]Halil İnalcık, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", ***Belleten,*** XXVII. Cilt**,** Sayı 108, TTK Yayınları, Ankara, 2003, s. 627
[72]Süleyman Hayri Bolay, "Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Düşünce Hayatı", ***Türk Düşüncesinde Gezintiler***, Ankara, 2007, s. 218–219.
[73]Tercüme Odası'ndan yetişmiş Münif Paşa'nın İngiltere'deki *Royal Society*'yi modelleyerek 1861 tarihinde kurduğu *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye* bünyesinde yayınladığı ilk Türkçe bilimsel dergidir. Dergi Tabiat Bilimleri, Tarih, jeoloji, Coğrafya ve Felsefe üzerine makaleler neşretmiştir. Bkz. Emine Gümüşsoy, ***Tanzimat'tan Sonra Kurulan İlmî Cemiyetler***, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Sakarya, 1998
[74]Bernard Lewis, ***Modern Türkiye'nin Doğuşu,*** (III. Edisyon),Arkadaş, Ankara. 2013, s. 590

Tarihi" gibi makaleler yayımlanmıştı.[75] Bu dönemde Batı hakkındaki bilginin artması ve yayılması, Yeni Osmanlıların önemli bir rol oynadıkları, Osmanlı gazeteciliği vasıtasıyla olmuştur. İbrahim Şinasi tarafından 1862'de kurulan ve daha sonra Namık Kemal ve Yeni Osmanlıların devraldıkları *Tasvir-i Efkâr* gazetesi Osmanlı aydınları arasında politik bilincin gelişmesinde birinci derecede rol oynamıştır.

> *"Osmanlı yöneticileri, gazeteciliğin tutunması için bu ölçüde bir çaba göstermediler ve gazete de o kadar çok okunmadı. Ama gazete düşün hayatımızda ve siyasal yaşamımızda çok kısa bir süre sonra yönlendirici bir unsur oldu. Kitabın yaygın olmadığı bir toplumda, gazete ve gazeteci önemli bir rol üstlenmiş ve siyasal otoriteyi denetlemeye aday olan yeni bir toplumsal odak doğmuştu."*[76]

II. Abdülhamid döneminde ve hemen sonrasında ülkede çok canlı bir fikir faaliyeti başlamıştır. *Cumhuriyet Dönemi*'ne giden yolda devralınan "düşünce mirası" genel anlamda II. Abdülhamid'in *Devr-i Saltanat*'ında biriktirilmiştir. İdeolojik bir takım önyargılar ile "Devr-i İstibdat" denilen bu dönem aslında paradoksal bir biçimde ülkenin "modernleşme" bakımından ciddi mesafeler kat ettiği ve Batı'daki anlamıyla "*entelektüalizm*"in hızla artmaya başladığı bir devir olmuştur.[77] Bu dönemlerde Batı'nın bütün felsefi ve sosyolojik eğilimleri savunucularını ve müşterilerini bulmuş ve bu hareketler sırf nazari alanda kalmayarak hayata da sirayet etmiştir. Rıza Tevfik, Cavit ve Ahmet Şuayp tarafından *Ulum-u İçtimaiyye ve İktisadiyye* dergisi kurulmuştur. Bu dergi devamlı olarak Herbert Spencer, Schaeffle, R. V. Vorms'un *Biyolojik Sosyoloji* görüşlerini savunmuştur. Bu dönemde Spencer'in *evolutionisme* fikrinin büyük tesiri olmuştur. R. Tevfik *agnosticisme* üzerine, Cavit "hür değişim iktisadına", A. Şuayp ise Taine ve Renan'dan mülhem "sanat felsefesi"ne dair yazmıştır. Aynı dönemde Baha Tevfik ise E. Haeckel ve Louis Büchner'in "materyalizm"ine dayanarak ayrı bir felsefe çığırı açmaya çalışmışlardır.[78]

---

[75]Şerif Mardin, ***Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu***, İletişim Yay., İstanbul, 2006, s. 268
[76]İlber Ortaylı, ***İmparatorluğun En uzun Yüzyılı***, s. 200
[77]Carter V. Findley, ***Modern Türkiye Tarihi- İslam, Milliyetçilik ve Modernlik(1789–2007)***,Timaş, İstanbul, 2014, s.191
[78]H. Ziya Ülken, ***Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi***, Ülken Yay., İstanbul, 1992, s. 200- 210

Materializm'de[79] olduğu gibi *Pozitivizm*'in[80] de ülkemize girişi doğrudan felsefi bir yoldan olmamış, bunun yerine edebiyat akımları, bazı yayınlar, eğitim kurumlarımıza gelen yabancı uzmanlar, o dönemdeki okullarda müfredata eklenen pozitif bilim dersleri, doğrudan Fransızca eğitim yapan okullar, Avrupa'ya gönderilen bazı öğrenciler, tercüme faaliyetleri ve dernekler vasıtasıyla olmuştur.[81]

Materyalizmin Türkiye'de yaygınlaşmasında Dr. Abdullah Cevdet'in 1903'de Kahire'de yayınına başladığı *İctihad* dergisinin yeri tartışılmazdır. 1908 tarihine kadar Viyana ve İsviçre'den çalışmalarını yürüten A. Cevdet, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönerek öldüğü tarih olan 1926 tarihine kadar materyalist fikirleri savunmuştur.[82] Latin Alfabesinin uygulamaya konulması, kıyafetlerin Batı'dan modellenmesi, kadınların modernleştirilmeleri, Cumhuriyet fikri, Saltanat ve Hilafetin ilgası[83] kısaca Batı'nın her şeyiyle bir bütün halinde, "gülü ve dikeniyle" alınması gerektiği üzerinde çokça durmuştur.[84] İslamiyet aleyhinde bazı çeviriler yapmasına, genelde Müslümanlarla başının hoş olmamasına rağmen C. Efgani ve M. Abduh gibi "modernist ve reformist" İslamcıları takdir edip takip ettiği vaki olmuştur.[85] Türkiye'de Cumhuriyeti kuran kadro; birer Osmanlı zabit namzetleri olduğu öğrencilik yıllarından beri A. Cevdet'in fikirlerini takip etmişlerdir. Ülkemizde Cumhuriyetçi düşüncelerin kökenini tespit edebilmek bakımından bir

---

[79] *"İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikrî kökleri arandığında Askerî Tıbbiye' de 19. yüzyıl biyolojik materyalizminin etkisini görürüz. Askerî Tıbbiye öğrencileri, kendilerine okutulan derslerin icabı olarak, hayatı, Allah'ın iradesinin bir ürünü olmaktan çok biyolojik ve fizyolojik süreçlerin bir sonucu olarak görüyorlardı. Bu arada, 19. yüzyıldan tıbbı tecrübî bir bilim haline getirmekten en başta gelen bilim adamlarından Claude Bernard'ın fikirleri kendi öğrencisi ve Askerî Tıbbiye hocası olan Şakir Paşa yoluyla intikal etmişti. Bu materyalist fikrî temelin cemiyetin kurucularını etkilemiş olduğu, bu yolla bir nevi "kâinat sırrı"na vâkıf olabileceklerine ve bunun kendilerine, daha önceki kuşakların elinde olmayan bir gücü temin edeceğine inanmaları muhtemeldir. Bu açıdan, aynı paralelde giderek Paris'te pozitivizmin gene kendisine tılsımlı bir kalkınma anahtarı temin ettiğine inanan Ahmed Rıza Bey'in İttihat ve Terakki'nin ilk liderlerinden biri olması bir tesadüf eseri sayılamaz. Zamanla bu yaklaşım iki yerde engellerle karşılaşacak: İttihat ve Terakki kurucularını, kendilerinden daha etkin bir güç kaynağına sahip olduklarını düşünen Şakir-Nâzım grubunun gerisinde bırakacaktı."* Bkz. Şerif Mardin, ***Türk Modernleşmesi Makaleler: 4***, (Der: Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yay., İstanbul, 2014, s. 98

[80] *"XIX. yüzyılın ilk yarısında A. Comte tarafından kullanılan pozitivizm kavramı, felsefeyi bilimselleştirmek ve Avrupa'nın içinde bulunduğu anarşik ortama yön verecek toplumbilimi kurmak amacıyla ortaya atılmıştır. Bu anlamda pozitivizm, bir yandan bilimler felsefesi, diğer taraftan bir politika ve dindir. Pozitivizm, duygularla hissedilebilir dış dünyanın olaylarıyla yetinmek isteyen ve başka kökenli her bilgiyi değersiz olarak kabule yönelen düşünce sistemine verilen addır. Bu açıdan pozitivizm, algılanabilir olayları ve onların kanunlarını deney ile incelemeyi konu edinir."* Bkz. Murtaza Korlaelçi, ***Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi***, İnsan Yay. İstanbul, 1986, s. 17

[81] Murtaza Korlaelçi, ***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce***, İletişim yay. İstanbul, 2001, s. 214

[82] M. Şükrü Hanioğlu, ***Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi***, Üçdal Neşr., İstanbul, 1981, s. 374

[83] Şerif Mardin, ***Jön Türklerin Siyasi Fikirleri(1859-1908)***, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 227-228

[84] Ömer Akdağ, ***Ana Hatlarıyla Türk Yenileşme Tarihi***, Palet Yay., Konya, 2011, s. 141

[85] M. Şükrü Hanioğlu, ***Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi***, s. 151

inceleme yapıldığında Batı düşüncesi ile kurulan yoğun irtibatın Fransız düşünürleri üzerinden yol kat ettiği dikkati çekmektedir. Daha önceleri de Yeni Osmanlıların fikri, felsefi ve edebi görüşleri üzerinde Fransız düşünce sistemi ve edebiyatının önemli etkileri olmuştur. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi aydınlar özellikle Lamettrie, Voltaire, J.J. Rousseau, D'Alembert ve Diderot gibi Fransız ansiklopedist ve aydınlanmacılarının tesirinde kalarak, bu felsefi müktesebatın tevlit ettiği zihin haritası ve temin ettiği entelektüel imkânlarla devlet, siyaset, edebiyat ve felsefeyle meşgul olabilmişlerdir.[86] Bu yakınlaşma kuşkusuz Batı'ya muhabbeti de yanında getirmiştir. Batı'ya olan bu hayranlıkta fikri bir mesainin mahsulü derinlik bulunmayıp çokları yüzeysel bir taklit içermiş oluşu dönemin edebi ürünlerinde tenkit vesilesi olmuştur.

> *Tıpkı Lâle Devri'nde olduğu gibi, 1860'lardan sonra Batılılığı bir felsefe ve iktisat sistemi olarak görmeyip onu daha çok yüzeysel yönleri, adabı muaşeret usulleri ve Batı'da hâkim olan modalar açısından değerlendirenler ve kullananlar olmuştur. Bu tipler zamanın yazarlarınca devamlı olarak eleştirilmiştir. Ahmet Mithat'ın "Felatun Bey"leri, Recaizâde'nin "Bihruz"ları, Ömer Seyfettin'in "Efruz"ları Tanzimat (ve hatta 20. yüzyıl) edebiyatının ana karakterlerinden birini oluşturmuşlardır.*[87]

Geleneksel ve modern ikilemi (duality) içinde bir yaşam farklılığı ve ayrışmasını, Tanzimat döneminin ünlü *alafranga-alaturka* ikileşimi (dichotomy) merkeze alınmak suretiyle ve bu ayrımın giderek toplumsal yapının gündelik yaşam alışkanlıklarında meydana getirdiği fay hattını izleyerek yakalayabileceğimizi savunan Ahmet Kuyaş meseleyi şu şekilde formüle etmiştir:

> *"Alafranga" ve "alaturka", Tanzimat'la birlikte ivme kazanan yoğun toplumsal değişim ve kültürel ikilemlerin ifadesi olarak gündelik Osmanlıca dağarcığına 19. yüzyılın ikinci yarısında dâhil edilmiş sözcüklerdir. Muhtemelen Beyoğlu Levanten çevrelerinde ortaya çıkmış bu İtalyanca kökenli terimler (alla franca / alla turca) temelde bir yabancılaşma ve yabancılaşma durumuna bağlı olarak kullanıldıkları için çoklukla eleştirel bir tavra ve mesafeye işaret ederler. "Alaturka" gibi bir terim, geleneksel olana ancak dışarıdan, Avrupa merkezli değerler çerçevesinden bakıldığında*

[86]Mustafa Gündüz, "İhtilâlin Pedagojik Zemini 'Emile' ve J. J. Rousseau'nun Osmanlı Aydınlarına Etkileri", ***Muhafazakâr Düşünce***, Sayı11, Ankara, 2007, s. 167.
[87]Şerif Mardin, ***Türk Modernleşmesi***, s. 15

anlam kazanabilir (bugün bazı çevrelerde geleneksel Osmanlı Türk müziğinin "dünya müziği" veya "etnik müzik" olarak adlandırılması gibi). Aynı şekilde, muhafazakâr bakış açısından "alafranga" teriminin tanımlayıcı özelliği de, yabancı olması, geleneksel olana tezat oluşturması ve hatta onu tehdit etmesi durumudur. "Alafranga" ve "alaturka", belli ideolojik durumların veya fikir sistemlerinin göstergesi olarak kullanılmazlar. Bu terimlerin öznesi, dışarıdan kolayca gözlemlenebilen yaşayış şekilleri, gündelik hayatın alışkanlıkları ve sıradan eylemleridir. Yeme-içme, eğlenme-dinlenme şekilleri, giysi, eşya, mekân ve zaman kullanımı, kadın erkek ilişkileri, aile düzeni, müzik ve sanat zevkleri ve adabı muaşeret kuralları, modern veya geleneksel yaşayış tarzlarının belirgin olarak temsil edildiği, alafranga / alaturka sınıflandırılmasının ısrarla yapıla geldiği alanlardır"[88]

Türk Modernleşme Tarihi bağlamında; Tanzimat uygulamalarının intaç ettiği siyasi ve toplumsal dönüşüm, menfi ya da müspet olarak "Cumhuriyet Aydınları" içindeki muhtelif fraksiyonlar arasında eleştiri konusu olmuştur. Erol Güngör, Tanzimat Dönemi ile birlikte esmeye başlayan Batılılaşma rüzgârının dönüştürdüğü siyasi ve toplumsal yapı ele alınırken bu dönemi çeşitli açılardan tenkit edenlerin "iyi veya kötü" kendi yetişme tarzlarını bu dönemin tesis ettiği imkânlara borçlu olduklarını söylemiştir. Güngör bu tenkitlerin yapıldığı ideolojik kampları üç kategoride ele almıştır. Bu tenkitleri yapanlardan birinci kesimin "muhafazakâr çevrelerden" geldiğini ve özetle eleştirilerinde; Osmanlı'nın pek çok yönden, Batı kültür ve medeniyetinin emrine verilmesi sebebiyle Tanzimat uygulamalarının tesis ettiği bu atmosferin Türk milli kültürünü, milli teşkilat nizamını bozarak dağılmasına yol açtığını iddia ettiklerini ifade etmiştir. Dönemi ve uygulamalarını tenkit eden ikinci grubu ise Cumhuriyet inkılâpçılarımızın oluşturduğunu ve bu grubun resmi tezi içerisinde, müteredditve eksik, yarım Batılılaşmanın Tanzimat'ın varmak istediği hedefe ulaşamamasında temel saik olarak görüldüğünü belirtmiştir. Üçüncü bir grup olarak da, son dönemlerde çeşitli "renk ve meşrepten" Marksistlerin tenkitlerinde, Tanzimat'ın esas itibari ile Batı kapitalizminin Türkiye'yi sömürmesini tescil eden bir hareket olduğunu, Batılı emperyalist devletlerin baskısı altında resmen dikte edildiği tezini savunduklarına işaret etmiştir. Bu eleştirilerin odağına yerleştirilen Tanzimat ve uygulayıcılarını tarihimizin günah keçileri olarak ilan edenlerin ise ülkeyi taklitçi (*copist)* bir zihniyetle Avrupalılaştıranların bizatihi

[88]Ahmet Kuyaş (Yay. Yönetmeni), ***Tarih (1839–1939),*** TÜSİAD, İstanbul, 2006, s. 146

kendileri olduklarını ve dönüp bu durumdan rahatsız olanların da yine bu kesimler olduğunu vurgulamıştır.[89]

Nasıl ve ne şekilde ele alınırsa alınsın bir *realite* olarak On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sında yurtdışına tahsil görmeye gönderilen öğrenciler[90], yapılan eğitim reformları ve yeni açılan modern eğitim kurumlarından yetişen yeni nesil, Türk Modernleşme hareketinin "Münevverleri" ve temel taşları olmuştur.

> *"Belki de en büyük başarıları eğitim alanında oldu. On dokuzuncu yüzyıl boyunca kurulan temel ve yükseköğretim kurumlarında ağır ağır ve bin bir zahmetle yeni bir elit meydana çıktı, bu yeni elitin yeni bir ruhu ve gerçek dünyaya dair daha yeni ve açık bir algılayışı vardı*."[91]

> "*Bu yeni ruhun imparatorluğun egemen sınıflarına sinmesi yavaş ve çok kez şevk kırıcı oldu; fakat yirminci yüzyıla gelindiği zaman, modern Türkiye'yi yapan büyük sosyal ve siyasal devrimi başaracak bilgi, yetenek ve her şeyin üstünde sorumluluk ve karar duygusuna sahip bir idareci elit yetişmiş bulunuyordu. 1871'e varıldığı zaman reform, basit bir geçmişe dönüş politikasını imkânsız kılacak kadar yol almış bulunuyordu. Türkiye'nin önündeki tek yol, modernleşme ve Batılılaşma yoluydu."*[92]

---

[89]Erol Güngör, ***Dünden Bugüne Tarih Kültür ve Milliyetçilik***, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 17-19

[90]*"Fransa'da tahsil görenlerden bir kısım iyi yetişmiş öğrenciler memlekete dönüşlerinde önemli vazifelere getirilmişler ve bazı sahalarda öncü olmuşlardır. Bunlardan şair, edip ve gazeteci İbrahim Şinasi, Türk fikir hayatı ve edebiyatı alanında yenilik hareketlerinin en ileri gelen isimlerinden biridir. Ferik Mazhar Paşa'nın teşrih, Mirliva Nuri Kenan ve Fevzi Paşaların dâhili hastalıklar, Şakir Paşa'nın fizyoloji, Miralay İbrahim Yusuf (Şevki) Bey'in sinir hastalıkları ve daha birçok doktorun çeşitli sahalarda kuruculuk derecesinde ilmî hizmetleri vardır. Plastik sanatların memleketimize girişinde de Fransa'ya gönderilen öğrencilerin yeri büyüktür. Ferik ressam İbrahim Efendi, Hüsnü Yusuf, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurucusu ve ilk müze müdürümüz Osman Hamdi, 1874'te ilk resim sergisini Darülfünûn binasında açarak bu sanatın halk tabakalarına yayılmasını sağlayan Şeker Ahmed Paşa gibi ressamlar resim sanatında Batı tekniğinin memleketimizdeki ilk temsilcileridirler. Fransa'da tahsil gören öğrencilerden Edhem Paşa, Mehmed Emin Paşa, Ahmed Vefik Paşa gibi sadrazamlığa, Münir Paşa gibi vezirliğe, Aleksandr Mavroyani gibi sefirliğe yükselebilenler vardır. Miralay Raşid, İsmail Hakkı Paşa, Hüseyin Hüsnü Paşa Ecoled'Etat-Major'dan mezun olan ve Türk ordusunda hizmet gören ilk kurmay subaylardır. Cemal, Salim, Mustafa, Hamdi, Süleyman, İbrahim, Halil, Bogos, Sarandi gibi birçok öğrenci Fransa dönüşlerinde çeşitli mekteplerde hocalık yapmışlar, Mehmed Rıfat, Ahmed Şükrü, İsmail Hakkı, Takvor Hamamciyan gibi hukukçular çeşitli mahkemelerde vazife görmüşlerdir. Avrupa'da tahsil gören öğrencilerin Osmanlı Devleti'nin yüksek kademelerinde görev alması şüphesiz devletin iç ve dış siyasetine Batılı zihniyetin nüfuz etmesini kolaylaştırmıştır."* Bkz. Adnan Şişman, ***Tanzimat Döneminde Fransa'ya gönderilen Osmanlı Öğrencileri***, TTK Yayınları, Ankara, 2004

[91]Bernard Lewis, ***Modern Türkiye'nin Doğuşu***, (III. Edisyon),Arkadaş, Ankara. 2013, s. 176–177

[92]Bernard Lewis, ***Modern Türkiye'nin Doğuşu***, TTK Yayınları, Ankara,1991, 127

Eğitim yoluyla batılılaşma olgusunda kültür emperyalizmine ve misyonerlik faaliyetlerinin mühim bir ayağını teşkil eden eğitim kurumlarının etkisine vurgu yapmış olan İdris Küçükömer ise;

> *"Balolar gibi, Batılı görüntülü yaşantı yanında kültür emperyalizmi eğitim kurumlarıyla ve zorunlu olarak giriyordu ülkeye. 1863'de Amerikan Koleji açıldı. Anadolu'da özellikle Doğu'da Amerikan misyoner okulları kurulmuştu. Robert Kolej azınlık komitecilerinin yetiştirildiği bir yer olmuştu…"Batı'ya açılan pencere" denilen Galatasaray Lisesi 1868'de açıldı. Diğer okul, kolej ve benzeri misyon kuruluşları kurulmaya devam etti. Batı kapitalizmi, Ortaçağ'a da uymuş, Hıristiyanlığı misyonerleri ile emrine almış, dünyanın dört bucağına salmış ve Osmanlı ülkelerini de bu arada ihmal etmemişti."*[93]

Yakınçağ tarihimizin en önemli *modernleştirme* aygıtlarından olan yabancı okulları meselesi incelendiğinde, bu okullara kapitülasyonlar marifetiyle Türk okullarına sağlanan tüm hakların tanınmasının yanı sıra bazı hususi muafiyetler de bahşedilmiştir. Bu imkânlara ilaveten, istinat ettikleri başta ABD ve Avrupa Devletlerinin her türlü kolaylaştırıcı himayesiyle oldukça etkili bir konumda bulunmuşlardır. Bu okulların sayılarının Yirminci Yüzyıla girerken iki binleri bulması tesir sahalarının ne kadar genişlemiş olduğu hakkında bizlere fikir verebilmektedir.[94] Osmanlı'da son dönem eğitim reformlarından sonra açılmış olan modern eğitim kurumlarının işlevine dair *American Board* Başkanı James L. Barton 1908 senesinde *Türkiye'de Tan Vakti* kitabında şu hususları ifade etmiştir:

> *" Türkiye'deki bu modern eğitim kurumları, (başta Amerikan okulları) bu ülkenin insanlarının hayat, düşünce, adet ve alışkanlıklarını yeniden biçimlendirmede önemli bir güçtür. Bu okullardan çıkan erkek ve kadınlar bilgi isteyen mesleklerde olduğu gibi, iş ve ticarette de ön sırada yer almaktadırlar… Türkiye'deki Amerikan kolejlerini kurmak ve desteklemek için Amerika'dan gönderilen paraların, bu ülkeyle artan ticaretimiz sayesinde, yüklü faiziyle birlikte geri döndüğünü söylemek mümkün olacaktır.*[95]

[93]İdris Küçükömer, ***"Batılaşma" Düzenin Yabancılaşması***, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 66
[94]Ahmet Uçar, ***İslam Dünyasında Misyoner Okulları,*** Çamlıca, İstanbul, 2013, s. 153
[95]Ahmet Uçar, ***a.g.e***, s. 175–176

Bu okullarda sadece kültür aktarımı, hayat telakkileri, Batı felsefesi gibi modernleştirme müfredatı ile iktifa edilmemiş, Türk öğrencilere misyonerliğin başlıca uğraşı olan Hıristiyanlık dininin bazı ritüelleri de telkin edilebilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulmuş bir Alman kolejinin müdürü Richard Pröyzer, Türk çocuklarına gizlice verilen din eğitimi ve telkini hususunda:

> *" yapılanlar oldukça zararlı ve tehlikeliydi. Bu okulların bazılarında Türk çocukları, Hıristiyan ibadet ve dualarına katılıyorlar, hatta bazen kabahatlerini affettirebilmek için onlara haç öptürülüyordu. İşin ilginç yanı, haç öptürülen çocuğun Müslüman ana- babaları bundan haberdar oldukları halde buna hiçbir itirazda bulunmuyorlardı."*[96]

Buraya kadar izini sürmeye gayret ettiğimiz "Osmanlı Münevveri"nin karakteristik özellikleri hususunda ilmi bir çalışmanın en mühim metodolojik hasleti olan *terkibe* ulaşabilmek maksadıyla bir takım genellemeleri artık not edebiliriz. Çalışmamızın bu kısmında ele alacağımız "Osmanlı Münevveri" ile alakalı genellemelerin "Cumhuriyet Dönemi İnkılâpçı Aydını" tipolojisinin nüvesini meydana getirdiği hesaba katıldığında Cumhuriyet dönemimiz içinde yer alan "aydın kategorisi" hakkında mühim temellendirmeler de yapabileceğiz.

a) "Osmanlı Münevveri"nin genetik kodlarını teşkil eden özelliklerinden; "sınuf-u devlet"- devlet hizmetlisi, bürokrat, otoriteryen ve misyoner oluşu onun en bariz özellikleri arasındadır. Devlet hazinesinden maişetini temin edip "ikbal" bekleyen duruma gelmiştir. Bunun neticesinde "totaliter", "merkeziyetçi" ve "tepeden inmeci" zihniyet gelişmiştir.

b) "Osmanlı Münevveri" ile "Entelektüel"in alamet-i farikası; Batı'da siyasal otoriteye karşı bir duruşu simgeleyen ve aynı zamanda "tenkit" özelliği ile fikri üreten/imal eden kimseyi temsil eden "Entelektüel"e karşılık, "Osmanlı Münevveri"nin otoriteye karşı bir muhalif tavırdan ziyade otoritenin imkânlarını kullanan ve otoritenin yanında, taklitçi (*copist)* yapısıyla ekseriyetle orijinal fikir üretemeyip, mamulü/üretileni olduğu gibi transfer eden ya da ithal eden özelliğiyle dikkat çekmektedir. Bu özelliği onu *münevvir* yani "aydınlanmış" değil, esasen sıfat

[96]Richard Pröyzer'den akt. Ahmet Uçar, ***a.g.e,*** s. 154

olarak üzerine aldığı *münevver* kelimesinin lügatteki anlamıyla "aydınlatılmış" kılmaktadır. Bu özünden bir aydınlanma olmayıp dışarıdan aydınlatılmayı imlemektedir.

c) "Osmanlı Münevveri" devletin inkıraz dönemlerinde Batı ile kesif bir irtibat ve iletişim tesis edebildiği demlerde; dinî, itikadi, siyasî ve felsefî bir tereddüt (*anxiety)* içindedir. Bu kaygı durumunun temelinde kendisini İslâm kültür ve normlarıyla mukayyet hissetmesi yatmaktadır. Bu köklerindeki bağlılığın kendisine "ihyâcı bir misyon" yüklediğini düşünmüştür. Diğer taraftan Batı Aydınlanma Felsefesinin tesiriyle devletin varlığını devam ettirme gayretini sürdürmüştür. Paradoksal ve hatta şizofrenik bir parçalanma ile aynı münevver, tedrisinden geçtiği Batı Aydınlanma Felsefesinin dayattığı seküler, profan düşünce dünyasında laik ve modern bir ulus-devlet inşâcısı görevini sırtlanmıştır. Yapısındaki eklektik ve toptancı zihniyet ona " kurtarıcılık" misyonunu ilham etmiştir.

d) "Osmanlı Münevveri", içinde yaşadığı cemiyet için "bir muallim tavrı ve edası" içinde Modernleşmenin taşıyıcılığı vazifesini, *ahali* için en iyi ve doğru olanın bilgisinin kendisinde olduğunu düşünerek yerine getirmiştir. Bu görevin kendisine topluma müdahil olma hakkını da verdiğini düşünmüştür. Batı kültüründen mülhem kendi muhayyilesinde kurguladığı hayat tasavvurunun mensup olduğu toplum için *mutlak* ve en iyisi olduğundan kuşku duymamıştır. Teklif ettiği hususlarda *ahali* kendisini anlamazsa, inkisar-ı hayale kapılmış ve halkı suçlamıştır.

e) "Osmanlı Münevveri" Tanzimat döneminde Batı ile yoğun temas neticesinde Batı'ya karşı muazzam hayranlık beslemiş ve onu kendine model almıştır. "Geri kalmışlığın" müsebbibi atalar mirası "gelenek" olarak görülmüş ve bu "köhnemiş düzenin" sürdürücüsü *ahali* olarak kabul edilmiştir. Bu vadeden sonra halkı "kurtarmak" misyoner aydınımızın vecd içinde ifa ettiği asıl gayesi olmuş; neticede "halkı halka karşı koruma" muhafazakârlığına ulaşmıştır.

f) "Osmanlı Münevveri" Batı Modernleşme serüveninin *epistemik* temellerini esasen tüm hasletleri ile Doğulu *ontolojik* mevcudiyetiyle okumakta ve tefsir etmektedir. Bu varoluş onun en büyük tutarsızlığını, zaaf ve eksikliğini meydana çıkarmış, problemleri kendi cemiyetinin tarihi ve kültürel dinamiklerini hesaba katmadan Batı'da nasılsa aynen öylece halletme kolaycılığına sevk etmiştir.

g) "Osmanlı Münevveri" iktidar içinde ya da yönetime bağlaşık ve onun aygıtı konumunda memur (*Bureaucracy*) ofislerinde filizlenmiş ve konumunu muhafaza için bazen içerden çoğunlukla dışarıdan sürekli bir müttefik arayışı içinde olmuştur.

İttifak düşüncesinin sonucunda verilen tavizlerin bedeli olmak üzere entelektüel gelişimi durmuş, fakat bu durum onun "toplumsal bir kategori" teşkil edebilmesini intaç etmiştir. Devlet memurluğu içinde "imtiyazlı" oluşu halkla irtibatını gevşetmiş, vazifeden alındığında ya da ayrıcalıklı konumu zayıfladığında "halkçı" muhalif bir örgütlenme içinde zıt kutba akmıştır.

h) "Osmanlı Münevveri" Batı dillerine vukufiyeti nispetinde Batı ile temas kurabilme hususunda önemli bir imkân sahibi olmuştur. Fakat Batı düşünce yapısı derinlemesine incelenemediği için meselenin tefekkür boyutu cılız ve sathi (*peu profonde*) kalmıştır. Popülist kavrayışlarla Aktüel ve gündeliğin bayağı tarafları bir "öykünme" ve "Kabil kompleksi" içinde alınmış dolayısıyla Alafranga-Alaturka ikileşiminin (dicotomy) ötesine geçilememiştir.

3. CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ VE İNKILÂPÇI AYDIN TİPOLOJİSİ

"...Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında aynı derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı İngiliz ile bir Pencaplı Hintli arasındaki farklardan daha büyüktür."[97]

3.1. Cumhuriyet Aydını

Cumhuriyet dönemini ve bu dönemin "aydın" olarak isimlendirilen erbabını tartışabilmek için öncelikle Cumhuriyet dönemindeki zihniyet dünyasını ve ideolojileri tanımak ve anlamak, bunun için de, Tanzimat'a kadar gitmek icap etmektedir. "*Nihayetinde Osmanlı aydınları, Cumhuriyet aydınlarının ataları ve öncüleridir."*[98]

Bu dönemdeki "Osmanlı Münevveri" ile "ahali" arasındaki kopukluk ve ikilik Tanzimat Fermanı'nın tesis ettiği atmosfere ilaveten kadim medrese tedrisatı ile modern okullar ve şer'i ve medenî mahkemelerin toplumda meydana getirdiği düalist ve çelişkili yapının belki de bu "iki farklı dünyanın" uzlaştırılamamasından neşet etmiştir.

"Osmanlı aydınları, bir ikileme düşerek, Batı'nın bilim, felsefe ve teknolojide ilerlemeyi dinden uzaklaşarak gerçekleştirdiğini düşündüler/ inandılar. O halde biz de dinle aramıza bir engel koyarsak ve ondan bağımızı koparırsak, hedeflediğimiz seviyelere ulaşabiliriz düşüncesini taşımaya başladılar. Tercih "Doğu mu, yoksa Batı mı olacak, bilim mi yoksa din mi rehber olacak" kavgası, bu ikilemi ayakta tutmaktaydı."[99]

---

[97]Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1932 yılında yazdığı bu romanında 1922 Türkiye'sinde milli mücadele yıllarında, Türk aydınının kendi yurdunda kendi insanları arasında kendini bir "yaban" gibi hissedişinin trajik hikâyesi bulunur. Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ***Yaban***, İletişim Yay., İstanbul, 2001, s. 36

[98]Yılmaz Karakoyunlu, "Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay., İstanbul 1995, s. 119

[99]Süleyman Hayri Bolay, "Türkiye'de Dinî Düşüncenin Macerası", ***Türk Düşüncesinde Gezintiler***, s. 267–268

Genelde *Batı Sivilizasyonu*'nun tesis ettiği düşünce dünyası, özelde Fransız İhtilali'nin tesirinde ortaya çıkan yeni aydın kimliği, "Devlet nasıl kurtulur?" sorusunun cevabını arayan, iktidarı tenkit eden basın-yayın imkânlarını kullanarak, beslendiği dolayısıyla "aydınlatıldığı" Batı'nın siyasi jargonunu yedeğine alarak halkı "aydınlatan" ve eşitliğe, hürriyete, anayasaya dayalı bir yönetimi talep eden bir noktaya ulaşınca Osmanlı modernleşme hareketlerinin Cumhuriyet'e kadar olan ana ekseni de bu minvalde seyretmiştir.[100] İslâmî kavramları ve kurumları modern ve yeni bir söylemle ortaya koymaya çalışan Yeni Osmanlılar, "ilerlemeyi", "demokratik ilkeleri" ve "insan haklarını" basın ve yayın marifetiyle, kültürel değişim-dönüşüm için seferber etmişlerdir. "Çağdaşlaşma", "modernleşme" ve "terakki" fikriyatının temelinde "aydınlanma dönemi" ve "pozitivist zihniyet" yer almıştır. Bu pozitivist dünya görüşü, Ziya Gökalp'in sosyolojik çalışmalarıyla ülkemizde tesir sahasını iyice genişletmiştir. Neticede Cumhuriyet Türkiye'sinde bu zihniyet, kurucu M. Kemal'in vecizesiyle "Hayatta en hakikî mürşit, ilimdir." şeklinde özetlenmiştir.[101] "Cumhuriyet Aydını"nın *mebde-i evveli*, varoluşsal temelinin atıldığı bu kültürel değişim- dönüşüm ortamında, Tarık Zafer Tunaya'nın deyişiyle Cumhuriyet'in formüllerinin hazırlandığı Meşrutiyet'in ilanında ve bu "siyasi laboratuvar" da ortaya çıkmıştır.[102]

> *"İttihat ve Terakki'nin fikrî kanadını oluşturan aydın bürokratlar, Meşrutiyet döneminde Cumhuriyet'in işaretlerini vererek yeni devletin ideolojisi olarak, pozitivizmi benimseyeceklerdir. "Bu seküler misyoner aydın-bürokrat hareketi, bir başka açıdan bakıldığında toplumun, yüzyıllar öncesinden tevarüs ettiği dünya görüşüne, dinine, mitlerine, hurafelerine, yaşama tarzına ve diğer toplumsal kurumlarına açılmış bir savaştı. Bu savaşta kullanılan biricik etkili entelektüel silah, 'bilim'di. Böylece 'bilim', pozitivist ideolojinin mantığı gereği, mevcut toplumsal kurumlara karşı girişilmiş bu kutsal savaşta bir silah olarak kullanıldı. Dahası, 'bilim'in, pozitivist aydın-bürokrat sınıfın, toplum içindeki meşruiyetini sağlayan en etkili araç olmak gibi bir fonksiyonu daha vardı."*[103]

---

[100]Nevin Yazıcı, ***Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti***, Ankara, 2002, s. 12

[101]Süleyman Hayri Bolay, "Cumhuriyet Döneminde Zihniyetler ve İdeolojiler", ***Türk Düşüncesinde Gezintiler***, Ankara, 2007, s. 235–238.

[102]"*İkinci Meşrutiyet, Cumhuriyet'in adeta "siyaset laboratuvarı" (deyim Tarık Zafer Tunaya'ya ait) işlevine sahip bir dönemi ifade etmektedir. İttihat ve Terakki'nin etkisinin ideolojik, sosyolojik ve kadro bağları Cumhuriyet döneminde CHP'deki izdüşümleri yaşadığımız zamana kadar varlığını sürdürmektedir."*Bkz. Sina Akşin, ***Jön Türkler ve İttihat ve Terakki***, İstanbul, 1987, s. 308

[103]Hüsamettin Arslan, "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay., İstanbul, 1995, s. 568-569.

İttihat ve Terakki'nin yücelttiği "pozitivizm" ideolojisinin dönemin bürokrat-aydınları tarafından öncelikle "devletin kurtarılmasına" hizmet eden sosyal ve politik bir araç olarak kullanılmasına karşın Cumhuriyeti kuran kadro ve seçkinleri toplumun kültürel dönüşümü için "pozitivizmi", "laisizm" temeline oturtmuş ve bu doğrultuda zihniyet değişikliğinin stratejisi olarak belirlemişlerdi.

> *"Cumhuriyet rejiminde büyük ölçüde modernleşmenin zorunlu bir unsuru olarak görülmesi nedeniyle laisizm ideolojisinin karakteri değişmiştir. 1923 sonrasında üstün bir konuma yerleşen bürokratik seçkinlerin büyük "modernleşme" ve "ilerleme" olgularına ekonomik, sosyal ve politik ilerleme olarak değil, özünde kültürel bir değişme hareketi olarak baktılar… Böylece Cumhuriyet rejiminde laisizm, Türklerin beyinlerini İslam'ın egemenliğinden kurtarmak ve böylece arzulanan bir şey olduğu düşünülen çağdaş uygarlığın ilkelerini benimsemelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiş pozitivist bir ideoloji oldu. Başka bir deyişle modern Avrupa uygarlığını yakalamak ancak düşünsel düzlemdeki değişim yoluyla gerçekleşebilecek yeni bir inanç haline geldi."*[104]

Felsefe; *modern yenidünya* vizyonu olarak modernleşmenin hız kazandığı dönemlerde "Batılılaşmanın gerekçeleri" oluşturulurken belirleyici olmuş bilhassa Cumhuriyet dönemi aydınlarını tesir altına almıştır. Ancak Cumhuriyet döneminde felsefe, bir taraftan Osmanlı düşünce geleneğinden uzaklaşmış, dolayısıyla İslâmî kainat tasavvurunun özünde var olan "metafizik" kökeninden arındırılmış, diğer taraftan da yaygınlaştırılan seküler felsefî düşünceden *determinist* ve *pragmatist* bir formda Türk inkılâplarının izahının yapılıp topluma benimsetilmesi hedeflenmiş, hatta Mehmet Emin Erişirgil gibi bazı felsefeci cumhuriyet aydınları bu çerçevede bir takım faaliyetlere girişmişlerdir.[105]

Milli Mücadele Döneminde, Cumhuriyet ilan edilmeden önce, kurucu kadro bu "laisizm" ideolojisini topluma çok yüksek perdeden ve aşikâr olarak hemen enjekte etmemiş ve "tedrici" bir yaklaşım benimsemiştir. Esasen, "Kemalizm" kendisine destek sağlayan gruplarla arasında bir istifham doğuracak olan "politik

[104]Kemal H. Karpat, ***Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876–1980***, (Çev. Esin Soğancılar), İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2007, s. 43
[105]Osman Kafadar, ***Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi***, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 463–464.

yüzünü" Türk İstiklal Mücadele'sinin akabinde, cumhuriyetin ilanından sonra göstermeye başlamıştır. "Kemalist cumhuriyet" ya da ulus-devlet projesi, devlete sadakatle bağlanmış, geleneksel-yerleşik kültürel değerlerinden arındırılmış; bunun yerine cumhuriyet ve onun ulusal değerlerine bağlı bir toplum inşa etmek hususunda kararlı bir program yürütmüştür. Bu programın "halka" yerleşikleştirilmesi vazifesini de aydın kategorisine yüklemiştir. Bu durum "Cumhuriyet Aydını"nı içinden çıktığı cemiyetin "Yaban"ı kılıp, toplumla kendi arasında bir "mesafe" teşkil etmiştir.[106] "Cumhuriyet Dönemi İnkılapçı Aydını" kendisine yüklenen misyon istikametinde inşa etmeyi kararlaştırdığı "modern Türk toplumu" için inandığı değerler sisteminin "mutlak" olduğu ön kabulünden taviz vermemiştir.

> *"Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda ve daha sonraları Köy Enstitüleri'nde sembolleşen misyoner aydın tipi, esas itibariyle öğretmen-aydın tipini öne çıkarmıştır. Burada aydının tavrı, diğerlerinin bilmediği hakikate sahip ve bunu diğerlerine bildirmekle görevli bir rahip tavrıdır. Bu tavır, kolonizasyon döneminde batı uygarlığını, Asya'da, Güney Amerika'da, Afrika'da vs. yaymaya çalışan misyonerlerin tavırlarından biçimsel olarak farklı değildir. Misyoner-aydın herkes için geçerli ve hayata geçirilmesi zorunlu bir toplum modeline sahip olduğu inancıyla hareket etmektedir."*[107]

Tezimizin ilgili bölümlerini beklemeden daha en baştan denilebilir ki; Dr. Hilmi Malik Evrenol'un da içinde bulunduğu Osmanlı'nın son devri içinde yetişmiş eğitimli kuşak "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisini eserleri ve fikirlerinde çok iyi tebarüz ettirebilmişlerdir. Onlar eserleri ve düşünceleriyle "halkı" aydınlatmanın metodunu "öğretmen- öğrenci" formülü ile tanımlamışlardır.

Tezimizin "İkinci ve Üçüncü Bölümlerinde" Hilmi Malik Bey'in eserleri ve görüşlerini incelerken tafsilatlı olarak ele alacağımız; "Devlet-Aydın" bütünleşmesi içinde örülmüş "değerler sisteminin" ana eksenini oluşturan "Totaliter Cumhuriyetçilik", "Laik Milliyetçilik", "Devletçi Halkçılık", "Muhafazakâr İnkılâpçılık", "Devrimci Ahlakçılık" gibi *oximoron*[108] ihtiva eden ve amaca

[106]Süleyman Seyfi Öğün, ***Türk Politik Kültürü***, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s. 329
[107]Nuri Bilgin, "Toplumdan Sosyal Sisteme Entelektüeller", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay.,İstanbul, 1995, s. 195
[108]"Oksimoron", birbiriyle çelişen ya da tamamen zıt iki kavramın bir arada, yan yana kullanılması ile oluşturulmuş paradoks içeren ifade türüdür. Çelişki, bu zıtlığın bir arada kullanımından kaynaklanır.

ulaşabilme adına “tüm zıtlıkların içtima” edebildiği en geniş anlamıyla “Cumhuriyetin amentüsü”; her esere, her söyleme ve her eyleme bu “aydın kategorisi” eliyle adeta sinmiş görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
DR. HİLMİ MALİK BEY'İN (EVRENOL) HAYATI, ESERLERİ VE ESERLERİNDEKİ İNKILÂPÇI ÖZ

1. HİLMİ MALİK BEY'İN HAYATI

1.1. Doğumu, Çocukluğu ve Aile Muhiti

Hilmi Adnan Malik, elimize geçen pasaportunun kişisel bilgiler kısmında yer alan malumata göre 1900 yılında Manastır Nasliç'te doğmuştur. Doğum yeri ve tarihine dair ulaşabildiğimiz bir diğer belge ise evlilik cüzdanıdır. Bu belgede belirtilen kişisel bilgilere istinaden Hilmi Malik Bey'in annesinin Hatice Hanım ve babasının Malik Bey olduğunu öğrenmekteyiz. Soyadı Kanunundan evvel ve sonra Dr. Hilmi Malik Evrenol'un kullanmaya devam ettiği *Malik* ismi babasından tevarüs etmiştir. Rumi 1316 tarihinde doğduğu yazılıdır ki zaten bu tarihleme de Miladi 1900 yılına denk gelir. Hilmi Malik Bey'in çocukluk dönemine ait elimizde detaylı malumatın bulunmayışının temel sebebi, Hilmi Malik Bey'in halen hayatta olan ve uzun yıllardır Almanya'da yaşayan 1932 doğumlu kızı Ülkü Hanım'ın ve İstanbul'da ikamet eden ve sağlık sorunları yaşayan 1934 doğumlu oğlu Önder Bey'in bu döneme ait hiçbir şey bilmediklerini ifade etmiş oluşlarıdır.[109] Hilmi Malik'in Manastır Nasliç'te nasıl bir çocukluk geçirdiği, ilk tahsiline hangi okulda başladığı gibi hususlar hakkında eserlerinde ve makalelerinde de herhangi bir malumatla karşılaşmadık. Dolayısıyla bir bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat tez çalışmamızın bir sonraki kısmında ele alacağımız ve eserlerini inceleyeceğimiz Hilmi Malik Bey, *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri* adlı "sosyolojik incelemesinde" çocukluğunda Selanik'te sahilde Beyaz Kule'de gösterilen bir filmi iyi hatırladığını yazmıştır.[110] Aynı çalışmasının bir başka yerinde *"çocukluk hatıralarıma istinaden diyebilirim ki eyi bir film insanı alakadar ve ona dair tarihi kitapları okumaya sevk eder"*[111]

[109]Hilmi Malik Evrenol'un torunu, Önder Bey'in kızı ve Ülkü Hanım'ın yeğeni Sn. Ebru Evrenol Hanımefendiye bu bilgileri ve pasaportu temin ederek sağladığı katkı için teşekkür ederim. Bkz. ***Ek–1***
[110]Hilmi A. Malik, ***Türkiye'de Sinema ve Tesirleri***, Kitap Yazanlar Kooperatifi Neşriyatı, Ankara, 1933, s. 8
[111]Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 45

ifadelerinden yola çıkarak, Hilmi Malik'in, çocukluğunda faal ve okumaya araştırmaya meraklı tecessüs sahibi bir çocuk olduğu tahmininde bulunabiliriz.

***Şekil 1*: "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisini eserleri ve düşüncelerinde karakteristik olarak ortaya koymuş olan Dr. Hilmi Adnan Malik Evrenol…**

Dr. Hilmi Malik Evrenol'un on iki yaşından yirmi yaşına kadar tamamen içinde bulunduğu, Ortaokul ve Lise yıllarını da içine alan *International Smyrna American College* kendine mahsus misyonu ve eğitim müfredatı ile tamamen "Batılı" ve "Batıcı" bir "insan tipi" üretmeye çalışmıştır. Hilmi Malik'in düşüncelerinin ve kişiliğinin oluşmasında bu dönemin etkisi inkâr edilemez. Hilmi Malik'in Amerikan Koleji'ne olan aidiyet duygusu ve oradaki hocalarına bağlılığı son derece kavidir. Hatta mezuniyetinden on iki sene geçmiş olmasına rağmen İzmir Amerikan Kolejinde İngiliz Dili ve Edebiyatı hocası olan Mrs. Lawrence'a 1932 tarihinde yazmış olduğu mektup, duygusal bağlılık, minnet ve şükran ifadeleri ile doludur.[112] Sonrasında Yüksek Öğrenim ve İhtisas için gittiği Amerika ise zaten *yenidünya sisteminin* merkezi durumundadır.[113] Hilmi Malik Bey Osmanlı'nın tasfiye ve tahliye süreçlerini müşahede etmiş ve Kemalist Kadro'nun yeni bir ulus-

[112]Hilmi Malik'in 1932 senesinde İzmir Kızılçullu Amerikan Kolejinden hocası Mrs. Lawrence için yazmış olduğu mektubun orijinal nüshası için bkz. ***Ek–15***

[113]Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda uzun yıllar hizmet etmiş olan Henry Kissinger "*Diplomacy"* adlı kitabının "*Yenidünya Sistemi*" adlı bölümünde *"Sanki bir doğa kanunuymuş gibi, her yüzyılda tüm uluslar arası sistemi kendi değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade ve entelektüel ve moral güce sahip olan bir ülke ortaya çıkmaktadır…"* cümleleri ile Amerika'nın XX. Yy başlarındaki pozisyonu hakkında mühim tespitler yapmıştır. Bkz. Henry Kissinger, ***Diplomasi***, (Çev: İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011, s. 9

devlet projesinin inşaa çalışmalarında "modernist", "batıcı" dolayısıyla "inkılâpçı" yani "iktidar ile işbirlikçi" bir duruş sergilemiştir. Öyleyse Hilmi Malik Bey'in Kemalist Devrim hesabına sağlam bir dava adamı olduğunu söyleyebiliriz. Hilmi Malik Bey'in kendine mahsus kişiliğinin oluşumunda Yunanlıların Nasliç'i işgal etmeleri ve Rum mahalleleri dışında tüm beldeyi harabeye çevirmelerine on iki yaşlarındayken şahit oluşu da mutlaka pay sahibidir. Zira o yaşlarda bir çocuğun ailesi ile birlikte doğup büyüdüğü memleketini bırakıp uzun bir göç yoluna düşmesi, çocuk ruhiyatında tesiri pek derin izler bırakabilecek travmatolojik bir hadisedir. Gerçi o dönem mübadillerin ekserisinin vaziyeti budur. Hilmi Malik anlaşılan o zor günlerin hatıralarını unutmamış hem İzmir Amerikan Kolejinde hem de Kolombiya Üniversitesinde derslerini sıkı takip etmiş ve Fenn-i Terbiye sahasında uzmanlaşmıştır. Amerika dönüşünde, 1926 sonrası, bir taraftan Ankara Amerikan Sefaretinde Türkçe Genel Sekreter ve Tercüman olarak çalışmaya başlayan Hilmi Malik Bey 1930 senesinde Emine Berceste Hanım ile dünya evine girmiştir.[114] Dr. Selami Eynegöllüzade Paşa ve Şükriye Hanım'ın kızı Ayişe Güldeste Eynegöllüzade ile Milli Saraylar Umum Direktörü Sezai Selek'in kızı olan Emine Berceste Hanım; Rumi 1325 (M.1909) İstanbul'da doğmuştur.[115] Hilmi Malik ile Berceste Malik çiftinin 1932 yılında kızları Ülkü dünyaya gelmiştir.[116] Oğullarından Önder 1934 yılında; Alp ise 1941 yılında doğmuştur.[117] Hilmi Malik Bey'in yaklaşık on iki on üç sene evli kaldığı eşi Berceste Hanım[118] 107 yaşında ve halen İstanbul'da hayattadır. Aynı zamanda kızı Ülkü Hanım da sağ olup çok uzun senelerden beri Almanya'da meskûn ve orada ikamet etmektedir.[119] Oğlu Önder Evrenol ise meşhur edebiyatçı çift; Rakım Çalapala ve Nimet Çalapala'nın kızları İpek Hanım ile evlenmiştir.[120] Hilmi Malik'in küçük oğlu Alp ise Robert Kolej'den 1959 yılında mezun olduktan sonra Almanya Stuttgart Üniversitesinde Mimarlık üzerine ihtisas yapmış ve yine bir

[114]Hilmi Malik Bey ve Emine Berceste Hanım'ın düğünlerinde çektirmiş oldukları fotoğraf için bkz. ***Ek–16***

[115]Hilmi Malik Bey ve Emine Berceste Hanım'ın evlilik cüzdanlarındaki malumat için bkz. ***Ek–9***

[116]Hilmi Malik ve Berceste Malik çiftinin kızları Ülkü ile birlikte çekindikleri bir fotoğraf için bkz. ***Ek–17***

[117]Üç kardeşin birlikte çekinmiş oldukları fotoğrafı temin eden Hilmi Malik Bey'in torunu Ebru Evrenol'a burada da teşekkür etmeliyim. Bkz. ***Ek–18***

[118]Berceste Hanım'ın ciddi sağlık sorunları nedeniyle ve de aile bireylerinin uygun görmemeleri nedeniyle bize bir mülakat verebilmesi mümkün olmamıştır. Fakat son yıllarında kızı Ülkü Hanım ile birlikte verdiği bir mülakat yazısı için ve Bkz. ***RC Quarterly Robert College Alumni Magazine***, Spring/Summer 2009-Issue 36, s. 28, fotoğraflar için ise bkz. ***Ek–19***

[119]Ülkü Hanım ciddi sağlık sorunları nedeniyle görüşme talebimize mukabelede bulunamamıştır.

[120]Hilmi Malik Bey ve Berceste Hanım'ın dünürleri olan Rakım Bey ve Nimet Hanım'ın evlilik cüzdanlarının bir nüshasını bizimle paylaşma nezaketinde bulunan Ebru Evrenol Hanımefendiye teşekkür ederim. Bkz. ***Ek–20***

Amerikan Kız Koleji mezunu olan İzmirli Mehpare Hanım ile izdivaç etmiştir. Alp ve Mehpare Evrenol'un oğulları Can ve Mete Evrenol kardeşler dedeleri Hilmi Malik Bey'e ait olan ve tezimizin ilerleyen bölümlerinde inceleyecek olduğumuz, alanında ilk kapsamlı sosyolojik araştırma sayılabilecek *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri* isimli kitaptan belki de pek çokları gibi habersiz olsalar da ödüller alan iki sinemacı kardeştir.[121] Alp Evrenol geçirdiği rahatsızlık neticesinde 2012 senesinde vefat etmiştir. Alp Bey'in eşi Mehpare Evrenol ise halen hayatta ve İstanbul'da aileye ait Mimarlık şirketinin yöneticisidir. Evrenol ailesinin tamamı, kız ve erkek torunlar da dâhil belli bir eğitim düzeyinde ve hemen hepsi Amerikan Koleji mezunlarıdır.

Hilmi Malik ise ülkemizde neredeyse hiç tanınmayan bir şahsiyettir. Hilmi Malik çokça eserler ve makaleler kaleme almış ve bunları yayımlamış; fakat garip bir biçimde hayat hikâyesi, kim olduğu v.b gibi kişisel bilgileri arka planda ve biraz gizemli kalmış bir yazar olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, bunda en önemli etkenlerden biri de Hilmi Malik'in Amerika dönüşü Ankara Amerikan Büyükelçiliği dışında bir kurumda çalışmamış olması ve Amerikan Büyükelçiliklerinin çalıştırdıkları personel üzerinde tatbik ettiği gizlilik v.b prensiplerden kaynaklı "kişisel bilgilere ulaşılamama" sorunudur. Hilmi Malik Bey'i her cepheden iyi tanımaya bir başka engel ise üç çocuğa sahip olduğu evliliğinin kısa sürmesi ve daha sonra hiç evlenmeyip yalnız bir yaşam sürmesidir. 1942–43 yıllarında çift biraz geçimsizlikten, daha çok tabiaten uyumsuzluk sebebiyle ayrılmışlardır.[122] Hilmi Malik Bey'in torununun bize aktardığı kadarıyla[123] Hilmi Malik Bey oldukça iktisatlı, tutumlu hatta biraz fazla tutumlu bir kişiliktir. Berceste Hanım ise babası Milli Saraylar Direktörü Sezai Bey'den ve anne cihetinden Eynegöllüzadelerden Paşa ve Bey çocuğu olarak biraz nazlı, rahat ve şatafat içinde büyütülmüştür. Hilmi Malik Bey ile Berceste Hanım'ın mizacen uyum sağlayamadıkları temel mesele bu olmuştur. Hilmi Malik Bey'in çocukları da evliliğin tatsız bir biçimde sona ermesiyle anneleri Berceste Hanım'ın yanında kalmışlardır. Bu durum ise çocuklarının Hilmi Malik hakkında genel geçer bilgilerin ötesinde babalarını yakından tanıyamamalarını intaç etmiştir. Aile bireyleri bilhassa torunlar, dedeleri hakkında neredeyse hiçbir şey bilmediklerini ve bu çalışmayı sabırsızlıkla ve merakla beklediklerini ifade

[121]Korku ve Gerilim Sineması üzerine Berlinale, Toronto gibi meşhur festivallerden kısa film dalında ödüller kazanmışlardır. Can Evrenol ile bir yazışmamıza istinaden dedelerinin sinema ile ilgili bu çalışmasından haberdar olmadıklarını anlıyoruz. Bkz. ***Ek–21***

[122]Ebru Evrenol bu bilgiyi babası Önder Bey'den öğrendiğini ifade etmiştir.

[123]Bu detay bilgileri babası Önder Evrenol ve annesi İpek Evrenol Hanımdan öğrenip bizimle paylaşan Ebru Evrenol Hanımefendiye teşekkür ederim.

etmişlerdir.[124] Bununla birlikte Hilmi Malik Bey çocukları ile zaman zaman bir araya gelmiştir.[125] Bilhassa özel günlerinde onları yalnız bırakmayarak bu ayrılığın menfi tesirlerini hafifletmeye çalışmış ve telafi cihetine gitmiştir.[126] Hilmi Malik Bey'in genelde ciddi ve disiplinli hatta biraz otoriter duruşunun arka planında "gururlu bir yalnızlık" ve "duygusal bir baba" silueti görmekteyiz. 2 Temmuz 1949 tarihli oğullarına hitaben yazdığı elimizdeki tek şiiri *Gün Ağarırken* edebi yönden taşıdığı "kıymet hükmü" konumuz dışında olduğu için bir yana bırakılırsa, şiir duygusal ve idealist bir baba nasihati gibidir.[127] Hilmi Malik'in *Sert bir babanın oğluna itirafı* başlıklı otokritik yazısı da aynı duygusal kesafete sahiptir.[128]

Berceste Hanım ile ayrıldıktan sonra Hilmi Malik bir daha hiç evlenmemiştir. Berceste Hanım ile de görüşmeleri olmamıştır. Hilmi Malik anlaşılan uzun süren yatılı Kolej yıllarına ilaveten Amerika'da gurbette geçirdiği tahsil sürecinden öğrenmek mecburiyetinde kaldığı öz disiplin ve kişisel bakım alışkanlıkları sayesinde hayatını tek başına idame ettirebilmiştir. Binaenaleyh, Dr. Hilmi Malik Evrenol'un bize ulaşan ve bulabildiğimiz tüm fotoğraflarını incelediğimizde, evlenmeden önce, evlilikten sonra ve yalnız yaşadığı dönemlerde, kılık kıyafet bakımından "diplomat" duruşunu muhafaza etmeye çalıştığını müşahede ediyoruz.[129] Hilmi Malik "devlet büyüklerinin" hususi konuğu olarak zaman zaman davet edilmiştir. İlk yıllarda Kayınpederi olan Milli Saraylar Umum Direktörü Sezai Selek'in de bürokrat olması sebebiyle bu iltifatlara daha kolay mazhar olduğu düşünülebilir. Celal Bayar'ın Başvekilliği döneminde ve sonrasında köşkte bazı hususi davetlere ailecek davet edilmiştir.[130] Bu kişilik özelliği esasen Hilmi Malik'in öğrencilik yıllarında da mevcuttur. Zira Amerika Kolombiya Üniversitesinde öğrenciyken bazı meşhur Profesör hocaları ile yemekli toplantılara da katılmıştır. Eserlerini incelerken ele alacağımız *Revolutionary Turkey* adlı kitabında böyle bir hatırasını mizahi bir biçimde kendisi nakletmiştir. Naklettiğine göre; Kolombiya Üniversitesi'nden bir Profesör, Hilmi Malik'i New York'ta bir restorana yemek

[124]Can Evrenol ile yazışmamız için bkz. ***Ek- 21***
[125]Çocukları ile birlikte olduğu bir günde çektirmiş oldukları hatıra fotoğrafı için bkz. ***Ek–22***
[126]Hilmi Malik Bey çocuklarının hiç olmazsa mezuniyet günlerinde mutlaka yanlarında olmaya gayret etmiştir. Bununla ilgili bkz***. Ek–23***
[127]Bu şiiri hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Hususi arşivinden bizim için çıkartıp paylaşma nezaketi gösteren Ebru Evrenol'un annesi Hilmi Malik'in gelini İpek Hanım'a teşekkür ederim. Şiir için bkz. ***Ek–24***
[128]Hilmi Malik Evrenol, "Sert Bir Babanın Oğluna İtirafı", ***Ülkü***, Cilt: 5, Sayı: 30, Ankara, 1935, s. 468–469 ayrıca bkz. ***Ek–25***
[129]Dr. Hilmi Malik Evrenol'un 1950'li yıllara ait bir başka fotoğrafı için bkz. ***Ek–26***
[130] Bu davetlerden birinden kalan toplu bir hatıra fotoğrafı için bkz. ***Ek–27***

yemeye götürmüş. Çorbanın tadı Hilmi Malik'in hiç umduğu gibi çıkmayınca, Profesör gülerek "bu çorba hiç Türk çorbasına benzemiyor değil mi? Çünkü bu çorba… Evet, bu çorba… Bir Kaplumbağa çorbası! Kışın en iyi çorbadır, sıcak tutar" demiş. Hilmi Malik ise biraz kızarıp çorbanın tadını hiç beğenmese dahi belli etmemeye çalışmış. "Ve eğer bu profesör bizim kımız içkimizden içse eminim daha da ısınır ve İskoç cini çarpmışa dönerdi" cümleleri ile hatırasına mizah katmıştır.[131] Dolayısıyla İzmir'de Amerikan Kolejinde ve New York'ta üniversite yıllarında hocaları ile sıkı münasebetler tesis edebilen Hilmi Malik'in öğrencilik yıllarından itibaren sosyal bir kişiliğe sahip olduğunu da söyleyebilmekteyiz.

Hilmi Malik Evrenol bazen İstanbul'a kısa ziyaretler gerçekleştirmiş olsa da görevi gereği 1960'lı yıllara kadar Ankara'da ikamet etmiştir. Bu tarihten sonra vefat tarihi olan 1972 yılına kadar İstanbul'da yaşadığını biliyoruz. Hilmi Malik Bey İstanbul'da bugün de Şişli ilçesi sınırları içinde bulunan Pangaltı'da ikamet etmiştir ve yalnız yaşamıştır. Hilmi Malik Bey son yıllarını ciddi sağlık problemleri içinde geçirmiştir. Hilmi Malik'in bu zorlu yıllarının en yakın müşahitleri oğlu Önder Bey ve gelini İpek Hanım olmuştur. Hilmi Malik bu dönemde yine "yalnızdır" ancak ekseriyetle oğlu Önder Bey'in ve gelini İpek Hanım'ın İstanbul Levent civarında ikamet ettikleri evlerine ziyarete gelmektedir. Hatta son yıllarında sağlık problemleri nedeniyle ve ihtiyarlamaktan naşi bazen yollarda bir köşede Hilmi Malik Bey'in düşüp kaldığı ve karpuz satıcılarının küfelerine koyup oğlu Önder Bey'in evine taşıdıkları da olmuştur. Hilmi Malik Bey'in son anlarında ise biraz fazla açılmış musluk sesini duyarak "zayi oluyor, boşa gidiyor, musluğu az açsanıza!" ikazını yaptıktan bir müddet sonra öldüğünü de artık biliyoruz.[132] Hilmi Malik Bey'in yaşamı ile ilgili bir başka ilginç hadise ise vefatından beş-altı sene evvel Türkiye İş Bankası'nın *Servet Keşidesi* adlı piyango çekilişlerinden bir yıl aralıklı iki "talih kuşunun" kendisine isabet etmiş olmasıdır.[133]

[131]Hilmi Malik Evrenol, ***Revolutionary Turkey***, Haşet Kitabevi, Ankara, İstanbul, Paris, 1936, s. 8–9
[132]Hilmi Malik Bey'in vefatından önceki son yılları hakkında bu bilgileri ve hatıraları babası Önder Bey ve annesi İpek Hanım'dan teyit ederek bizimle paylaşan Hilmi Malik Evrenol'un torunu Ebru Evrenol Hanımefendiye müteşekkiriz.
[133]Bkz**.** ***Cumhuriyet Gazetesi***, 30 Ağustos 1966, s. 6 ve ***Cumhuriyet Gazetesi***, 28 Mart 1967, s. 6

1.2. Tahsil Hayatı

Hilmi Malik, 1912 tarihindeki Balkan Göçleri esnasında 12 yaşlarında bir çocukken ailesiyle birlikte Nasliç'ten Batı Anadolu'da Aydın yöresine göç etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Balkanlar demografik olarak Rumlar, Türkler, Islav (Slavlar) ve Vlah (Ulahlar) ayrıca Aşkenaz ve Seferad diye de bilinen Hazar ve Endülüs Yahudilerinden müteşekkil kozmopolit ve heterojen bir yapı arz etmekteydi. Yahudilerin ekserisi Selanik'te temerküz etmişti. Grebene ve Nasliç'i ise ekseriyeti Müslüman ahali ile bir kısım Hıristiyanlar teşkil etmiştir. Lozan Mübadilleri Derneği'nin eline yeni geçmiş olan mektup türünde ve birinci kuşak mübadillerden olan Zihni Ayalp'e ait ve ölümünden iki ay önce 1956 senesinde yazdığı hatıratında Nasliç ile ilgili çok kıymetli bilgiler mevcuttur. Zira birinci kuşak mübadillerden kalma mektup ve hatırat yok denecek kadar azdır; dolayısıyla ele geçenler çok değerlidir. Bu bilgiler ışığında, Hilmi Malik Bey'in on iki yaşına kadar olan ve hakkında yazılı ya da sözlü çok az bilgi ve belge bulunan bu çocukluk evresi üzerine tahminlerde bulunabileceğiz. *Geçmişten Gelen Mektup* başlıklı bu hatıratta beyan edildiğine göre:

> *"Nasliç çok eski bir kaza merkezidir… 400 hane ve dört bin (4000) kadar nüfusu vardır… Nasliç merkezinde üç bin beş yüz İslam ve Türk, beş yüz kadar da Rum vardır. Güneyinde ve 3 saat mesafede nüfusu kâmilen Rum olmak üzere Seçişte ve Kuzey Batısında Jupan nahiyeleri vardır. 44 köyü olup bunlardan 30 tanesi İslam, diğerleri tamamen Hıristiyanlar ile meskûndur. (tamamı Hıristiyan'dır). Kuzeyinde vasi kayın, meşe ve kestane ormanları mebzuldür. Seçişte, Selçe ve de bazı köylerde güzel üzüm yetişmekte, şarap ve pekmez yapılmaktadır… İklim iç Ege iklimine yakındır. Yazları serin, kışları serttir. Yarım metreye kadar kar yağdığı vakidir. Yağmur normaldir. Rakım 850 'dir… Büyük bir Rüştiye (Ortaokul) ile İptidai (İlkokul) Mektepleri kışlanın yanındadır. Çarşısı çok güzeldir. Sokakları geniş ve tamamen döşemelidir. Leziz suları ile oniki çeşme ve iki şadırvanı mevcuttur. Kurşunlu Cami, Arap Cami, Sinaniye Camileri göze çarpmaktadır… Nasliç, 1912 (1328) tarihinde Yunanlılar tarafından harben işgal edilerek karşı Rum Mahallesi müstesna (dışında) bütün kasaba tamamen yıkılmış ve kül haline gelmiştir… Nasliç muhitinde fazla Rum olması hasabile (nedeniyle) halk Rumca Lisanını da bilmektedirler…*[134]

[134]Lozan Mübadilleri Derneği'nin eline yeni geçmiş olan mektup türünde ve birinci kuşak mübadillerden olan Zihni Ayalp'e ait, ölümünden iki ay önce 1956 senesinde yazdığı, Nasliç ile ilgili çok kıymetli bilgileri havi bu hatırat için bkz. www.lozanmubadilleri.com, (Erişim): https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwioicKMwpDNAhUGPxQKHeakCBkQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lozanmubadi

Hilmi Malik'in bu Nasliçli mübadilin anlatımına göre; Nasliç'te mevcut tek ilkokul olan kışlanın yanındaki *İptidai Mektebinde* İlkokulu tamamlamış olması kuvvetle muhtemeldir. Hatırattan okuduğumuza göre Hilmi Malik'in de Rumca Lisanına hiç olmazsa aşina olduğunu iddia edebiliriz.

1912 senesinde Nasliç'in Yunan işgaline uğramasından hemen sonra, Hilmi Malik ailesi ile birlikte Aydın yöresine göçtüğüne göre, 1913 senesinde başladığı Orta öğrenimini İzmir Kızıl Çullu (Şirinyer-Paradiso) Amerikan Koleji'nde[135] Adnan Menderes ve Et(h)em Menderes ile[136] sınıf arkadaşı olarak muhtemeldir ki 1920 senesinde[137] tamamlamıştır. Bilhassa Adnan Menderes ile iyi arkadaş olduklarını söylemeliyiz.[138] Koleje nehari (gündüzcü) olarak devam eden öğrenciler olduğu gibi yatılı kalan (leyli) öğrenciler için de yurt binası tahsis edilmiştir.[139] Hilmi Malik'in Amerikan Koleji'nde nehari mi yoksa yatılı mı okuduğuna, devam devamsızlık durumuna ve notları ya da başarı performansına dair elimizde bir belge, şahit v.s yoktur.[140] Fakat ailesi 1913 yılında Aydın havalisinde meskûn bulunduğuna göre kuvvetle muhtemel kolejde yatılı okumuştur. Yüksek eğitimini Amerika'da meşhur

---

lleri.com%2Fmubadil-kulturu%2Fmubadele-bolgeleri%2Fnaslic
h170.html&usg=AFQjCNEnPx2OMxIGIfYpss9Nj2oSCr13Xg, 28.05.2016

[135]Şu anda İzmir Amerikan Koleji Müdiresi Sn. Didem Erpulat'ın bana beyan ettiğine göre, "*Okulumuz Özel İzmir Amerikan Koleji 1878'de İzmir'in Basmane kentinde bir kız koleji olarak kurulmuş ve eğitime 1922'ye kadar orada devam etmiştir. 1922'deki büyük yangında yanan okul 1924'de Göztepe semtine taşınmış ve bu güne kadar eğitim hayatına burada devam etmiştir. 1986'ya kadar okulumuz kız okulu olmuş, ilk erkek öğrenciler 1986'da okula alınmıştır. Sizin araştırmanıza konu olan kişi tahminen okulun erkek kısmının öğrencisidir. Erkek Koleji de Basmane'de kurulmuş ama çok hızlı büyüdüğü için oraya sığamamış ve 1910'da Şirinyer'e (Paradiso) taşınmıştır. Resmi adı International College'dır. (IC). 1936'da okul Türkiye'den Lübnan'ın başkenti Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nin yanına taşınmıştır. Bugünkü adı "IC Beirut"tur ve eğitime halen karma olarak devam etmektedir."* Bkz. ***Ek-2***

[136]Kolej bahçesinde birlikte çekindikleri resim için bkz. ***Ek–3***

[137]Hilmi Malik'in Uluslararası İzmir Amerikan Koleji'nden bu tarihte mezun olduğuna dair Kolombiya Üniversitesi Arşiv memuru Joanna Rios ile yaptığım yazışma için bkz. ***Ek–4***

[138]Hilmi Malik Evrenol'un gelini İpek Evrenol'un kendi arşivinden lütfettiği fotoğraf buna delildir. Adnan Menderes kendi fotoğrafını *"derslerin terhisi münasebetiyle Hilmi'ye…"* ifadeleri ile imzalamış. Bkz. ***Ek–5***

[139]İlk olarak tez danışman hocam Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı'nın bir makalesine mevzu teşkil etmiş olan ve Adnan Menderes'in kolej yıllarına ait değerli bilgiler içeren Hilmi Malik Evrenol'un 1950 'li yıllarda daktilo etmiş olduğu çalışmada koleje ait bazı bilgiler de yer almıştır. Amerikan Kolejinin kaloriferli rahat bir binada olduğu ve civardan ulaşımın rahat sağlanabilmesi için hemen yakınında bir tren istasyonu bulunduğu da belirtilmiştir. Bkz. Hamit Pehlivanlı, "Çocukluk Arkadaşı Hilmi Malik Evrenol'un Kaleminden Menderes Ali Adnan'ın Çocukluk ve Gençlik Hayatı", ***Türkiye Günlüğü***, Cedit Neşriyat, Sayı 111, Ankara, Yaz 2012, s. 58–69

[140]1936 tarihinde kolejin Beyrut'a nakledilmesi esnasında arşivin ve kayıtların kaybolmasına ilişkin bilgi aktaran İzmir Amerikan Koleji Müdiresi Sn. Didem Erpulat Hanımefendi ve Beyrut IC arşivini benim için zahmet edip tarayan Tarih öğretmeni Sn. Reem Haddad ile yapmış olduğum yazışmalar için bkz. ***Ek–6***

Columbia Üniversitesinde Pedagoji ve Din Bilimleri dalında yapmıştır.[141] Buradan hareketle Hilmi Malik'in İzmir Amerikan Koleji'nde not ortalamasının yüksek olması ve yabancı dil yeterliliğinin Kolombiya Üniversitesi'ne kabulüne kâfi derecede bulunması; kolej yıllarında Hilmi Malik'in başarılı, hiç olmazsa vasatın üstünde bir ders performansı olduğu fikrini de bize ilham etmektedir. *Türkiye'de Suçlu Çocuk* adlı eserinde yazarın adının altında şu ibare vardır: "*Amerika Kolombiya Darü'l Fünûnu Fenn-i Terbiye Şubesi Mezunu*"[142]. Bu ibare *Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti* isimli eserinde de bulunmaktadır. Hilmi Adnan Malik'in *"...Amerika müesseselerinde üç sene felsefe ve ilahiyat, iki sene çocuk terbiyesi ile içtimai müesseselerde tatbikat gördükten ve bilfiil çalıştıktan sonra, aynı zamanda Profesör James'e, Doktor Dewey'e ve merhum refikasına talebelik ettiğimden fikir inkılâbı geçiren milletdaşlarıma küçük bir yardımda bulunmak ümidiyle..."*[143] şeklinde Amerika'da yapmış olduğu yüksek öğrenimine dair kendi beyanından hareketle toplam beş yıl Amerika'da kalmış olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki; Hilmi A. Malik, Üniversitenin 1923–1924 ve 1924–1925 eğitim periyodunda *Teacher's College* öğrenci listelerinde de kayıtlıdır. 1924 senesinde bu bölümden *Master Degree* (Uzmanlık) ile mezun olduğuna dair Kolombiya Üniversitesi arşiv yetkilisinden aldığımız bilgiye de istinaden[144] Hilmi A. Malik'in bu bölüme 1920–1921 yıllarında başlamış olduğunu artık söyleyebiliriz.

[141]Kolombiya Üniversitesi'nde bu bölümler *Teacher's College* bünyesinde bulunmaktaydı. Meşhur Eğitim Bilimleri Uzmanı ve Amerikan Filozofu John Dewey'in ve yine Psikolog William Kilpatrick'in burada talebesi olmuştur. Hilmi Malik o yıllara ait bir hatırasında; *"...Mısırlı sınıf arkadaşlarımdan biriyle Dewey'in sınıfında bulunuyoruz. Ders takriri çok yavaş ve ağırdır..."* bkz. Hilmi Malik, "Büyük adamlar: John Dewey ikinci Konfiçyüs", ***Türk Yurdu***, Cilt: 22, Sayı: 205, Ankara, 1928, s. 198

[142]Osmanlıca bir terkip olan *Fenn-i Terbiye*; modern disiplinlerden *Pedagojiye* tekabül etmektedir.

[143]Hilmi Malik, "Amerika'da Hayat Felsefesi", ***Türk Yurdu***, Cilt: 21, Sayı: 200, Ankara, 1928, s. 322

[144]Hilmi Malik Evrenol ile ilgili Kolombiya Üniversitesi Mezunlar Kataloğunda 553. sayfanın en üstünde yer alan malumat için Bkz. ***Ek–7*** Bu belgeyi vakit ayırıp benim için temin eden Kolombiya Üniversitesi arşiv memuru Joanna Rios'a teşekkür ederim. Yine Hilmi A. Malik Bey'in Kolombiya Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü yıllara ait muhtelif milletlerden müteşekkil öğrenci arkadaşları ile çektirmiş olduğu fotoğrafı benimle paylaşma nezaketini gösteren Hilmi Malik Bey'in torunu Sn. Ebru Evrenol olmuştur. Kolombiya Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü yıllara ait bu fotoğraf için bkz. ***Ek–8***

***Şekil 2*: Hilmi Malik'in mezuniyet fotoğrafı...**

1924–1925 döneminde ise ya *Doktora* (Ph.D) payesini alabilmek için ya da staj yapmak için kalmış olması gerçeğe en yakın ihtimallerdir. Bu konuda ilgili istatistiklerin incelenmiş olduğu kapsamlı bir başka çalışmada;

> *"1907–1911 istatistiklerinde 1327 (1911) yılında Amerika'da 5 öğrencinin öğrenim gördüğü bilgisi mevcuttur. Kuran ise 1911'de beş, 1920'de iki öğrencinin Amerika'da öğrenim gördüğünü belirtmektedir. Ayrıca 1928 istatistiklerinde Kolombiya Darülfünununda, Darülfünun bursuyla okuyan 2 öğrenciden söz edilmesi bu tarihten önce Cumhuriyetin erken döneminde Amerika'ya öğrenci gönderildiğinin göstergesidir.* ***Kaldı ki, tablo 4'te görüleceği üzere 1923–24 yılında Amerika'da bulunan 1 öğrenci Kuran'ın sözünü ettiği 1920'de Amerika'da bulunan 2 öğrenciden 1'i olabilir.*** *Sonuç olarak Amerika'ya öğrenci gönderilmesinin Cumhuriyet öncesi başladığı, Cumhuriyetle birlikte ise 1929 yılında bu ülkeye öğrenci gönderilmeye başlandığı söylenebilir.1924–25 ders yılı süresinde öğrenimlerini tamamlayarak dönen 12 öğrenciden 6'sı öğretmenlik mesleğine, 2'si sıhhiye, 2'si ticaret Vekâletinde çalışmaya başlamışlardır.* ***Diğer 2 kişi hakkında bir bilgiye ulaşılamadığı belirtilmektedir"***[145] cümleleri ile ilgili tespitler yapılmıştır.

[145]Cengiz Aslan, ***Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu***, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014, s. 109–110

Şimdi bizde bu ifadelere istinaden "Amerika'da 1923 yılında bulunan 1 öğrencinin" Hilmi A. Malik olduğunu ifade edebiliriz. 1925 yılını müteakiben yurda dönüş yaptıktan sonra hangi iş ile meşgul olduğu belli olmayan iki kişiden birinin de Hilmi Malik Bey olduğunu da böylece ilk defa bu çalışmamızda ortaya koymuş oluyoruz.

1.3. Çalışma Hayatı

Hilmi A. Malik Bey'in 1925 senesinde Kolombiya Üniversitesi'nin yine New York kentinde bulunan *Teacher's College* bölümünden mezuniyetinden evvel çalışma hayatına başladığını *Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti* adlı eserinde parantez içerisinde (*New York şehri Spring Street İçtimai Müessesesi Çocuk Kulüpleri sabık müfettişi*) beyanına istinaden iddia edebilmekteyiz. Yine bu unvanını teyit sadedinde ilk pedagojik çalışması olup sadece Osmanlıca baskısı bulunan ve tezimizin ilerleyen bölümlerinde teferruatıyla inceleyeceğimiz *Çocuk Ruhu ve Terbiyesi* adlı Osmanlıca kitabının 21. Sayfasında: "*...ben New York'ta 1923–24 senelerinde müfettiş bulunduğum İçtimai Terbiye Müessesesinin yurdunda…"* ifadeleri yer almaktadır. "*Türkiye'de Suçlu Çocuk- İçtimai Dertlerimiz*" isimli eserinin üzerinde adının hemen altında "*Çocuk ruhiyatçısı*" unvanı yer almaktadır. Dr. Unvanı da bulunmaktadır. 1926 tarihinde Ankara'da kız ve erkek çocuklarına tatbik ettiği test ve anket çalışmasını Maarif Vekâleti adına yürütmüş olduğunu da kendi ifadelerinden biliyoruz;[146] fakat Hilmi Malik Evrenol Cumhuriyet döneminde yurda dönüşü ile birlikte sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin Ankara Büyük Elçiliği'nde Türkçe Genel Sekreteri ve tercüman olarak çalışmıştır.[147] Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Ankara Amerikan Büyükelçiliğinde Türkçe Sekreter olarak çalıştığına dair elimizdeki bir başka delil ise bir kartvizit olmuştur.[148] Hilmi Malik

[146]Hilmi Malik, "Esas Tabiat", ***Türk Yurdu***, Cilt:21, Sayı:199, Ankara, 1928, s. 272

[147]Hilmi Malik ile Berceste Malik'in evlilik cüzdanlarında, Hilmi Malik'in kişisel bilgilerinin bulunduğu sayfada çalıştığı iş yeri "Ankara Amerikan Sefareti" olarak belirtilmiştir. Bkz. ***Ek–9***

[148]Amerikan Büyükelçiliğinde çalışan yetkililer ile yapmış olduğumuz müteaddit görüşmeler neticesiz kalmıştır. Yetkililer almış oldukları kat'i talimat gereği Ankara Amerikan Sefareti ve Konsolosluklarında çalışmış olan bir kişi hakkında sınırlı dahi olsa bilgi veremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda Amerikan Büyükelçiliği'nden alınmış benzer bir olumsuz cevap için bkz. M. Bülent Varlık, "Türkiye'de Sinema ve Tesirleri Üzerine Notlar", ***Kebikeç***, Sayı: 28, 2009, s. 222. Bu

Bey'in Resmi makamlarda herhangi bir memuriyet kaydı yoktur.[149] Ancak Amerikan Sefaretinde Türkçe Genel Sekreteri ve Tercüman olarak çalıştığı dönemde TDK çalışmalarına "uzman" sıfatı ile katkı sağlamıştır.[150] Chicago Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1930–31 yıllarında Anadolu'da yapılan bazı tarihi-arkeolojik araştırmalar için uzman sıfatıyla katkı sağlayan kişiler arasında Dr. Hilmi Malik Bey'de yer almıştır. Bu arkeolojik çalışmaların yürütücüsü Alman arkeolog Hans Henning Von Der Osten[151] tarafından derlenen *Discoveries in Anatolia 1930–31* adlı eserin önsözünde Dr. Hilmi Malik Bey'e de teşekkür edilmiştir.[152] Bu tarihi-arkeolojik kazılar yani Chicago Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü eliyle yürütülen bu "bilimsel" araştırmalar; Kemalist Kadronun ulus-devlet projesini inşaa ederken kullandığı en temel argümanlardan biri olmuştur. Arkeoloji marifetiyle tasarlanan ve inşaa edilen bu "tarihi kanıtların" *Türk Tarih Tezi*'nin omurgası niteliğinde çalışmalar olduğu hesaba katıldığında, Hilmi Malik Bey'in kendi "çalışma hayatı" içinde, Türk Tarih Kurumu'na da bu manada destek sağladığını pekâlâ söyleyebiliriz. Hilmi Malik Bey Ankara Amerikan Sefareti'ndeki pozisyonu sebebiyle bazı müşterek çalışma platformlarında Mustafa Kemal Atatürk ile de yakın temaslarda bulunabilmiştir.[153]

---

kartviziti kişisel arşivinden çıkartıp bizimle paylaşma lütfünde bulunan Hilmi Malik Bey'in gelini Mehpare Evrenol olmuştur. Bkz. ***Ek–10***

[149]Bu konuda 18.04.2016 tarihinde Başbakanlık (BİMER) ve 25.04.2016 tarihinde Cumhurbaşkanlık (CİMER) ile yapmış olduğum yazışmalar için bkz. ***Ek–11***

[150]Dr. Hilmi Malik Evrenol'un 1934–1936 yıllarını kapsayan dönemde TDK çalışmalarına sağlamış olduğu katkıya dair "TDK 1934–1936 Çalışmaları Üzerine Genel Sekreterliğin Raporu" bkz. ***Ek–12*** www.tdk.gov.tr,(Erişim) http://tdkkitaplik.org.tr/kurultaylar/K03010019cb4ba5a0d83417f8c9dbb4e989c5043.pdf, 12.03.2016

[151]Hans Henning Von Der Osten 1899 senesinde Potsdam'da doğdu. 1911 senesinde Alman prenslerle birlikte özel dersler aldı. 1918 yılında Berlin Üniversitesi'ne kabul edildi. Burada Antik Çağ ve Arkeoloji çalıştı. 1922–1925 tarihleri arasında Chicago Üniversitesi'nde doktora yaptı. Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1926–1931 yılları arasında Anadolu'da arkeolojik kazı çalışmaları başkanı olarak görevlendirildi. Von Der Osten Amerika hesabına çalıştığı için muhtemelen Ankara Amerikan Sefareti'nde Türkçe Uzmanı olarak vazifeli Dr. Hilmi Malik Bey ile bu vesile ile tanışıp birlikte çalışmış oldular. Von Der Osten, Mustafa Kemal'in de dostuydu. Hatta 1936 yılında onu Ankara Üniversitesi Arkeoloji Kürsüsünü yapılandırıp yönetmesi için alıkoydu. Uppsala'dan Hz. Süleyman ile ilgili bir kazı çalışmasına giderken geçirdiği bir kalp krizi neticesi öldüğü 1960 yılına kadar muhtelif projelerde görev aldı. Daha detaylı malumat için bkz. http://www.deutschebiographie.de/sfz73895.html,(Erişim): https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiG6a22rZfNAhUOrRQKHZkDDr8QFggkMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.deutschebiographie.de%2Fsfz73895.html&usg=AFQjCNEY0YyIgG1OlOABXq4AXTlFbN_bpg, 08.06.2016

[152]1933 senesinde Hans Henning Von Der Osten tarafından kaleme alınmış bu eserde Dr. Hilmi Malik Evrenol'a yapılmış teşekkür kısmı için bkz. ***Ek–13***

[153]Hilmi Malik Evrenol'un büyük oğlu Önder Evrenol Bey'in kişisel albümünden paylaşma nezaketini gösterdiği Atatürk ve Amerikan Büyükelçisi Grew ve maiyetinde bulunan Hilmi Malik Bey'in birlikte çektirdikleri fotoğraf için bkz. ***Ek–14***

2. ESERLERİ VE ESERLERİNDEKİ İNKILÂPÇI MUHTEVA

Dr. Hilmi Malik Evrenol; çeşitli meselelere dair kaleme almış olduğu hemen her çalışmasında "İnkılâp Prensiplerini" kendi "ulusuna" aşılamayı "misyon" edinmiş bir Cumhuriyet Aydını olarak karşımıza çıkar. Onun kalemi her daim inkılâbın emrinde didaktik bir tonda, çokları "öğretmen edası" ile devrimlerin "vatandaşa" benimsetilebilmesine hasredilmiştir. Daha evvel de ifade etmeye çalıştığımız üzere tezimizde, Dr. Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinin detaylı bir tahlil ve tenkidini değil, bu eserlerin özüne sinmiş "inkılâpçı cumhuriyet aydınının değerler sistemini" ortaya koyabilmek asıl maksadımız olacaktır. Çok farklı disiplinlerde ve muhtelif konuları çalışmalarına taşımış olduğu için bundan fazlası tezimizin "sınırlarını ve sınırlılıklarını" aşmış olacaktır. Tüm disiplinler onun canı gönülden bağlı olduğu "Türk İnkılâp Prensiplerini" halka benimsetebilmek yolunda "araçsallaştırılmış" birer imkândır. Böyle olunca Hilmi Malik Bey'in pedagojik çalışmaları birer "politik pedagoji", sosyolojik incelemeleri "politik sosyoloji", edebi bir eseri dahi "İnkılâp edebiyatı" olmuştur. Esasen yazdığı hangi alana ve hangi konuya ait olursa olsun, "onun misyoner kalemi", "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının Değerleri" ile tüm "vatandaşların" "terbiye edilmeleri" uğrunda seferber edilmiştir.

2.1. PEDAGOJİ SAHASININDA VERDİĞİ ESERLER

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde görülen Batılılaşma hamlelerinin önemli bir kısmı eğitim alanında gerçekleştirilirken toplumsal bir "kategori" olmak üzere "çocuk" ve çocuk terbiyesi" daha ehemmiyetli bir konuma yükselmiştir. Modernleşme çabalarının ivme kazandığı bu dönemlerde; "çocuk" ve "çocuk eğitiminin" politize edilmeye başlanılması Cumhuriyetin ilk yıllarında "Fenn-i Terbiye" uygulamalarına kadar uzanmış ve Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda "Fenn-i Terbiye" yani Pedagoji daha da politikleştirilmiştir.[154] "Çocuk" ve "çocuk eğitimine" dair hemen her husus, bu politikleştirilmiş

[154]Güven Gürkan Öztan, ***Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşaası,*** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2013, s. 155

pedagojinin tamamlayıcı bir unsuru olarak düşünülmüştür.[155] Ulus-devlet projesi tabiatı gereği "Fenn-i terbiyeyi" milliyetçi değerler ile bezeyip evrensellikten arındırıp yerelleştirmiştir. Burada öncelenen amaç; tek tip ve tek tür bir "ulus" inşa ederken, en genel anlamıyla *instrümentalist* bakış açısıyla eğitimin netice de araçsallaştırılmasıdır. Bu "politik pedagoji" Cumhuriyet ideolojisinin yerleşikleştirilmesi ve toplumun arzu edilen istikamete kolaylıkla sevk edilebilmesi için mühim bir "imkân" olarak görülmüştür.[156] Bu noktada Hilmi Malik Bey'in kendi uzmanlık alanı olan pedagoji sahasında kaleme aldığı kitap ve makalelerini ihata eden değerler bütünü, Cumhuriyet rejimini tesis eden "Kemalist kadro"nun karşısında değil bilhassa yanında konumlanmış görünmektedir.

2.1.1. "Eski Terbiyeden Yeni Terbiyeye" – "İlmi Pedagojiden Milli Pedagojiye" bir kitap: Çocuk Ruhu ve Terbiyesi

Dr. Hilmi A. Malik Bey'in New York kentinde bulunan Kolombiya Üniversitesi Pedagoji Bölümünden[157] mezun olduktan sonra Osmanlıca telif ettiği ilk pedagojik eseri olan "Çocuk Ruhu ve Terbiyesi" isimli kitabı[158] kapağında yer alan "*her aileye ve mürebbiye lazım bir kitap*" ifadeleri ile sloganlaştırılmıştır.

[155]Misal olarak; okullar için hazırlanmış müsamerelerin, temsillerin çocukların terbiyevi faaliyetlerinin eğlenceli bir bölümünü teşkil etmesinin yanında, asıl yararının öğrenci ve öğretmenleri bir amaç etrafında toplayacak içtimai faaliyetler olduğu vurgulanmıştır. Bkz. Nurettin Sevin, ***Pedagojik Temsiller***, CHP Konferansları, Ankara Halkevi, 1938, s. 13

[156]Bu "araçsallaştırılmış" "politik pedagoji" konusunda, Hilmi Malik Bey ile aynı yıllarda eser vermiş diğer yazarlarında aynı bakış açısına sahip olmaları ve aynı istikamette yazmaları dikkate değer bir husustur. Birkaç misal vermek gerekirse; Z. Akkök, "***Cumhuriyet Türkiye'sinde Terbiyevi Heyecanlarım***", Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935, İ. Hakkı Baltacıoğlu, "***Resim ve Terbiye***", Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931, İ. Alaaddin Gövsa, "***Ruhiyat ve Terbiye: Köy Muallim Mekteplerine Mahsus***", Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, H. Zeynettin, "***Milli Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı***", Necmistikbal Matbaası, İstanbul, 1933, N. Sevin, "***Pedagojik Temsiller***", CHP Konferanslar, Ankara Halkevi, 1938

[157] Hilmi Malik Bey'in "Çocuk Ruhu ve Terbiyesi" adlı eserinin kapak sayfasında: Müellif "Amerika Kolombiya Darülfünun Fenn-i Terbiye Şubesi Mezunu Hilmi A. Malik" yazmaktadır.

[158]Kitap; miladi 1926 senesinde Osmanlı elifbası ile İstanbul'da Hilal Matbaasında basılmış olup sekiz bölümden müteşekkil ve 87 sayfadan ibarettir. Tetkik edebildiğimiz kadarıyla kitabın Latin alfabesine transkript edilmiş bir baskısı yoktur. Tez çalışmamız için transkripsiyonunu el'an yapmış olduğumuz bu kitabı ümit ediyoruz ki ilerde bastırabileceğiz. Kitabın muhtevası ise ilk sayfalarda şu sırayla yer almaktadır: 1-Mukaddime 2-Küçük çocukların terbiyesinde itiyadın ehemmiyeti 3-Cinsiyet ve onun terbiyesi 4-Cinsiyet ve terbiyesi 5-Cinsiyet ve terbiyesi(alt başlıklar farklı) 6-Cinsi terbiyede tatbik edilecek prensipler 7-Cinsiyet terbiyesinde aranılan prensipler 8-Veraset

***Şekil–3*: Dr. Hilmi A. Malik Bey'in telif ettiği "Çocuk Ruhu ve Terbiyesi" adlı 87 sayfalık Osmanlı elifbası ile yazılmış pedagoji kitabının kapağı**

Hilmi Malik daha kitabının ilk kısmı olan "mukaddime"sini *"a.Çocuğun Eski Terbiyesi"* ve *"b.Çocuğun Yeni Terbiyesi"* başlığıyla iki maddede toplarken "üniversal-ilmi pedagoji"den[159] yola çıkmak yerine kitabını, döneminin yaygın adlandırması ile "milli pedagoji" akımının usulüne göre vazetmeye başlamıştır. Bu akım, modern bir sosyal bilim disiplini olan pedagojinin genel ilkelerinden ziyade politik bir strateji olarak *yeni rejim* için *yeni terbiye* anlayışının hâkim kılınmasında etkin olmuştur.[160]

> *"Milletimiz bu büyük inkılâp neticesi olarak asrı yaşıyor ve medeni bir millet olmağa katiyen azim ve karar veriyor. Asrı yaşamış bir memleketin evinde ve ana mekteplerindeki yavrularına hala eski terbiye prensiplerini tatbike kalkışmak, çocukların ve o çocukların teşkil ettiği ve edeceği milletin cidden fenalığını arzu etmektir. Bu olur şey mi? ...*[161]

Tarihin hemen her döneminde iktidarı ele geçiren elitlerin "devr-i idarelerinden" evvel olan yönetimi pejoratif bir kasıtla *anciént régime* olarak

[159]Cumhuriyetin ilk yıllarında İlmi Pedagoji'ye dair bir tarifte; "*Bütün milletlerin malı olan enternasyonal, vatanı olmayan, milletlerden milletlere intikal eden, dünyadaki âlimlerin ilmi tecrübelerle yeni istikamet verebildiği akli, ilmi, tecrübî vesait gibi pedagoji usulleri olan iradi, bedeni, hissi, ahlaki, iktisadi, hukuki fikirleri geliştiren ve yayan her millet için istifadeye uygun terbiyevi fikirler ve nazariyelerden oluşan ilmi pedagoji…"* Şeklinde ifade edilmişti. Bkz. H. Zeynettin, ***Milli Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı***, Necmistikbal Matbaası, İstanbul, 1933, s. 16–18.
[160] Hilmi A. Malik, ***Çocuk Ruhu ve Terbiyesi***(Osmanlıca), Hilal Matbaası, İstanbul, 1926, s. 3
[161] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 14

yaftalamaları ve bir "eski"-"yeni" mukayesesine dayalı karşıtlık inşaası Hilmi Malik'in bu kitabında da hemen başlangıçta mevcuttur.

> *"Bizde bütün bu geçen seneler zarfında evde, sokakta, mektepte ehemmiyet verilen nokta büyükler idi… Birden altıya ve hatta on yaşına gelen çocukların terbiyesi meselesi pek az kimsenin aklından geçerdi. Bu senedeki çocuklardan arzu edilen şey, itaat, sükûnet ve uyku idi. İtaat, körü körüne itaat idi…"*[162]

> *"...Millet eski köhnemiş düşüncelerini ve faideden fazla zararı dokunan fikirlerini sökmeğe ve atmağa karar verdiği bir zamanda validelerin çocuklarını hala eski usullerle terbiye etmeye ve büyütmeye kalkışmaları ve devam etmeleri ne anlaşılmaz bir muammadır? Millet büyük bir inkılâp geçirdiği bir vakitte, i'tila ve inkişaf yollarına doğru kat'i ve metin adımlar attığı bir zamanda…"* [163]

Hilmi Malik Bey kitabının; *yeni rejim* lehine "eski"-"yeni" mukayesesi ve muhasebesi yaptığı satırlarında "eski"nin yerilmesi hususunda mübalağa yapmaktan da geri durmamıştır.

> *"…(Eskiden) Sükuti olan hatta dilsiz doğan çocukların kıymetleri hayat-i içtimaiyyedeki kıymetleri, mevkileri, faal yani büyüklerce arsız çocuklardan daha büyüktür…"*[164]

"Çocuğun Yeni Terbiyesi" bahsinde kitabın sınırları çoktan "evrensel pedagoji"nin sınırlarını aşarak "milli pedagoji"ye dönüşmüştür ve bu vadeden sonra satırlarda bir eğitim uzmanı değil de inkılâpların hararetli savunucusu bir politik stratejist eğitsel telkinleri ile iş başındadır.

[162] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 10
[163] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 14
[164] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 10

"...bu milleti yirmi beş sene sonra yetişecek nesle, yani yarınki çocuklara teslim etmek için milletin her ferdine Cumhuriyetin manasını, demokrasinin ehemmiyetini ve kıymetini anlatmak ve telkin etmek lazımdır."[165]

Hilmi Malik Bey; "gelişi iştiyakla beklenen" bu inkılâpçı neslin arzu edilen istikamette eğitilmesine nereden başlanılması gerektiği ile ilgili " *...onun büyük gayesini kuvveden fiile çıkaracak amillerin en azimi en kuvvetlisi oyun ve ana mektepleridir ve oradan yetiştirilecek kıymetli vücutlardır."* diyerek geleceğin inkılâpçı neslinin teşkili namına mühim planlamalar yapmaktadır.[166] Hilmi Malik Bey'in bu "politik pedagoji" kitabının basıldığı dönemlerde pek çok eğitimci ve bürokratta temayül bu istikamette görünmektedir ki misal olarak; Hilmi Malik Bey "Çocuk Ruhu ve Terbiyesi" adlı pedagojik çalışmasını yayımlamadan üç sene evvel; Maarif Vekili adına Müsteşar Mustafa Şefik imzasıyla 1923 tarihinde yayımlanan tebliğe göre; "…terbiye usullerinde yeni bir yön vermek mecburiyetinde olunduğu; dünün kör bir itaat isteyen, çocuğu ve genci münfail bir vaziyette bırakan mektep terbiyesinin yerine genci hür ve mes'ul bir millet ferdi telakki eden faal bir terbiyenin olması gerektiği; mektep tedrisatında Cumhuriyet'in esaslarına sadık kalmayı telkin etme mecburiyetinde olunduğu" gibi eğitim-öğretim uygulamalarının işe koşulması istenmiştir. [167] Yine Milli Eğitim Bakanlarından Cemal Hüsnü Taray; 1929 senesinde muallimlere yaptığı konuşmasında *"Sizler Türk azim ve enerjisinin altı yüz sene gerçek doğrultusunu niçin ve nasıl kaybettiğini çocuklara anlatırken daima bu asîl Cumhuriyet neslinin yaratacağı dünyayı düşüneceksiniz."* diye ifade etmiştir. Bir diğer örnek; makalelerinde kesif bir biçimde "devrim felsefesi" ile meşgul devrin meşhur inkılâpçı yayınlarından *Hayat* mecmuasında, Talim ve Terbiye Müessesesi'nin ilk reisi Dr. M. Emin Erişirgil, iktidarın da arzusu istikametinde çocukların ve gençlerin "pozitivist ve pragmatik" bir dünya görüşüne göre yetiştirilmesini istemiştir. Dergide "eski rejimin" değer yargılarının artık işe yaramadığı, "hayatın yoğun bir biçimde yaşanmasını engelleyen, azaltan her inanışın reddedilmesi" hususları sıklıkla vurgulanmıştır.[168]

---

[165] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 14
[166] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 14
[167] Ahmet Bekir Palazoğlu, ***Başöğretmen Atatürk (1919–1928)***, MEB Yayınları, Ankara, 1991,Cilt: 1, s. 148–149.
[168] Yahya Akyüz, ***Türk Eğitim Tarihi(M.Ö.1000-M.S.2011)***, PEGEM AKADEMİ, Ankara, 2011, s. 332

Hilmi Malik Bey "çocuk ruhunu" incelemeye hasrettiği kitabının ilerleyen bölümlerinde "pedagoji ilminin prensiplerinden" yola çıkmış olsa bile meseleyi çoktan "demokrasinin prensiplerine" ve "faziletine" vardırmıştır. Bu yaklaşımı ile artık tamamen araçsallaştırılmış "politik pedagoji" iş başındadır.

> *"...demokrat bir cemiyette herkesin izzet-i nefsine, şahsiyetine hürmet demokrasi prensiplerinin icabındandır."*[169]

Kitabın yazıldığı tarih dikkate alındığında Türk toplumunda gerçekleştirilmeye çalışılan değişim ve dönüşüm hamlelerinin yoğunluk kazandığı ve inkılâpların topluma benimsetilmeye çalışıldığı bir dönem olduğu hesaba katıldığında eserin geneline hâkim kılınan "değerler manzumesi" "Kemalist devrim"in arzu ettiği istikamette olmuştur. Hilmi Malik Bey kitabında hemen her mevzuyu işlerken "ilerlemeci" ve "modern paradigma"yı benimsemiştir. Sürekli işaret ettiği hususlardan birisi mutlak manada "değişim ve dönüşümün kaçınılmazlığı" vurgusudur. Bu vurgu bazen sosyolojik bazen psikolojik herhangi bir konu üzerinden politikleştirilmiştir.

> *"...her nev'i terbiyede olduğu gibi cinsi terbiye de zamanın, ananenin, dinin ve muhitin vazettiği ve emir ettiği birtakım esasların tesirinden hiçbir zaman kurtulamamıştır. Diğer bir hakikat da şudur ki; zaman geçtikçe, hayat değiştikçe her şey ve her nev'i terbiye değiştiği gibi cinsi terbiye de değişmeye mahkûmdur ve öyle olması elzemdir."*[170]

> *"Eskilerden beri edinilmiş adetler, itikad ve fikirlere yeni adetlerin, fikirlerin uygun olması pek de arzu edilir bir şey değildir. Eski adetler ve düşünceler yeni adet ve düşüncelerden daima üstün görülür. Öteden beri gördüğümüz, konuştuğumuz ve sevdiğimiz kimseler, yabancısı olmadığımız manzaralar ve her vakit işittiğimiz ve dinlediğimiz şarkılar daima güzeldir ve onları daima severiz. Yenilik ise bize yabancı ve yabancı olan şey de bize garip gelir. İşte bu bir nev'i zihniyettir ki; onu kesip atmak pek de kolay değildir."*[171]

[169]Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 59
[170]Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 79
[171]Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 61

Hilmi Malik Bey kitabında; kadının toplumdaki yerini sorguladığı ve "eski"-"yeni" mukayesesini merkeze aldığı bir tespitinde "modernist" ve "demokrat" bir yorum yaparak "demokrasi prensipleri" ile kadının toplumsal statüsündeki değişimi neden-sonuç ilişkisi içinde bir arada değerlendirmiştir. "Kadın" ve "Kadın'ın sosyal statüsü" konularında da "ilerlemeci" ve "modern paradigma"yı benimsemiştir.

> *"Kadının mazideki madüniyyeti onun, nahif ve nazik vücudundan istifade ile olmuştur. Dünyada fen ve ilim ilerledikçe, kadının kıymeti ve ehemmiyeti de yükseldi. Demokrasi prensipleri başladıkça ailede ve cemiyette kadına âli bir mevki verildi."*[172]

2.1.2. "İnkılâbı yapan ve yoğuranlara" ithaf edilmiş bir kitap: Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti

Dr. Hilmi Malik Evrenol; *Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti* [173] adlı pedagojik eserinde *"çocuklarımızın ruhlarına nüfuz edüp, halet-i ruhiyelerini anlamak ve ruhi ihtiyaçlarını müspet tarzda tatmin etmekle yep yeni bir Türk nesli yaratabiliriz"*[174] cümleleri ile kitabının kendince hazırlanış gayesini "yep yeni bir Türk nesli yaratmak" olarak hulasa ederken aslında muhtevası "çocuk eğitimi" olan bir pedagoji kitabına direkt "politik" göndermelerle yüklü bir giriş yapmış oluyordu. Esasen kitap, geleceğin emanetçisi olarak görülen "çocuğun" bir "toplumsal kategori" olarak "ulus devlet" projeleri için elverişli bir "imkân" ve "en kuvvetli vasıtalar" olduğu prensibi hep hesapta tutularak *"İçtimai milletler kuvvetlerini çocuklarının sür'atle ve ahenkle dönen ayaklarında görürler. Zira sür'at, intizam ve*

[172]Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, s. 59

[173]Dr. Hilmi Malik Bey'in pedagoji sahasında kaleme almış olduğu bu eseri 1932 senesinde Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye Matbaası'nda basılmıştır. Eser 148 sayfa olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocuk psikolojisine dair muhtelif incelemelerin bulunduğu 17 farklı başlık altında kısa makaleler mevcuttur. Kitabın ikinci bölümünde ise; "doğuştan yirmi bir yaşına kadar" çocuk terbiyesi üzerine bedeni, zihni, ahlaki, ameli ve içtimai terbiye şeklinde 5 ana başlık altında pedagojik izahlar ve prensipler yer almaktadır. Ayrıca "Türkiye'de Suçlu Çocuk" adlı eserinin arka kapak sayfasında bulunan ve yazarın diğer kitaplarının da tanıtıldığı kısımda, bu eser hakkında, 1926–27 senelerinde "Türk Ocakları Konferansları" programı kapsamında Hilmi Malik Bey'in "her yaştaki çocuk terbiyesine dair" vermiş olduğu yüze yakın konferansın bir hülasası olduğu belirtilmiştir.

[174]Hilmi Malik Evrenol, ***Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti***, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s. 6

ahenk milletin istikbalini temin ve takviye hususunda en kuvvetli vasıflar ve vasıtalardır"[175] ifadeleriyle yazılmıştı ve "politik" bir üslup ile takdim edilmekteydi. Zira kitabının hemen en başında yazılış sırasına göre ilk olarak, *"Türk'ün büyük ve mukaddes Anasına"*, ikinci olarak; *"İnkılâbı yapan ve yoğuranlara"* ve son olarak ise; *"Asil Türk ırkının ihtisasa susamış ruhuna!"* demek suretiyle çalışmasını bu üç zümreye ithaf etmişti. Hayalini kurduğu "yep yeni bir Türk nesli yaratmak" ülküsü ve de tüm bu arzu edilen hedeflere ulaşabilmek için ise "sabır" ve "sebat" tavsiye ederken "çocuk terbiyesi" meselesinde "uzun zaman" ve çokça çalışmaya ihtiyaç olduğunu hatırlatmaktaydı.

> *"...ebeveynlere en büyük tavsiyemiz ve ricamız sabır ve sebattır. Çünkü ebeveynlerin birçoğu yaptıkları işlerin neticelerini hemen görmek isterler. Kendilerine şunu hatırlatalım ki; bu ne aspirin, ne müshil ilacı ve ne de keramettir. Bunun neticeleri uzun zaman ve uzun say ile elde edilir."*[176]

***Şekil–4*: Dr. Hilmi A. Malik Bey'in telif ettiği "Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti" adlı eserden "modernliği simgeleyen" bir görsel üzerinden "çocuk terbiyesi" ve "yep yeni Türk nesli"**[177]

[175]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 148
[176]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 124
[177]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7

Hilmi Malik Bey, *Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti* isimli eserinin "bir iki söz" başlıklı kısmında 1926 tarihinde telif etmiş olduğu "Çocuk Ruhu ve Terbiyesi" adlı ilk pedagoji kitabında yapmış olduğu giriş kısmına benzer bir biçimde meseleyi temellendirmiştir. "Kemalist devrimin" eğitim sahasındaki felsefi kavrayışını teşkil eden *pozitivist* bakışla "eski ve yeni terbiye prensiplerini" mukayese ederek; gelinen noktada "yeni terbiye usullerinin" "eskinin köhne düşüncelerinden" ve "kaderci" anlayışından sıyrılışını şöyle ifade etmiştir:

> *"bir zamanlar fertler istikballerini alınlarında yazılı bir yazıya medyun olduklarını zannederlerdi, yani her şeyde bil mecburiye kadere tabi idiler. Bugünkü terbiye prensipleri ise o eski ve köhne düşünceleri "çünkü her fertte öyle kabiliyetler mevcuttur ki onların tenmiyesi veya mahvı verilecek terbiyeye bağlıdır" iddiası ile eyice baltalamaya muvaffak oldu."*[178]

Hilmi Malik Bey ortaya koyduğu bu "politik pedagojik" eserinde, Cumhuriyetin ilanını takip eden bu ilk yıllarda sosyal bir kategori olarak fark edilip önemsenen dahası "yaratılmak" istenen ve "yeni cumhuriyet nesli" olarak ele alınmaya başlanılan "çocukluk" kategorisinin önemini ve yerini *"...kendisini muhite, cemiyetin ve milletin prensiplerine ve kanunlarına adapte edebiliyorsa işte çocuğun dünyadaki mevkii ve ehemmiyeti bunda aranmalıdır"*[179] ifadeleri ile tespit etmiştir. Tespitine ilaveten bu "sosyal kategorinin" eğitilmesi hususunda gösterilecek herhangi bir zafiyeti *"...bile bile çocukların hayatlarını baltalamak, onların istidatlarını körletmek; millete, vatana af edilmez derecede ağır ihanette bulunmak demektir"*[180] şeklinde değerlendirmiştir.

İşte bu yaklaşım tarzıyla Hilmi Malik Bey, inkılâpların topluma yerleşikleştirilmesi bakımından bir hedefi, bir amacı olmayan her türlü ameliyeyi "vatana ve millete" yararsız görmüştür. Dolayısıyla "çocuk terbiyesi" meselesinde hemen her örnekte *pragmatist* bakış açısını korumuştur.

[178]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5
[179]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7
[180]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 14

"Cemiyete ve millete nafi olan hangisidir? Gayet enteresan ve alaka uyandıran bir işe bütün mevcudiyetiyle sarılmak mı; yoksa sokaktan geçen bir arkadaş sesi veya ıslığı işiderek her şeyi yüzüstü bırakıp o arkadaşla maksatsız ve gayesiz sokakları dolaşmak mı?"[181]

Bu "Faydacı" yaklaşımın yanı sıra Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinde, yükseköğrenimini yaptığı ve "medeni millet" olarak tavsif ettiği "Amerika" her fırsatta vurgulanmıştır. Tüm eserlerine yansıyan ve onu dünya görüşü (Weltanschauung- vision du Monde) bakımından *Modernist* ve *progressivist* olarak çerçeveleyebilmemizi sağlayan cümle kalıplarını Hilmi Malik Bey eserlerinde sıklıkla kullanmıştır.[182] Hilmi Malik Bey'in eserlerinde hâkim durumdaki bir diğer felsefi yaklaşım olan *pozitivist* kavrayış "dine ait olanı" ve "dini mahalleri" onun nazarında "karanlık", "meçhul" ve "esrarengiz" kılmıştır.

"...meçhul muhitler, tanınmamış ve esrarengiz yerler insanlarda daima korku tevlit eder. Karanlık, bilhassa koyu zifiri karanlık ile ihata edilmiş bir mahal veya bir şey insanlarca bilinmediği ve meçhul kaldığı için korkutucudur. Dini mahallerin insanlarda korku hissini uyandırmalarındaki yegâne sebebi yukarıda zikredilen hakikatte aramalıdır."[183]

Hilmi Malik, bu kitabında *pozitivist* yaklaşım tarzını ortaya koyduğu bir diğer anekdotunda; küçük bir çocukla aralarında geçen bir mülakatı aktarmıştır. Bir gün küçük bir çocuğa *"geceleri neden başını yorganla örttüğünü"* sorunca çocuk cevaben *"şeytan, cin v.s bunlardan korktuğunu"* söylemiştir. Tekraren çocuğa *"bu korktukların nedir? Ve sen neden onlardan korkuyorsun ki?"* diye sorar. Yedi yaşlarındaki çocuk: *"çünkü onlar çarpar..."* diyerek cevap veren çocuk için yaptığı tespitte: *"...şüphe yok ki, bu yavrucuk bunları ne görmüş ve ne de onlarla temas etmiştir"*[184] yorumunun ardından "şeytan" ve "cin" gibi tüm dinlerde belirli bir yere

[181]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 29
[182]Misal vermek gerekirse *"Medeni milletlerin ve bilhassa Amerika'nın yorulmak bilmeyen çocuk fenni terbiyecileri..."* Bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 36, "*Avrupa'da Gördüklerim ve Beynelmilel Terbiye Kongreleri*", ***Türk Yurdu***, Cilt:3–23, Birinci Kanun (Aralık) 1929 (19.Yıl), Sayı:24/218, s.34–42, Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Amerika'dan ve Amerikalılardan sitayişle bahsettiği bir diğer makalesi için Bkz. "*Amerika'da Hayat Felsefesi*", ***Türk Yurdu***, Cilt:21–7, Haziran 1928 (17.Sene), Sayı:200/39, s.322–325
[183]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 40
[184]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 42

sahip bu kavramları; *"bu garip ve aslı esası olmayan hikâyeler…"*[185] olarak izah etmiştir. Hilmi Malik Bey, insanda meydana gelen "korku" durumunu *pozitivist* felsefenin kabulleri ile açıklamaya gayret ettiği satırlarında: *"…hatta dünya yüzünde gördüğümüz ve ekseriyetle tevahhuş ettiğimiz ve tapındığımız bazı kuvvetlerin ve hadiselerin bile bilgimiz dâhilindeki kanunlarla idare edildiklerini öğrendiğimiz zaman…"*[186] demek suretiyle "gözle görülemeyen, elle tutulamayan" her şeyi "zandan ibaret" saymış ve bu inanışları "cahillik" olarak ifade etmiş ayrıca sıklıkla "doğa kanunlarına" vurgu yapmıştır.

> *"…mesela melaikelerin ve şeytanların havada uçuştuklarını ve insanları çarptıklarını, …evliyaların ve daha başka ilahi vücutların geceleri yürüdüklerini zannetmemiz hep cehaletten üzerinde yaşadığımız bu dünyayı ve cihanı idare ve sevk eden kuvvetleri ve kanunları bilmediğimizdendir."*[187]

Hilmi Malik Bey bu noktadan sonra pedagoji kitabının sınırlarını yine bir anda aşarak; "çocukta korku" bahsini işlediği satırlarında, *"nasihat ve emre itaat etmeyen çocukları"* terbiye ve disipline edebilmek için salık verdiği "ceza" uygulamasını; "cemiyet ve millet asayişini temin için" çok isabetli bir metot olarak takdim etmiştir.

> *"Ateşe gitme, ateşi tutma! nasihatine ve emrine rağmen ellerini ateşe vesaireye sokan çocuğun hakkı cezadır. Aynı korku metodunu cemiyetin, milletin asayişini temin hususunda da istimal pek doğrudur."*[188]

Hilmi Malik Bey'in "1929 Dünya İktisadi Buhranı"ndan üç yıl sonra kaleme alınmış bu pedagoji kitabında; o günlerin ekonomik krizinin tesis ettiği içtimai atmosfer ve de maddi müzayaka sebebi ile "çocuk terbiyesi" konusunda "paranın doğru sarf edilip edilmeyişine" dair; *"Fakirliğimize rağmen çocuklarımız her gün birçok para sarf ederler. Bu paranın nereye ve neden sarf edildiği pek malum*

[185]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 43
[186]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45
[187]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45
[188]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 46, Bu bölümün aynısını bir başka makalesinde de işlemiştir. Bkz. Hilmi Malik Evrenol, "Korkunun Anası Cehalettir", ***Ülkü***, Cilt: 7, Sayı: 37, 1936, s. 47

değildir. Bilinen bir şey varsa paranın gayri muntazam bir halde sarf edildiğidir."[189] Tespitine ilaveten "fakir çocuklarda" ve "köylülerde" bulunduğunu iddia ettiği "iktisadi zihniyeti" ve "kanaatçiliği" tenkit etmiştir.

> *"bizdeki fakir çocuklarda hüküm süren filosofi hala "aza kanaattir" veyahut köylerde ve küçük kasabalarda bu filosofinin başka türlüsünü işitirsiniz:"zenginin parası çok fakat derdi de çoktur. Fakirin parası yok amma derdi de yok… Bugün ekmek parası çıksın da yarına Allah kerim." Zavallı bilmiyor ki aza kanaat ederek, taşıdığı zihniyetle ilelebet aza kanaat etmek mecburiyetinde kalacaktır. Ve yarın ihtiyarladığı zaman çocuklarını okutacak parası bile olmayacaktır."*[190]

Mevzunun devamında, "fakir çocukların" züğürt tesellisini eleştiren Hilmi Malik, sonrasında "fakir çocukların" paranın kıymetini "zengin aile çocuklarından" daha iyi bildiğini ifade ederek bu seferde "zengin çocuğunu" tenkit sadedinde:

> *"fakir ve zengin çocuklarımıza servetin membalarını göstermeliyiz. Fakir aile çocukları bir dereceye kadar paranın kıymetini anlar. Mirasyedi zengin aile çocukları ise bundan büsbütün mahrumdur… Çünkü her şey ayaklarına gelmiş ve her şeyi hazır bulmuşlardı. Eşyanın sureti imali, imaldeki müşkülatı, değeri v.s hakkında zengin çocuğunun idraki pek nakıstır… Fakir çocuk yılda bir kere veyahut bayramdan bayrama eline geçen parayı bozmadan, sarf etmeden evvel çok düşünür."*[191]

Dr. Hilmi Malik Evrenol genç yaşlarında bir "dünya savaşı" ve bir de "istiklal mücadelesine" şahit olduğu için "kavga" ve "muharebe" kavramlarının, "hayatın bir gerçeği" olduğu fikrine muhtemelen yaşadığı savaş yıllarının ardından ulaşmış ve yeri geldiğinde eserlerinde bu düşüncesini belirtmiştir. Dahası "çocukta hiddet ve kavgacılık" durumlarının bir "sevkıtabii" olduğu kabulünden hareketle, hayatın bu gerçek, soğuk ve acımasız tarafına "bigâne kalmaması gerektiğini" de savunmuştur. Hilmi Malik'e göre; Bu "hiddet" ve "kavgalar" ortak değerlerini paylaştığı "grup

[189]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 54
[190]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 56
[191]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 57

ruhuna mütenasip" ve "ortak gayeler" uğruna meydana geldiğinde, bunun adı "fedakârlık" dahi konulabilmiştir.

> *"...çocuk hayatın bu safhasından dışarıda bırakılamaz. Zira çocuk bu sevkıtabiinin fena tarafını görmez ve hissetmezse, o zaman teşrikimesai ve grup ruhu ile hayati prensipler ve gayeler uğrunda büyük fedakârlıkla yapılan kavgaların ve muharebelerin lüzumundan bihaber kalır ve onlara karşı adeta hissiz olur."*[192]

Hilmi Malik Bey'in 30'ların başında kaleme aldığı bu "politik pedagoji" çalışmasında, "çocuk eğitiminin" nihai amacı "müfit vatandaşlar" yetiştirmek olarak tebellür etmiştir. Mesela, çocuklarda erken dönemlerde görülmeye başlanılan "temellük" ve "tesahüp" duygularının yani "mülkiyet ve sahiplenme" hassalarının normal derecede olması halinde *"Binaenaleyh çocuklarda ihtiras derecesini bulmayan "toplama" ve "koleksiyon" yapma tabii arzusu, fertler ve tabiatıyla cemiyetler ve milletler için çok faydalıdır"*[193] diyerek onaylamıştır. Bu duyguların ihtiras derecesine ulaşarak çocuğun "egosantrik" bir kişilik geliştirmesi neticesinde ise "hayırlı bir evlat" ve de "iyi vatandaş" olamayacağını işaret etmiştir. Bu durumda ebeveynin ve "mürebbinin" vazifesini şöylece ilan etmiştir:

> *"ihtiras derecesini bulmuş temellük ve tesahüp, çocuğu daima ve yalnız kendisini ve kendi menfaatini düşünmeğe sevkeder. Bu fazla ihtiras çocuğa validesini, babasını ve kardeşlerini ve tabiatıyla cemiyetini ve milletini de unutturur. Ana babanın ve mürebbinin vazifeleri çocuğu sırf zati menfaatlerini düşünmekten kurtarıp onun mensup olduğu cemiyet ve millete müfit bir vatandaş olmasına çalışmaktır.*[194]

[192]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 87
[193]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 98
[194]Hilmi Malik***, a.g.e***, s. 90

2.1.3. "Orto- Pedagojik" bir çalışma: Türkiye'de Suçlu Çocuk

Dr. Hilmi Malik Evrenol imzalı ve "Adliye Vekâletinin 900 adet Maarif Vekâletinin ise 300 adet satın almış olduğu", "içtimai ve psikolojik bir araştırma mahsulü" olan ve "mevzuu canlı, acı, ağlatıcı ve düşündürücü"[195] bu *Türkiye'de Suçlu Çocuk*[196] kitabı hakkında hemen arka kapak sayfasında yer alan *Hâkimiyeti Milliye*' de çıkmış tanıtım yazılarından belki de en dikkat çekeni:

> *"Hilmi Malik Bey bu kitapla sosyal bir çıbanı ilk defa olarak ilmi görüş ve tetkikin neşteriyle deşmiştir. Muharrir ciddi bir terbiyeci sıfatıyla bu rakamsız ve istatistiksiz memlekette tezinin izahına yarayacak rakamları kim bilir nasıl gayretler sarf ederek elde etmiş ve kitabını nazari bir nasihat halinden çıkararak objektif, ilmi bir tetkik şekline sokmuştur. Genç kafalar verimli olmaya başlamışlardır. Hilmi Malik'in kitabını biz neşriyat sahasına gelen bu kıymetli müjde ile sıkı sıkıya alakadar görüyoruz."*

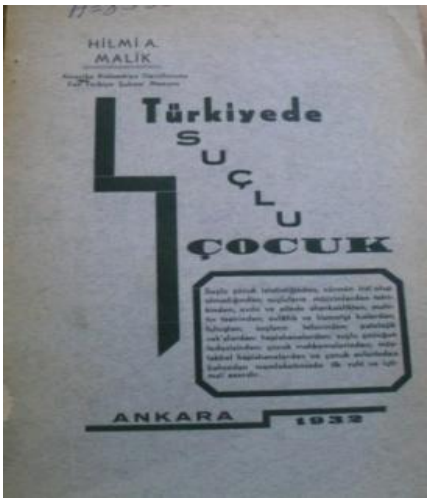
İfadeleri ile takdim edilmiş tenkit yazısı olmuştur. Esasen kitabının hemen ilk kısmında yer alan "başlarken" adlı yazısında; çalışmasının "*Adliye Vekâletindeki bazı salâhiyettar makamların büyük yardım ve himmetiyle*" meydana geldiğini ifade etmiştir. Ülke sathında büyüklü küçüklü 393 hapishaneye gönderilen "psikolojik (ruhi) suallere" 200 civarında hapishaneden geri dönüş olduğunu ve bunların yalnız 80 tanesinde "732 suçlu çocuğun" bulunup çalışmada bu çocuklar hakkında iki farklı "istatistikî cetvel" (Cetvel A- Cetvel B)[197] hazırlanmış olduğunu beyan etmiştir.

---

[195]Hilmi Malik Bey'in *İnkılâp Yolunda(1933)* adlı eserinin arka kapak sayfasında verilmiş malumattan alınmıştır. Ayrıca *Dinin Kalkınması(1953)* ve *Dinde Tefekkür(1962)* isimli eserlerinin arka kapak sayfalarında *Türkiye'de Suçlu Çocuk* kitabının "ilk orijinal eserdir" ibaresi ile birinci sırada yazılmış olması dikkat çekicidir. *Türkiye'de Suçlu Çocuk* kitabı 1931 tarihlidir ve aslında Hilmi Malik Bey'in *Çocuk Ruhu ve Terbiyesi* isimli pedagoji kitabı ilk eseridir ve 1926 tarihlidir. Muhtemelen "anket" ve "istatistik" kullanılmış olduğu ve de bu sahada öncü bir çalışma olmasından dolayı bu kitap sıralamada takaddüm ettirilmiştir.

[196]Dr. Hilmi Malik Bey bu kitabının "İçindekiler" kısmını, Romen rakamları ile numaralandırmış olduğu 16 başlık ile oluşturmuştur. Bu maddeler; I-)Cetvel A ve B'lerin tefsiri II-)Cürmün tarihçesi III-)Vücudun muayenesi ve içtimai temasların tetkiki IV-)Suçluları mücrimlerden tefrik V-)Ailede ve ahenksizlik VI-)Ev haricinde muhit VII-)Evlatlık ve hizmetçi kızları VIII-)Fuhuş ve fuhşa teşvik suçu IX-)Suçların tefsiri ve tahlili X-)Patolojik vak'alar XI)Hapishaneler XII-)Suçlu çocuğun tedavisi XIII-)Müessese XIV-)Çocuk mahkemesi XV-)Hapishanelerimiz XVI-)Çocuk evleri

[197]***Ek–28:*** Cetvel A ve Cetvel B

***Şekil–5*: Dr. Hilmi A. Malik Bey'in telif ettiği "Türkiye'de Suçlu Çocuk" adlı eserin kapağı[198]**

Eserinde "psikoloji ve psikanaliz prensiplerinin" önemli bir yeri olduğunu da vurgulamıştır. Hilmi Malik bu kısımda Adliye mensuplarına, hâkim ve "müddei umumilik etmiş bazı zevata" ve özellikle Ankara Amerika Sefareti müsteşarı Mr. G. Howland Shaw'a "medyunu şükran" olduğunu da belirtmiştir.[199] Hilmi Malik, "çocuklarda suçu tevlit eden esbap ve avamili" ana-babaların, eğitimcilerin, hâkimlerin, sosyologların ve polislerin ve dahası "herkesin" bilmesi gerektiğini söylemiştir.[200] Eserini hazırlarken "takip ettiği usulün" "deductif"[201] metot olduğunu bu sebeple de ilk önce; yapılan anket çalışmasının neticesinde hazırlanmış olan istatistikî verileri ve "tefsirlerini" paylaştığını "gaye" başlığı ile yazmış olduğu kısımda izah etmiştir.[202] İstatistikî verileri ele almaya başladığı bölümde ise, ankete katılan ve "suçlu çocukların" bulunduğu 80 hapishaneden yalnızca 21 tanesinde "küçük mikyasta" sanat öğretildiğini belirtmiştir. "Çocukların ıslahı için alınan tedabir" cümlesinden olmak üzere 37 hapishanede "nasihat", 23 hapishanede "nasihat", "okutmak", "telkin", "konferans", "ahlak dersleri", 5 hapishanede "gardiyanlarla kontrol" ve "teneffüsten menetmek ve çalıştırmak", 7 hapishanede "herhangi bir faaliyetin yaptırılmadığı" ve 8 hapishanede ise "ne yapıldığının malum

[198]Hilmi Malik, ***a.g.e***,
[199]Hilmi Malik Evrenol, ***Türkiye'de Suçlu Çocuk***, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931, s. 3
[200]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 4
[201]Dedüktif metot ya da tabir-i diğer ile Tümdengelim, "genel ilkelerden olgusal gözlemlere uzanan düşünme yöntemi olarak tanımlanabilir." Bkz. Cemal Yıldırım, ***Bilimsel Düşünme Yöntemi***, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997, s. 30
[202]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5

olmadığını" ifade etmiştir. Ayrıca, bu 80 hapishanenin 5 tanesinde "hususi doktor bulundurulmaktadır" diye belirtmiştir.[203]

Kitapta, "Birinci Kanun 1930'da Türkiye Hapishanelerinde Suçlu Çocuklar" başlıklı "Cetvel-B" nin verilerine göre; toplamda 732 "suçlu çocuğun" irtikâp etmiş oldukları suç nev'ine göre yapılan analiz incelendiğinde; 310 çocuk "katl suçu", 27 çocuk "cerh suçu", 24 çocuk "zina-ırza geçmek suçu", 34 çocuk "livata suçu", 32 çocuk "şen'i fiil suçu", 39 çocuk "kız kaçırma suçu", 200 çocuk "sirkat-eşkıyalık suçu", 15 çocuk "gasp suçu", 10 çocuk "izale-i bikr suçu" ve 21 çocuk için de "vesaire suçlar" sebebiyle tevkif edilmişlerdir.[204] Bu çocukların aile muhitlerinin ve okul devam durumlarının incelendiği kısımda ise; 732 çocuktan 68'i "anasız", 279'u "babasız" ve "hem anasız hem de babasız" kalmışların adedi 154 çocuk olarak belirtilmiştir. Yine kitabın bu bölümünde 1931 senesi itibariyle "memlekette" toplam "mahpus" adedi 24000 olarak verilmiş ve bunun 732'sinin de "mevkuf suçlu çocuklar" oldukları beyan edilmiştir. Bu çocuklar içinden 470 çocuk "hiç mektep görmemiş" ve 224 çocuk ise "mektebi terk etmiş" çocuklar olarak tespit edilmiştir. Bu çocukların yekûnu içinden 241 tanesi "sigara, içki, esrar" gibi madde bağımlısı ve evli olanlarının ise adedi 103 olarak verilmiştir. "Suçlu çocukların" asgari yaş ortalamaları 14,2 ve azami yaş ortalamaları 18,03 yaş şeklinde hesaplanmıştır.[205]

Hilmi Malik Bey'in ülkemizde bir "öncü" (avantgarde) çalışma olarak kabul edilebilecek bu Orto-pedagojik[206] kitabının omurgasını, yukarıda muhtasar bir biçimde ifade edilen hususlar ve eserini telif ederken ortaya koyduğu istatistikî veriler oluşturmuştur. Fakat Hilmi Malik, ilerleyen bölümlerde yer yer ideolojik kabullerini serdederek diğer eserlerine göre genel anlamda "nesnel" (objective) kılabildiği bu çalışmasını da "politize" etmeyi başarmıştır. Hatta bir yerinde, *"Yeni hükümetin tesisinden sonra Türkiye'de şekavet azalmıştır."*[207] gibi bir ifadeyle suçun azalmasını "yeni hükümetin" kurulmasına bağlamıştır fakat "nesnel bir veri" ortaya koymadan hükümetin bu mesele hakkında almış olduğu bir tedbirden, "eşkıyalığı" azaltmaya müteveccih yaptığı herhangi bir çalışmadan bahsetmeden transit olarak başka konuya geçmiştir.

---

[203]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7–8
[204]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 9–11
[205]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 12–13
[206]Orto-pedagoji; günümüzde hızla yaygınlaşan, Avrupa'da bilhassa Almanya, Belçika ve Hollanda'da Üniversitelerde hususi kürsüleri oluşturulmaya başlanılan Pedagoji biliminin alt dalları arasında yer alan ve "davranış bozukluğu olan suçlu çocukları" inceleyen bilim dalıdır.
[207]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 98

Hilmi Malik Evrenol, 1930 senesine ait "istatistikî yıllığın III. Cildinden alıntılamış olduğu verilere göre; 1926- 1929 yıllarında hapishanelere giren ve çıkan yaklaşık 391.645 ferdi; "üzerinde çalışmasını ihmal ettiğimiz" ve "ayağımıza kadar gelmiş ham bir madde" olarak tesmiye etmiştir. Hilmi Malik, "böyle büyük bir ihmalin" sebeplerine dair giriştiği hesaplaşmada "memleket meselelerine" metodolojik ve bilimsel yaklaşmayı bilmediğimizi tam itiraf edecekken sözü bir anda "inkılâp meşgalelerine" getirdiği satırlarında kendi cümleleriyle *"Acaba işliyecek usulleri bilmediğimiz ve ilmüfenne malik olmadığımız için mi böyle büyük bir ihmalde bulunduk? Hayır, ne birinci ve ne de ikincisidir. Bu ihmal ve hatamız şimdiye kadar daha mühim addettiğimiz (inkılâp) işlerile meşgul oluşumuz ve bu mesele ile yakından alakadar olacak zaman bulamayışımızdan ileri gelmiştir."*[208] Hilmi Malik Bey birkaç sayfa sonra *"fakat asıl hata meselenin psikoloji ve içtimaiyat noktai nazarından tetkik edilmemesindedir"*[209] ifadeleri ile "hükümet politikalarını" inandığı doğrultuda eleştirmede müteredditt, çekingen bir duruş sergilemiştir. Buradan hareketle yeri geldiğinde "ucu nereye değerse değsin" ve "bedeli ne olursa olsun" "suya sabuna dokunma" ve gerçek bir "entelektüel" tutum olan "kritik edebilme" ve "hakikatin dillendirilebilmesi için muhalif kalabilme" özelliklerini pek azı müstesna "cumhuriyet aydınında" görmek zor olmuştur. Burada "cumhuriyet aydın tipolojisinin" iktidar ve iktidarın imkânlarıyla ortaya çıkması sebebiyle onun ontolojisinde, genetiğinde mevcut olan, iktidara "muttasıl ve bağlaşık" yapı gereği fikir ve düşünceleri ile onaylamadığı hususlarda dahi "bir yerleri incitmeme" telaşı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla dönemi dikkate alındığında böyle "ilmi usullerin" kullanılarak neredeyse "objektif" bir Orto-pedagojik çalışma meydana gelmek üzereyken dahi "son söz" "vatandaşın itaatine" getirilebilmiştir.[210] Hilmi Malik Bey'in bu eserinde de vurgu demokrasinin gereği olan "birey", "bireyin hak ve hürriyeti" gibi "değerlerden" ziyade "totaliter cumhuriyetçilik" kavrayışının tezahürü olan "itaatkâr cemiyetin" teşekkül ettirilmesine teksif edilmiştir. Zira "ferdin inkişafı" dahi "teşekkül ettirilecek yeni cemiyetin değerini belirleyen" bir "mikyastan" öte pek bir anlam ifade etmemektedir. Hülasa olarak, "cumhuriyetten

[208]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 135
[209]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 136
[210]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 146

naşi ve cumhuriyete müstenit" devletin varlığı; "fertlerden mürekkep cumhura" merbuttur. Yani "devlet birey için" değil de "birey devlet içindir."[211]

2.1.4. "Cinsi Terbiyeye Dair" Annelerin Kızlarına Öğütleri

Hilmi Malik Bey'in 1933 senesinde Ankara Halkevi'ne ait İçtimai Yardım Şubesi azası iken[212] bastırmış olduğu küçük boy 24 sayfadan müteşekkil ince bir broşür çalışmasıdır. Eserin kapağında eşi Berceste Hanım'ın da ismi vardır. Ancak broşürün hemen iç yüzünde sayfa altında "*Bu yazılar Amerika'da Halka dağıtılan bir broşürden alınmıştır*" ifadesi yer almıştır. Dolayısıyla, Hilmi Malik Bey'in Ankara Amerikan Sefarethanesinde çalıştığı dönemde eline geçen bu "Amerika'da halka dağıtılmış olan broşürü" ilk sayfada yer alan kısa giriş hariç sadece tercüme etmiş olduğu ve kısmen uyarlamış olduğu söylenebilir. Buradan hareketle Hilmi Malik Bey'in broşür çalışmasını hazırlamasında kendisine sağladığı katkıya bir "jest" olarak eşi Berceste Hanım'ın ismini çalışmaya yazmış olduğu da düşünülebilir. Broşürün muhtevası ise: Başlarken- I- En Küçük Çocuklara, II- Annenin Hissesine düşen, III- Ergenlikten Evvel, IV- Babanın Hissesine düşen, ifadeleri ile başlıklandırılmışlardır. Çalışmanın "Başlarken" adlı sayfasında, "*çocuklara verilmesi lazım olan cinsi terbiyenin ve hayatın başlangıcı hakkındaki bilginin bilhassa ana baba tarafından verilmesinin ehemmiyeti ve lüzumuna dair bazı ecnebi lisanlarında çok eserler yazılmıştır bunlardan bazıları lisanımıza nakil veya tercüme de edilmiştir"* cümlesi ile giriş yapmıştır. Ayrıca bu terbiyeyi vermeye hazır çokça "*münevver analar*" bulunduğunu ancak bu eğitimi nasıl verebileceklerini bilmediklerini yazmıştır. Bunun en iyi metodunun "*meseleyi Biology (Hayat Bilgisi) yolundan anlatmak*" olduğunu ifade etmiştir. Çalışmanın ilerleyen üç-beş sayfası bu misallere ayrılmıştır. Küçük çocuklara "cinsel konular" ile ilgili "kuşlardan", "tavuk ve civcivlerden", ergenliğe yaklaşmış olan kız çocuklarına ise "insanın biyolojik yapısı" izah edilerek misaller getirilmiştir. Son bölümde ise annenin ağzından birkaç "mühim nasihat" ile broşür hitama erdirilmiştir:

---

[211]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 147

[212]Bu bilgi Küçük Boy Broşür'ün kapak sayfasında yer alıyor. Bkz. Hilmi A. Malik, B. Malik, "***Annelerin Kızlarına Öğütleri",*** Ankara Halkevi Neşriyatı, Ankara, 1933

"kimsenin sana annenin görmesinden utanacağın bir şey yapmasına müsaade etme. Kız ve oğlan pekâlâ arkadaş olur, beraber oynar ve gezer; fakat vücudunu mukaddes bilen ve tanıyan bir kız hiçbir zaman bir oğlanın hatta oyun icabı veyahut şaka bile olsa kendisini okşamasına veya öpmesine müsaade edemez. Çünkü o ilerde vücudunu kendisine hayat arkadaşı olacak gence lekesiz, saf ve taze olarak saklamak ister"[213]

2.2. POLİTİKA SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER

Hilmi Malik Evrenol'un kaleme almış olduğu tüm eserleri ve makaleleri esasen yoğun "politik" içerikle kaplanmıştır. Genel anlamda "politik içerik" yüklü tüm çalışmalarında "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisini gayet iyi yansıtan Hilmi Malik, çalışmalarında "inkılâpların" öncelikle "vatandaşa" benimsetilmesini amaç edinmiştir. Türkiye'de o dönemde yürürlükte olan ve yapılması planlanan tüm "inkılâpların" *Halk Parti* programında yer alan "altı ok" istikametinde oluşu ile Hilmi Malik Bey'in "politik duruşu" ve bu duruşun tezahürü olan eserleri örtüşmektedir. Bu alanda vermiş olduğu eserlerini artık bu bakımdan inceleyebiliriz.

2.2.1. İnkılâp Yolunda: "Yeni Hayatın Yeni Prensipleri…"

Hilmi Malik Evrenol, Cumhuriyetin 10. Yılına bir jest[214] olmak üzere daha evvel *"bir kısmı Hâkimiyeti Milliye nüshalarında, Ülkü mecmuasının ikinci*

[213]Hilmi A. Malik, B. Malik, "***Annelerin Kızlarına Öğütleri",*** Ankara Halkevi Neşriyatı, Ankara, 1933, s. 23–24

[214]*"Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde 1933'te dönemin yazar ve şairlerinden cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleştirilen inkılâpları anlatacak heyecan uyandırıcı eserler yazmaları istenmiştir. Kendilerini cumhuriyete adamış şair ve yazarların eserlerinden bazıları on binlerce nüsha bastırılıp dağıtılmıştır. Cumhuriyet Bayramı heyecanını, cumhuriyeti ve inkılâpları geniş halk kesimlerine ve hatta köylere kadar götürebilecek destanlar hazırlatılmıştır. Cumhuriyetin onuncu yıldönümü etkinlikleri arasında "inkılâp" ve "istiklâl" konularını işleyen tiyatro eserlerinin seçimi ve oynanmasına yönelik de bir çalışma yapılmıştır. İlk başta Haziran 1933 öncesinde yazılmış piyeslerden Cumhuriyet Bayramı'nda oynanabilecek olanlar seçilmiş, sonra da tanınmış bazı yazarlardan bu konuda piyes yazmaları istenmiştir. Temsil Komitesi, seçtiği ve oynanmasını uygun bulduğu eserleri bütün şehirlere ve köylere göndermiştir. Cumhuriyetin onuncu yılını kutlama*

numarasında ve bir kısmı da Ankara Halkevi İçtimai Yardım Şubesinin programında çıkmış ve basılmış"[215] yazılarını toplayarak meydana getirdiği "bu küçük eserde" *"içtimai hayatımızı ve kültürümüzü yükseltecek ve kuvvetlendirecek bazı yolları göstermeğe çalıştık."*[216]demek suretiyle eserini takdim etmiştir. Kitaba bir diğer takdim yazısı olmak üzere hemen ilk sayfada, *"Hilmi Malik Bey arkadaşımız, memleketin ve inkılâbın en ince işlerinden birini bilgi gözüyle araştırmıştır. Bugün sevgi direklerine dayanan inkılâbımıza gelecek soyun bilgi ve duygularını temel yapmak en değerli borçlarımızdan biridir.* ***Bu da yarınki soyu cumhuriyet iç duygusuyla yetiştirmekle olur."***[217]

Hilmi Malik Bey belki de döneminin temayülü içinde; hayatı, hadiseleri, kurum ve şahısları genelde "eski" ve "yeni" mukayesesi üzerinden tanımlamayı seçmiştir. *"Bugün yeni ile eski neslin; yeni düşünce ile eski düşüncenin arasında açılmış uçurumları seziyoruz. Onlara çareler bulmakla beraber,* ***eski nesli bağlı kaldığı zincirlerden ve karanlık zihniyetten kurtarmak inkılâbın bizden bugün beklediği ve emrettiği*** *en büyük işlerden biridir."*[218] Cümlelerinin arka planında rahatlıkla fark edilebilen bir "kurtarıcılık misyonunu" omuzlarken bunu "inkılâbın beklediği" bir görev bilincinden ziyade "inkılâbın emrettiği" bir "misyoner aydın itaati" ile verilen ödevi yüklenmiştir.

Hilmi Malik bu eserinde, halkı bilhassa gençliği "inkılâp değerleri ile bütünleştiren" bir "inkılâp eğitiminden" geçirmek mevzuunda, yeni kurulan devletin mesafe kat edebilmesi için bazı tekliflerde bulunmuştur. Cumhuriyetin en önemli hedeflerinden saydığı inkılâpları halka nasıl benimsetmek lazım geldiği konularında kafa yormuş ve teklifler sunmuştur. İnkılâbın başarıya ulaşmasında birbirini tamamlayan 3 (üç) kuvvetten bahsetmektedir. Bu kuvvetleri "ordu, mektep" ve bu ikisinin fevkinde ve de onları idare eden "İnkılâp Fırkası" olarak tanımlamaktadır. Türkiye'nin girişmiş olduğu İnkılâbı başarıya ulaştırması için bu üç kuvvetin *"birbirini itmam ve ikmal etmeleri lazımdır. İçtimai, ruhi, siyasi ve iktisadi bir*

---

programı çerçevesinde dönemin yazar ve şairleri birçok eser kaleme almışlar ve bu eserler hükümet tarafından derhal bastırılmıştır." Bkz. Selçuk Çıkla, "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Adına Yapılan Edebî Yayınlar", ***Turkish Studies(Türkoloji Dergisi)***, Sayı: 1 (1), 2006, s. 45–63.

[215]Hilmi Malik Evrenol, ***İnkılâp Yolunda***, Hâkimiyeti Milliye Matbaası(Kitap Yazanlar Kooperatifi), Ankara, 1933, s. 3

[216]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 3

[217]16 Birinciteşrin 1932 tarihli Hâkimiyeti Milliye'de "İnkılâp Yolunda" adlı eser çıkmadan evvel Hilmi Malik Bey'in yazısından sitayişle bahseden bir takdim yazısıdır. Kitap bastırılacağında bu takdim yazısı ilk sayfada tekrar kullanılmıştır.

[218]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 3

inkılâp yapan memleketimizde bu yüce kuvvetler yan yana giderler. Bununla beraber inkılâp ruhu ve şiddetli ihtiyaç bu kuvvetlerin üçünü de yaratır ve onlara ruh ve istikamet verir" demektedir. Ona göre "*Türkün yapmak istediği ve üzerinde didindiği ve uğraştığı bu neviden bir inkılâptır. Muvaffak olmuş mudur? Henüz tamamı ile değil; fakat ülküsüne tutkundur. Hedefine mutlaka varacaktır.*"[219]

Hilmi Malik Bey'in "inkılâp" mefhumu üzerine yaptığı tanımlayış "devrimin yıkıcılığını" kutsayan bir vadeye ulaştığında *"İnkılâp eski ananeleri, müesseseleri yıkan, köhne itiyatlardan vazgeçen, yeni hayatın yeni prensiplerini vücuda getiren, kabul ettiren ve millileştiren, önünde durulmaz yaman bir kuvvettir… Hayata ve halka inmiyen inkılâp ve fikir, hayal sahasından henüz çıkmamış, ruhlara layıkile sinmemiş demektir."*[220] İfadelerini dikkate alarak "kapsam" bakımından yapacağımız "içerik analizi" neticesinde tanım şu maddeler altında incelenebilir ki;

- Eski an'ane ve adetleri yıkan
- Müesseseleri yıkan
- Köhne itiyatlardan yani alışkanlıklarından vazgeçen
- Yeni hayatın yeni prensiplerini vücuda getiren
- Kabul ettiren
- Millileştiren

Hilmi Malik'in getirdiği "inkılâp" tanımı bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek; "eski ananeleri yıkmak" noktasına geldiğinde ekseriyetini Müslümanların teşkil ettiği bir İslam Toplumu'nun "anane ve adetlerini" hedef almış görünmektedir. "Vazgeçilmesi gereken köhne itiyatlar" ise yine çok tabiidir ki böyle bir toplumun "alışkanlıklarını" ima etmiştir. Yapılan "devrim" neticesinde kurgulanan "yeni hayatın yeni prensipleri" ise Hilmi Malik Bey'in tüm eserlerindeki felsefi arka planı oluşturan "progressivist" ve "pozitivist" bakışın yansıması olmuştur. Bu tanımda dikkatimizi çeken nokta "inkılâbın"; bu "yeni prensipleri" "kabul ettiren kuvvet" hem de "önünde durulmaz yaman bir kuvvet" olarak tavsif

[219]Hilmi Malik Evrenol, *İnkılâp Yolunda*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933**,** s. 6, **(**Bu kitabı 7 bölümden meydana gelmektedir. Toplam 50 sayfadan ibarettir.)
[220]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 6

edilmiş olduğu ifadeleridir. Binaenaleyh, Hilmi Malik Bey'in bu kavrayışında, bakış açısında ve getirmiş bulunduğu izahta "ikna etmenin" sınırlarını çoktan aşmış "tahakküm" ve "cebrilik" aşikâr olmakla "otoriteryenizm" ve "totalitarizm" hâkim unsurlar konumuna yükselmiştir. Bu "kabul ettirme" çalışmalarında ne derece muvaffak olunur ise, "millileştirilebilmiş" yani "homojen toplum" yapısına müstenit ulus-devlet projesi de o nispette başarılı addedilmiştir.

Hilmi Malik Evrenol'un tüm eserlerinde inkılâp hesabına çocukların eğitimine son derece önem verilmektedir. Hilmi Malik, eğitimde[221] başarılı olmak ve yeni inkılâp hedeflerine ulaşmak için "*çocuğun bütün muhitini inkılâba akan bir hale getirmek"*[222] lazım geldiği kanaatindedir. Hilmi Malik'in bu meyanda verdiği kurgusal örnekte, ismi "küçük Demir" olan bir çocuğun "ruhi ızdıraplarını" "eski" ve "yeni" karşıtlığı üzerinden "mektepteki çocuk" ve "evdeki çocuk" temsiliyle "inkılâp" lehine halletmeye çalışmıştır. Bu tahkiyeli metin incelenecek olursa;

> *"Mektep çocuğu evin çocuğundan başka bir kimse değildir. İşte küçük Demir inkılâp mektebinin talebesidir; küçük Demir aynı zamanda sultanlar mektebinde talebelik, sultanlar muhitinde ırgatlık etmişlerin oğludur.* ***Küçük Demir evinde sultanlar müesseselerinin yetiştirmiş olduğu kimselerin hortlak terbiye ve itiyatlarının tesirlerine maruz bulunuyor. Küçük Demir mektepte ruhen inkılâpçı olabilir, evde istemeyerek ve bilmeyerek mürtecidir.*** *Küçük Demir mektepte inkılâp, evde ise gayri şuuri olarak dar bir muhitin tesirleri altındadır. Çocuğun mektepteki hayatı çok serbesttir. Gülüyor, hoplıyor, oynıyor. Burada kendisine mahsus bir muhit, bir ahenk bulabiliyor. Evdeki muhiti sıkıcıdır; ruhu dar bir mengene içinde kalıyor, büzülüyor. Nihayet bir çarpışma başlıyor. Evet, küçük Demir'in eve, annesine, babasına karşı ruhunda bir çarpışma ve isyan başlıyor…"* [223]

Hilmi Malik Bey'in "yeni" lehine fakat müdellel söylenmemiş bu kurgusal metninde, çocuğun isminin "Demir" oluşu da dikkatimizi celbeden bir husus olmuştur şöyle ki; antroponomik ve sosyolojik bakımdan Türk milleti içinde

[221]Hilmi Malik Bey burada İnkılâbın neticesinde tesis edilecek "yeni hayatın yeni prensiplerinin telkin edildiği bir eğitimi" kastetmiştir.
[222]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s.11
[223]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7

erkeklere ziyadesi ile verilmiş isimlerin başında Mehmet, Mustafa, Ahmet, Ali, Hasan, Hüseyin v.s gibi isimler gelmektedir. Kızlara ise; Fatma, Emine, Hatice, Ayşe, Havva, Zeynep v.s gibi isimlerin sıklıkla verildiği rahatlıkla müşahede olunabilir.[224] Takribi on asır boyunca Türk çocuklarına oldukça yaygın konulan bu isimlerden herhangi birinin tercih edilmeyip "Demir" isminin kullanılmasının "politik" bir tutum olduğu anlaşılmaktadır. Zira 1930 yılında Konya'nın Pirlerkondu nahiyesinin "Taşkent", 1935 yılında Dersim'in "Tunceli", 1937 yılında Diyarbekir'in "Diyarbakır", yine 1937'de Elaziz isminin "Elazığ" olarak değiştirilmesini uygun bulan "politik" yaklaşımın bir benzeri bu konuda sergilenmiştir.[225] Bu dönem yukarıda ifade edildiği üzere "taş", "tunç", "bakır" ve "demir"in yeniden keşfedildiği bir ultra-maden çağı[226] olmuştur. Hilmi Malik Bey "küçük Demir"in trajedisini bize sunduktan sonra "inkılâbı ruhlara layıkıyla sindirebilmek" için elde "*inkılâp prensipleri ile yoğrulmaya ve yetişmeye hazır Türk çocuklarıyla*" "*kendisinden istifade edilmesine her zaman amade olan zaman ve vakit*" gibi iki kuvvetin bulunduğunu söylemiştir.[227]

Hilmi Malik'e göre bunun yapılması için gerekenler arasında çocuk kütüphanelerinin açılmasının sağlanması, okula gidemeyen çocukların mutlaka okula gitmelerinin temin edilmesi, kenar mahallelerde yaşayan çocuklar için çocuk evlerinin açılması sağlanmalıdır.[228] O, Türkiye'de yapılması planlanan inkılâpların felsefe ve ruhunun, Halk Partisi programında yer alan "*cumhuriyetçilik, milliyetçilik,*

[224]Bkz. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne ait; (Erişim) http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Istatistikler/Isimler/en%20%c3%a7ok%20kullan%c4%b1lan%20ad.pdf, 16.02.2016

[225]Bkz. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait; (Erişim) https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjt96_VhZPMAhUI3CwKHfQ4ABgQFggkMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.diyarbakirkulturturizm.gov.tr%2FTR%2C56880%2Fgenel-bilgiler.html&usg=AFQjCNGfL6V_HeQ2YtgD1BjfdIvsyWwaTw, 16.02.2016

[226]Anlatımı kuvvetlendirebilmek ve bir madenin sadece "maden" olarak kalamayıp "aşılarak" nasıl "politikleştirildiğini" vurgulayabilmek için bulduğum bu aforizmayı kullandım.

[227]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 8–9

[228]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 14–18 *"Çocuk evlerine kaydedilecek öğrencilerin elde etmesi gereken alışkanlıklar şunlar olmalıdır: Kendisinin ve başkasının sıhhatlerini gözetmek. Bu ise kendilerine gösterilecek idmanları yapmakla, temizliğe riayet etmekle, akşamları erken yatmak ve sabahları erken kalkmakla ve daima güler yüzlü olmakla kaimdir. Üzerlerine alacakları vazifeleri vakit geçirmeksizin yapmak, herhangi bir işi takipte ve yapmakta usanç getirmemektir. Münferiden ve başkasıyla çalışmasını bilmek. Kendi eşyasından maada başkalarının eşya ve mallarının bozulmamasına, tahrip edilmemesine dikkat etmek. Kavga etmemek, sigara ve içki içmemek."* Bkz. ***a.g.e***, s. 17

halkçılık, devletçilik, layiklik ve inkılâpçılık" "serlevhalı" ideolojik parti politikalarında bulmaktadır.[229]

Tabiatıyla cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşamaktadır. Dolayısıyla o zamanki Türkiye'de köylünün ve çocuklarının eğitimi, uğraşılması gereken en önemli meselelerdendir. Ona göre "*memleketin terakkisi ve muhafazası bu köylü çocuklarımızın terbiyesi, inkişafı ve büyümesi ile kabildir. Kendilerine yarayacak ilmi, kendilerinin istifade edebilecekleri fenni ayaklarına götürmek, onlara memleketin sevgisini ve inkılâbın büyüklüğünü öğretmek ve göstermek, içtimai, iktisadi ve siyasi sahalarda takip edilecek en büyük gayelerden olmalıdır.*"[230]

Köy çocukları ile birlikte ailelerinin de eğitimine önem vermektedir. Bu hususta teklifleri ise şöyledir:

> "*Mamafih köy çocuklarını terbiye ederken, onların analarını ve babalarını da ihmal edemeyiz. Kuvvetli ve her taraflı hücumlar yapmak, kuvvetli direktifli ve müspet bir program ve terbiye ile köy halkını bu vaziyetten kurtarmak, onu yükseltmek lazımdır. Şehir ve bilhassa köylü kadınlarımız bu vatana ve millete layık olduğu gençliği yetiştirmek için; Türk vatanı ve milleti cihanda layık olduğu mevkii kazanabilmek için bugün içinde bulundukları cehaletten kurtulup okumasını ve yazmasını mutlaka öğrenmelidirler.*[231]

Hilmi Malik Türkiye'deki köy nüfusu hakkında bazı istatistikî bilgiler verdikten sonra neler yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. 1928–1929 öğretim yılı ilkokullardaki talebe adedi 333.027 erkek ve 151.721 kız olmak üzere toplam 484.748'dir. Bu rakamların çok azını köy çocukları oluşturmaktadır. Hilmi Malik'e göre bu sayı çok azdır. Bunların sayılarının arttırılması ve eğitimlerinin sağlanması en önemli işlerdendir. Bunu başarabilmek için lazım gelen bazı tedbirleri ise şöyle sıralamaktadır: "Münevverlerin köy ile temasının sağlanması ve bu hususta halkevlerinden istifade edilmesi. Yatılı mekteplerin açılması, köy ve kasaba halkının

[229]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 18–24
[230]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 25–26
[231]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 26

pazarlar ve başka yollarla temaslarının sağlanması. Köylüye radyo ve gazete yolu ile ulaşılması. Gazetelerin köy meydanlarında uygun yerlerde asılarak okutulmasının sağlanması lazımdır. Bu işten köy okulu öğretmenlerini ve muhtarları sorumlu tutmak gereklidir. Ziraatın teknik hale getirilmesi için çalışmak gereklidir. Bunun için köy okullarında ziraat kulüp ve dernekleri kurarak çocukları ve dolayısıyla köylüleri aydınlatmak gerekmektedir. Maarif, Ziraat, İktisat ve Dâhiliye vekâletlerinin, halkevlerinin köycülük kolları ile beraber çalışacak büroları kurulmalıdır." [232]

***Şekil–6*: Dr. Hilmi A. Malik Bey'in ütopyası: "halka her yerde inkılâbın prensiplerini aşılamak"[233]**

Hilmi Malik bu ve benzeri tedbirleri tavsiye ederken bu işlerin "lafta kalmaması", uygulamaya geçilmesi zarureti üzerinde durmaktadır. Öyle ki, toplum olarak bugün de sürekli şikâyet ettiğimiz "eğitim" hususunda şu çarpıcı fikirlerini ifade etmektedir:

[232]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 26–30 *"Gazeteler sayfalarını içtimai hayatımızı için için kemiren cahil ve ahlaksız sinema yıldızlarına tahsis etmekten vazgeçerek, halkımızın ve köylümüzün bugünkü dertlerini ve ihtiyaçlarını müspet bir tarzda teşrih eden yazılara amade bulundurmalıdırlar. "* bkz. ***a.g.e***, s. 14
[233]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 30

"*Cihanda bu günkü buhranlara rağmen bizim hakiki buhranımız, iktisadi olmaktan ziyade, mektepsizlik buhranıdır. Orduya ve iktisadiyata verdiğimiz ehemmiyetin aynını, hattâ daha fazlasını milletin terbiyesine, bilgiye bilhassa halk terbiyesine, ilk tedrisata vermek zamanı çoktan gelmiştir. Cemiyette ve mektepte cumhuriyetçiliği, milliyetçiliği, devletçiliği, layikliği, demokrasiyi ve halkçılığı yalnız telkin etmek kâfi değildir. Bu mefhumların muvaffakiyeti, demokrasiyi aşağıdan yukarıya doğru çıkarmakla, halkın ve kütlelerin kendi teşebbüsleri neticesi olarak, devletin hayatında ve faaliyetinde faal rollerine iştirakleri ile kabildir*."[234]

Hilmi Malik çocukluktan çıkarak askere alınan gençlerin eğitimine ayrı bir değer vermektedir. Gençlerin eğitilmesinde kışlaya önemli bir rol vermektedir. Kışlanın, inkılâpların benimsetilmesinde önemli olduğu kanaatindedir. Ona göre "*tabiatın mektebini bitiren köylerimizin delikanlıları, yüksek bilgilerini kışlada tamamlarlar. Zira kışla köylünün yüksek bilgi yeridir.*"[235] Kışlaya ciddi anlamda sorumluluklar yüklemektedir. Kışlada ülkenin gençlerine inkılâplar anlatılır benimsetilirse, terhisten sonra onlarda köylerindeki insanlara "inkılâbın ve cumhuriyetin faziletlerini" anlatacaklardır. Askeri kışlanın, savaş tekniğini öğretmekle mükellef bir yer olduğunu kabul etmekle birlikte eratın askerden sonraki hayatının şekillenmesinde etkili bir husus olacağı kanaatindedir. En azından kışlaya böyle bir görev yüklenmesi temennisindedir. Ona göre askerlikle beraber hayata dair farklı eğitimlerin de verilebileceği kanaatindedir. Bu hususta "*nefere daha iyi yaşaması, tarlasını daha iyi sürmesi, hayvanlarına daha iyi bakması ve tabiatıyla vatanına ve milletine daha fazla hizmet etmesi öğretilemez mi? Biz her iki talim ve terbiyeye muhtaç değil miyiz?*"[236] diye sormaktadır. O günün şartlarında ordudan beklenti üst seviyededir. Vatan müdafaası görevinin yanında ordudan vatanın kalkınması, medenileşmesi en genel ifadesiyle "inkılâbın" benimsetilmesi anlamında da katkı sağlaması beklenmektedir.

[234]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 30–31
[235]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 32
[236]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 33

"*Kışlanın Türk köylü dünyasının yaratılmasında çok büyük ve müspet hizmetleri dokunabilir. Ham madde olarak kışlaya gelen delikanlılarımız, çok değerli ve kıymetli insanlar olarak köylerine ve evlerine dönebilirler. Kışlada gördüklerini ve öğrendiklerini köylerinde ve evlerinde tatbik ederler. Neferler askerliklerini bitirip de yerlerine döndükleri zaman kışlada zabitlerle mektuplaşarak temaslarını idame ederler. Mektuplarında müşküllerinden bahsederler, plan ve tasavvurlarını yazarlar ve zabitlerinden nasihat isterler, fikir danışırlar. Böylelikle bir köy darülfünunu haline gelen kışla ile memleketin en ücra köşelerinde bulunan köylüler arasında daimi temaslar bulunur; daimi bir bağlılık kurulur.*"[237]

Kışlanın Türk insanı üzerinde etkili olduğu ve de okuma yazması olmayan insanların bir kısmının kışlada okuma ve yazmayı öğrendiği vakıadır. Nitekim "*Ali Okulu*" gibi bir tabirin kültürümüze yerleşmesi bu süreç sonunda olabilmiştir. Bu manada kışlanın köylü gençlerin eğitimine katkısı olduğu muhakkaktır. Ülkenin içinde bulunduğu imkânsızlıklar dikkate alındığında disiplinin, düzenin temsilcisi olan kışladan bu ve benzeri medet ummak o günün şartlarında normal karşılanabilecek bir düşünce olabilir. Ancak Hilmi Malik'in tahayyül ettiği anlamda, bir dârülfünûn görevi göreceği faraziyesi bir fantezi, bir temenniden öte bir şey değildir. O günkü şartlar altında Türkiye'nin en eğitimli kurumlarından olan ordudan böyle bir görev beklemek mazur görülebilir. Ancak günümüz şartlarında aşırı bir beklenti olduğu barizdir. "Cumhuriyet Aydınlarının" ekseriyetle bu kanaatte olması üzerinde durulacak bir husustur. Orduya "vasi" payesi biçen bu ve benzeri düşüncelerden kaynaklanan ve yakın dönem tarihimizde ve kolektif hafızamızda yer eden "ordu algısının" aşılmış olduğunu söyleyebilir miyiz? Cumhuriyetin ilanından beri ülkemizdeki asker sivil ilişkilerine iyi bakılırsa bu sorunun cevabı menfi olacaktır.

Hilmi Malik, "fabrika", çeşitli işyerleri ve "hapishanelerdeki" gençlikten istifade edileceği kanaatindedir. Buralarda çalışanların ve hapishanelerdekilerin sayısını gösteren istatistiklerden hareketle inkılâpların yayılması ve benimsetilmesi için buraların "*ele geçmez fırsat*"[238] yerleri olduğunu yazmaktadır. Bu hedef kitlenin işlenebilecek önemli bir malzeme olduğu kanaatindedir.*"Eski insanlardan yeni insanlar yapmak isteyen bir cemiyet ve millet ayağına gelmiş ham bir maddenin*

[237]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 36
[238]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 38

üzerinde çalışmasını ihmal edemez ve etmeyecektir."[239] Hilmi Malik çıtayı oldukça yüksek tutmakta ve *"hapishaneden ve tevkifhaneden çıkarken fikir, sanat, inkılâp adamı, seciye adamı olarak yetiştirmek inkılâbın başlıca işlerindendir*"[240] diyerek hapishanelerde bulunan binlerce gencin inkılâp adına kazanılacağı umudundadır. Radikal bir inkılâpçı ve tipik bir "cumhuriyet aydını" olduğu anlaşılan Hilmi Malik bu gençleri organize edecek bir gençlik teşkilatının kurulmasını zaruri görmekte ve teşkilattan şunları beklemektedir:

> "*Bu türlü gençlik teşkilatından maksat, maziyi halden ve istikbalden ayırıp, koparıp atmaktır. Bu gençliğe inkılâbın büyüklüğü hakkında konferanslar vermek ve dinletmek, gazete veya kitap okutmak kâfi değildir. Ona bilfiil inkılâbın küçük işlerinde bir el vermek lazımdır. Yukarıdan verilecek direktiflerle bu gençliği eski fabrikalarla yeni fabrikalar; eski idare ile yeni idare; eski teknik ile yeni teknik; arkadaşlar ve dostlar arasındaki eski ile yeni münasebetler; eski içtimaiyat ve terbiye düşünceleriyle bugünkü düşünceler; eski aile ve ev rabıtalariyle bu günkü aile ve ev rabıtaları ve saire hakkında tenvir ederek eski ile yeni arasında kuvvetli bir alet ve silah olarak kullanmalıdır. Bu gençlik teşkilatı içine alınacak gençlerden Gaziye, Vatana, Türk İnkılâbına ve Türk İnkılâbını yuğuranlara sonsuz inanış ve itimat istenmelidir. Büyük hedefe doğru koşanlara verilecek vazifeleri yapmakla ülküye yardım edebileceklerine ve binaenaleyh onların da bu büyük inkılâbın bir cüzü olduklarına dair kendilerinde kanaat hâsıl olmalıdır."*[241]

Böylece eski ile hiçbir alakası kalmayan adeta köklerinden koparılmış bir gençlik ve "yep yeni nesil" tahayyül etmektedir. Yeni kurulmuş ve şerit değiştirmeye çalışan bir devlette yöneticilere ve onlara destek veren aydınlara bu ve benzeri fikirler ilk başlarda cazip gelmektedir. Ancak bugün ulaşılan sonuç da ortadadır.

[239]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 38
[240]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 38–39
[241]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 39–40

***Şekil–7*: Dr. Hilmi A. Malik Bey'e göre "eğitim" amaç değil politik bir araçtır.**[242]

Hilmi Malik, çocukların eğitimi hususunda okula gidemeyen çocukları da unutmamıştır. Bu hususta halkevlerinden istifade edileceği kanaatindedir. Bu evlerin kurulmasından beklenen *"çocukları sokaklardan ve sükût etmekten kurtararak onları memlekete faydalı kimseler ve vatandaşlar yetiştirmektir*."[243] Bu çocukları barındıracak yerler arasında mahalle mescitleri, camilerdeki boş odalardan istifade edilmelidir. Buralar müsait değil ise veya cami, mescit yoksa oralardaki okul müdürlerine toplattırılacak paralarla odalar kiralanmalıdır. Buralara toplanacak çocuklarla ilgilenmek üzere lise veya ortaokul öğrencilerinden istekli olanlardan istifade edilmelidir. Bu evler, sosyoloji, psikoloji veya felsefeye ilgi duyan okul öğrencileri için birer laboratuvar görevi yapacaktır. Buralara toplanan çocuklara çeşitli oyunlar öğretileceği gibi, küçük atölyelerde marangozluk ve bazı el sanatları da öğretilebilir. Kabiliyetli olanlar, sanayi ve başka müesseselerde istihdam edilerek faydalı hale getirilebilirler. Hilmi Malik bu evlerde uygulanacak 8 maddelik bir "*program*" da teklif etmektedir.[244]

[242]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 16
[243]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 43
[244]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 42–43

- *Her çocuk evine aza olarak en azı 10 çocuk kabul edilir. Evin idaresi, liderin himayesi ve rehberliği altında çocuklara bırakılır.*
- *Çocuklar ilk zamanlar haftada bir defa toplanırlar ve liderin rehberliği altında haftalık ve aylık programlarını hazırlarlar.*
- *Çocuklar tarafından hazırlanacak programda "ameli hayata" ehemmiyet verilir.*
- *Çocuk evleri grup reisi ve azaları çocuk evi lideriyle sıkı münasebatta bulunarak manevi yardımlarını esirgemezler.*
- *Çocuk evinde tahtadan ibaret beş on iskemle ile masa ve marangozluğa ait en mühim aletlerden bir kaçının ve beş altı tahta bulunması elzemdir.*
- *Çocuklara doğramacılığı gösterecek ve öğretecek mahalle ve sanayi mektebindeki doğramacıların (mektep talebeleri bu işe gelir) haftada bir iki saat için yardımları istenir.*
- *Her çocuk evinin dört muhtelif lideri olacaktır. Bunlar haftanın bir gününde ve muayyen saatte tercihen öğleden sonra çocuklarla alakadar olurlar.*
- *Lider haftanın programını çocuklarla birlikte hazırlar. Lider çocuk evindeki çocukların isimlerini bir deftere kaydeder ve her ay nihayetinde gördüklerini tespit eder ve şube heyetine verir. Görüşler rapor şeklinde heyete bildirilir.*[245]

Şehirlerde bazı aileler ve iş yerlerindeki hizmetçi kız ve erkek çocuklar da eğitilmeli, ellerinden tutulmalıdır. Bunun için çocukların icabında şikâyette bulunacakları ve yardım alabilecekleri erkek ve kadın kuruluşları teşkil edilmelidir. Bunlar tespit edilerek bulundukları yerlerdeki belediyelere kaydedilmelidir. Özellikle kızların toplu halde "yığın eğitimi" ile eğitimlerinin sağlanması gerekmektedir.[246]

İhtiyaç veya ruhi sebeplerden dolayı fuhuş hayatına girmiş kız ve kadınları düştükleri bu durumdan kurtarmak için onlara iş temin etmek, akşamları gidebilecekleri, yatacakları ev veya müesseseler kurmak gereklidir. Hilmi Malik "fuhuşla mücadele" için de 9 maddelik bir program teklif etmektedir.[247]

- *"Büyük ihtiyaç veya kandırma neticesi fuhşa atılmış genç kız ve kadınları (bu işlerle meşgul mevcut müesseselerle temasa girişerek) tesbit etmek*
- *Bunlarla yapılacak temaslarda maneviyatlarını yükseltecek ve bulundukları girdaptan kurtaracak mevcut işlerde çalışmalarını teklif etmek*

[245]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 43
[246]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 44–45
[247]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45–46

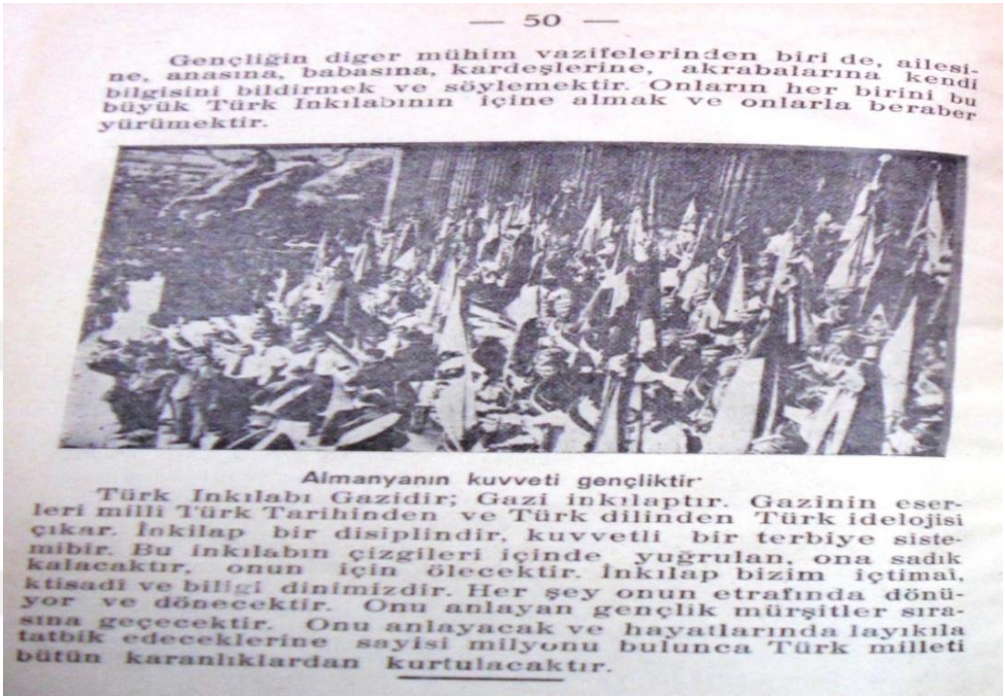
- *Şehirlerde bu nevi kadınların ve kızların çalışabilecekleri işleri ve yerleri bulmak ve tesbit etmek*
- *Ruhi hastalıklara tutulanları şubede mevcut doktor arkadaşlara veya mevcut müesseselere göstermek ve göndermek*
- *Ellerindeki çocukları ana kucağına veya bu işlerle uğraşan diğer müesseselere yerleştirmek*
- *İşe yerleştirilen bu gibi genç kadınların ve kızların hayatlarını ve gidişlerini guruptan bu vazifeyi üzerlerine alacak arkadaşlara takip ettirmek*
- *Fuhuş ve tavassutluk mesleğinde eskimiş 35 yaşından yukarı kadınları sokaklardan ve mahalle aralarından toplatarak Anadolunun iç taraflarında açılması elzem hafif tertipte (Arıcılık, tavukçuluk, sütçülük v.s gibi) bir çiftliğe yerleştirmek ve çalıştırmak. Kat'i surette uslananların, arzu gösterdikleri ve aileleri olduğu takdirde ailelerine iadeleri*
- *Büyük şehirlerimizde müthiş bir kangren halini almış bu içtimai yaramızın tedavisi için Sıhhiye ve Dâhiliye Vekâletlerinin yakından alakadar edilmesi*
- *Hâlihazırda gezici fahişelerin daha sıkı bir muayeneye tabi tutulması için çarelerin aranması" [248]*

Küçük yaşlarda hapishanelere düşmüş çocukları mutlaka buralardan kurtarmalıdır. Bu çocuklar ıslah evlerine alınmalı ve eğitimlerin ilkokul seviyesinde başlanmalıdır.[249] Bilahare bunlara meslek okulu seviyesinde dersler verilebilir. Şimdilik hapishanelerdeki çocuklar diğer mahkûmlardan ayrılıp, ayrı koğuşlarda yatırılmalıdır. Bu işlerin yapılmasında hapishane müdürleri, "Hapishaneler Umum Müdürlüğü" ve savcılarla işbirliğine gidilmelidir.[250]

Hilmi Malik Evrenol Bey'in 10. Yıl hatırına "Kemalizm'in pedagojisini"[251] yapmış olduğu "İnkılâp Yolunda" kitabının hitamında *"Vatanı kurtaran ve inkılâbı yapan Büyük Gazinin ve Kurtarıcının gençliğe hitaben söylediği o hayat verici sözlerini daima hatırlamak gençliğin borcudur… Gençlik teşkilatı kurtarıcımızın bu canlı sözlerini her fabrikada, her hususi müessesede, her yerde kazdırmalı,*

[248]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 46
[249]Hilmi Malik Bey'in bu mevzu hakkındaki görüşlerini tafsilatıyla işlediği diğer bir eseri için bkz. Hilmi Malik Evrenol, ***Türkiye'de Suçlu Çocuk***, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1931
[250]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 47–48
[251]Burada Mehmet Özden'in makalesindeki "pedagojik bir Kemalizm" ifadesini makaleye atıf için kasten "Kemalizm'in pedagojisi" şeklinde kullandım. Bkz. Mehmet Özden, "Onuncu yıl münasebetiyle Kemalizm: "Her yer mektep, herkes öğrenci" - pedagojik bir Kemalizm: Hilmi A. Malik ve İnkılap Yolunda (1933)", ***Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar***, İletişim Yay., Sayı 10, İstanbul, Bahar 2010, s. 135-148

nakşettirmelidir"[252] tavsiyelerini içeren "Son Söz" de; "gençlere" yüklediği vazifelere sadece kendilerini iyi birer "inkılâpçı" olarak yetiştirmelerinin kâfi gelmeyeceğini ihtar etmiştir ve *"...ailesine, anasına, babasına, kardeşlerine, akrabalarına kendi bilgisini bildirmek ve söylemektir. Onların her birini bu büyük Türk inkılâbının içine almak ve onlarla beraber yürümektir"*[253] hedefine de motive etmiştir.

— 50 —

Gençliğin diger mühim vazifelerinden biri de, ailesine, anasına, babasına, kardeşlerine, akrabalarına kendi bilgisini bildirmek ve söylemektir. Onların her birini bu büyük Türk Inkılabının içine almak ve onlarla beraber yürümektir.

Almanyanın kuvveti gençliktir

Türk Inkılabı Gazidir; Gazi inkılaptır. Gazinin eserleri milli Türk Tarihinden ve Türk dilinden Türk idelojisi çıkar. İnkilap bir disiplindir, kuvvetli bir terbiye sistemibir. Bu inkılabın çizgileri içinde yugrulan, ona sadık kalacaktır, onun için ölecektir. İnkılap bizim içtimaî, ktisadi ve bilgi dinimizdir. Her şey onun etrafında dönüyor ve dönecektir. Onu anlayan gençlik mürşitler sırasına geçecektir. Onu anlayacak ve hayatlarında layıkıla tatbik edeceklerine sayisi milyonu bulunca Türk milleti bütün karanlıklardan kurtulacaktır.

***Şekil–8*: Dr. Hilmi A. Malik Bey'in tahayyül ettiği "İnkılâbın misyoner gençliği"**[254]

Hilmi Malik Evrenol, bu yapılan inkılâbı "Türk inkılâbı" olarak tesmiye ettikten sonra onu Mustafa Kemal ile özdeşleştirmiş ve *"Türk inkılâbı Gazi'dir, Gazi inkılâptır. Gazinin eserleri milli Türk tarihinden ve Türk dilinden Türk ideolojisi çıkar. İnkılâp bir disiplindir, kuvvetli bir terbiye sistemidir"* diyerek "inkılâbı" takdiminin ardından artık "Kemalizm dinine" imanını haykırarak bu "imanı" anlayabilenlerin "mürşit" bile olabilecekleri tebşiri ile kitabında tebliğini doyuma (catharsis) ulaştırmıştır.

[252]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 49
[253]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 50
[254]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 50

"Bu inkılâbın çizgileri içinde yuğrulan, ona sadık kalacaktır, onun için ölecektir. ***İnkılâp bizim içtimai, iktisadi ve Bilig dinimizdir. Her şey onun etrafında dönüyor ve dönecektir.*** *Onu anlayan gençlik mürşitler sırasına geçecektir. Onu anlayacak ve hayatlarında layıkıyla tatbik edeceklerin sayısı milyonu bulunca Türk milleti bütün karanlıklardan kurtulacaktır."*[255]

2.2.2. Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz

Hilmi Malik Evrenol, her biri diğerinden bağımsız dört farklı yazısını bir araya toplayıp 44 sayfalık ince bir kitapçık olarak bastırmış olduğu bu karma (éclectique) çalışmasını dört bölüme taksim etmiştir. Kitabını meydana getiren dört yazıdan birinci yazısının başlığı olan "demokrasi mefhumu" ve kitabı meydana getiren üçüncü yazısı "Mücrimlerimiz"[256] birleştirilmek suretiyle kitaba isim kılınmıştır. Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz kitabına[257] *"Tekâmülü Benliğinde ve Eserlerinde Tezahür ve Tahakkuk Ettiren Ulu Kurtarıcıya"* ithafı ile bir "yüceltme" retoriği kullanarak kitabına başlamıştır.[258] "Lider Kültü" meselesine dair tartışmalar günümüze kadar uzanmıştır. Atatürk'ün bir siyasî lider olarak hangi sınıflamaya dâhil edilebileceği meselesi üzerine yapılan tüm tartışmaların temelinde *"Geçmişini tarihselleştirememe, devlet kurucusunu insanlaştıramama"* probleminin yatıyor oluşu ve bu problemle tüm toplumların malul olduğunu sanmamız neticesinde bu problemimizi kanıksamış oluşumuz ilginçtir. Geçmişi tarihin bir parçası, yaşanmışlıkların bir bölümü olarak görmek yerine bir "altın çağ" kurgulamak ve bu "altın çağın" yani esasen devrin hâkim ideolojisi olan ulus-devlet'in kurucusunun "kült" kılınışı, tarihsellik içinde pek tabii olan süreçleri yücelterek "*her şeyin mükemmel olduğu bir dönem*" ve liderin ise "*hatadan münezzeh*" addedilmesini intaç etmiştir. Böylelikle bir ideolojiye

[255]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 50
[256]Hilmi Malik Bey'in daha hacimli ve tamamen suç, suçlu çocuklar, mücrimlerimiz, hapishane ve ıslah evleri gibi konuları istatistikî verileri de analiz ederek kaleme almış olduğu aynı yıl çıkmış (1931) kitabındaki bilgilerin oldukça özetlenmiş taslak halidir. Bu hususu Hilmi Malik, "Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz" kitabında da belirtmiştir. Bkz. ***A.g.e***, s. 33, Mukayese için bkz. Hilmi Malik Evrenol, ***Türkiye'de Suçlu Çocuk***, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1931
[257]Hilmi Malik Evrenol, ***Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz***, Köy Hocası Matbaası, Ankara, 1931
[258]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 1

"din" muamelesi yapılmak suretiyle olaylar ve şahıslar "*seküler bir kutsama*" programına tabi tutulmuştur. Bunun sonucunda "lider" "insanüstü" bir konuma taşınmış olmaktadır. Genelde "Mustafa Kemal Paşa" için kullanılmış olan "Ulu", "Yüce", "Yaratıcı", "Kurtarıcı" v.s gibi sıfatlar sebebiyle Türkçe Sözlüklerde[259] "din" kelimesinin gramatik yapı içinde kullanımını örneklemek için yazılan örnek cümle *"Kemalizm Türk'ün dinidir"* noktasına gelmiştir. Şükrü Hanioğlu "lider kültü" konusunda tüm bu belirtilen hususları mücmel olarak değerlendirmiş olduğu yazısında:

***Şekil–9*: "Demokrasi Mefhumu" içinde "Ulu Kurtarıcıya" ithaf[260]**

> *"Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'yi ziyaret eden Grace Ellison'a bir Maarif müfettişi tarafından yapılan "Bizim peygamberimiz Gazimizdir. Biz o Arabistanlı şahıs ile ilişkimizi sona erdirdik. Muhammed'in dini Arabistan'a pek uygundu; ama bize yaramaz" yorumu bu etkiyi yansıtan ilginç bir örnektir."Bu örneklerde de görüldüğü gibi, şahıs kültüyle desteklenen seküler bir milliyetçilik, Durkheim'ın da öngördüğü gibi, kendine özgü âyin ve semboller aracılığıyla dinselleşmiştir. Celâl Bayar'ın "Atatürk'ü sevmenin millî bir ibadet" olduğunu söylemesi Durkheim'ın tezini doğrular mahiyettedir. Bir ideolojinin seküler temelli olması ve millî bir lideri kutsaması, genellikle zannedildiğinin tersine, onun dinî nitelik kazanmasını*

[259]Bu sözlük üniversite lisans öğrencisi olduğum dönemde aldığım bir sözlük olup el'an kütüphanemde mevcuttur. *"Kemalizm Türk'ün dinidir."* Cümlesi için Bkz. ***TDK Türkçe Sözlük***, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul, 1945, s. 153

[260] Hilmi A. Malik, ***a.g.e***, (kitap kapağından)

engellemez. Nitekim 1930'lu yılların ders kitaplarında kurucu lider için "Beşeriyet Harikası" sıfatının kullanılması, dönemin resmî neşriyatında onun "gizli ruh illetlerinin doğurduğu bir peygamber . . . değil . . . hakiki bir deha" olduğunun belirtilmesi bu kutsallaştırmanın seküler kavramlar ve "insanüstülük" tezi üzerinden yapıldığını ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda ise ideoloji, kuruluş dönemi kutsaması ve lider kültüyle şekillendirilen, kendine özgü âyin ve sembollerle kitlelere nüfuzu hedefleyen bir dogma ortaya çıkmaktadır… Ulus-devletin kuruluş dönemini altın çağdaşlaştırmamız ve kurucu lider kültü yaratmamız bizi tarihsizliğe mahkûm etmekle kalmamakta, bunların terk edilmesi isteğini "kutsala hakaret" olarak algılayan geniş bir toplum kesimiyle çatışma zemini yaratmaktadır. Bunun ise bu zorunlu değişimi ne denli zor hale getirdiği açıktır.''[261]

"Liderin kültleştirilmesi" meselesinde ve liderin "karizmatik otorite" olarak kabulü hususunda Max Weber'in yapmış olduğu çözümleme üç otorite tipi üzerinde durmuştur. Weber bu üç otorite tipi ile ilgili; "İlk olarak Feodal derebeyliklerde ve krallıklarda tesadüf edilen "geleneksel otorite", ikincisi olarak "yasal otorite" ise genelde Fransız ve Amerikan İhtilallerinden sonra ortaya çıkmış demokratik liberal devletlerde karşılaşılabilen bir tip ve son olarak "karizmatik otorite" ise iktidarı ele geçirmiş olan "şefin" yüceltilmesi neticesinde ortaya çıkan "lider kültü" üzerine inşa edilmiş diktatörlüklerde ve "çağdaş faşizm"de karşılaşılır" demektedir. İlginç olan nokta Weber'e göre bu üç otorite tipi iç içe geçmiştir ve tefrik etmeye gerek yoktur zira birbirlerini içerirler.[262]

Hilmi Malik Bey'in *"Tekâmülü Benliğinde ve Eserlerinde Tezahür ve Tahakkuk Ettiren Ulu Kurtarıcıya"* ithafı tam da "demokrasi mefhumunu" ele almış olduğu bu kitabın hemen başında istihzai (ironic) ve anlamlandırılamaz (absurd) olarak değerlendirilmeye elverişli olsa da "zamanın ruhunu" (Zeitgeist) yansıtması bakımından ve "inkılâpçı sadakatini" "tezahür" ve "tahakkuk" ettirebildiği ölçüde tezimiz için mevzu etmeye "değer" bulunmuştur. Cumhuriyeti kuran inkılâpçı kadro retorik boyutunda "saltanat" ve "halifelik" mevzularında ısrarla "kul" olmaktan "vatandaş" olmaya ve "millet" olmaktan "ulus" olmaya bir yön tayin etmiştir. Fakat "eski rejimin" İnkılâpçılar tarafından kıyasıya eleştirilen bu "itaat" ve "tebaa" olma

[261]Bu yazının tamamını incelemek için; bkz. M. Şükrü Hanioğlu, Sabah Gazetesi köşe yazısı, (Erişim) https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjOs8zNgJbMAhWKjiwKHR1_DAYQFgg3MAU&url=http%3A%2F%2Fwww.sabah.com.tr%2Fyazarlar%2Fhanioglu%2Farsiv%3Ftc%3D268%26page%3D36&usg=AFQjCNFcjd9x4u0lhYACI2AIhX7zkWYSDQ, 17.04.2016

[262]İhsan Çapçıoğlu, M. Cem Şahin, Nuran Erdoğruca, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", ***Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi***, , Cilt: 14, Sayı: 2, 2010, s. 61

durumu, Türk toplumu açısından bakıldığında sadece kutup değiştirmiş olmaktan ibaret olarak görünmektedir. Artık halk saltanat ve hilafetin "kulu" değil bundan böyle "İnkılâbın kuludur."[263] "Demokrasi" rejim konsolide edilinceye kadar inkılabın gölgesinde kalmıştır. Hatta Hilmi Malik Bey riskleri olmasa "Aristokrasi ve Monarşiyi" daha etkili bir yönetim şekli olarak görmüştür. *"Aristokrasi ve Monarkizm demokrasiden daha müessir ve daha idareli olabilir fakat tehlikeleri de o nisbette çoktur."*[264] Hilmi Malik Bey'de kitabının birinci yazısında demokrasi kavramını incelerken "*demokrasinin gayetle muhtasar tarihçesi*" başlığının hakkını verircesine sadece 1,5 sayfada kendince "özetin de özeti" bir giriş yapmıştır. Bu kısa özette Aristo'dan bahisle bu filozofun kendi döneminde "demokrasiyi" *"ekseriyetin idaresi ki bu monarkizm ve aristokrasinin aksidir"*[265] şeklinde tanımladığını ifade etmiştir. "Atina'da demokrasinin ortaya çıkışından bahsetmiş ve Perikles döneminden sonra bu medeniyetin *"tedricen zeval bulduğuna"*[266] değinmiştir. O zaman için Atina'nın küçük ve Atina'da yaşayan halkın sayısının oldukça "mahdut" ve az oluşu "bila vasıta demokrasinin tatbikine" uygun şartları temin eder iken giderek *"milletlerin ve memleketlerin büyümesiyle bu mahalli ve mahdut demokrasi idareleri de ortadan kalkmaya başlıyor"* cümleleri ile günümüze ulaşmıştır. Hemen akabinde, *"bugünkü demokrasiyi kabul etmiş bir iki memleket üzerinde tevakkuf edelim"*[267] başlığının altında "Almanya'da demokrasi" ve "İsviçre'de demokrasi"yi gayet özet olarak tanıtmıştır. H. Malik'in, "Medeni Kanunun" kabulünün üstünden beş yıl geçtikten sonra basılan kitabının bu "politik içerikli" bölümünde "Avrupamerkezli" bir bakış açısı ile "Batı Medeniyeti" "her cihetten" "takdire şayan" ve "numune" olarak takdim edilmiştir.[268]

"Osmanlı Münevverlerini" fikirleri ile bilhassa etkilemiş olan filozoflardan Spencer'in *evolutionisme* fikri, Hilmi Malik Bey'in bu eserinde *"...hayatın tabiatın bir kısmı olduğunu ve bugünkü insanın da uzun asırların tedrici bir surette büyüttüğü, yetiştirdiği bir zade-i tabiat olduğunu..."* cümleleri ile vurgulanmıştır. Hilmi Malik devamında "evrim yasalarına" da atıfta bulunarak; *"...tekâmül*

[263]Bu dönemi çocukluk yıllarından kalma bir hatıra olmasına rağmen unutamayan şair şiirinde: *"Çanlar sustu ve fakat binlerce yılın yabancısı bir ses değdi minarelere, Tanrı uludur, Tanrı uludur, polistir babam, Cumhuriyetin bir kuludur..."* şiirin tamamı için Bkz. İsmet Özel, "Amentü", ***Erbain***, Şule Yay., İstanbul, 2005, s. 91
[264]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 17
[265]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5
[266]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 6
[267]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7
[268]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7–12

kanununun istinat ettiği ikinci prensip yani hemcins olan şeylerin daima yekdiğerinden ayrılması ve teferrüt etmesi müspet nazariyesi…"[269] gibi cümleleri sık kullanmıştır.

Hilmi Malik Bey, New York Kolombiya Üniversitesi Fenni Terbiye Bölümünden hocası "Con Doi"[270] (John Dewey)'nin görüşlerine çok önem vermiştir. Demokrasi bahsinde yine hocasının fikirlerine genelde iştirak ederek atıfta bulunmuştur. Ondan en çok etkilenmiş olduğu felsefi dolayısıyla politik fikirler "ilerlemeci" ve "daimici" yaklaşımlar olmuştur. Bu bakımdan hayatı anlamlandırırken *"...hayattan maksat mütemadiyen büyümek, inkişaf, teali ve tekâmül etmektir"* cümlelerine yer vermiştir.[271] Hatta "sürekli gelişim" olgusuna takıntılı bir alaka duymuş bunu *"son mertebesini bulmuş iyi bir insan o yüksekliğe yetişememiş fakat daima inkişafa ve tekâmüle uğraşan ve muvaffak olan fena bir insan kadar bile demokrasi için kıymeti haiz bir kimse değildir"*[272] ifadelerinde belirtmiştir. Hilmi Malik politik bir yazı olan birinci bölümünü tamamlamadan evvel içinde tenakuz da barındıran oldukça diplomatik bir dille; "halk" ve "iktidar" arasında birbirini besleyen, mütekabiliyet esasına dayalı simbiyotik bir ilişki durumuna gönderme yaparak çok mühim bir tespitte bulunmuştur. Siyasete yön veren egemenlerin, vatandaşın "inkişaf" ve "tekâmülü" için çokça kolaylık gösterip onları desteklemelerini fakat halkın da bu desteği alabilmeleri için iktidarda bulunanların siyasetlerinin inkişafına yardımcı olabilmeleri, dolayısıyla "ferdin" bu iltifattan mahrum kalmamak için hiç olmazsa devrin iktidarına ayak bağı olmaması gerektiğine şu satırlarında işaret etmiştir.

> *"Siyasi idarenin gayesi ferdin inkişafına ve tekâmülüne azami derecede teshilat göstermesi ve muavenet etmesidir. Bunda her fert mensup olduğu cemiyetin veya grubun siyaset ve mukadderatının inkişafı ile sıkıca alakadar olmasıyla kabildir."*[273]

[269]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 14–15
[270]Hilmi Malik Bey'in tüm eserlerinde ve makalelerinde sırası gelince, asrın meşhur eğitim bilimleri uzmanı ve Amerikalı filozof Prof. Dr. John Dewey'in adı genelde telaffuz biçimiyle "Con Doi" şeklinde geçmektedir.
[271]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 16
[272]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 16
[273]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 1

Hilmi Malik Bey'in, *Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz* adlı kitabının ikinci yazısının "birey kontrolü" ve "toplumun kontrolü" gibi "totaliter" ve "otoriteryen" unsurları içeren bir "Siyaset Sosyolojisi" içinden seslenişi "demokrasi mefhumu" yazısı ile başlamış bu kitap için bir hayli ironik görünmektedir.

> *"kendi istikbalimizi ve hayatımızı kontrol eden biziz. Mamafih biz kontrol ettiğimiz gibi bizi kontrol edenler de vardır. Binaenaleyh bu kontrolün menbaı nedir? ...kendi hayatımızı, kader ve kısmetimizi kontrol ettikten başka yüzlerce ve binlerce kimselerin dahi gidişatını kontrol edebiliriz."*[274]

"Nefsi ve İçtimai Kontrol" başlığıyla kaleme alınmış bu ikinci yazısında *"İnsan kendi dunundaki her hayvanın tavru hareketini bir dereceye kadar kontrol ettiği bir hakikattir"*[275] cümlesiyle iktidarların tarih boyunca en çok üzerinde kafa yorduğu ve meşgul olduğu bir husus olan "kitlelerin kontrolü" meselesinde bazen "fertten cemiyete" doğru bazen de "cemiyetten ferde" doğru doğal bir etkileşimin mevcut olduğunu ifade etmiştir.

> *"Çocuk büyüdükçe ve sinni rüşde yaklaştıkça dimağı cemiyetin dimağı ile daha mütenasip bir tarzda çalışmaya başlar ve kendi aksi tesirlerini içtimai muhite uydurabilmek için daha büyük bir rol oynar. Şüphesiz ki içtimai muhit tabi olarak içtimai kontrolün altında bulunur"* [276]

Kişilerin "sosyal çevre" ile ve "sosyal çevrenin" "sosyal kontrol" mekanizmaları ile olan sıkı irtibatına temas etmiştir. Bu arada Hilmi Malik Bey "fertlerin kontrolü" meselesinde "kalıtım faktörüne" dikkat çekmiştir. Ona göre, bireyin "irsi hususiyetleri" hatta "doğumdan evvel ana babanın cürümleri" yani "gayrisıhhî muhiti ve fiilleri" dahi bireyin tanınması ve kontrolünde çok önemli kriterlerdir.[277]

---

[274]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 23
[275]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 19
[276]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 20
[277]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 21

Hilmi Malik Evrenol kitabının dördüncü yazısını "Büyük Filozof Ve Devlet Adamı Beykon'un Hayatı Ve Felsefesi" başlığı ile sunmuştur. Bu kısımda gayet özet olarak Bacon'ın hayatı tanıtılmıştır.[278] İngiliz pragmatist filozof Bacon'ın fikirlerine verdiği ehemmiyeti izah ederken *"...çünkü o her şeyin cemiyette tatbikini istedi. Bu fikirleriyle Beykon skolâstik devrinin düşüncelerini hırpaladı, yumrukladı. Ehemmiyet verdiği nokta malumatın tatbiki ve tecrübesi ile vereceği neticeler idi. Beykon ile başlayan İngiliz tecrübevi felsefesi, Camis'ta pragmatism ile süslenir ve Doktor Con Doi'de[279] inkişaf eder ve instrumentalism kısmında biter"*[280] cümleleri ile hülasa etmiştir.

2.2.3. "Bir Cumhuriyet Destanı" ya da "Nereden Nereye": Revolutionary Turkey

Dr. Hilmi Malik Evrenol Bey'in Revolutionary Turkey[281] (İnkılâpçı Türkiye) adlı eseri 1936 senesinde Hachette(Haşet)[282] Kütüphanesi'nden İngilizce olarak çıktığında basın-yayın, akademisyen, bürokrat, politikacı ve diplomatlardan oluşan hayli kalabalık bir grubun teveccühünü toplamış ve kitap hakkında sitayişle ve takdirle dolu tanıtım yazıları yazılmıştır. Amerika'da çıkan "*American Sociological Review* " mecmuasının Birinci Teşrin 1, 1936 tarihli 1. Cilt ve 5. Sayısında Prof. Dr. Donald Webster[283] eserle ilgili olarak;

---

[278]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 38–40

[279]Hilmi Malik Bey'in Kolombiya Üniversitesi'nden hocası meşhur Amerikalı filozof John Dewey.

[280]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 41

[281]Hilmi Malik Evrenol, ***Revolutionary Turkey***, Haşet Kitabevi, Ankara, İstanbul, Paris, 1936, Kitabın Türkçe çevirisi olmadığı için kitabı tercüme ettim dolayısıyla alıntıladığım kısımların çevirisi bana aittir.

[282]İstanbul İstiklal Caddesinin tünel ucunda ve Kadıköy'de şubeleri olan, Ankara'da ise 1928 yılında Ankara Palas'ta şubesi açılan Hachette(Haşet) dünyada çokça şubesi olan bir yayın ve dağıtım şirketidir. Muhtelif kitap, mecmua ve gazete bulundurulduğu gibi, yabancı dillerden de pek çok eserin bulundurulduğu bir kültür galerisidir. Bkz. Turan Tanyer, "Ankara Kitabevlerine Dair", ***Ankara Araştırmaları Dergisi***, 1(1), Haziran, 2013, s. 113- 129, Aranıp bulunamayan pek çok eseri İstanbul'dan ve Paris'ten getirten Musevi bir tezgâhtarı da vardı. Bkz. Nejat Akgün, ***Sokaktaki Adamın Ankara Anıları***, Çankaya Belediyesi, 2008, s. 87

[283]Donald E. Webster Amerikalı bir akademisyen olup Türk Sosyolojisi üzerine hazırlamış olduğu "***The Turkey of Atatürk- Social Process in the Turkish Reformation***, New York, 1939 tarihli çalışmanın da sahibidir. Türkiye'de birkaç kez ve uzunca bir süre kalmak imkânını bulan ve İzmir Amerikan Koleji ile bir Türk lisesinde öğretmenlik yapmış olan Prof. Donald E. Webster'in yazdığı "Atatürk Türkiye'si" adlı eser, 1939'da yayınlanmıştır ve bir bakıma, Atatürk yönetimindeki Türkiye Cumhuriyeti döneminin tam bir tarihi niteliğindedir. Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi internet sayfasında konuyla ilgili bir makale için bkz. www.atam.gov.tr, (Erişim),https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact

"Muharrir bütün medeniyetlerin izlerinin eski Türk menşelerinde bulunabileceklerine dair Türk Milliyetine dayandığı tarihin tefsirini ve hülasasını yaptıktan sonra ortaya atılan ve üzerinde istenilen bu "ideale" tetabuk eden memleketin yegâne siyasi teşekkülü Halk Fırkasını, propaganda teşekküllerini, Maarif Sistemini, yaradıcı sanatlardaki inkişaf ve ekonomik teşkilatı tarif ediyor. Amerikan Bilgi ölçülerine göre Hilmi Malik Evrenol'un tatbiki sosyoloji sahasındaki müteaddid eserleri Modern Türkiye'de mevcut en iyi eserlerdir. Muharririn ilk İngilizce eseri "İnkılâpçı Türkiye" Türkiye'de bugün hâkim olan zihniyeti ortaya koyan kitapların mükemmel bir numunesidir"[284] diye yazmıştır.

Amerikan Büyükelçilerinden ve Atatürk ile alakalı bir hatıratı da bulunan General Sherrill'in[285] Hilmi Malik Bey'e yazdığı mektubunda *"Yaşlı bir diplomat ve birçok eser sahibi olarak seni tebrik ederim. Milletini Anglo- Sakson dünyasına tanıtacak, dünyaya güzel ve toplu bir eser verdin"* demiştir.[286] Yine İstanbul Amerikan Kız Koleji Müdiresi Miss Elleanor Burns yazmış olduğu mektubunda Hilmi Malik Bey'e *"İnkılâpçı Türkiye hepimiz için fevkalade kıymeti haiz bir eserdir. Çünkü Türkiye İnkılâbı hakkında bir ecnebinin ancak birçok kitapları okuduktan sonra elde edebileceği hakikatleri ve esasları küçük bir eserde sığdırabildiniz"* ifadeleri ile Hilmi Malik Bey'e iltifat etmişlerdir.[287] Aynı zamanda dünya basınında da yankı uyandırmış olan eser; İngilizce *Saturday Evening Post*[288], Fransızca *Les Annales De Turquie*[289] ve *Le Journal*[290], Almanca *Türkische Post*[291] gazetelerinde yer bulmuş olmasının yanı sıra kitap, *Ulus*[292], *Cumhuriyet*[293] ve

---

=8&ved=0ahUKEwjhgujasZvMAhXIF5oKHU9oD1wQFghHMAk&url=http%3A%2F%2Fwww.atam.gov.tr%2Fdergi%2Fsayi-16%2Fabd-kaynaklarina-gore-ataturk&usg=AFQjCNFxmlSkX4x0YV_pAYtpPzUhF010rw, 19.04.2016

[284]Maurice Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), Çankaya Matbaası, 1938, s. 97

[285]Türkiye'de 1927–1932 tarihleri arasında Amerikan Büyükelçisi olarak hizmet gören Joseph C. Grew Ankara'dan ayrılınca, 1932'de General Charles H. Sherrill Büyükelçilik görevine başlamıştır. General Charles H. Sherrill'in, "***My Interviews with Gazi***, Asia, March 1934, p.p. 140 adlı hatıratında Atatürk'le görüşmelerini anlatmıştır. Büyükelçinin tercüme edilmiş kitabı için Bkz. General Sherill, ***Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik*** , (Çev: Ahmet Ekrem), Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1935

[286]Maurice Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), Çankaya Matbaası, 1938, s. 99

[287]***A.g.e***, s. 99

[288]Saturday Evening Post'ta; *"A unique work about Turkey"* yani "Türkiye hakkında eşsiz bir çalışma" denilmiştir. ***A.g.e***, s. 98, kitapta bu gazetenin bu kitap tanıtımını yaptığı tarih verilmemiş.

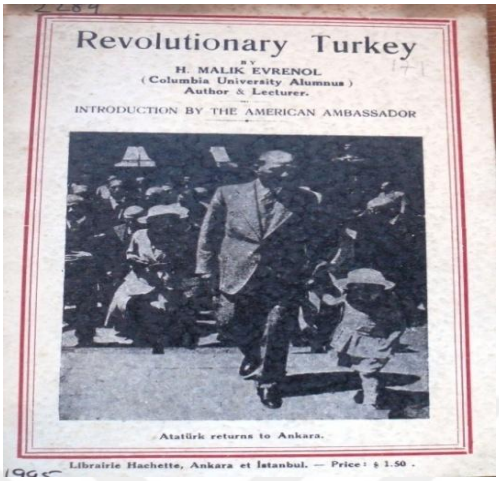
[289]***A.g.e***, s. 103, kitapta bu gazetenin bu kitap tanıtımını yaptığı tarih: Ocak 1936 olarak verilmiş.

[290]***A.g.e***, s. 104, kitapta bu gazetenin bu kitap tanıtımını yaptığı tarih: 20 Şubat 1936 olarak verilmiş.

[291]***A.g.e***, s. 105, kitapta bu gazetenin bu kitap tanıtımını yaptığı tarih: 15 Ekim 1936 olarak verilmiş.

[292]Ulus gazetesinin 22 Şubat 1936 tarihli baskısında *"...Türk İnkılâp Kütüphanesine yeni bir eser vermiştir"* cümlesinde geçen "Türk İnkılâp Kütüphanesi" diye bir kütüphane yoktur dolayısıyla

Çankaya[294] Gazetelerinde de övgüyle tanıtılmıştır. Kitap daha sonra yazılmış olan bazı "İngilizce eserlere" de kaynaklık etmiştir.[295]

***Şekil–10*: Hilmi Malik Evrenol'un "Revolutionary Turkey" kitabının kapak sayfası**

Hilmi Malik Bey'in bu kitabına Amerikan Büyükelçisi Robert Peet Skinner[296] bir takdim yazısı yazmıştır.[297] Bu İngilizce giriş yazısında Skinner; *"...Mark Twain'in Paul Bourget ile Fransa üzerine yapmış olduğu tartışmada; Fransa hakkında en güzel* en iyi *malumatları Amerikan gezginlerinin kaleme aldığı bir takım seyahatnamelerden değil, Fransız yazar Balzac'tan öğrenebilirsiniz demişti"* ifadeleri ile sözü Hilmi Malik Bey'e getirmiştir. Yazısında:

---

burada ima edilen "inkılâba methiye olsun niyetiyle yazılmış kitaplara bir yenisini daha ekledi" gibi bir anlam kastedilmiş olmalıdır. Bkz. Maurice Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), s. 110

[293]İlgili gazetede eserden övgüyle "*Bir Türk genci İngilizce kıymetli bir eser yazdı*" başlığıyla haber yapılmıştı. O günün Türkiye'sinde bu olay haber değeri taşıyabilmiştir. Bkz. ***Cumhuriyet Gazetesi,*** 10 Şubat 1936, s. 5

[294]***A.g.e***, s. 111

[295]Bkz. Fanny Davis, "***The Ottoman Lady- A Social History from 1718–1918***", GreenWord Press, Westport Connecticut, 1986

[296]Robert Peet Skinner Amerika'da 1866 da doğmuş ve 1960 da 94 yaşında ölmüştür. 1926–36 yılları arasında "Yunanistan, Litvanya, Letonya, Estonya ve en son Türkiye'de Amerikan Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Kitap basıldıktan 15 gün sonra görevi halefi John Van Antwerp MacMurray'e devretmiş ve Türkiye'deki görevi sona ermiştir. Hilmi Malik Bey o tarihlerde Amerikan Sefareti'nde Tercüman olması münasebeti ile Büyükelçiden bu "giriş yazısını" yazmasını rica etmiş olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Bkz. (Erişim): https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjMvfzFzpvMAhUBORoKHeG1BGcQFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fhistory.state.gov%2Fdepartmenthistory%2Fpeople%2Fskinner-robert-peet&usg=AFQjCNFFN266cFm0VUl2Unkbhv3Z0Yl_gQ, 19.04.2016

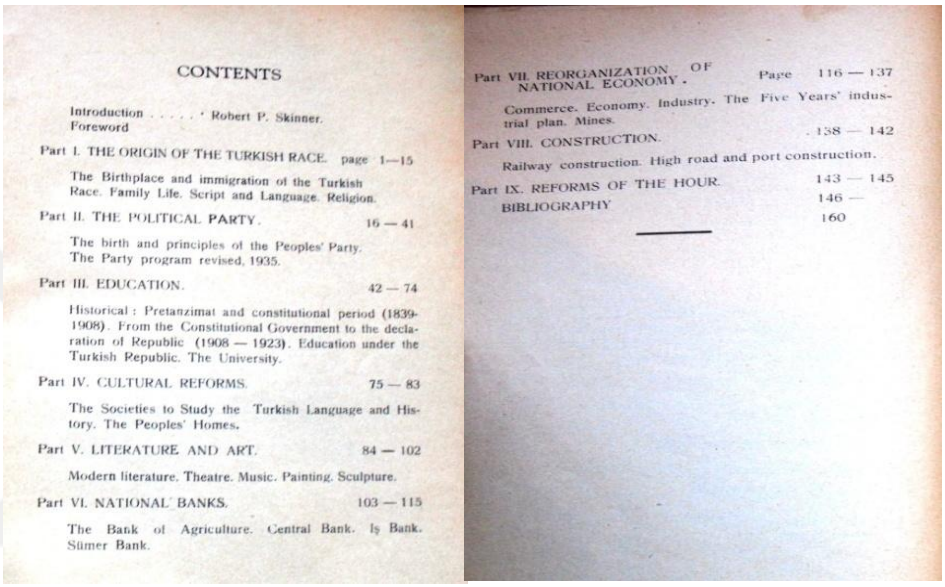
[297]Kitabın kapağında da "*Introduction by the American Ambassador*" ifadeleri ile bu takdim yazısına işaret edilmiş.

"…bir Türk tarafından harikulade, anlaşılır bir İngilizce ile yazılan bu "Revolutionary Turkey" adlı kitap kendi irade ve arzusu ile Hilmi Malik Evrenol tarafından bizim dilimizde hazırlanmıştır" diyerek bir giriş yapmıştır.

Skinner kitabın muhtevasına dair; Hilmi Malik'in "modern Türk ırkının kökeni, edebiyatı, sanatı" gibi "Batının çok az bildiği ya da hiç bilmediği konuları ele almış olmasını" da övmüştür. Skinner giriş yazısında, Mustafa Kemal Paşa tarafından başarılan "Latin harflerinin kabulüyle" Batılılaşma yolunda "kısa sürede çok mesafe kat edildiğini" de ifade etmiştir. Bu *"Introduction"* başlıklı giriş yazısının sonuna doğru Büyükelçi Skinner: *"Halk Fırkası, eğitim, endüstriyel sistemin güçlendirilmesi gibi gurur verici başarıları Hilmi Malik'in bu manifesto niteliğindeki eserinde haklı olarak ortaya koyduğunu"* vurguladıktan sonra *"Türkiye'nin nereden nereye geldiğini gösteren böyle bir kitap…"* sloganı ile yazısını tamamlamıştır.[298] Hilmi Malik Bey, bu *"nereden nereye…"* kitabına kendi hazırlamış olduğu "önsöz" kısmında özet olarak; *"Türkiye'de 1924'ten beri dikkatli ve özenli çalışmalarla çok çeşitli reformların nasıl başarıldığının hikâyesinin kitabının bölümlerinde bulunabileceğini"* müjdeledikten sonra hususi olarak Amerikan Büyükelçisine, TDK Sekreteri ve Milletvekili İ. Necmi Dilmen'e, Ankara Halkevi Başkanı ve Milletvekili C. Ferid Güven'e, Ekonomi Bakanlığı'ndan Dr. Mecdet Alkin'e teşekkür etmiştir. Kitabın kapağında kullanılan ve altında *"Atatürk returns to Ankara"* altyazısı ile verilmiş resim[299], Büyükelçinin takdim yazısından evvel mükerreren kullanılmış fakat bu sefer altında *"Atatürk and his love for Children"*[300] yani "Atatürk ve onun çocuklara olan aşkı" cümleleri ile bu resim vurgulanmıştır. Medyatik mecralar, televizyon v.s gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmadığı 1930'lu yılların Türkiye'sinde hatta 30'lu yıllarda dünyada toplumu etkilemenin, insanları yönlendirmenin önemli bir aracı olarak görülen kitap kapakları, afişler, fotoğraflar yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Bu imkânlar kullanılırken imgeler özenle seçilmiştir.[301] Hilmi Malik Bey'in *Revolutionary Turkey*

[298]Hilmi Malik Evrenol, ***Revolutionary Turkey***, Haşet Kitabevi, Ankara, İstanbul, Paris, 1936, s. 1
[299]Şekil-5'te verilmiş olan kitap kapağındaki resimdir.
[300]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 1
[301]Tunca Özgişi, "Bir Siyasi İmge Olarak Çocuk ve Savaşlar: I. Dünya Savaşı Örneği", ***Turkish Studies***, 8/11, Ankara, 2013, s. 293–312, "Lider İmajı" oluşturmada fotoğraf v.s görsellerin önemine

kitabı 9 bölümden meydana gelmiştir. Bu bölümler sırasıyla: 1. The Origin of The Turkish Race (Türk Irkının Menşei), 2. The Political Party (Politik Parti), 3. Education (Eğitim), 4. Cultural Reforms (Kültürel İnkılâplar), 5. Literature and Art (Edebiyat ve Sanat), 6. National Banks (Ulusal Bankalar), 7. Reorganization of National Economy (Ulusal Ekonominin Yeniden Yapılandırılması), 8. Consutruction (İnşaa-Yapılandırma), 9. Reforms of the Hour (Son İnkılâplar).[302]

CONTENTS

Introduction . . . . . Robert P. Skinner.
Foreword

Part I. THE ORIGIN OF THE TURKISH RACE. page 1—15
The Birthplace and immigration of the Turkish Race. Family Life. Script and Language. Religion.

Part II. THE POLITICAL PARTY. 16 — 41
The birth and principles of the Peoples' Party. The Party program revised, 1935.

Part III. EDUCATION. 42 — 74
Historical: Pretanzimat and constitutional period (1839-1908). From the Constitutional Government to the declaration of Republic (1908 — 1923). Education under the Turkish Republic. The University.

Part IV. CULTURAL REFORMS. 75 — 83
The Societies to Study the Turkish Language and History. The Peoples' Homes.

Part V. LITERATURE AND ART. 84 — 102
Modern literature. Theatre. Music. Painting. Sculpture.

Part VI. NATIONAL BANKS. 103 — 115
The Bank of Agriculture. Central Bank. İş Bank. Sümer Bank.

Part VII. REORGANIZATION OF NATIONAL ECONOMY. Page 116 — 137
Commerce. Economy. Industry. The Five Years' industrial plan. Mines.

Part VIII. CONSTRUCTION. 138 — 142
Railway construction. High road and port construction.

Part IX. REFORMS OF THE HOUR. 143 — 145
BIBLIOGRAPHY 146 — 160

***Şekil–11*: Hilmi Malik Evrenol'un "Revolutionary Turkey" eserinin "İçindekiler" (Contents) Kısmı**

Hilmi Malik Evrenol bu eserin muhtasar Türkçe tercümesini kendisi yaparak Başbakanlığa daktilo edilmiş olarak teslim etmiştir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan daktilo tercümede şu not kendisi tarafından düşülmüştür: *"Yurdumuzda yapılan inkılâpların ve işlerin Anglosakson dünyasına anlatacak İngilizce yazdığım kitabı başbakanlıktan emri aldığım günden beri geceleri evimde Türkçeye çevirerek ve bir kısmını makineden geçirterek huzura sunarım. Şu*

dair bir başka makale için bkz. M. Ali Bayraktaroğlu, Murat Çeliker, "Lider İmajının Yaratılmasında Fotoğrafın İşlevi", ***SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 7, 2011 (Erişim): https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwily_TZqJ_MAhXMkywKHYnCBnIQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Federgi.sdu.edu.tr%2Findex.php%2Fgsfsd%2Farticle%2Fview%2F2778&usg=AFQjCNEHkavzTinAXI0HCVYgFHBvrqBHNw, 19.04.2016,

[302]Hilmi Malik, ***a.g.e,*** Kitabın girişinde *Contents* (İçindekiler) kısmından alınmıştır.

sunduğum mevzular kitabımın en mühimlerini teşkil etmektedir."[303] Anlaşıldığına göre bu eser Türkçe baskısı yapılmadan kısmen daktilo edilmiş halde kalmıştır. Zira kitabın sadece İngilizce baskısı yapılmıştır.[304] Türkçe'ye kısmen daktilo edilmiş metnin içinde bulunan konuların başlıkları şunlardır: [305]

> ***"I-Türklerin Ana Vatanı ve Göçleri:*** *1-Anayurt-Ön Asya'da Sümerler, Elamlar ve Hititler 2-Eski ve yeni Türklerde aile hayatı 3-Din 4-Yeni Alfabe ve Lisan*
>
> ***II- Halkevleri ve Gayeleri***
>
> ***III-Ticaret ve İktisat:*** *Umumi- İthalat-İhracat-Deniz Ticareti-Şirketler ve Kumpanyalar*
>
> ***IV-Türkiye'de Sınaî:*** *1-Esas Noktalar 2-Dün ve Bugünün Sınaî Durumu 3-Sınaî Tahriri ve Takip Eden İnkişaf 4-Zirai Mahsulâtın İşlenmesi 5- Pamuklu- Halı İthalatı- İplik ve Trikotaj İşleri 6- Doğramacılık ve İnşaat Malzemesi Sınaî 7-Madeni Sınaî- Diğer İşler ve Üzerinde Durulacak Noktalar*
>
> ***V-Türkiye'de Terbiye Sistemi:*** *1-Tanzimat'tan Evvel Terbiye (1839'a Kadar) 2-Tanzimat'tan meşrutiyet'e Kadar (1839–1908) 3- Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in İlanına Kadar (1908–1923) 4-Eski Terbiyenin Sonu 5-Cumhuriyet Devrinde Maarif Teşkilatı ve Tahsisatın Tevzii 6-Mekteplerin Tipi ve Nevi 7-Köy Maarifi 8- Orta Tedrisat 9- Mektepte Hayat 10-Mezuniyet Diplomalarının İsmi ve Nevi 11-Muallim Yetiştirme ve Seçmede Usul ve Muallimlerin Umumi Vaziyetleri 12- Ankara'da Yüksek Ziraat Mektebi 13-Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsü 14-Ankara'da Hukuk Mektebi 15-İstanbul Üniversitesi Fakülteler-Dersler-Diplomalar ve Son Değişmeler*

Kitap bu başlıklar üzerine hazırlanmak üzere beş bölüme ayırmıştır. Ancak bu daktilo edilmiş metinde Hilmi Malik Bey henüz tamamlamadığı fakat üzerinde çalıştığı ilave konular da olduğunu belirtmiştir.[306] Hilmi Malik Bey genel anlamda

---

[303]Başbakanlık Cumhuriyet arşivi (BCA), 030.10.84.554.11–1.

[304]Kitabın Türkçe baskısı olmadığından dolayı kitaptan iktibas edip yazdığım tüm kısımların tercümesi bana aittir.

[305]Başbakanlık Cumhuriyet arşivi (BCA), 030.10.84.554.11–1,2.

[306]Hilmi Malik Bey bu konuları şöyle sıralamıştır: **"*Hazırlanmakta Olan Mevzular: A- Cumhuriyet Halk Fırkası*** *1- Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Doğuşu ve Prensipleri 2- Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Son Programı* ***B- Milli Bankalar*** *1- Merkez Bankası-Tesis Tarihi, Sermayesi, Yaptığı İşler 2- Sümer Bankası- Tesis Tarihi, Sermayesi, Yaptığı İşler 3- Ziraat bankası-Tesis Tarihi, Sermayesi, Yaptığı İşler 4- İş Bankası-Tesis Tarihi, Sermayesi, Yaptığı İşler* ***C- Demir Yolları*** *1- Tarihçe 2- İmparatorluk Devrinde İnşa Edilen Demir Yolları 3- Cumhuriyet Devrinde İnşa Edilen Demir Yolları 4- İnşa*

Amerikan Sefiri Skinner'in takdim yazısında tavsif etmiş olduğu gibi bir "nereden nereye…" kitabı yazmış ve sırası gelince "eski zamanlar" - "modern zamanlar", "eski rejim" - "yeni rejim", "geleneksel" - "güncel" kategorilerini mukayeseye tabi tutarak bir karşıt (opposite) retorik oluşturmuştur. *Family Life* (Türklerde Aile Hayatı) konusunu ele alırken:

> *"9. yy. itibariyle İslam'ın kabulü ile poligami ortaya çıktı. Sultanlar bunu istismar ettiler. Osmanlılar bu konuda kötü bir örnek oluşturdular. Varlıklı erkekler de poligamik hayatlar kurdular. Bu imtiyazlı seçkin zümrede görülürdü. Yeni rejim ise gerçekçi bir biçimde ulusal hayatta kadının rolünü değiştirdi"*[307] ifadelerini kullanmıştır.

Yine Osmanlı Sultanı Vahdettin Han ile ilgili cümlelerinde M. Kemal Paşa ile bir karşıtlık oluşturulmuş ve *"…Sultan düşmanların elinde oyuncak olmuştu… Büyük kurtarıcı M. Kemal geldi 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı ve…"*[308]

Hilmi Malik Bey kitabında, Türk Eğitim Tarihi'nin bilinen kısa bir özetini geçtiği "Education" başlıklı bölümü oluştururken de aynı "inkılâpçı" bakış açısı ve cezbeyle;

> *"…Kızıl Sultan'ın baskıcı (despotik) yönetimi*[309]*demokratik fikirlerden ve milliyetçi edebiyattan korktuğu için 1893 tarihinde Arapça ve Farsçayı dini bir müfredat ile hâkim kıldı. …Sonsöz ona aitti ve bu bir kanundu, kutsal bir kanun… Genç Türkler ise onun gözünde dini yıkmaya çalışan, aptalca ve kâfirce düşünceleri olan kimselerdi. Sultan'ın bu Demokrasi ve özgürlük fikirlerine ve isteklerine karşı ürettiği çözüm; müfredata Arapça ve Farsça ağırlıklı daha çok din koymak idi."*[310]

Edilecek Yollar ve Limanlar ***D- Türkiye'de Kültür E- Türkiye'de Tiyatro F- Türkiye'de Edebiyat G- Son İnkılâplar."***

[307]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 6
[308]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 16
[309]Çeviri bana aittir ve İngilizce Orijinal cümle *"Red Sultan's despotic influence was so strong and…"* diye devam etmektedir. Bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45
[310]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45–46

Hilmi Malik "eski eğitim sistemini" kitabın 60. Sayfasında *"...under the old regime Children were taught the memorize..."* ifadeleri ile kısaca " takrire-ezbere" dayalı olduğu şeklinde eleştirdikten sonra "yeni sistemi"; "her şeyin sebep-sonuç ilişkisini öğreten deneye dayalı bir sistem" olduğunu vurgulayarak övmüştür.[311]

Hilmi Malik Bey yapılmış olan Harf Devrimi'nin kısa zamanda çok iyi netice verdiğini ifade etmiş olduğu kısımda; *"Yeni Alfabe'nin kabulüyle okuma-yazma çok kolaylaştı ve yaygınlaştı. Elifba ile yıllarca çok uzun sürede ancak öğrenilebilen okuma-yazma, Latin Alfabesi ile 2–3 haftada öğrenilebildi. Ulusun yeni okullarında yeni alfabe ile 3 milyon cahil hemen okuma-yazma öğrendi. Okuma kursları ülkede 1932 itibariyle iki bini buldu"*[312] şeklinde yorumlamış ardından Hilmi Malik Bey tekraren Harf Devrimine ilişkin *"Yeni Rejim; Türk dilinin Türklere yabancı olan Arapça ve Farsça kelimelerinden arındırılabilmesi için bu değişime ihtiyaç duydu. Türkiye'de her devrimin yaratıcısı ve başlatıcısı Atatürk; eski alfabenin yazılışı ve telaffuzunun çok zor olmasından dolayı bu değişimi kurguladı. Çocuklar kelimelerin telaffuzu için hocalarının ağzına bakarlardı... Eski Türkçe bana İngilizcedeki "bear" ve "tear" gibi kelimeleri hatırlattı"*[313] cümleleri ile değişimin sebebini bilimsel delillere ve ispata gerek duymaksızın sübjektif yorumlarla izah etmeye çalışmıştır.

Üniversiteler başlığı altında Hilmi Malik sözü yine "old régime" getirerek *"çalışmaları 1846 senesinde başlayan ve 1871'de yürürlüğe konan bu kurumlar "eski rejimde" çok yavaş gelişmekteydi. Sultan Hamid yeni olan her şeyden çok korkuyordu ve her türlü yeniliğe karşıydı"*[314] cümleleri ile tespitini yaptıktan sonra kitap basılmadan birkaç yıl önce yapılmış "Üniversite Reformunu" tanıtmıştır.

> *"31 Temmuz 1933'te radikal bir değişim-dönüşüm içinde "eski üniversite" kaldırıldı. Amaç Üniversiteleri bu pasiflikten kurtarıp Amerikan ve Avrupa Üniversiteleri standardına getirmekti. Bu yüzden üniversite, devri geçmiş akademisyenlerden temizlendi. Boşalan profesörlüklere Avrupa'dan*

[311]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 60
[312]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 66
[313]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 75
[314]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 67

özellikle Almanya'dan Prof. Nissen[315] *gibileri getirildi. Üniversitelerin özerkliği kaldırıldı ve Maarif Vekâletine bağlandı."*[316]

Hilmi Malik Türkiye'de kültürel alanda yapılan inkılâpların "*üç mükemmel kurum*" olarak tavsif etmiş olduğu 1. Türk Dil Kurumu, 2. Türk Tarih Kurumu, 3. Halk Evleri vasıtasıyla yapıldığını belirtmiştir.[317] Ayrıca yapılan İnkılâpların öğretilebilmesi, "inkılâpçı üniversite talebelerinin" teşekkül ettirilebilmesi için 1933 üniversite reformuyla birlikte "Türk İnkılâp Tarihi" derslerinin tüm fakültelerde okutulup sınavlarının da yapıldığını beyan etmiştir.[318] Bunun yanı sıra *"eski rejimde Türk Tarihi sürekli Sultanların anlatıldığı "Ottomanizm" den ibaretti"*[319] cümleleri ile Türk Tarih Kurumunun Atatürk liderliğinde ortaya koyduğu "Türk Tarih Tezi" çalışmalarını da gerekçelendirmiştir. Türk İnkılâbının Türk toplumsal yapısında meydana getirdiği muazzam değişiklikleri ve bunun gerçekleştirilebilmiş olmasını; *"...sadece şehirlerde değil aynı zamanda köylerde de, genç, yaşlı, kadın, erkek herkes günlük yaşantısında bu değişimi fark etmiştir. Bu nasıl oldu? Halk Evlerinin Sistematik bir şekilde takip ettiği devrim ideallerinin halka benimsetilmesi sayesinde..."*[320] ifadeleriyle izah etmiştir. Hilmi Malik Bey Halkevlerinin "inkılâbın kültür aktarımı" hususunda almış olduğu mühim vazifeyi;

"Halkevleri Türkiye'nin en güçlü kültürel enstitüleridir. Hükümet ve Partinin halkla bütünleşmesini sağlar. Yüksek kültür ve medeniyetin öncülüğünü yapar. Halkevleri gerici ayaklanmalara karşıdır. Kitlesel eğitim yoluyla gençlerin bu ulusal ve kültürel hareketin ruhuna nüfuz edip içselleştirebilmelerini amaçlar"[321] ifadeleri ile açıklamıştır.

[315]Nissen, 1933 yılında 37 yaşında Ordinaryüs Profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniğine direktör olarak tayin edilmiştir. Prof. Dr. Rudolf Nissen'in Türkiye gelişi ile ilgili Bkz. Ertuğrul Göksay, "Antireflü Cerrahisinin Tarihi Gelişimi Ve Rudolf Nissen", İstanbul Ünv. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, ***Gastrointestinal Sistem Hastalıkları Sempozyumu***, İstanbul, 11–12 Ocak 2001, s. 143–147

[316]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 68

[317]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 75

[318]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 74

[319]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 78

[320]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 81

[321]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 82

Hilmi Malik Evrenol, edebiyat sahasında Halk Edebiyatı, Tekke Edebiyatı ve Divan Edebiyatı türlerinde milliyetçi konuları bulamayacağımızı vurguladıktan sonra;

> *" Goethe'nin Faust gibi bir eserinde Alman folklorunun mevzularını işlememiş olması düşünülebilir mi? Milliyetçiliğin ve Türkçülüğün uyanması ile bu "Türk" adını ancak 10–15 yıldır görmekteyiz"*[322]

Edebi sahada milliyetçi eğilimlerin son zamanlarda artmasından duyduğu memnuniyeti ifade eden Hilmi Malik, "ulusçuluk" akımının ülkede yerleşip hâkim konuma yükselmesinin en önemli mimarlarından olarak gördüğü Ziya Gökalp için *"ulusçuluk ruhunu bu ülkede oluşturan adam"*[323] nitelemesini yapmıştır. Ömer Seyfeddin[324], Aka Gündüz[325], Hamdullah Suphi[326], Yakup Kadri[327], Ruşen Eşref[328], Reşat Nuri[329] gibi eli kalem tutan "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarını" kısaca tanıtmıştır. Dikkat çeken husus ve hemen hepsinin müşterek vasfı olmak üzere; ya milletvekili ya konsolos ya da müfettiş v.s gibi iktidara bağlaşık bazı makamları ihraz etmiş olmalarıdır.[330] Hilmi Malik'in ifadesi ile *Younger Genaration* (yeni nesil) "cumhuriyet aydınlarını" ise peşi sıra takdim etmiştir ki bunlar: *"Ercümend Ekrem, Halil Nihat, Hasan Ali, Yahya Kemal, Faruk Nafiz, Sadri Etem, Peyami Safa, Yaşar Nabi, Nurullah Ataç, Burhan Belge, Nizamettin Nazif, Ahmet Fazıl, Nazım Hikmet,*

---

[322]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 86
[323]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 87
[324]Ömer Seyfeddin için kitapta; "*Türk dilini ve gramerini ele aldı ve hikâyelerinde açık, soy bir Türkçe kullandı*." Bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 88
[325]Aka Gündüz için kitapta; *"Gorki Rusya'da neyse Gündüz burada o oldu… Sonra 1933'te Parlamentoya girdi."* Bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 89
[326]Hamdullah Suphi için kitapta; *"Ulusçuluk için göz ardı edilemez bir isim… Türk Ocakları Başkanıydı, büyüleyici bir hatipti ve 1933 yılında Parlamentoya girdi… Şu anda Romanya Bükreş Konsolosumuz."* Bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 90
[327]Yakup Kadri için kitapta; *"Ulus gazetesinin şefi ve o da Parlamentoya girdi"* Bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 91
[328]Ruşen Eşref için ise; *"Atatürk ile Çanakkale'de gazeteci olarak birlikteydi… Parlamentoda ve Atatürk'ün genel sekreterlerinden…"* bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 92
[329]Reşat Nuri için kitapta verilen bilgi; *"Çalıkuşu romanı üçüncü kez basılıyor, bu görülmedik bir başarı, Maarif Vekâletinde genel müfettiş…"* bkz. Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 92
[330]Bu konu ile ilgili; M. Kemal'in kendi yörüngesinin dışına çıkmamış zevata böyle bürokratik makam, mansıp (rütbe) gibi payeleri mükâfat olarak kullanmış olduğuna değinen bir çalışma için bkz. George S. Harris, "Bureaucratic Reform: Atatürk and the Turkish Foreign Office", ***Journal of the American Institute for the Study of the Middle Eastern Civilization,*** Vol: 1, Nos. 3 and 4(Autumn-Winter 1980–81), pp. 39–51, (Akt): Metin Heper, ***Türkiye'de Devlet Geleneği***, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s. 113

Kemal Çağlar, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Halit Fahri, Mithat Cemal, Necip Fazıl, Enis Behiç ve Mahmut Yesari'dir."[331]

Hilmi Malik Bey Edebiyat sahasında meşhur olabilmiş edebiyatçıları kısaca tanıttıktan sonra Tiyatro bahsinde yine "eski rejim" retoriğini şu şekilde kullanmıştır:

> *"...eskiden kadınlar tiyatrolarda yoktu, kadınlar tecrit edilirlerdi. Neyse ki şimdi işler değişti fakat Abdülhamid ki o kanlı sultan*[332] *döneminde bu patriyotik oyunlar ve bu oyunların yazarları onun casusları tarafından izlenir ve sonra da yasaklanırlardı."*[333]

Hilmi Malik edebiyat ve güzel sanatlar alanındaki çalışmaların ve tiyatro gibi "temaşa ve sahne" sanatlarının ülkede Tanzimat dönemi ile birlikte yaygınlık kazanmaya başladığını tarihler vererek anlatmış sonrasında ustaca bunu inkılâplara bağlamayı da bilmiştir.

> *"...bu değişimlerin mimarı hep yüce Atatürk, o güzel sanatları koruyor. Locada oyun bitimlerinde oyuncuları ve yazarları kutlar. Esasen Atatürk, mecliste; "beyler sizler milletvekili olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz ve Reis-i Cumhur dahi olursunuz da, oyuncu olamazsınız..." demiş idi."*[334]

Hilmi Malik tiyatroya, aktör ve aktrisliğe dair Mustafa Kemal'in görüşlerini paylaştıktan sonra hızlı ilerleme ve gelişim olgusuna vurgu yaparak, ülkenin sosyal, politik ve kültürel alanlarda çok mesafe kat ettiğini gerekli hukuki tedbirlerin de artırılarak "cumhuriyet müesseselerinin" daha da kökleşmesinin sağlanmasını ve gerici reaksiyoner akımlara müsaade edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada felsefi bazı mülahazalarını da, *"...doğrular değişmez değildir, neden dogmatik olunsun ki, geçmişte yaşananlar bu anlatılanları ispatlar. Değişmeyen tek şey*

---

[331]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 93
[332]Hilmi Malik II. Abdülhamid Han için İngilizce olarak, *"the bloody Sultan of Turkey"* ifadesini kullanmış ve bunu ben "kanlı sultan" şeklinde tercüme ettim.
[333]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 96
[334]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 98

değişimin kendisidir. Bu ise "ritimdir" cümleleriyle aktarmıştır.[335] Belki de "inkılâpçı cumhuriyet aydını" tipini çok iyi yansıtabildiğini düşündüğüm bu cümlelerin arka planında "sürekli değişim" iddiası mevcuttur. İnkılâp mefhumu ise bizatihi durağan olmayıp "en mükemmel olana" yaklaşabilmek için yapılan sürekli bir arayış ve çaba olarak yani Hilmi Malik'in deyişiyle "ritim" olarak tarif edilmiştir. Buna karşın Kemalist ideolojinin muhtevasında barındırdığı tezatlık içinde "değiştirilmiş olanların" yani yapılmış inkılâpların "mutlak kabulünün" dayatılmasından dolayı "muhafazakârlık" sınırına gelinmiş olunmaktadır. Yapılmış ve yapılacak inkılâpların "ilelebet muhafaza edilmesi" gibi bir paradoksu içinde barındırıp "dogmatik" olandan hızla uzaklaşıldığı zannedilirken böylece bir başka "dogmatik" yapının tesis edildiğini söyleyebiliriz. Ve "seküler bir kutsallık" mahfazası inşaa edilerek bu "yeni dogmanın" muhafaza altına alındığı gerçeğini değiştirmemektedir ki bu bize göre "muhafazakâr inkılâpçılık" kavrayışının ta kendisi olmaktadır.

Hilmi Malik, müzik sanatının icrasında Mustafa Kemal'in 1934 senesinde mecliste yapmış olduğu bir konuşmasında "Türk müziğinin ihtiyacı olan şey batılı form ve tekniklerin kullanılmasıdır" sözlerini hatırlattıktan sonra bu yeni ekole mensup gençler arasında, Cemal Reşid (Rey), Hasan Ferid, Ulvi Cemal, Adnan, Necip Kazım ve Ferid Hilmi'nin bulunduğunu ifade etmiştir. Hilmi Malik bu isimleri modern Türk müziğinin öncüleri kabul etmiştir. Muhlis Sabahattin'i ise halkımız için "Avrupa modasına uygun" operalar besteleyen ilk müzisyenlerden biri olarak kabul etmiştir. Piyanoda Ferhunde ve Ekrem Zeki, viyolonselde ise Necdet Remzi'nin virtüöz olduklarını ifade etmiş ve ses sanatçıları arasından da Nimet Vahid, Celile ve Fatma Hatice'yi saymıştır.[336]

Modern Türk resminin öncüleri arasında Ali Sami, Şevket, General Halil ve Ali Rıza isimlerini saymaktadır. Yine genç kuşak Türk ressamlarını sayarken Namık İsmail, Çallılı İbrahim, Fehiman, Ayetullah Sümer, Abidin Dino ve Elif Naci isimlerini vermiştir. Portrecilerden ise Mihri Hanım, Saip ve Şeref Beylerin ismi geçmiştir. Heykelcilikte Ali Nejad, Kenan, Ratib, Nusret, Münir Hayri, Melek gibi sanatçıları zikretmiştir. Cemal Nadir'in ise karikatürleri ile meşhur olduğunu yazmıştır.[337]

---

[335]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 99
[336]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 101
[337]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 102

Hilmi Malik Evrenol kitabının 7. Bölümünü teşkil eden *"Reorganization of National Economy"* başlığı altında " Osmanlı zamanında ticaret ve ekonominin "din" merkezli bazı yorumlardan dolayı gelişemediğini ve durgunlaştığını ifade etmiştir. "Ekonomi Hukuku Profesörü" ve "Türk İnkılâp Tarihi" dersleri de verdiğini belirttiği Yusuf Kemal'den (Tengirşenk) bu konuda bir *"Eski rejimde din saikıyla ticaret yapılsa ne olur yapılmasa ne olur, "ölümlü dünya" çok fark etmez gibi düşünceler sebebiyle ülkenin "ithalata" açık hale getirilip hiç "ihracat" yapılamayacak duruma getirildiği…"*[338] düşüncelerini alıntı yapmıştır.

Hilmi Malik Bey kitabının sonlarına doğru Türkiye'deki Endüstriyel durumu özetlediği kısımda yine işlerin "eskiden" çok vahim olduğunu fakat bereket versin "devri cumhuriyetle" birlikte "dokunan o sihirli değnek" ile bir anda vaziyetin düzeldiğini iddia etmiştir. Fakat hiçbir doküman, bilgi, belge, istatistik, rakam v.s vermeye ihtiyaç duymadan *"…imparatorluk rejimi öz kaynaklarımızı, yer altı zenginliklerimizi ihmal etmişti, her şey yabancıların kontrolündeydi neyse ki Cumhuriyetle birlikte artık endüstri de gelişiyor"*[339] müjdesi ile tebşir etmiştir.

2.3. SOSYOLOJİ SAHASINDA VERDİĞİ ESERİ

Hilmi Malik Bey'in Cumhuriyet'in ilanını takip eden ilk yıllarda, "Türkiye'nin toplumsal bakımdan incelenmesi" çalışmalarına yaklaşımı gayet "politik" özellikler taşımıştır. Dönemi için öncü (avantgarde) sayılabilecek "nitel araştırma tekniklerine" çalışmalarında yer verebilmiş olması, muhtelif "anketler" uygulamak sureti ile analizler yapmış oluşu dikkatimizi çekmiştir. Şayan-ı dikkat olan bir başka husus ise; Hilmi Malik Bey'in Sinema'nın ülkemize girişi, ilk prodüksiyonlar ve toplumsal yapımıza etkilerini incelemiş olduğu bu "sosyolojik" çalışmada dahi "inkılâpların halka aşılanması" ve benimsetilebilmesine "sinemayı" "vasıta" kılmanın imkânlarını araştırması ve tartışmış olmasıdır. Konumuza kısa fakat özlü bu girişten sonra artık Hilmi Malik'in pragmatist bir kavrayışla "araçsallaştırılmış" sosyolojik etüdünü inceleyebiliriz.

[338]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 116
[339]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 121

2.3.1.Türkiye'de Sinema Ve Tesirleri

Dr. Hilmi A. Malik Evrenol'un sosyolojik saha araştırmalarından olan ve anket gibi nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri*[340] adlı eseri dönemi itibari ile "öncü" bir çalışma olarak kabul edilebilecek evsaftadır. Bununla birlikte Hilmi Malik Bey'in bu kitabının Ankara Amerikan Sefareti ikinci kâtibi Eugene M. Hinkle'ın hazırlamış olduğu 1 Temmuz 1933 tarihli "The Motion Picture in Modern Turkey" başlıklı 217 sayfalık raporun[341] bir hülasası mı yoksa "intihale" kadar varan bir "bilimsel aşırma" (Plagiarism) mı olduğu tartışması o yıllarda Amerikan Sefaretinde Uzman olarak çalışan[342] Hilmi Malik'in bu raporun saha anket çalışmalarını bizzat deruhte etmesinden naşi olarak Hilmi Malik lehine halledilmiş görünmektedir.[343] Esasen Hilmi Malik Bey'in Hinkle'in bu sosyolojik raporunun uzman sıfatıyla "ağır işçiliğini" yaptığı da şu cümlelerinden anlaşılmaktadır:

> *"Maarif Vekâleti'nin müsaadesi, Ankara Maarif Müdüriyetinin ve birçok büyük ve küçük mektep müdürlerinin ve muallimlerinin, tanıdık ve dostların yardımı ve muzaharetile 1932 senesinin başlangıcında Ankara'da ilk, orta ve lise mektep talebesine sinema filmlerine dair sualler dağıttım ve iycap eden izahatı vererek suallere cevaplar yazıldı ve toplatıldı. Bu sualler üzerinde sarf edilen uzun bir zamandan sonra neticeler tespit edildi"*[344]

Hilmi Malik Bey uzman pedagog olması hasebiyle sinema ve sinemanın "müsbet ve menfi" tesirlerini incelemiştir. Fakat Hilmi Malik Beyin Pedagojisi "politik pedagoji" olmakla maluldür. O sinemayı dahi inkılâpların benimsetilebilmesi

---

[340]Hilmi A. Malik, ***Türkiye'de Sinema ve Tesirleri***, Kitap Yazanlar Kooperatifi Neşriyatı, Ankara, 1933

[341]Bu Hinkle'ye ait rapor hakkında geniş sayılabilecek malumat için bkz. Orhan Duru, ***Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları***, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 245–252

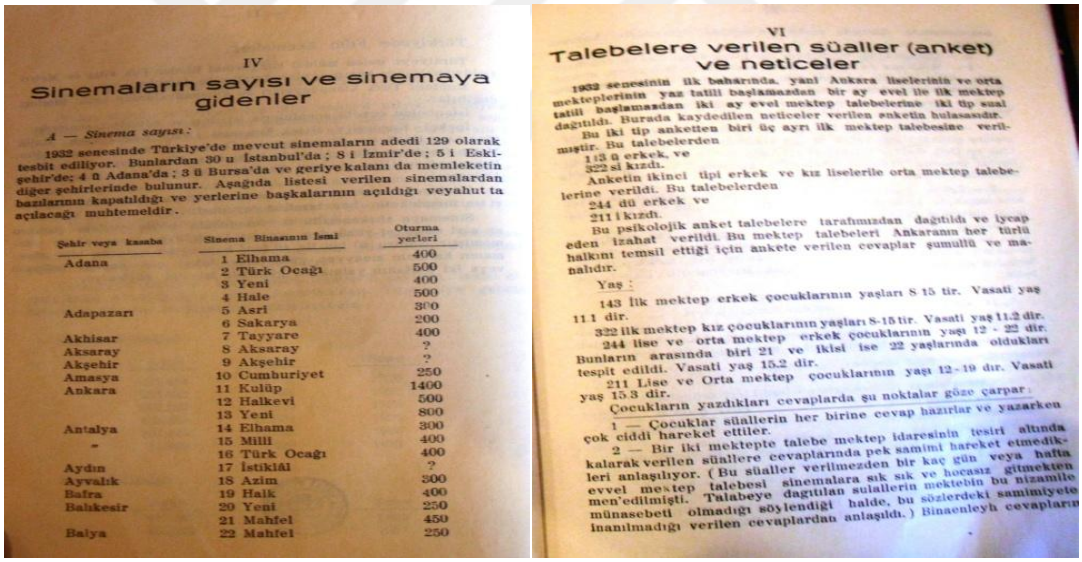
[342]Amerikan Büyükelçiliğinin webmasterankara@state.gov iletişim adresine müteaddit müracaatıma cevap verilmemiştir. Halkla İlişkiler ve İnsan Kaynakları departmanı ise kendilerine verilen kat'i talimat ve "gizlilik prensibi" gereği hiçbir bilginin paylaşılamayacağını belirtmişlerdir. Bu konuda Amerikan Büyükelçiliği'nden alınmış benzer bir olumsuz cevap için bkz. M. Bülent Varlık, "Türkiye'de Sinema ve Tesirleri Üzerine Notlar", ***Kebikeç***, Sayı: 28, 2009, s. 222

[343]Bu tartışmada Hilmi Malik lehine bir çözümleme için bkz. M. Bülent Varlık, "***a.g.m***", s. 215- 222, bu konuda muhalif bir iddia olan ve Hilmi Malik'in bu "özet" çalışmasının "intihal" olarak kabul edilebileceğini söylediği görüşleri için bkz. Rıfat N. Bali, ***The Turkish Cinema in the Early Republicans Years***, The ISIS Press, İstanbul, 2007, s. 297.

[344]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 6

ve inkılâpçı vatandaşlar yetiştirilebilmesi ve "halkın terbiyesi" noktayı nazarından "müessir bir vasıta" olarak görmüştür.

> *"Her şeyi avucu içine alan ve yoğuran yüce Türk inkılâbı halkın terbiyesinde çok mühim roller oynayan sinemayı başıboş bırakamaz. Türkiye'de gösterilen filmleri kontrolden başka; halkın terbiyesine, siyasî ve içtimaî hayatına doğru umumiyetle takip edilen hedefe çok uygun ve millî filmlerin hazırlanması da inkılâbın hazırladığı yeni mektepler kadar mühim ve lâzımdır. Nasılki Türk inkılâbı ve halkı çocukların sâğlam ve millî bir terbiye almalarını candan diledi ve bunu kendileri için en büyük bir gaye edinerek verimli mektepleri açtı ve açacaksa, tesirleri müsbet ve millî filmlerin yapılması ve hazırlanması için de o kadar büyük gayretler ve himmetlerle çalışmaları lâzım ve ehemmiyetlidir. Bunun ehemmiyetini ve lüzumunu takdir ve idrak eden Avrupa memleketleri, fasıl 10 da görülebileceği gibi bu sahada çok ileri adımlar ata bilmişlerdir. Türk milleti, Türk inkılâbı bunlardan geri kalamaz, kalmaması gayedir"*[345]

IV

Sinemaların sayısı ve sinemaya gidenler

A — Sinema sayısı :

1932 senesinde Türkiye'de mevcut sinemaların adedi 129 olarak tesbit ediliyor. Bunlardan 30 u İstanbul'da ; 8 i İzmir'de ; 5 i Eskişehir'de; 4 ü Adana'da ; 3 ü Bursa'da ve geriye kalanı da memleketin diğer şehirlerinde bulunur. Aşağıda listesi verilen sinemalardan bazılarının kapatıldığı ve yerlerine başkalarının açıldığı veyahut ta açılacağı muhtemeldir.

Şehir veya kasaba		Sinema Binasının İsmi	Oturma yerleri
Adana	1	Elhama	400
	2	Türk Ocağı	500
	3	Yeni	400
	4	Hale	500
Adapazarı	5	Asri	300
	6	Sakarya	200
Akhisar	7	Tayyare	400
Aksaray	8	Aksaray	?
Akşehir	9	Akşehir	?
Amasya	10	Cumhuriyet	250
Ankara	11	Kulüp	1400
	12	Halkevi	500
	13	Yeni	800
Antalya	14	Elhama	300
"	15	Milli	400
	16	Türk Ocağı	400
Aydın	17	İstiklâl	?
Ayvalık	18	Azim	300
Bafra	19	Halk	400
Balıkesir	20	Yeni	250
	21	Mahfel	450
Balya	22	Mahfel	250

VI

Talebelere verilen süaller (anket) ve neticeler

1932 senesinin ilk baharında, yani Ankara liselerinin ve orta mekteplerinin yaz tatili başlamazdan bir ay evel ile ilk mektep tatili başlamazdan iki ay evel mektep talebelerine iki tip sual dağıtıldı. Burada kaydedilen neticeler verilen anketin hulasasıdır.

Bu iki tip anketten biri üç ayrı ilk mektep talebesine verilmiştir. Bu talebelerden

143 ü erkek, ve

322 si kızdı.

Anketin ikinci tipi erkek ve kız liselerile orta mektep talebelerine verildi. Bu talebelerden

244 dü erkek ve

211 i kızdı.

Bu psikolojik anket talebelere tarafımızdan dağıtıldı ve iycap eden izahat verildi. Bu mektep talebeleri Ankaranın her türlü halkını temsil ettiği için ankete verilen cevaplar şumullü ve mahdır.

Yaş :

143 ilk mektep erkek çocuklarının yaşları 8-15 tir. Vasati yaş 11.1 dir.

322 ilk mektep kız çocuklarının yaşları 8-15 tir. Vasati yaş 11.2 dir.

244 lise ve orta mektep erkek çocuklarının yaşı 12 - 22 dir. Bunların arasında biri 21 ve ikisi ise 22 yaşlarında oldukları tespit edildi. Vasati yaş 15.2 dir.

211 Lise ve Orta mektep çocuklarının yaşı 12.-19 dır. Vasati yaş 15.3 dir.

Çocukların yazdıkları cevaplarda şu noktalar göze çarpar :

1 — Çocuklar süallerin her birine cevap hazırlar ve yazarken çok ciddi hareket ettiler.

2 — Bir iki mektepte talebe mektep idaresinin tesiri altında kalarak verilen süallere cevaplarında pek samimi hareket etmedikleri anlaşılıyor. (Bu süaller verilmezden bir kaç gün veya hafta evvel mektep talebesi sinemalara sık sık ve hocasız gitmekten men'edilmişti. Talebeye dağıtılan sualllerin mektebin bu nizamile münasebeti olmadığı söylendiği halde, bu sözlerdeki samimiyete inanılmadığı verilen cevaplardan anlaşıldı.) Binaenleyh cevapların

Şekil 12: **Dr. Hilmi Malik Evrenol *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri* adlı sosyolojik incelemesinde "istatistik" ve "Anket" gibi nitel araştırma metotlarını kullanmıştır.**

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan anket uygulaması ile hazırlanmış bu eserin kritiğinin yapılmış olduğu bir yazıda;

[345]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5

"Hilmi Malik Beyin bu kitabı çok değerlidir. Ebeveynin ve terbiyecilerimizin dikkat ve alaka ile okumaları lazımdır. Kitabın başındaki sinemanın tarihçesi, bize gelişi, bizde film sanayi ve bizdeki sinema ve seyirci adedi üzerinde rakamlara müstenit kısımdan sonra kitapta 8–14 yaşındaki 60 ilk mektep çocuğunun bir film hakkında tahrirî suallere verdikleri cevapları tahlil eden esaslı bir tetkik vardır. Kitapta, sebebleriyle, sevilen ve sevilmeyen sinema artislerinin nisbetleri, filimin propaganda kuvveti, menfi tesirleri izah edilmekte, sinemanın müsbet tesirleri gösterilmekte ve başka memleketlerin ne yaptıkları hakkında da malumat verilmektedir. Eser pek haklı olarak: "Temiz, sağlam düşünceli, muayyen millî terbiye akidelerine malik bir cemiyetin kurulması için halkı her gün sinema tesirlerinden kurtarmak cemiyetin en büyük gayelerinden biri olmalıdır" temennisiyle bitiyor. Tekrar edelim müellif tebrike, kitap da herkese tavsiyeye layıktır"[346] ifadelerine yer verilmiştir.

Hilmi Malik Bey'in kitabını *"sinemanın mahiyetini öğrenmek ve tespit etmek için"* hazırlamış olduğunu belirtirken dahi kullandığı "inkılâpçı retorik" onun "ilerlemeci" felsefesini ortaya koymaktadır.

"Türkiye'de hayatı otuz seneyi geçmeyen fakat mevcudiyetini ve nüfuzunu dünyanın her tarafında olduğu gibi ülkemizde de halkın üzerinde gösteren bu sinemanın mahiyetini öğrenmek ve tespit etmek yeniliğe doğru koşan yeni insanlar için lazımdır."[347]

Hilmi Malik Bey için hemen her imkân, her vesile ve her vasıta "inkılâbın toplumda yerleştirilebilmesine" hizmet ederse önemi haiz bulunmuştur.

"Her sinemanın vasati istiabını 500 kabul eder ve ülkemizdeki 130 sinemalarda muntazaman ve her gün milli filmler göstermek kabil olsaydı, günde 65.000 ve ayda ise 1.950.00 yurttaşa yeni fikirleri, inkılâp fikirlerini aşılamak kabil olurdu"[348]

[346]Selim Nüzhet [Gerçek]; "Kitap Yazanlar Kooperatifi Neşriyatı", ***Ülkü***, No: 17, Temmuz, 1943, s. 383–384
[347]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 6
[348]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 16

Hilmi Malik Bey'in kitabının ikinci bölümünde, dünyada ve Türkiye'de sinemanın tarihçesi, gayet muhtasar biçimde verilmiştir.[349]

Hilmi Malik, *"hariçten gelen bütün ithal filmlerin sayısını tesbit etmek kabil olmadığı için…"* sadece Amerika'dan ithal edilen filmlerin 1926–1931 yılları arasında *"sayısını ve kıymetini"* vermiştir. Bu verilere göre, 1926'da 16 bin 752 dolarlık, 1931'de de 12 bin 42 dolarlık film ithalatı yapılmıştır.[350]

1932'de Türkiye'de 130 sinema salonunun bulunduğu, toplam koltuk sayısının 60 bin civarında olduğu belirtilmiştir. Sinema salonlarının kemiyeti; İstanbul 35, İzmir 9, Eskişehir 5, Adana 4, Ankara 3, Antalya 3, Adapazarı, Balıkesir, Biga, Bursa, Mersin, Ordu ve Tekirdağ'da ikişer sinema salonu olarak beyan edilmiştir.[351]

Hilmi Malik Bey, Sinemanın çocuklar üzerindeki tesirini tesbit edebilmek için; öncelikle "Mustafa" adlı Sovyet prodüksiyonu bir filme 8–14 yaş aralığındaki 60 ilkokul öğrencisini götürmüş; öğrenciler filmi izledikten 1 gün sonra ve 52 gün sonra hatırladıklarını yazmıştır. Öğrencilerin filimden hatırlarında kalan olaylara yer vermiş aradan neredeyse iki aylık bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen, filmin hatırda kalma nispetinin epeyce yüksek seviyede gerçekleştiğini bulgulamıştır.[352]

Daha geniş kapsamlı olan ikinci ankette 143 erkek ve 322 kız ilkokul ile 244 erkek ve 211 kız ortaokul/lise öğrencisine sinema ile ilgili sorular yöneltmiştir. 1932 ilkbaharında yapılan anketin bulgularına göre; "*erkek çocukların % 57'si ya yalnız ve yahut da erkek arkadaşlarıyla; kızların % 80'i aileleriyle ve yalnız % 5'i arkadaşlarıyla sinemaya* gitmektedir." Ortaokul ve lise öğrencilerinden erkeklerin % 19'u, kızların % 11'i sinema yıldızına benzemek istemektedir. [353]

Mektebe devam eden talebelerin ekserisi sevdiği sanatçıların fotoğraflarını saklamakta, bazen de *"albümlerinde ve duvarlarında asmaktadır"*.[354] Amerikan, Fransız, Alman ve Türk sinema sanatçılarını beğenen öğrencilerin mühim bir kısmı

[349]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7–9
[350]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 10
[351]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 12–15
[352]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 18–30
[353]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 32
[354]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 33

çeşitli gazete ve mecmualarda yayınlanan sinema ile ilgili yazıları yakından takip etmektedir. En çok okunan yayınlar arasında "Cine Mirroir" (Fransızca) ve "Holivut" dergileri ile "Vakit" gazetesi ilk sıralarda yer almıştır.[355]

Çalışmanın yapıldığı dönemin meşhur beş gazetesinin; Vakit, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam ve Son Posta'nın muhtelif sinema haberlerine dair içeriklerinde % 1,8–6 nispetinde yer verdiği ifade edilmiştir. Aynı anket çalışmasının verilerine göre, Türkiye'de o dönemde satılan yabancı sinema mecmuaları arasında Fransız sinema mecmuaları ilk sırada olmuştur. 1932'de 12 Fransız dergisinden toplam 3.825 adet satılmıştır. 5 İngiliz mecmuasından toplam 431 adet, 5 Alman dergisinden 400 adet ve 3 ABD dergisi 56 adet satılmıştır.[356]

Hilmi Malik Bey bu eserinde yeri gelince sinemanın olumsuz etkilerini de tartışmıştır. Muhtelif ülkelerde yapılmış araştırmalar ile filmlerin "çocuk ruhiyatı üzerinde tesiri" olduğunun kesinlikle ortaya çıktığını belirten yazar;

> *"Küçük çocukların ve ilk mektep çağındaki çocukların çok defalar yetişmiş gençlik ve büyükler için hazırlanan filmleri gördükleri vakidir. Hâlbuki bu gibi filmler küçük çocukların menfi terbiyesine hizmet eder. Şüphe yok ki, küçük çocukların üzerinde en fazla tahribat yapan filmler kabalık, sertlik ve şiddet gösteren filmlerdir. Yukarıda gördüğümüz gibi bu vazifeleri ihtiva eden filmler çocukları rahatsız ettikten başka hayatta çekingen ve korkak bile yaptığı vakidir. Binaenaleyh küçük çocukların harbi, esrarı şekaveti gösteren yani sertliği, kabalığı ve şiddeti temsil eden filmleri görmekten menetmeli. Çocukları gece sinemalarına sokmamalı. Sabah ve akşam matinelerine devam eden çocukların % 99'u sinemanın en ucuz mevkilerinde oturmaları, ayrıca tetkike değer bir meseledir. Çünkü perdeye yakın ve en önde oturan çocukların zamanla gözleri bozulabilir. Bu hale göre, bugünkü sinema kuvvetli bir kontrol altına girmelidir ki, milli müesseselerin verdiği ve vermek istediği terbiye ile çarpışsın. Dışarıdan gelen sinema filmlerini daima gören Türk çocukları ve gençliği haricin mütemadi ve her türlü tesirleri altında kalacağı pek tabiidir."*[357]

Yine kitabın bu bölümünde Hilmi Malik sinemaya gidenleri ve gitme sıklıklarını ve gidiş amaçlarını şu cümleler ile açıklamıştır:

---

[355]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 34–35
[356]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 39
[357]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 42–43

"sinemaya giden büyük ve küçükler üzerinde şöyle bir tasnif yapabiliriz: 1. Her filmi görenler: Bunlar için sinema bir eğlence veya vakit geçirmeden fazla hastalık halini almıştır. Bu müdavimlerin % 98'ini gençlik teşkil eder. 2. Her hafta sonu filmlere gidenler. Bunlar yeni bir şey görmek, eğlenmek için sinemalara giderler, 3. Üçüncü bir sınıf halk da yalnız iyi ve methedilen filmleri görmek için sinemaya gider. 4. Dördüncü sınıf bir halk ise filmden fazla sinemada bulunan halkı seyretmek için gider, 5. Beşinci sınıf bir halk ise sevişmek için sinemaya gider. Bunlar, sinemanın en gerilerini, localarını ve karanlık yerlerini tercih ederler."[358]

Hilmi Malik Bey cemiyet ve fertler üzerinde "sinemanın müsbet tesirleri" hususunda; eğer sinema halkı ve yeni nesli "inkılâpçı vatandaşlar" olarak terbiye edebilmenin etkili bir vasıtası kılınabilirse çok menfaat elde edilebileceğini belirtmiştir.

"*Eyi ve müsbet filmler"in çocukların ve halkın malumatını çoğaltacağını*" onlara dünyanın, ırkların, hayvanların v.s bilgisini öğretebileceğini söylemiştir. Bunlara ilaveten "Gazinin" halkla teması, kuvvetini halktan alması, halkı sevk etmesi, halkın heyecanı, "Gazinin" düşmanla savaşı ve onu ülkeden çıkarması, harp meydanlarında muvaffakiyetleri, Meclisteki geri ve karanlık zihniyetli şahıslarla mücadelesinde elde etmiş olduğu muvaffakiyetin öğretilebileceğini vurgulamıştır. Bu "eyi ve müsbet filmlerin mevzuu" "Gazinin" Türkiye Cumhuriyeti'ni kurması ve daha sonraki içtimai, siyasi ve iktisadi inkılâplardan seçilirse; çocuklarda ve gençlerde "pek büyük bir merak uyandıracağı" ve bu konular hakkında yazılmış kitapları yeni nesle *"seve seve okutacağı"* için inkılâp hesabına olumlu kazanımların ele geçeceğini ileri sürmüştür.[359]

Hilmi Malik, Türk köylülerinin "inkılâbın ruhunu" kavrayabilecek terbiyeye ulaştırılmaları hususunu hemen her ilgili yazısında dile getirmiştir. Özellikle sinemanın köylülerin eğitilmesinde büyük önemi olduğunu belirtmiş, okullarda bazı derslerin sinema yardımı ile daha iyi öğretilebileceğini ifade etmiştir. Hatta muallimlerin omuzlarında taşıyabilecekleri ve gerektiğinde elektriğe ihtiyaç duyulmadan çalıştırılabilecek hafif ve kullanışlı projektörlere mutlaka birer tane

[358]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 43–44
[359]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45

sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu köylüye "milli davamızı" ve "inkılâbımızın prensiplerini" aşılamak için önemli bir fırsat olarak ifade edilmiştir.[360]

Hilmi Malik *"Başka Memleketlerde Sinemalar"* başlıklı bölümde ise; sinemanın halkı ve yeni nesli arzu edilen istikamette inkılâbı içselleştirebilmiş vatandaşlar olarak yetiştirebilmenin etkili bir aracı olduğu ana fikrinden hareket ederek İspanya, Fransa ve Sovyetler Birliği'nde *"sinemanın halkı ve mektep talebesini uyandırmak ve terbiye etmek hususunda oynadığı roller*" bakımından ele almıştır.[361] Hilmi Malik; *"Sovyet Rusya'da son on iki sene zarfında sinemanın oynadığı rol tetkike değer"* bulmuştur.[362] Dikkat edilirse bu on iki yıl 1917 Bolşevik Devrimi'ni takip eden ve bu "devrim prensiplerinin" yoğun bir biçimde Rus halkına enjekte edildiği yıllar olmuştur. Bu zaviyeden bakmış olan Hilmi Malik; Rus Devrim İktidarının sanat manifestosunu kurgularken sanatı "araçsallaştırma" yaklaşımından sitayişle bahsetmiştir.

> *"Sovyet Ruslar her şeyde yaptıkları gibi sinemayı da "sanat sanat içindir" küflü nazariyesinden kurtararak "sanat halk içindir, insanlara hizmet içindir, milletleri muayyen hedeflere doğru yürütmek içindir" nazariyesini kabul ettirdiler."*[363]

Genel bir değerlendirmenin yapıldığı son bölümde ise; sinemanın kitle terbiyesinde çok mühim rolü bulunduğunu, kitle üzerinde olumsuz etkileri olabilecek filmlerin "sıkı bir kontrol"den geçirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

> *"…Sinema kuvvetli bir propaganda organıdır. Demek ki sinemanın her gün dolup boşalmasında çok kuvvetli bir psikoloji vardır… Sinemanın kitle terbiyesinde çok mühim bir yeri vardır… Sinema filmlerinin tesirine karşı yapılacak şey filmleri sıkı bir kontrolden geçirmektir."*[364]

---

[360]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 45–46
[361]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 48
[362]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 50
[363]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 50
[364]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 52–53

"İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisini eserlerinde gayet güzel ortaya koyabilmiş olan Hilmi Malik Evrenol'un, cumhuriyetin onuncu yılında hazırlanmış olan *Türkiye'de Sinema ve Tesirleri* adlı çalışması, "Kemalist doktrinlerin" konsolide edilebilip Türk toplumuna benimsetilmesinde kitle iletişim araçlarının etkin kullanımına verdiği önemle dikkate değer bulunmuştur.

> *"Temiz, sağlam ve düşünceli bir cemiyetin kurulması, muayyen milli terbiye akidelerini yaratmak, onları çocuklara ve halka aşılamak ve böylece milli kültürü harici tesirlerden korumakla kabildir… Bu suretle bugünkü milli akidelerimizi halk kitlelerine aşılamak yollarından belki de en kuvvetlisini ve en dokunurunu elde etmiş oluruz"*[365]

2.4. İLAHİYAT SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER

Hilmi Malik, "din" konusuna kendi getirdiği "pragmatist", "progressivist" ve "rasyonalist" yorumlara isnat ederek yaklaşmıştır ve bunu yaparken ne Yahudi Teolojisinden, ne de Hıristiyanlık Teolojisinden yararlanmıştır. Dahası kendi içinde yaşadığı toplumun dini olan İslamiyet'in temel kaynaklarını ve itikad esaslarını referans almaksızın meseleleri izah etmeye çalışmış dolayısıyla yorumları sübjektif olmuştur. Hilmi Malik Evrenol, "din" kurumunun içinde yaşanılan çağın problemlerini çözmede, ihtiyaçlarına karşılık vermede yetersiz kaldığını düşünmüştür. Bu onun "modernist" ve "reformist" düşünce sistematiğinin bir yansıması olmuştur. Dolayısıyla "dinin" bilimsel ölçütlere göre önce revize edilmesini ve sonra "yetkililer eliyle" çağa uyarlanmasını tavsiye etmiştir. Hilmi Malik "aklı" ve "bilimsel olanı" mutlak (absolut) kabul etmiştir. Hilmi Malik Evrenol için son tahlilde "din" "inkılâpların" Türk toplumuna yerleştirilmesine hizmet eden bir "araç" olarak görülmüş ve "dine" sosyal sistem içinde "kontrol" mekanizması vazifesi yüklenmiştir. Hilmi Malik Bey "dinin" yeniden tasarlanıp "metafizik hususiyetlerinden arındırılarak" "sosyal sistem" formunda yeniden inşaa edilmesini teklif etmiştir. Hilmi Malik Cumhuriyet dönemi inkılâplarının ruhuna uygun bir "din müessesesi" kurgulanabilirse; tesis edilecek bu "yeni din kurumunun"

[365]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 53

"vatandaşı" inkılâpların "dinamik" asli bir unsuru kılabileceğine inanmıştır. Şimdi Hilmi Malik Bey'in "teolojik eserlerinde" tartışmaya açtığı "dinin inkılâbının" nasıl "inkılâbın dinine" dönüşmüş olduğunun izini sürebiliriz.

2.4.1. "Yeni Rejimin Rasyonel Dini" ve Dinin Kalkınması

Hilmi Malik Bey'in teolojik görüşlerini ihtiva eden *Dinin Kalkınması*[366] ismini verdiği eseri esasen daha evvel kaleme almış olduğu yazılarının bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur.[367] Hilmi Malik, "din müessesesi" mevzu olduğunda dahi "ilerlemeci" felsefi yaklaşımını sürdürmüştür. Bu felsefe; Hilmi Malik'in, hayatın bütün unsurlarını algılayış ve kavrayışına yön veren bir düşünme tarzı olmuştur. Dolayısıyla kitabına da *Dinin Kalkınması* gibi bir isim vermiştir.

Yazılarında felsefi temelli bir "sosyal sistem" olarak düşündüğü "din" konusunu "modernist" bazı teolojik mülahazalar ile izah etmeye çalışmıştır.

> *"Modern dünyamız din buhranı geçirmektedir. Dinde yeni reform yapmak zarureti vardır. Bütün diğer sosyal müesseseler gibi din müessesesi de kalkınmalıdır; aksi takdirde her günkü sosyal medeniyetimiz geriler ve kötü şekillerde tezahür etmeğe başlar."*[368]

Hilmi Malik, "din" konusuna kendi getirdiği "akılcı" ve "reformist" yorumlara isnat ederek yaklaşmıştır ve bunu yaparken ne Hıristiyanlık, ne Musevilik ne de kendi içinde yaşadığı toplumun dini olan İslamiyet'in temel kaynaklarını referans almaksızın meseleleri yorumlamaya çalışmıştır. Bu bakımdan getirdiği izahlar, yorumlar ekseriyetle sübjektif olmuştur.

---

[366]Hilmi Malik Evrenol, ***Dinin Kalkınması***, Güven Matbaası, Ankara, 1953
[367]Bu yazılar 1951 ve 1952 senelerinde "*Zafer*" gazetesinde çıkmıştır. Bkz. Hilmi Malik Evrenol, ***Dinin Kalkınması***, s. 14
[368]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 3

"Dinde karşılaştığımız buhranın sebepleri, mevcut dinin fen, bilgi ve demokrasiye uydurulamamasında aranmalıdır. Dünyanın medeniyetini şekilleştiren ve ayarlıyan bu faktörlere kendisini adapte ettiremeyen dini müesseselerin geleceği karanlıktır. Bu faktörlerden bilhassa ilim ve fen daha müessir ve hâkimdir. Zira hayatı ve cihanı onun zaviyesinden inceleriz. Maddi terakkimizi ona medyunuz."[369]

Hilmi Malik Evrenol, "din" kurumunun içinde yaşanılan çağın problemlerini çözmede, ihtiyaçlarına karşılık vermede yetersiz kaldığını düşünmüştür. Dolayısıyla "dinin" bilimsel ölçütlere göre önce revize edilmesini ve sonra "ilgililerce" çağa adaptasyonunun sağlanmasını tavsiye etmiştir.

"...mütefekkirler, ilim ve fen adamları ile din mümessilleri el ele vererek mevcut dini rasyonelleştirmelidirler. Modern hayatın icaplarına uydurulmuş bir din her şeyden önce modern bilgi prensiplerine göre tanzim edilmelidir."[370]

Hilmi Malik "bilime" neredeyse "mutlak" bir güven duymuştur.

"...zaten her şeyin rasyonel usullerle denenmesi, tahlili ve tecrübesi yapıldığı takdirde kıymet ifade eder. Bu günün bütün gayretleri buna matuftur... Rasyonalize dinin elde edilmesinde yapılan mücadele çok çetin olmuştur ve olacaktır. Geçmişte tabii olarak kabul edilen inanışlar ve doktrinler bugün iyice sarsılmış bulunuyor."[371]

Hilmi Malik bu arzu edilen "rasyonalist" yaklaşım tarzının bizde eksik olmasını "sosyal bilimlerde" Batıya göre çok geride kalışımıza bağlarken "din" mefhumunu da "sosyal bilimlerin" içinde bir alt "kategori" olarak ele almıştır.

[369]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 3
[370]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 4
[371]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 4–5

"...ilim ve fennin dev adımları ile ilerlemiş olmasında ve sosyal ilimlerin, din dâhil, çok geri kalmasında aramak lazım gelir."[372]

Hilmi Malik Bey, hemen tüm eserlerinde inkılâpçı duruşunu muhafaza edebilme adına "tarihsel bütünlük ve süreklilik" olgusuna karşı "tarihsel kopuş" vurgusunu "eski" ve "yeni" etiketlemeleri üzerinden yapmıştır.

"ilim ve bilgideki bu değişiklikler ve ileri hatveler ve bunun neticesi olarak sosyal muhitteki ilerlemeler, pek tabiî olarak dinde bir uyanıklık getirecek, ortaya bir inkılâp atacaktır. Bu vaziyet karşısında eski ilahiyat inanışları ve doktrinleri çürümeğe mahkûm olacaktır. Zira hayat eski manasını kaybetmiştir."[373]

Hilmi Malik Bey, gelinen noktada dinin yeniden tasarlanıp "metafizik hususiyetlerinden arındırılarak" sosyal bir sistem şeklinde yeniden yapılandırılmasını teklif etmiştir.[374]

"Teamül teolocisinin o muazzam sütunları temelden sarsılmıştır. Zira müsbet ilimlerle uğraşanların çoğu eski ilahiyat inanışlarını mitolojiye atfediyorlar... Dinin hayat üzerindeki tesirinin azalmış olduğu hakikati inkâr edilmez bir hale gelmiştir. Geçmiş ve basit devirlerin kıymetleri ve standartları yaşadığımız bu yeni ve karışık dünyanın vaziyetlerine uymuyor. İnsanların bugüne kadar yaşadığı en esaslı inanışlar, kıymetler ve miyarlar sual, mantık ve ilmin karşısında eski kuvvetlerini kaybediyorlar... bu gün arzu edilen ve istenilen din reformu ilahiyattan ahlak sistemine, metafizikten sosyal ve siyantifik mefhumuna doğru giden dindir."[375]

Hilmi Malik Bey'in teolojik görüşlerinde dikkati çeken en önemli özellik farklı konularda da elden hiç bırakmadığı yoğun "pragmatizm" içeren felsefi özdür.

---

[372]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5
[373]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5–6
[374]Bu ve buna benzer teklifler CHP kurultaylarında çokça dile getirilmiştir. Bu konuda detaylı malumat için Bkz. Ömer Akdağ, ***CHP'nin Laiklik Politikası***, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012
[375]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 5–6

"Nitzche'ye göre ahlak ve din insanları yoğurmaya yarıyan kuvvetli vasıtalardır… İnsanların yalnız akıl ve mantık ile yaşayamayacaklarına göre pek karışık vaziyetlerde, büyük manevi krizlerde dinin yardıma koşan kuvvetli bir vasıta olduğu hususu itiraf edilmelidir… Din bazı ümitsiz insanlara ümit ve itimat telkin eder"[376]

Hilmi Malik Evrenol için son tahlilde "din" bir "sosyal araç" olarak görülmüş ve "dine" sosyal sistem içinde "kontrol" mekanizması vazifesi yüklenmiştir.

"Şu halde, din aslında ferdi olmaktan ziyade içtimai bir kıymettir. Gurup ve Cemaatlar ve fertlerin hayatını kontrolde bir vasıta olarak kullanıldığı gibi… Zira sosyal bir hayat yaşadığımıza göre gurubun veya cemaatin dolayısıyla milletin refahı ve saadeti her şeyin üstünde gelir."[377]

Hilmi Malik Bey'in "sosyal" ve "ahlaki" öğelerden müteşekkil "yeni" bir din reformu için 1949 yılında kurulan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden beklentisi büyük olmuştur.

"milletlerin, ırkların ve sınıfların arasındaki mevcut korkunç mücadelenin bertaraf edilmesinde ve beşeriyetin yüksek ahlak prensiplerinin muvaffak olabilmesi için medeni insanlığın ve cemiyetin en büyük meziyetlerini ve prensiplerini ihtiva eden sosyal ve ahlak tarafı çok kuvvetli bir sisteme ihtiyaç vardır. Bu sistemin kurulmasında Ankara Üniversitesindeki İlahiyat Fakültesinin büyük hizmeti dokunabilir. Bu müessesede müsbet ilimlere fazla bir yer ayrıldığı takdirde, yetiştirilecek gençlerden sosyal hayatta büyük şeyler beklemek mümkün olacaktır."[378]

Hilmi Malik Evrenol kitabında tüm bunlara ilaveten, "arzu edilen ve istenen" din reformunun gerçekleştirilebilmesi için Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde mevcut müfredata ilave edilmesini teklif ettiği[379] bazı dersleri ve staj uygulamasını

[376]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7–8
[377]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 8–9
[378]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 9–10
[379]Hilmi Malik Bey'in 1951 ve 1952 senelerinde bu teklifleri ilgili yazılarında yoğun bir şekilde işlediği görülür. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ise müfredata bu derslerin ilave edilmesi ve

da Amerika'da bulunan "Teoloji Müessesesinden" misaller vererek izah etmeye çalışmıştır.

> *"Garp dünyasında bilhassa Amerika'da Hartford Teoloji Müessesesindeki İlahiyat, Dini Terbiye, Dini-İçtimaiyat Fakülteleri veyahut Nevyork'taki Union İlahiyat Fakültesi (Columbia Üniversitesi yanı başındadır) incelendiği zaman sosyolojiye, psikolojiye, antropolojiye, terbiyeye vesaireye verilen önem dikkati çekmektedir… Bu fakültelerde yapılan tedrisatla yakından ilgili içtimaiyat, kreş v.s enstitüler mevcuttur ki burada öğrenciler tatbikat görür. Gönül ister ki, Ankara İlahiyat Fakültesinde de bu tertipte tatbikat enstitüleri kurulsun ve yetişecek gençlerden azami faydalar temin edilsin."*[380]

Bu "sosyal ve ahlak" temelli reforme edilmiş "din müessesesinin" tesis edilebilmesinde Hilmi Malik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine özel bir önem atfetmiştir.

> *"…Ankara Üniversitesindeki İlahiyat Fakültesine düşen vazife ağırdır, fakat ağır olduğu kadarda çok şereflidir. Çünkü bu fakülteden yetişecek gençler ve bilgi adamları yeni bir sosyal sistem kurmak lüzumu karşısındadırlar."*[381]

Hilmi Malik ateşli bir savunucusu olduğu Cumhuriyet dönemi inkılâplarının ruhuna uygun bir "din müessesesinin" "samimiyet" ve "gayret" ile yeniden inşaa (rekonstrüktive) edilebileceğine inanmıştır.

---

ders programında tadilata gidilmesi ise 1953–54 yıllarında olmuştur. O halde Hilmi Malik Bey'in İlahiyat Fakültesi program değişikliği çalışmalarına yazıları ile katkı sağladığı söylenebilir. Konu hakkında bilgi ve Müfredatta yapılan değişiklikler için bkz. Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi", ***AÜİFD***, Cilt:31 Bkz. www.ankara.edu.tr (Erişim):https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiSzsymvrHMAhUhEJoKHakbDPcQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fdergiler.ankara.edu.tr%2Fdetail.php%3Fid%3D37%26sayi_id%3D775&usg=AFQjCNHQmZx0B-FPxzrkfxEHrMmtCLi8lQ, 27.04.2016

[380]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 10

[381]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 14

"...yapılan hataları göz önünde bulundurmak şartıyla yeni müsbet bilgilerin rehberliği altında din müessesesini yeniden kurmak mümkündür. Ancak bunun muvaffakiyeti bu işle meşgul olacakların samimiyetlerine, ferağatlerine, toplulukların ve dünyanın ihtiyaçlarına ve gidişatına olan derin vukuflarına ve bilgilerine dayanır."[382]

Neticede teolojik bazı görüşlerine yer verdiği bu çalışmasında Hilmi Malik Evrenol "modernist", "reformist", "ilerlemeci" ve "pragmatist" felsefi tutumunu devam ettirmiştir.

2.4.2. Dinde Tefekkür

Hilmi Malik Evrenol, 1961 senesinde "Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi" takdimiyle okuyucusu ile buluşan *Forum* adlı mecmuanın 173.–174.–175. ve 176. sayılarında neşretmiş olduğu teolojik görüşlerini ihtiva eden yazılarını, *Dinde Tefekkür*[383] adı altında küçük bir kitapçıkta cem etmiştir. Ancak kitapçığı meydana getiren yazıların büyük bir kısmı 1953 yılında yayımladığı *Dinin Kalkınması* adlı daha evvel incelediğimiz kitabına aittir.[384] Bu yazılarını tekrara düşmemek için atlayıp bilhassa ilk defa temas etmiş olduğu meseleleri ele almaya çalışacağız. Öncelikle Hilmi Malik Bey; bu eserinin başına bir önsöz yazmak yerine Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in modernist, ilerlemeci (progressivist) ve faydacı (pragmatist) bir felsefi söyleme gayet güzel bir numune teşkil eden 29 Temmuz 1960 tarihli İskenderun konuşmasını nakletmiştir.[385] Esasen bu konuşmanın Hilmi Malik

[382]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 18–19
[383]Hilmi Malik Evrenol, ***Dinde Tefekkür***, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1962
[384]Bu yazılar: "Dinin Kalkınması", "Dinin Sosyal Manası", "Din ve Sosyal İlimler" yazılarının tamamı ve "Rasyonel Din" yazısının başlık hariç tamamı aynen bu kitapçıkta da yer almıştır. Bkz. Hilmi Malik, ***Dinin Kalkınması***, Güven Matbaası, Ankara, 1953
[385]Cemal Gürsel 27 Mayıs 1960 darbesinden yaklaşık iki ay sonra Devlet Başkanı ve Başbakan sıfatıyla İskenderun da halka hitaben: *"Aziz Vatandaşlarım, bizi şimdiye kadar bütün din adamlarımız bir lokma bir hırka esasına göre inandırmak istemişlerdir. Bu sebeple bizi dünya işlerinden uzaklaştırmışlardır. Bunun ikisi de asla doğru değildir. Bir insan muhteşem bir yaratıktır. Bir insan, Tanrıdan bir parça olan mükemmel bir mahlûk bir lokma bir hırka peşinden koşamaz. Tanrı, bütün dünya nimetlerini insanlar için yaratmıştır. Ve bize de demiştir ki: Ey İnsanoğlu, bütün bu nimetleri senin için yarattım. Dünyada işimiz yok, cennete gideceğiz lafı saçmadır. Dünyada işi olmayan bir adamın Cennete gideceği lafı saflıktır ve safdilliktir. Şu halde, kemal-i hale ulaşmak için yalnız çalışmak değil, yalnız Cenneti düşünmek değil, iyi şeyler yapmak, çalışmak, çalışmak, gene çalışmak lazımdır. İlim, fen, teknik yolunda çalışmak lazımdır. Şu gördüğünüz gemileri Avrupalılar vermese 300–400 sene evvelki kayıklara sahibolacaktık. Neden bizde onlar gibi yapmayalım? İlme ve fenne arkasını dönmüş mahlûklar yok olmaya mahkûmdur. Çalışmak insan yoludur. İlk önce ilim yolunu*

Bey tarafından kitaba konulan bu kısmı, Hilmi Malik'in teolojik yazılarının tümünün vermek istediği mesaj ve taşıdığı ana fikirle tamamen uyum içinde olmuştur.

Hilmi Malik Evrenol, kitapçığın "Bağlantılar" başlıklı kısmında Mısırlı yazar modernist ve reformist Taha Hüseyin ve Abdullah Ali El Haşimi'nin fikirlerine ehemmiyet verdiğini ve iştirak ettiğini ifade etmiş ve bu reformist yazarlara atıfta bulunmuştur. İslam dünyasını "dini doktrinlere istinat eden cehaletin zincirlediğini ve kurtulmak için ise bu "müteaddid düğümleri çözmek" ya da "halkalardan birini koparmak" gerektiğini ifade etmiştir. Hıristiyanları ve Müslümanların birlikte yaşadıkları her yerde aralarındaki sosyal ve maddi farkın (Hıristiyanlar lehine) "derhal göze çarptığını" yazmıştır. Dolayısıyla; "*İslam Medeniyetini yükseltecek maddi refahtır*" kıymet hükmünü vermiştir.[386] İslamı geri bırakan sebeplerin başında Müslümanların "dini liderlerine" olan safi bağlılığını ve sadakatini "acı ve ızdırap verici" bulmuştur. "*Bizdeki dindarlar hayata, geçici ve pasif nazarıyla bakmaktadırlar*" derken "kabahati dinde değil de pasif ruhta aramak gerektiğini" vurgulamıştır.[387] Yüzyıllar boyunca İslam Medeniyetinde insanoğluna ne kadar büyük olduğunun değil de "bedenen ve zihnen küçük yaratılmış olduğu" kanaatinin telkin edildiğini bu telkinlerin neticesinde "geri" kalındığını ifade etmiştir. Bu satırların sonuna yine bir "garp" ve "şark" mukayesesi de koymuştur:

> *"...Şu halde Garp dünyası her sahada dev adımları ile ilerlerken, bizim ilme, fenne ve tekniğe bigâne kalmamıza müessir olan maddi ve manevi kuvvetlere müsamahakâr kalmamıza imkân var mıdır?"*[388]

Hilmi Malik Bey, "çocukluğunda pasif ruh telkin eden bir terbiyeden geçmiş ve teşebbüs-ü şahsi melekesi baskılanmış bir ferdin" içine düştüğü trajik durumu ifade için;

> *"Avrupa'da ve Amerika'da tahsil edenlerin bile, bu çocukluk devirlerinde erken yaşta edindikleri terbiyenin ve bilginin esas tesirlerinden*

---

arayacağız. Bunları yapmamak demek, İslamiyet'ten uzaklaşmak demektir. İnsan, mükemmel olmak için, Tanrısına yaklaşmak için, çok kazanması için çalışır. Çalışmayan insanın ne kadar sefalet içinde olacağını sizlerin idrakine bırakıyorum." Bkz. Hilmi Malik, ***Dinde Tefekkür***, s. 3

[386]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 6

[387]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7

[388]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 10

kurtulmaları güçleşir yahut imkânsız kalır. Hatta şahsi temayüllerin bile muhitin ezici tesirinden kurtulması kolay kolay mümkün değildir. Şu halde, yurdun dışında tahsil görenler bu iki muhit ve terbiyenin arasındaki ruhi ve kültürel bir mücadelenin zebunudurlar. Sonraları hayat ve ümit kırıklığı ile biten bu gibilerin hayatlarını gördük. Kurtuluşları zihnendir, zira hareketleri ve adetleri geleneklerde mevcut itici ve ezici kuvvetin ve tesirin esiridirler. Bazen inanırlar, bazen inanmazlar, hatta tabirleri ve ıstılahları bile değiştirirler, ama varlık ve mevcudiyetlerinin realitesini asla değiştirmezler. Bu çatlaklık ve ihtilaf, yaptıkları bütün işlerde müşahede edilir. Bir insanın başına gelebilecek en garip ve acıklı şey budur"[389]

Bu cümleleri ile İslam toplumlarında bir fay hattı ve fikri çatlak olarak gördüğü ikilemi izah etmeye çalışmıştır. Bu çelişki "iki arada bir derede kalmışlık" duygusuna eşlik eden yabancılaşma kaygısıdır. Bize göre burada Hilmi Malik Bey "kendi trajik hikâyesini" anlatmıştır. Yine de Hilmi Malik *"bedbaht kitleleri bu eskilerin eserlerine inanmaktan kurtarmaktan ve vazgeçirmekten başka çare yoktur"* diyerek "inkılâpçı ruhunun" tüm imkânları ile "geleneksel" olana hücum etmiştir.[390] Hilmi Malik Bey; "din" mefhumunu "ulusun dinamizmini" artıracak bir vasıta olarak gördüğünü şöyle beyan etmiştir:

"İnsanoğlunun ve topluluğun bugünkü maddi ve manevi ihtiyaçlarını ve zaruretlerini karşılayacak böyle bir imana sahip olmak için ilme, fenne ve tekniğe arkamızı çeviremeyiz. Bunu yaptığımız gün kendimizi mistisizme vermiş oluruz. Hâlbuki biz bu devirleri çok geride bırakmış bulunuyoruz. Büyük işler peşinde koşan genç ve dinamik bir milletin dinamik bir dine ihtiyacı olacağı tabiidir"[391]

Hilmi Malik teolojik mülahazalarını mutlaka "bilimselci" tutum ve "akılcı" felsefe ile izah etmeye gayret etmiştir.

"öyle rasyonel bir imana sahip olalım ki, modern insanoğlunun gayri tabii muhayyilesinde bile yer bulamayan mazinin tabiatüstü hayalin ve batıl ve pasif itikatların yerine Tanrının ve tabiatın sonsuz nimetlerinden layıkıyla faydalanarak Yurdu ve Dünyayı bir mamureye ve halkın anlayışında bir cennete çevirecek Tanrının türlü türlü kabiliyet ve istidatlarla yarattığı insanoğlunu tebcil ve teclil edelim."[392]

[389]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 13
[390]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 18
[391]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 33
[392]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 33–34

Hilmi Malik önsöz yerine kitapçığın ilk sayfasında yer verdiği Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in konuşmasında geçen *"...Bir insan muhteşem bir yaratıktır. Bir insan, Tanrıdan bir parça olan mükemmel bir mahlûk..."* ifadelerindeki "panteist" (vahdet-i vücut) itikadını kendi cümleleri ile *"...İnsanoğlu Tanrısına inandığı kadar, Tanrının ve tabiatın bir parçası olan hemcinsine de daha fazla bağlanacaktır. Bu prensip dinin ve imanın esasını teşkil etmektedir"*[393] demek suretiyle "hümanist" felsefeye yaklaşmıştır. Hilmi Malik Evrenol tüm bu "öznel" teolojik görüşlerini teyit etmek için ve de hemen her eserinde azami itina gösterdiği "liderini yücelten" bir söyleme mutlaka yer açmıştır. Bu meyanda; "Tanrının insanoğluna verdiği önemi "Atatürk'ün de koca Türk milletini" insanoğluna emanet ederek verdiğini" söyleyerek[394] Türkçe Kur'an bahsine geçmiştir. Hilmi Malik Kur'an-ı Kerim'in "tercüme" meselesine, her zaman muhafaza ettiği "inkılâpçı" yaklaşımıyla; *"Kur'anın Türkçeye, güzel Türk diline çevrilmesi mümkündür, elzemdir. Çevrilmez diyenler ve iddiasında bulunanlar eski skolâstik zihniyetinden kurtulamayan kimselerdir"*[395] cümleleri ile kendi ihtisas sahası olmamasına rağmen üst perdeden net bir görüş serdetmiştir.

1908 İnkılâbından sonra Kur'anın Türkçe olması tartışmaları bilhassa *Türkler arasında da Milliyetçilik ve Türkçülük cereyanları başlayınca* yaygınlık kazanmıştır. Bu durum iktidarın siyasî ve fikrî eğilimlerinin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim bu dönemde "Türkçe Kur'an" meselesi ile alakalı tartışmalar incelendiğinde, münakaşalara katılan zevatın, Kur'anın Türkçe tercümesi ile yapılmış inkılâp arasında bir bağ kurmaktan geri kalmadıkları, hatta Kur'anın Türkçe'ye çevrilmesinin inkılâpçılığın bir gereği olduğunu net bir biçimde ifade etmişlerdir.[396]

Türkçe Kur'an ve Türkçe İbadet tartışmalarının "ihtilal" ve "inkılâp" ile ilişkilendirilmesi hadisesine bir misal de Tüccarzade İbrahim Hilmi'nin 1926 senesinde bastırdığı *Türkçe Kur'anı Kerim Tercümesi* için yazmış olduğu bir önsözün muhtevasıdır. Burada; *"Öteden beri vatanımda bir 'inkılâb-ı fikrî ve içtimaî' yapmak için var kuvvetimle çalıştığımdan ve bu hususta Kur'an tercümesi en büyük bir âmil olduğundan..."* denilmiştir. Cumhuriyet dönemi Türkçe Kur'an çevirilerinin,

[393]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 34
[394]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 37
[395]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 38
[396]Dücane Cündioğlu, ***Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi***, Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 22

"inkılâpların hayata geçirilmesinde en büyük âmil olduğu" bir döneme, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, din-siyaset ilişkileri daha da sıkılaşmış ve ilk birkaç ay içinde yayımlanan Türkçe çevirilerin girişlerinde bu husus mütemadiyen tekrarlanmıştır. [397]

Cumhuriyetin ilanından beş yıl sonra 1928'de dinin yeniden yapılandırılmasına dair İstanbul Darülfünun İlahiyat Şubesi için İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na hazırlatılan raporda Türkçe ezan uygulaması dışında "Türkçe İbadete" dair tüm tatbikatlar beklemeye alınmıştır.[398] 1932 yılına gelindiğinde ise Aydın Mebusu Dr. Reşit Galip'e Mustafa Kemal tarafından hazırlatılmış *Müslümanlık: Türk'ün Milli Dini* adlı çalışma ile "Türkçe Ezan", "Türkçe Hutbe" ve "Türkçe Kur'an" tatbikatları da hız kazanmaya başlamıştır. Wilfred Cantwell Smith 1953 senesinde *"Modern Türkiye Dini Bir Reforma mı Gidiyor?"* başlığı ile yayımladığı makalesinde yine kendisi bu sualini "…henüz altyapı çalışmaları yapıldı fakat bir Luther için erken olabilir" yaklaşımı içinde cevaplandırmıştır.[399]

Sonrasında konu ile ilgili "Demokrat Parti" iktidarının icraatlarını "gerici" adımlar olarak niteleyen "1960 İhtilali" tekraren "inkılâpçı" hamlelere girişmiştir.

> *"1946'dan ve bilhassa 1950'den sonra yeni çevirilerin yayınlanmasının ve Kur'anın Türkçe'ye çevrilmesiyle ilgili şiddetli münakaşaların başlamasının en önemli nedeni ise, bu yıllarda çok partili hayata geçilmesi, bir süre sonra da Demokrat Partinin iktidara gelmesidir.* ***Bu bağlamda, 27 Mayıs 1960'da ihtilâl yapanların ilk icraatlarından birisinin, Kur'anı Türkçe'ye tercüme ettirmek olduğu ve yeni yönetim tarafından görevlendirilen bir ekibin 1 Kasım 1960'da resmen faaliyete geçirildiği hatırlanmalıdır.*** *Nitekim bu ekibin çalışmaları 8–9 ay içerisinde tamamlanmış ve tamamlanan bu çeviri (Kır'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Eylül 1961) 'Diyanet İşleri Başkanlığı' eliyle yayımlanmıştır. Bu çevirinin 12 Eylül 1980'den önce ve sonra gerçekleştirilen basımları ve basım miktarları incelendiğinde, bu iki dönem arasında mukayese kabul edilemeyecek ölçüde*

[397]Dücane Cündioğlu, ***a.g.e***, s. 28
[398]Eric-Jan Zürcher, ***Modernleşen Türkiye'nin Tarihi***, İletişim, İstanbul, 2005, s. 280
[399]Wilfred Cantwell Smith, "Modern Türkiye Dini Bir Reforma mı Gidiyor?", ***AÜİFD***, II/1, 1953, s. 7–20,Bkz: www.ankara.edu.tr(Erişim)https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwivhdW34LnMAhXTbZoKHSXlD9gQFggdMAA&url=http%3A%2F%2Fdergiler.ankara.edu.tr%2Fdetail.php%3Fid%3D37%26sayi_id%3D740&usg=AFQjCNESS67WAVwrcRhV8ZJv0aXIVaCGiw&bvm=bv.121070826,d.bGs, 29.04.2016

bir farklılığın ortaya çıktığı ve Diyanet çevirisinin asıl tanınıp yaygınlaştığı dönemin 12 Eylül sonrasına rastladığı görülecektir."[400]

1960 İhtilalinden sonra "inkılâpçılık" saikıyla yeniden alevlenmiş ve böylece başlatılmış bu meseleye Hilmi Malik Bey'in kalemiyle ciddi destek verdiği söylenebilir. Hatta Hilmi Malik Bey bu konuda bazı tavsiyelerini de sıralamıştır:

"Bizim burada tavsiye edeceğimiz bir iki nokta vardır: Kur'anın Türkçeye, bugünkü güzel dilimize çevrilmesi, bütün milletçe büyük bir emel ve gaye edinilmelidir. Bu iş Milli Eğitim Bakanlığımızın münasip göreceği dini ve ilmi bir heyet tarafından ele alınmalıdır. Tercüme işi bitince, eser bir edebi heyete verilir ve ruhuna sadık kalmak şartıyla sade, açık Türkçemize çevrilmiş Kur'anı herkes bilhassa köylümüz seve seve okuyacak, dilini zenginleştirecek ve derinleştirecektir… Dilimiz zenginleştikçe ve güzelleştikçe Kur'anın tercümesi yeniden gözden geçirilir"[401]

Hilmi Malik, teolojik görüşlerini eserin son kısmında "büyük insanlık ideali" ve "dünya kardeşliği" temennileri içinde "deist" bir jargon ile bitirmiştir.[402]

"Şunun bunun mukaddes kitaplarını tenkit etmekle bir şey kazanılmaz… Bu asrın çocuklarına verilecek dini terbiye, herkesin dinine ve dini kültürüne müsamahalı olmalıdır. Başka dinden ve mezhepten olanları taşlamak değil, müsamaha ve güler yüz göstermek gerekir… Bütün insanlara ve insanlığa inandığımızı her hal ve tavrımızla belli etmemiz kendimiz için, insanlık için ve küçük dünyamız için elzemdir… Küçük dünyamızı türlü ırklar ve milletlerle dolduran Tanrımızın başka bir gayesi olabilir miydi?"[403]

[400]Dücane Cündioğlu, ***Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi***, s. 21, (Alıntılanmış metindeki koyu renk tarafımdan kullanılmıştır.)
[401]Hilmi Malik Evrenol, ***Dinde Tefekkür***, s. 38–39
[402] Bu teolojik yaklaşım tarzının "İnkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" fikirlerinde ve eserlerinde müşterek bir özellik olarak dikkatimizi çekişi bir sosyolojik araştırma konusu olmaya layık görünmektedir.
[403]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 43–45

2.5. FELSEFE SAHASINDA VERDİĞİ ESERİ

Hilmi Malik Bey bazı makalelerinde felsefi mülahazalarını açıklamıştır. Hilmi Malik Bey için *"filosofi demek, hikmet ve aklı sevmek demektir. O kadar ki onun emirlerinden harice çıkmamak, sadelik içinde müstakıl, âli ve itimatkar bir hayat yaşamaktır… Hakikat bizi zengin ve servet sahibi yapamaz fakat serbestiyet ve istiklalimizi temin eder"*[404] demiştir. Hilmi Malik "ilim, fen, felsefe ve sanat" mefhumlarını tanımlama gayretine girişirken "sembolik" bir üslubu benimsemiştir: *"Tetkik edilen herhangi bir sahadan elde edilecek malumatın sahih bir formüle ifrağı kabil olursa ona ilm ve fen denir. Binaenaleyh, her ilim ve fen filosofi olarak başlar ve sanat olarak hitam bulur… Filozofi hakikati buluşta harp safhalarında en ilerdeki hatta düşmanla boğaz boğaza çarpışanlara benzer, ilim ve fen ise zabtedilmiş bilat ve topraktır"*[405] demek suretiyle görüşlerini ifade etmiştir. Bir yazısında felsefenin "metafizik" ile meşgul olmaması gerektiğine dair fikrini beyan ederken "materyalist" bir yaklaşım içinde: *"Felsefe'nin vazifesi beşeriyetin gayelerini ve maksatlarını tenvir etmek ve beşeri hayatı tanzim etmek ve yükseltmek olduğuna göre metafiziğe ait mesaili dine ve psikoloji vaka'larını da psikologlara terk etmesi lazım gelir"*[406] tespitini yapmıştır.

2.5.1. Gerilikle Savaşan Filozoflar

Hilmi Malik Evrenol 1966 yılına gelindiğinde 30 sayfadan ibaret derleme bir kitapçık hazırlamıştır.[407] Kitapçık üç kısma taksim edilmiş olup birinci kısımda *Spinoza*, ikinci kısımda *Voltaire* ve üçüncü kısımda ise *Kant* muhtasar bir biçimde tanıtılmıştır. Hilmi Malik Bey kitapçığın başında bir "önsöz" ya da sonunda "sonuç"

[404]Hilmi A. Malik, "Felsefeyi ve Düşünmeyi Sevenlere", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 15–16, Ankara, 1929, s. 28
[405]Hilmi A. Malik, "Felsefeyi ve Düşünmeyi Sevenlere", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 15–16, Ankara, 1929, s. 29
[406]Hilmi A. Malik, "Amerika'da Hayat Felsefesi", ***Türk Yurdu***, Cilt: 21, Sayı: 200, Ankara, 1928, s. 323
[407]Hilmi Malik Evrenol, ***Gerilikle Savaşan Filozoflar***, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1966

gibi herhangi bir yazı yazmamıştır. Her bölümün sonunda tanıtmış olduğu filozof ile ilgili bilgileri iktibas ettiği kaynağı belirtmiştir. Bu çalışmasını bilhassa "esas kaynak" şeklinde belirtmiş olduğu Will Durant'a ait 1926 tarihli "The Story of Philosophy" adlı eserden derlemiş olduğu anlaşılmaktadır.[408] Hilmi Malik Bey'in seçmiş olduğu üç filozofun da ortak özelliği kendi devirlerinde "modern felsefe için en büyük inkılâbı"[409] yapan düşünürler oluşudur. Bu düşünürler "yapmak istedikleri fikri inkılâplar" uğruna "aforoz edilmiş"[410], "yazdıkları sansüre uğramış"[411] ve "kilise tarafından cenazelerine dahi dini merasim layık görülmemiş"[412] ve en mühimi kendilerinden sonra gelen düşünürler için geleneksel olana, yerleşik olana başkaldırarak "öncü"[413] kimseler olmuşlardır. Hilmi Malik Bey bu çalışmasına; "esas kaynak" nitelemesiyle zikretmiş olduğu W. Durant'ın kitabının isminin tercümesi olan *Filozofların Hikâyeleri* değil de *Gerilikle Savaşan Filozoflar* adını vermiştir. Hilmi Malik Bey "felsefeyi" tüm eserlerine ve yazılarına yansımış olan "inkılâpçı" ve "ilerlemeci" (progressivist) kabullerini ve bakış açısını ortaya koyabilmek için bir "vasıta" ve yarayışlı bir imkân olarak görmüştür. Hilmi Malik için *meta-fizik* "gericiliği" ve *pozitivizm* ile *rasyonalizm* ise "ilericiliği" temsil etmiştir. Dolayısıyla Hilmi Malik için *meta-fizik* olanla girişilen tüm mücadeleler "ilerlemenin imkânları" olarak değerlendirilmiştir. Yalnız burada özellikle belirtmemiz gereken husus; Hilmi Malik Bey'in Kolombiya Üniversitesinden hocası John Dewey'in tesiriyle düşünce sistemindeki çok yoğun ve koyu *siyasi pragmatizm* ve *enstrümantalizm* sebebiyle *meta-fizik* olanın dahi "ilerlemeye" alet kılınışıdır. Esasen Batı'da toplumsal yapının temeli olarak "tecrübî felsefenin" ya da diğer bir tabirle deneysel metotların kullanılmasıyla elde edilen bilginin barbarlıktan medeni olan yaşantıya kavuşabilmek için zaruri olduğu yönündeki tezlerinden dolayı "ilerlemecilik"(progressivism); Aydınlanma Dönemi sonrası bir hayli revaçta tutulmuştur. Bu "ilerleme" modellerinin her türlü toplum yapısına adapte edilebilen evrensel bir uygulamasının bulunduğu ve bunun "Batı Düşünce Sistemleri" eli ile tüm dünyaya yayılacağına inanılmıştır. "İlerlemecilik"; Politik, ekonomik, sosyal ve hukuki konularda muhafazakâr, inkılâp karşıtı sistemleri savunanlara karşı yenilik taraftarlarını ifade

[408]Hilmi Malik Bey hazırlamış olduğu derleme kitapçığın 13. sayfa, 24. sayfa ve 31. sayfalarında "esas kaynak" olarak bu eseri not etmiştir.
[409]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 29
[410]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 10
[411]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 12
[412]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 24
[413]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 27

eden ve ilerlemeci fikirleri ihtiva eden bir felsefi akım olmuştur.[414] Binaenaleyh İlerleme fikriyatının olmazsa olmazı beş öncülünü sıralayacak olursak:

- Batı Sivilizasyonunun müktesebatı bakımından geçmişin değeri *(value of the past)*
- Batı Sivilizasyonunun yüceliği (*nobility of Western civilization*)
- Ekonomik/teknolojik büyümenin değeri (*worth of economic/technological growth*)
- Nedensellik ve nedenselliğe bağlı elde edilmiş bilgiye olan "mutlak" iman (*faith in reason and scientific/scholarly knowledge obtained through reason*)
- Dünyanın ve dünyevi hayatın içsel önemi (*intrinsic importance and worth of life on earth*) [415]

"İlerlemeci" felsefi kavrayışın yapı taşları olan bu beş "öncül" dikkate alındığında Hilmi Malik Bey'in tüm meselelere yaklaşımının anahtarını elde ettiğimizi de artık söyleyebiliyoruz.

2.6. EDEBİYAT SAHASINDA VERDİĞİ ESERLER

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kemalist Kadro eliyle her alanda gerçekleştirilmeye çalışılan inkılâp hareketlerinin topluma kabullendirilmesi çalışmalarından biri de bir "edebiyat kanonu" tesis etmek olmuştur. Bu edebiyat "inkılâp edebiyatı" olduğuna göre bu türden bir kanonik faaliyet de "inkılâp kanonunu" teşkil etmiştir. *Kanon* kelimesi, ulus-devletlerin kurulma sürecinden sonra politikleşmiş ve ulus-devletin kendi mitini, kuruluş anlatısını yaygınlaştıran edebî metinler için kullanılmıştır.[416]

[414]Harold Mah, ***Enlightenment Phantasies: Cultural Identity in France and Germany 1750–1914***, Cornell University, 2003, p.p. 157
[415]Robert Nisbet, ***History of The İdea of Progress***, Basic Books, New York, 1980, p.p. 4–5
[416]Orhan Tekelioğlu, "Edebiyatta Tekil Bir Ulusal Kanonun Oluşmasının İmkânsızlığı Üzerine Notlar", ***Doğu Batı***, Sayı: 22, 2003, s. 65–77

"Kanon oluşumuna her zaman bir ideolojinin karışmış olduğu", hatta "bir kanon yapmanın (ya da var olan bir kanonu sürdürmenin) başlı başına bir ideolojik eylem olduğu" gerçeği dikkate alınacak olursa Türkiye'de 1920'li yıllardan itibaren oluşturulmaya çalışılan kanonun resmî ideoloji önderliğinde gerçekleştirilmeye çalışıldığı açıkça görülecektir… Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına bakıldığında inkılâba yönelik bir Edebiyat Kanonu'nun, İnkılâp Edebiyatı'nın oluşturulması çalışmalarına ağırlık verildiği ve bu çalışmaları çok çeşitli kişi ve kurumların yürütmeye çalıştığı görülür. Bunlar arasında rejime bağlı yazar ve şairler, dönemin bazı siyasîleri, çeşitli yayın organlarının yöneticileri ile parti, hükümet, Halkevleri, Basın Genel Müdürlüğü gibi kurumlar yer almaktadır.[417]

Tek partili dönemde Basın Genel Müdürlüğü'nün Reşat Nuri'nin *Hülleci* adlı tiyatro kitabının hemen en başında yer almış şu takdim yazısı bir "inkılâpçı edebiyat kanonunun" nasıl teşkil ettirildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

"Türkiye'de halk arasında sahne arının ve kültürünün önemli yayıcısı ve dolaşıcısı sahne artistleridir. Bu özveren insanlar gazetenin, kitabın ve birçok sosyal araçların girmediği yerlere giderek temsiller vermektedirler. Memleketi karış karış dolaşan bu sahne özverenlerinin elinde halka gösterilecek, halkın kültür seviyesini yükseltecek, halka yeni dâvaları anlatacak piyesler pek sayılıdır. Bu eksikliği göz önüne alarak ulusal tezlerimizi yığına anlatacak eserleri, memleketimizin tanınmış yazıcılarına hazırlatmayı faydalı bulduk."[418]

Hilmi Malik Evrenol'un da hemen tüm eserlerinde "ulusal tezleri yığına anlatmak" misyonu için kalemini seferber etmiş olması, onun "inkılâpçı cumhuriyet aydını tipolojisini" çok iyi temsil ettiğini bizlere göstermiştir. Buradan itibaren artık Hilmi Malik Bey'in "inkılâp edebiyatına" sağlamış olduğu katkıları inceleyebiliriz.

[417]Selçuk Çıkla, ***Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi,*** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyata Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun. 2005

[418]Reşat Nuri Güntekin, ***Hülleci,*** İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965, s. 1

2.6.1. Arı- (Esrarla Dolu Bir Hayat)

Dr. Hilmi Malik Evrenol'un İngilizceden tercüme etmeye değer bulduğu[419] *The Life of the Bee* (Arının Hayatı) meşhur edebiyatçı Maurice Maeterlinck[420] tarafından kaleme alınmıştı. Hilmi Malik bu eseri, *Arı- Esrarla Dolu Bir Hayat* ismiyle 1938 yılında tercüme etmiştir.[421] Hilmi Malik Bey tercümesini yaptığı kitabı oğlu "Önder" ve kızı "Ülkü'ye"[422] armağan etmiştir. Bu tercüme eser altı kısımdan müteşekkildir.[423]

Hilmi Malik Bey'in acaba neden tercümesini yapabileceği pek fazla eser varken Maeterlinck'in bu kitabını ele aldığı sorusu dikkate değerdir. Bu sorunun cevabı ise eserin muhtevası incelendikçe ortaya çıkar. Maeterlinck'in kitabında gençlere hitap ederek başlamış olduğu bölüm bizler için bir "ipucu" olabilir.

> *"Gençler, hadi sizinle Arı memleketine gidelim. Ve tabiatın durmadan nasıl çalıştığını, projelerin planların orada nasıl hazırlandığını; candan işin ve çalışmanın daima başkalarına dokunan yardımlarını, hizmetlerini görelim, öğrenelim."*[424]

Mustafa Kemal Paşa "ulus-devlet" projesinin başarıya ulaşabilmesi ve yapmayı planladığı inkılâpları halka hızlı bir biçimde benimsetebilmek için 16 Temmuz 1921 tarihinde tertip edilen Maarif Şurasında yapmış olduğu konuşmasında,

---

[419]Eserin orijinali Fransızca *La Vie des Abeilles* adıyla ilk defa 1900 senesinde yayımlanmıştı.

[420]Maurice Maeterlinck 1862 yılında Belçika'nın *Ghent* kentinde doğdu ve *Jesuit* kolejindeki eğitiminin ardından Hukuk okumaya başladı. Bir müddet sonra edebiyata olan yoğun ilgi ve sevgisinden dolayı eğitimini yarıda kesip Fransa'ya yerleşti. Burada yoğun bir biçimde çalıştı ve eserlerini peşi sıra yazmaya koyuldu. Maeterlinck *Sembolizm* akımının önde giden temsilcileri arasına katıldı. Eserleri felsefe ve metafizik unsurlarla bezeli ve tabiat ile canlılar arasında kurguladığı derin analojiler dikkat çekici oldu. Maurice Maeterlinck 1911 Nobel Edebiyat Ödülünü kazandı. 1949 senesinde Fransa'nın *Nice* kentinde hayata gözlerini yumdu. Bkz. www.nobelprize.org(Erişim)https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0ahUKEwiB2L2Pl8PMAhXJKcAKHVvbA6kQFggoMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.nobelprize.org%2Fnobel_prizes%2Fliterature%2Flaureates%2F1911%2Fmaeterlinckbio.html&usg=AFQjCNGdYpH5F9lxbc7asOtPu59I986I1A&bvm=bv.121099550,bs.1,d.bGg, 29.11.2015

[421]Eseri Fransızcadan İngilizceye *The Life of the Bee* adıyla 1928 senesinde İngiliz yazar Alfred Sutro tercüme etmiştir. Hilmi Malik Bey bu İngilizce çevirinin tercümesini yapmıştır.

[422]Hilmi Malik Beyin oğlu Alp Evrenol kitabın yayımlandığı tarihte henüz doğmamıştı.

[423]Kitabın bölümleri: I- Arı Koğanı Eşiğinde II- Sürü III-Şarın(Şehrin) Temeli IV- Genç Kıraliçeler V- Erkek Arıların Katliamı VI- Soyun İlerlemesi

[424]M. Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), Çankaya Matbaası, Ankara, 1938, s. 3

eğitimin "milli" bir eğitim olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu "milli" eğitim sisteminin düzenli, işe yarar, üretici, disiplinli ve hayatta başarılı fedakâr vatandaşlar yetiştirmesi halinde devletin kalkınabileceğini ifade etmiştir.[425] Yine 1923 tarihinde bazı gazetecilere vermiş olduğu mülakatında; toplumsal kalkınmanın, refah ve mutluluğun yalnız çalışkanların hakkı olduğunu belirtmiştir.[426] Bize göre Hilmi Malik Bey'in tercüme yapmak için bu eseri seçmesindeki bir diğer sebep ise; Cumhuriyet ilan edildikten sonra iktidarın; iktisadi ve sosyal politikalarını belirleyen "korporatizm" ve "solidarizm" eksenli uygulamalarıdır. Hilmi Malik Bey'in de "inkılâpçı aydın" olmak sorumluluğunu duyarak bu sosyal ve ekonomik politikaların toplumda yaygınlaştırılmasını önceledeğini söyleyebiliriz. Bu "solidarist korporatif" zihniyet, cemiyetteki farklılıkları gidermeye çalışan, dayanışmanın, birlikteliğin bu manada yüceltildiği ve aslında "tek tipleştirici" bir mahiyet arz etmiştir.[427] Toplumun bu türden bir "resmi ideoloji" yörüngesine oturtulmasını hedefleyen "otoriter" bir atmosfer tesisi için bu "biraradalık" teşvik edilmiştir.[428] Tercüme kitabın birinci kısmında bu "dayanışmacı" "biraradalık" durumu "arılar" üzerinden işlenmiştir.

> *"Küçük gruplarda güçlükle hareket eder gibi görünen her arının çok çalıştığı ve kendine mahsus işi başında olduğu bir hakikattir. Biraz aşağıda ve yerinde her arının ayrı ayrı işinden bahsedeceğiz. Şimdi ise ayrı ayrı sınıflardan mürekkep işçinin neden bu garip tarzda ve hep beraber ve yığın halinde bulunduklarını göstermekle iktifa edeceğiz. Muhakkak bir şey varsa o da arının, hatta karıncadan ziyade, bir kalabalığın içinde bulunduğu zaman kendisini mesut hissetmesidir. Çünkü o, ancak kalabalık içinde yaşayabilir… İçinde yaşadığı bala olan ihtiyacı kadar kalabalığa ve kendi şarına(şehrine) muhtaçtır. Diğerlerinden ayrı kalmış tek arının irapta yeri yoktur. Bütün dirimi, mensup olduğu arı ırkına, ebedi ve ölmez arı cemiyetine baştanbaşa fedakârlık ve feragatle doludur."*[429]

Esasen bu uygulamaların temeli Cumhuriyetin ilanından evvel 1916 senesinde "İktisat Derneğini" kuran ve "İktisadiyat Mecmuası" adlı bir dergi çıkaran

[425]Yahya Akyüz, ***Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000- M.S 2011)***, s. 340
[426]Yahya Akyüz, ***a.g.e***, s. 342
[427]Taha Parla, ***Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm***, İletişim Yay., İstanbul, 1989, s. 23-27
[428]Bahadır Eser, Hasan Yüksel, "Korporatizm, Faşizm Ve Solidarizm Kavramları Ekseninde Erken Dönem Cumhuriyet Siyasası Üzerine Bir İnceleme", ***Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi***, Cilt: 8, Sayı: 16, 2012, s. 181–200
[429]M. Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), s. 6

Tekin Alp tarafından "Tesanütçülük" (dayanışmacılık) başlığı ile "Milli İktisat Prensiplerini" anlatmış olduğu dönemde tartışılmıştır. Ziya Gökalp'te aynı dergide Friedrich List'in "Milli İktisat Sistemini" benimseyerek "solidarizm" ve "korporatizm" ekseninde meseleyi tartışmıştır.[430] Yine Ziya Gökalp meşhur "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde "İktisadi Türkçülük" kısmında Liberalizm ve Sosyalizm arası bir yol tarif etmiştir. "*Türkler hürriyet ve istiklali sevdikleri için iştirakçi (komünist ya da sosyalist) olamazlar. Fakat müsavatperver (eşitliksever) olduklarından dolayı fertçi de kalamazlar. Türk harsına en uygun olan sistem solidarizm yani tesanütçülüktür"* demiştir. Dolayısıyla Durkheim'ın sosyolojisi ile de uyum arz eden "solidarizm ve korporatizm" İnkılâpçı kadroda genel kabul görmüştür.[431] Kitapta da "Arıların" yaşantısı bu sosyolojik bağlamda ele alınmıştır.

> *"...her arı ancak bir cüzü olduğu Cumhuriyet için yaşar, o Cumhuriyet ki, her zaman gelecek neslin ve lâyemut şarın(ölümsüz şehrin) menfaatine halkı feda edecektir."*[432]

Toplumsal yapı içinde büyük bir risk olarak görülen heterojenlik, ulus-devlet kurma aşamasında "ulusçu" söylem ve etnosantrik uygulamalar ile aşılmaya çalışılmıştır. Dönemin şartları dikkate alındığında bu ulus-devlet projesi ideali etrafında kenetlenemeyenler birliktelik ruhu sergileyemeyenler çoktan gözden çıkarılmışlardır.[433] Bu birlikteliğin mutlak tesisi için tedbirler alınmış ve kanunlar yapılmıştır. Maeterlinck "Arıların Cumhuriyetini" anlattığı bölümde "her bir arının dikkatle itaat etmesi gereken bir *Kovan Ruhu*'ndan" bahsetmiştir. Bu kısımda Cumhuriyetin Anayasal sistemine gönderme yapılmış olduğu açıktır. İlgili bölümde *"her bir ferdinin itaat ettiği bu Kovan Ruhu nizam ve intizamın devamı için gereklidir"*[434] cümlesiyle meseleye izah getirilmeye çalışılmıştır. Analojik metodun etkili bir biçimde kullanıldığı eserde "didaktik" ve "idealize edilmiş" bir milliyetçilik "arılar ülkesinden" misaller verilmek suretiyle aktarılmıştır.

---

[430]Serdar Sağlam, "Ziya Gökalp'te "Solidarizm" ve "Milli İktisat", ***Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları***, Sayı: 1, Güz 2004, s. 67–84

[431]"Milli İktisat" uygulamalarına dair detaylı bir inceleme için bkz. Zafer Toprak, ***Türkiye'de Milli İktisat 1908- 1918***, Doğan Kitap, İstanbul, 2012

[432]M. Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), s. 7

[433]Âdem Çaylak, Âdem Çelik, "Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleş(tir)mesinde Tarih, Din ve Etnisite Algısı", ***Türkiye'nin Politik Tarihi***, Savaş Yay., 2010, s. 103

[434]M. Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), s. 9

"...arının hareketlerine, faziletine hatta zulümlerine direktif veren yegâne şey soyun(ırkın) istikbalidir."[435]

Hilmi Malik Bey'in eseri tercüme ederken bazı kısımlarda eserin orijinal metninde yer alan ifadelerde değişiklik yapmış olduğunu da söylemeliyiz. Misal olarak, Eserin orijinalinde Maeterlinck "balmumunu ve duvarlarını" tasvir ettiği cümlelerinde Roma'daki St. Peter Meydanını teşbih etmişken, Hilmi Malik Bey bu benzetmeyi Ankara'daki Emniyet Abidesi olarak değiştirmiştir.[436]

Son tahlilde, "inkılâpçı cumhuriyet aydını" Hilmi Malik Bey'in tercüme etmek için "rastgele" (random) bir eser seçmediğini görmekteyiz. Eserin genel mantığı ve sembolik yaklaşımı hesaba katıldığında "bilinçli" bir tercih neticesinde dilimize kazandırıldığı iddia edilebilir. Milli Mücadele döneminin sonrasında "dünya ekonomik buhranının" etkilerinin de yoğun bir biçimde hissedildiği yeni kurulmuş Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında yaşanan maddi-manevi zorlukları aşabilmek için Türk insanına ümitsizliğe kapılmadan "tesanütçülüğü", "birlikteliği", "çalışkanlığı" öğütleyebileceği düşüncesiyle çevirisinin yapıldığını da söyleyebiliriz. Bu bakış açısı neredeyse eserin tamamına hâkimdir.

"...yeni yerde (ikametgâhta) ise hiçbir şey yoktur. Ne bir damla bal, ne de balmumu kırıntısı. Başlangıç olarak bir şey yok. Evet, işe başlamak için elde hiçbir şey yoktur. Yalnız muazzam bir binanın sıkıcı boşluğu ile çıplak duvarları ve çatısı vardır... Kederlenip bir köşeye büzüleceğine her zamandan daha çok bir enerji ile hemen işe atılır."[437]

---

[435] ***A.g.e***, s. 20

[436] Eserin İngiliz edebiyatçı ve mütercim Alfred Sutro tarafından 1928 tarihli İngilizce çevirisi ile mukayese ettim.
Bkz.www.ibiblio.org,(Erişim)https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi06nkpcbMAhWHExoKHcW1BH4QFggxMAM&url=http%3A%2F%2Fwww.ibiblio.org%2Feldritch%2Fmm%2Fb.html&usg=AFQjCNGSvCk3SbZ4Xlo-qNtPqrjcT9WSfw, 05.04.2016

[437] M. Maeterlinck, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), s. 37–38

2.6.2. Bir "İnkılâp Edebiyatı" ve Elmadağından Memiş

Hilmi Malik için *Elmadağından Memiş*[438] hikâyesi Cumhuriyet Ankara'sını yüceltmek gayesiyle yazılmıştır. Hilmi Malik'in gözünde Ankara; "inkılâpçı cumhuriyete" mekân olmanın çok ötesinde "yenileşmenin sembolü" ve her türlü inkılâbın" tecessüm etmiş şekli olmuştur. Hikâyenin hemen başında yazmış olduğu "*bir iki söz*" kısmında:

> *"Bugünkü Ankara'nın inkişafını dikkatle ve derin bir nüfuzla takip edenler onun maddi ve manevi varlıklarının manasını anlamış olurlar. Bu günkü Ankara cihan tarihinde yenilik arzeden sosyal, kültürel ve siyasal cephelerde yeni bir fikir sistemi halinde yükselen tam şümullü bir etüt mevzuudur"* cümleleri ile bu düşüncelerini anlatmaya çalışmıştır.

Hilmi Malik yine hikâyesinin "önsöz" kısmında, Cumhuriyet Ankara'sını yüceltmek maksadıyla yaptığı "inkılâp edebiyatında" zirveyi görmüş ve "Yeni Ankara'yı" kutsamış ve onu meydana getirenleri takdis etmiştir. Artık H. Malik'in düşünceleri "vecd" halinde söylenmiş bir "methiye" olmuştur:

> *"Yoksul ve kurak bir toprakla yuğurulmuş kerpiç Ankara'nın, karanlık, susuz, batak, sıtmalı, toz ve çamurlu bu Asya sitesinin yerine asırların iftiharla anacakları bu günkü göz kamaştırıcı Türk Cumhuriyet Ankarasını meydana getirenlerin, ona hayat verenlerin huzurunda minnet ve huşu ile eğiliyor, secdeye kapanıyoruz"*

Bu vadeden sonra Hilmi Malik hep öne çıkarttığı rasyonalist duruştan koparak aşırı bir içlilik (santimantalizm) rüzgârına kapılarak, "inkılâbı yapanları" ve "inkılâpçılığı" mukaddes ilan etmiştir. Hilmi Malik Bey rasyonalizme taban tabana zıt bir hissedişle "ilham" aldığını ifade ettiği cümlelerinde belki de "inkılâpçı cumhuriyet aydın" tipinin yaman çelişkilerinden birini daha aksettirmiştir.

[438]Hilmi Malik Evrenol, ***Elmadağından Memiş***, Haşet Kitapevi, Ankara, 1940

"İşte ben de bu büyük ve erişilmez kuvvet ve kudretin huzurunda secdeye vardığım bir anda aldığım ilham ile günden güne değişen, genişleyen, serpilen, büyüyen, yeşillenen ve güzelleşen ANKARA'yı, yakın şarkın bu kabesini, bir gün velev ki uzun bir hikâye halinde bile olsa tasvir etmesini daima isterdim. Bu muazzam ve heybetli medeniyet abidesini mevzu ittihaz ederek 1939 yılının kışı ortasında "ELMADAĞINDAN MEMİŞ" adındaki hikâyeyi yazarak emelime erdim."

İfadeleri ile daha hemen önsöz kısmında "inkılâp edebiyatının" belirgin bir numunesi sayılabilecek hikâyesini böylece takdim etmiştir. Esasen bu hikâye daha evvel *Ulus* gazetesinde peyderpey neşredilmiştir.[439] Hikâye 1920 ile 1935 yılları arasında geçer. Hikâyenin kahramanı *Memiş ağa*, orta yaşlarda, iyi huylu, sessiz ve biraz kılıbık tabiatlı bir köylüdür. Ankara'nın köylerinden *Elmadağ*'ındandır. Hikâyede Memiş ağanın karısı çok söylenen, dırdırcı ve "şirret" bir kadın olarak anlatılır. Hikâyenin gerilim noktasını da karısının sürekli şikayetlenmesinden usanan Memiş ağanın sadık köpeği *Kurt*'u da yanına alarak Ankara'ya kaçması oluşturur. Milli Mücadele yıllarıdır. Mustafa Kemal Ankara'ya gelmiş ve asker toplattırmaktadır. Memiş ağada çağrıya kulak verir; yaşı kırkını aşmış ancak sağlıklıdır. Dumlupınar'a sevk edilir ve düşmanla muharebe eder. Orada kafasından ağır yaralanır. Cephe gerisinde hastaneye yatırılır ancak hafızasını yitirmiştir. İzmir'deki hastanede on beş yıl kim olduğunu, nereli olduğunu ve ailesini hatırlamadan hastabakıcı olarak çalışır. Bir gün hastaneye yeni gelen başhekim hastane personeli ile tanışırken Memiş'e sıra gelince ona da kim olduğunu, memleketini ve ailesini v.s sorarsa da Memiş hatırlayamadığı için cevaplayamaz. Memiş'in evraklarını isteyen başhekim onun geçmişini araştırır ve savaş yıllarında yaralanıp hafızasını kaybetmiş olduğunu öğrenir. Başhekim çok gezmiş akıllı ve bilgili bir insandır. Memiş ağanın şivesinden Ankara'nın köylerinden olduğunu anlar. Ankara'nın köy muhtarlarının hepsine Memiş ağanın fotoğrafı ile birlikte bir mektup gönderir. Elmadağ muhtarından cevap gelir. Başhekim Memiş ağayı tren ile Ankara'ya gönderir. Buradan sonra Hilmi Malik Bey tam bir "inkılâp edebiyatı" yapar. Ankara'ya gelen Memiş ağa gözlerine inanamaz. Her şey mükemmeldir. Ankara'daki değişimi hayretle izler. İnsanların kılık kıyafeti dahi değişmiştir. Eski ahbaplarından kimi sorduysa hemen hepsinin bu beş on sene içinde öldüklerini

[439]Hikâye Ulus gazetesinin 1939 Mayısında 4, 11, 18 ve 25. nüshalarında hem Türkçe hem de Fransızca olarak neşredilmiştir. Fakat gazetede hikâyenin başlığı yanlışlıkla "Kutlu Düğünden Memiş" olarak yazılmıştır. Hilmi Malik Bey bu bilgiyi kitabın "*bir iki söz*" bölümünde de vermiştir.

hüzünle öğrenir. Köyüne geldiğinde de durum farklı değildir. Evinin yolunu zorlukla hatırlar fakat kimsecikler yoktur. Daha sonra genç bir kadının kucağındaki bebeyi, Memiş, Memiş diyerek sevdiğini duyar. O sırada genç kadının kocasına Hasan diye seslendiğini de işitir. Oğlu Hasanı hatırlayan Memiş ağa, o genç kadının gelini ve kucağındaki bebenin de torunu olduğunu anlar. Oğlu Hasan Memiş ağaya, anasının yine komşu bir kadınla girdiği laf dalaşı sırasında sinirden kan beynine sıçrayıp çatlayarak öldüğünü söyler. Memiş ağa kalbinde ince bir sızı duysa bile egemenliğine kavuşmaktan dolayı son derece memnundur. Hilmi Malik hikâyesini bu final sahnesi ile bitirmiştir.

Hilmi Malik hikâyesinde, Elmadağ'ı "Eti" Medeniyetine dayandırır ve hikâyenin kahramanı Memiş ağayı da ilginç bir biçimde "Etilerin" torunu olarak takdim eder. Yani Memiş Ağa asla Selçuklu ya da Osmanlı torunu değildir! Bu iki devir atlanarak Türk Tarih Tezi kapsamı içinde kalınır.

> *"bu köy Ankara'ya akın etmiş Etiler tarafından kurulmuştur… İşte köyün bu evlerinin birinde Etilerin ahfadından iyi huylu, namuslu fakat biraz kılıbık tabiatlı Memiş ağa adında biri otururdu."* [440]

İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını Hilmi Malik Bey'in "inkılâp edebiyatının" "sakallı ve sarıklı köy hocası" ile başı pek hoş değildir.

> *"…köyde hocalık ve muallimlik eden sakallı ve sarıklı Şahap hoca adında biri vardı ki, o geçen arapça ve farsça kelimeleri çatlata çatlata okur ve manalarını, sakalını avuçları içine alarak, ağzını şıpırdatarak söylemeğe çalışırdı… bilmiyerek halifeliği korumak isteyen sarıklı Şahap hocaya sert sert bakan gözler olurdu. Ankara'ya Gazi Mustafa Kemal geldiği zaman hoca ansızın başka bir köye kaçmıştı… Hocanın kaybı kimseyi müteessir etmedi. Köyün orta yaşlısı Memiş ağa bile kendi aklıyla hocanın bu kaçışını hayra alamet saydı."* [441]

[440] Hilmi Malik Evrenol, ***Elmadağından Memiş***, s. 2–3
[441] Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 7

Hilmi Malik hikâyesinde köylülerin ağzından tüm bu "gelişmelerin" banisi olarak Mustafa Kemal'i yüceltir.

"Kompartımandaki iki üç kişi bu köyden bahsediyorlardı. Birisi dedi ki:

—Sağ olsun Gazi Mustafa Kemal! Burasını cennete çevirdi. Gazi Mustafa Kemal'in adını işiten Memiş elektriklenmiş gibi yerinden fırladı ve:

—Nerede Gazi Mustafa Kemal, nerede, nerededir? Diye bağırdı ve yanındakilerden beklediği cevabı alamayınca pencereden uzaklara dikti."[442]

Aradan on beş yıl geçtikten sonra hikâyenin kahramanı Memiş ağanın Ankara ile ilk buluşması hikâyenin yazılış amacını hatırlamamızı sağlayan mahiyettedir.

"Ankara'ya yaklaşan trenin penceresinden hiç ayrılmayan Memiş ağa burasının Ankara olamayacağını düşünmeğe başladı. Gazi Orman çiftliğinden sonra Ankara istasyonuna kadar gördüğü binalar ve yeşilliklerin, zamanında hiçbirisi yoktu. Kendisi Ankara'yı bilmez mi idi… Memiş inanmamış gibi başını sallıyor ve:

—Karşıdaki tepe benim bildiğim kaleye biraz benziyor ama bu Ankara benim bildiğim Ankara değildir polis efendi, diyor ve ilave ediyor:

—Allahını seversen beni nereye getirdin? Ankara'da önümüzdeki bu binalar, bu yeşillik, bu güzellik yoktu. Burası benim bellediğim Ankara'dan başka bir diyardır."[443]

"…dizi dizi güzel ve temiz dükkânlar, büyük apartımanlar."[444]

Hilmi Malik Bey hikâyesinde yine bir "halk adamının" ağzından Atatürk'ü tüm bu başarı hikâyesinin ulusal kahramanı olarak takdim eder ve tüm ulusun nasıl "atası" olduğunu anlatır.

"Abidenin önünden geçen bir köylüyü çevirerek sordu:

[442]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 14
[443]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 15–16
[444]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 19

—Hemşeri, dedi, bu taş heykel kimindir. Bu köylü kadın burada ne yapar?

Köylü amele cevap verdi:

—Bu at üstünde gördüğün Atatürk'tür. Bu kadın da Türk askerine cephane taşıyor.

—Atatürk te kimdir?

—O bizim atamızdır. Gazi Mustafa Kemal'dir.

—Gazi Mustafa Kemal mi? Bizim kumandanımız ha! Peki, ne oldu da adına Atatürk denmiş?

—Bu adı kendisine millet verdi, o da milletin kendisine verdiği bu adı başına taç etti, kendini o isimle tanıttı."[445]

Hikâyenin kahramanı Memiş'in yıllar sonra Ankara ve köylerinde karşılaştığı değişim esasen sadece mekânsal boyutta bir yenileşme olarak değil de, yapılan "inkılâplar" sayesinde inançların, geleneğin, alışkanlıkların ve halkın dönüşümü olarak sunulur.

"yolda rastladığı adamların giyim biçimi değişmişti. Yüzlerinde bile değişiklik vardı. Onun zamanında köylüler sakallı ve bıyıklı idi. Şimdi ise herkesin sakalı bıyığı kesikti."[446]

Hikâyenin iyi bir "inkılâp edebiyatı" örneği olmasını sağlayan ilginç yönlerinden birisi de on beş yıl boyunca İzmir gibi bir Cumhuriyet şehrinde bir hastanede hastabakıcı olarak çalışan Memiş'in her yenilikle ilk defa Ankara'da karşılaşmasıdır. Sanki "inkılâplar" İzmir'e hiç uğramamış ta ilk ve tek Ankara'da yapılmış havası verilmiştir. Belki de bunun en önemli nedeni, Kemalist Kadro'nun ulus-devlet projesine bir merkez üs olarak Ankara'yı seçmesi ve süreci daha çok bu merkezden yönetmiş olması, "inkılâpçı cumhuriyet aydınını" meseleye buradan bakmaya sevk etmiş olmalıdır.

[445]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 18
[446]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 21

"Kötü politikacılardan biri muhtar seçiminde fazla rey toplamak isteğiyle, hiç te tanımadığı bu yabancıyı orda görünce yanına yaklaştı ve kendisine rey vermesini söyledi. Memiş bu rey kelimesinden hiçbir şey anlamamış aptal aptal bu teklifi yapan adamın yüzüne bakmıştı."[447]

Hilmi Malik Bey hikâyenin sonunu "manidar" sayılabilecek bir "egemenlik" vurgusu ile bitirir.

"Memiş ağa bütün bu değişikliğe çok memnun olmakla beraber, içinde bir sızı duydu. Karısını düşündü. Fakat birden bire çektiği bütün acılar hatırına geldi. Derin bir nefes aldı. Artık o da egemenliğini kazanmış, karısının boyunduruğundan kurtulmuştu. Evine istediği zamanda girip çıkacaktı."[448]

2.6.3. Osmanlıca-Türkçe-İngilizce Lügat

Hilmi Malik Evrenol Ortaokul ve Lise tahsilini İngilizce eğitim yapan İzmir Amerikan Koleji'nde tamamladıktan sonra takribi beş sene Amerika'da yaşayarak Yükseköğrenimini ve İhtisas çalışmalarını orada tamamlamıştır. Amerika'dan döner dönmez ise çalışma hayatının tamamını geçirdiği Ankara Amerikan Sefareti'nde Türkçe Genel Sekreteri ve Tercüman Danışmanlığı görevinde bulunmuştur. Hilmi Malik Bey İngilizce yeterliliğini 1936 yılında kaleme aldığı Revolutionary Turkey adlı eserle kanıtlamıştır. Ayrıca TDK Tercüme İşleri Kolu Azası olarak 1934–1936 TDK çalışmalarında aktif olarak bulunmuştur. Hilmi Malik Bey'in ilk pedagojik eseri olan 1926 tarihli *Çocuğun Ruhi Terbiyesi* adlı eseri ve yine 1926 tarihli *İctihad Dergisi*'nde çıkmış pedagojik makalesi Osmanlıca kaleme alınmıştır.[449] Dolayısıyla

[447]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 24
[448]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 30
[449]Buraya kadar vermiş olduğumuz bu genel bilgiler ile ilgili tezimizin evvelki kısımlarında kaynak gösterilmiştir. Bkz. Tez çalışmamızın Tahsil Hayatı, Çalışma Hayatı başlıklı bölümleri.

Hilmi Malik Bey daktilo etmiş olduğu Osmanlıca-Türkçe-İngilizce Lügati[450] hazırlayabilecek kadar Osmanlıca ve İngilizceye vakıftır.

2.7. MUHTELİF KONULARDA KALEME ALDIĞI MAKALELERİ

Hilmi Malik Evrenol'un makalelerini yoğun bir biçimde neşretmiş olduğu dönem Cumhuriyetin hemen ilanını takip eden on beş- yirmi yıllık periyodu işaret eder. Bu zaman zarfında Hilmi Malik Bey'in makalelerinin neşredildiği süreli yayınlar *Türk Yurdu, Ülkü, Varlık* mecmuaları olmuştur. Bu tarihten sonra ise *Forum* dergisinde ve *Zafer, Cumhuriyet* ile *Ulus* gazetelerinde bazı yazıları çıkmıştır. Hilmi Malik Bey'in tüm makalelerinde, diğer eserlerinde olduğu gibi şuurlu "İnkılâpçı Cumhuriyet Vatandaşları" yetiştirebilmek amacı öncelenmiştir. O herhangi bir pedagojik makalesinde "inkılâpların çocuklarımıza yeni terbiye metotları ile nasıl aşılanabileceğini" bir eğitimci olarak ele almaya çalışmıştır. Teolojik meseleleri incelemiş olduğu bir makalesinde "dinde reform yapmanın zarureti" üzerinde kafa yorarken bu konuda yapılmış devrimleri izah etme gayreti içinde yazmıştır. Yine sosyolojik bir konuda, misal olarak "köylülerin vaziyetine" dair tefekkür ederken dahi "köylülerimize inkılâpları nasıl benimsetebiliriz?" sorusu temel endişesi olmuştur. Hilmi Malik Bey için "Kışla" dahi bir "inkılâp üniversitesi" vazifesi görebilirse kıymeti haiz kabul edilmiştir. Yani hangi "disiplin" alanından konu ne olursa olsun Hilmi Malik için tüm bunlar "inkılâpların topluma benimsetilebilmesi" için birer "imkân" ve "araç" olarak görülmüştür.

Hilmi Malik pedagojik eserlerinde olduğu gibi makalelerinde de, "çocuk terbiyesi" konusunu "eski" ve "yeni" pedagoji mukayesesini merkeze alarak tartışmıştır. Bu "terbiye" esasen bir "inkılâp terbiyesi" olup "yeni" lehine bir retorik işletilmiştir. Hilmi Malik bu işi "kutsal bir ulusal vazife" olarak görmüş ve "Türk annelerine" tevdi etmiştir.

[450]Hilmi Malik Evrenol Bey'in 1958 tarihli ve Milli Kütüphane'de Daktilo edilmiş Lügatinin arşiv kayıtları için bkz. ***Ek–29***

"...bu kutsal ve milli mevzu hakkındaki malumatımızın azlığına rağmen mazideki yanlışların tekerrürüne mani olmak irademiz dâhilindedir... Bugün Türk Çocuğuna verilen ehemmiyeti bundan evvelki zamanlarda arayıp bulmanın imkânı yoktur. Analar babalar çocuklarından koyu itaat beklerlerdi. Çocuklar büyüklerin yanına çıkmaz, onların sofrasında oturmaz, babadan müsaade almadan konuşmazlardı, fikirlerini beyan edemezlerdi... Türk çocuğunu büyütmek ve terbiye etmek gibi bu muazzam işin basitlikten çıkıp çok karışık hale geldiğini, Türk annesinin bu büyük işi Türk Cemiyetine ve milletine yakışır yolda yapabilmesi için bu sahada yazılmış ve hazırlanmış mütehassısların kitaplarını okuyarak annelik gibi dünyada "çok kutsal bu işin" başına geçmeleri zamanı çoktan gelmiştir." [451]

Hilmi Malik Bey "çocuk eğitimi" konusunda Anne ve Babaların kendi üzerlerine düşen vazifeleri bizzat yerine getirmeleri gerektiğini *"...çocukların eğitimini hizmetçilerin ellerinde bırakan anneler babalar çocuklarını bu ulusa faydalı yerine zararlı yurddaşlar yetiştirirler"*[452] cümlesinde dile getirmiştir. Ayrıca ebeveynlerin, muallimlerin "çocuk terbiyesi" sahasında dünyada tatbik edilen son gelişmeleri takip edebilmeleri ve daha önemlisi bu sahada "uzmanlaşmanın" sağlanması bakımından *"...okul eğitiminden önceki çocukların eğitimi için üniversitemizde henüz kürsümüz yoktur. Kim bilir belki de o günler uzak değildir"*[453] şeklinde temennide de bulunmuştur. Hilmi Malik, "ebeveynin" ve "muhitin" bilimsel olarak açıklanmış güncel "çocuk terbiyesi metotlarını" bilmemesi durumunda "çocuk ruhiyatını" anlayamayacaklarını, bundan dolayı çocuğa baskıcı ve yanlış yaklaşım tarzından kaynaklı "çocukta yalan söyleme" gibi "hiç istenmeyen itiyadların teşekkül edebileceğini" belirtmiştir.[454]

Hilmi Malik Bey sadece "eğitilmiş" değil aynı zamanda "sağlıklı çocuk" yetiştirebilmenin "ulus" ve "vatan" için önemine de vurgu yapmıştır. Hilmi Malik için "çocukların" gürbüz ve sıhhatli oluşu her şeyden önce pragmatik değere sahip bir durum olmuştur. "Sağlık", "hastalık" gibi bulunuşlar dahi "ulusal çıkarlar" bakımından ele alınmıştır. Bu meyanda; *"...çocuk yaşı ilerledikçe hele sağlığına*

[451]Hilmi Malik Evrenol, "Türk Çocuğu bir Şahsiyettir", ***Varlık***, Cilt:9, Sayı:149, Ankara, 1939, s. 135
[452]Hilmi Malik Evrenol, "Ana Baba Eğitimi Dirim Eğitimidir", ***Ülkü***, Cilt:7, Sayı:39, Ankara, 1936, s. 192, Bu makale 23 Nisan 1936 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nin 6. Sayfasında da çıkmıştır.
[453]Hilmi Malik Evrenol, "Ana Baba Eğitimi Dirim Eğitimidir", ***Ülkü***, Cilt:7, Sayı:39, Ankara, 1936, s. 195
[454]Hilmi Malik Evrenol, "Yalan Söylemenin Ruhi Bakımdan Tahlili", ***Cumhuriyet Gazetesi,*** 24 Nisan 1937, s. 5

bakılmazsa, zaifleşir, hastalanır ve böylece cemiyetine ve ulusuna yardımı dokunacağına ona yük olur ve zararı olur"[455] ifadelerine yer vermiştir. Hilmi Malik "ulus-devlet" projesinde ihtiyaç duyulan "zeki ve çok zeki çocukların" hızlıca yetiştirilebilmeleri için annelere düşen görevlerle ilgili olarak *"Zeki ve çok zeki kimselere muhtaç yurdumuzda annelere düşen büyük ve kutsal bir ödev vardır. Ödev şudur: Zeki ve çok zeki çocuklarının zekâlarını bilgili ve makul yollarla kamçılayarak biran önce yetişmelerine yardım etmek ve böylece zamandan ve paradan kazanmaktır"*[456] demiştir. Çocukların beslenmeleri konusunda gerekli ihtimamın gösterilememesi halinde ise *"sağlam bir ana babadan doğan sağlam bir çocuk her şeyden önce iyi beslenmelidir. Çünkü sağlam vücuda sağlam ve kuvvetli besin gerektir. Bu eksiklikler yüzünden genç ana babalardan doğacak çocukların belki de yüzde 80'i ancak basit yurddaş olarak yetişir"*[457] demek suretiyle "sağlam yurddaş" yetiştirmenin " sağlam gıda" ile mümkün olduğuna işaret etmiştir. Hilmi Malik Bey için "çocuk terbiyesinde" pek mühim bir husus olarak, "ulusal çıkarları" kendi şahsi menfaatlerinin üstünde görebilen, kendisinden ziyade cemiyetin iyiliğini düşünebilen çocuk yetiştirebilmek şu şekilde övülmüştür:

> *"Oyunlarda kendi asığına (çıkarına) değil, tim ve grubun eyiliğine çıkarına çalışmağı öğrenmelidir. Yenildiği zaman, yenildiğini güler yüzle kabul ederek, gelecekte daha iyi oynamasını öğrenerek, bu seferlik başarmayı göz önüne almalıdır. Kendisinden ziyade başkalarının, halkın, ulusun çıkarını göze alarak hareket edenleri övmeli ve arasıra maddiğce öndelemeli (mükâfatlandırılmalı) çocuk denemeyle ve zamanla öğrenmelidir ki, başkalarının iyiliğine çalışmak her şeyden önce gönül doyurucu bir iştir, ulusal bir ödevdir"*[458]

Hilmi Malik "oyun ve oyuncağın" çocukları küçük yaşlardan itibaren "inkılâpçı vatandaşlar" olarak yetiştirebilmek için bir imkân kabul edilmesini ve "oyuncak seçiminin"[459] bu amaca matuf yapılması gereğini bir başka makalesinde şu

[455]Hilmi Malik Evrenol, "Korkunun Anası Cehalettir", ***Ülkü***, Cilt:7, Sayı:37, Ankara, 1936, s. 45
[456]Hilmi Malik Evrenol, "Zekâsı Yüksek Çocuklar Yetiştirmenin Yolları", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 34, Ankara, 1935, s. 256
[457]Hilmi Malik Evrenol, "Zekâsı Yüksek Çocuklar Yetiştirmenin Yolları", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 34, Ankara, 1935, s. 257
[458]Hilmi Malik Evrenol, "Kıskançlığın Başlaması Gelişmesi ve Sonucu", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 36, Ankara, 1936, s. 426
[459]Hilmi Malik Evrenol, "Oyuncaklar", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 2 Ocak 1937, s. 8

dikkat çekici cümlelerle vurgulamıştır. *"Dört beş yaşındaki çocuğa inkılâp prensiplerini aşılamanın en doğru yolu oyuncaklardır. Bunun için ana babanın özenecekleri işten biri, Türk ulusunun geçirdiği yüce devrim prensiplerine ve düşüncelerine uygun oyuncaklar seçmektir."*[460] Hilmi Malik için "çocuk kitapları" da en az "çocuk oyuncakları" kadar "inkılâp ruhunu aşılamakta önemli bir araç kabul edilmiştir.[461] Ona göre; Çocuk Kitabevleri'nde "bu amacın tahakkuk ettirilmesine müteveccih" çalışmalar yürütmek gerekmektedir.[462]

Hilmi Malik, "çocuk terbiyesi" hususunu gündelik hayatın içinde sadece "okul", "ev" gibi mahaller ile sınırlamamıştır. Ona göre her mahal bu "inkılâp terbiyesi" için etkin bir şekilde kullanılabilir. Hilmi Malik Bey "çocuk kamplarını" da bu çalışmalar arasında hususi bir yere konumlandırmıştır. Bu çocuk kamplarının "liderlerine" özel bir önem atfetmiştir. Kamp direktöründe bulunması lazım olan evsaf ile ilgili olarak *"...cemiyetin çocuklarına aşılamak istediği ruhla vermek istediği terbiyeyi layıkıyla aşılaması ve vermesi için hayat hakkındaki düşüncelerinin ve felsefesinin sağlam olması lazımdır"*[463] demiştir.

Hilmi Malik "inkılâp prensipleri ile yetişecek yeni nesli" meydana getirebilmek için sadece "okul eğitimini" yeterli görmemiştir. "Çocuk Kulüpleri" bu manada incelediği bir "terbiyevi faaliyet" sahası olmuştur. Her "vesile" ve her "vasıta" ile tüm platformlarda bilhassa "çocukların" eğitiminde "İnkılâp prensiplerinin mihver kabul edilmesi" gerekliliğini vurgulamış "inkılâbın muvaffakiyetini" bu "derin ve samimi aşka" bağlamıştır.

> *"Her büyük inkılâbın muvaffakiyeti takip ettiği prensiplere karşı derin ve samimi bir aşkın mevcudiyetine ve bilhassa onu doğuran nafiz, müdrik ve tecrübe-dide liderlerine bağlıdır. Her hangi içtimai bir inkılâbın gayesine vusul bulabilmesi için, o gayeye doğru giden vasıtaları, iz ve kanalları keşfederek üzerlerinde muntazam ve müdebbirane yürümekle kabildir"*[464]

---

[460]Hilmi Malik Evrenol, "İyi Bir Oyuncak Muallim Değerindedir", ***Çocuk Haftası***, Kitap 7, 1934
[461]Hilmi Malik Evrenol, "Küçük Çocuklara Kitaplar", ***Ülkü***, Cilt: XVI, Sayı: 91–96, Ankara, 1940, s. 51–53
[462]Hilmi Malik Evrenol, "Çocuk Kitabevleri Nasıl İdare Edilir?", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 3 Mart 1937, s. 5, Yine Hilmi Malik Bey'in bu konuya verdiği önemi gösteren bir başka çalışma, Ankara'da bir Çocuk Kitabevi'nde düzenlenmiş olan yarışmadır. Bkz. "Çocuk Kitabevi'nde Yapılan bir Müsabaka", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 25 Mart 1937, s. 8
[463]Hilmi Malik Evrenol, "Çocuklarımıza Kamp Hayatı", ***Varlık***, Cilt:8, Sayı:146, Ankara, 1939, s. 53
[464]Hilmi A. Malik, "Çocuk Kulüpleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:22/8, Sayı:204/43, Ankara, 1928, s. 167

Hilmi Malik, "çocuk kulüpleri" çalışmalarının o yıllarda "Amerikan ulusunun" vatandaşlık bilincine ulaştırılmalarında oynadığı mühim role işaret etmiştir. Ülkemizde de bu "çocuk kulüplerinin" aynı vazifeyi yerine getirebileceğine inanmıştır.

> *"...Amerika'nın büyük ve kalabalık şehirlerinin amale mahallelerinde çocuk içtimai müesseseleri vardır. Teşkilatı vasi ve idaresi gayet iyi olan bu müesseselerin vazifeleri, çocukları kendilerine cezbetmek, ruhen ve bedenen tekâmüllerine çalışmak ve bu suretle Amerikalılığı aşılamaktır"*[465]

Hilmi Malik Bey'in "gecesi ve gündüzü" "inkılâpların" çocuklara nasıl benimsetilebileceğini düşünmekle geçmiştir denilse mübalağa edilmiş olmaz kanaatindeyiz. Hatta diğer "uluslardan" farklı olarak "inkılâp prensiplerini" bizim ülkemizde toplumun tüm kesimlerine ulaştırmak zaruretini şöyle belirtmiştir:

> *"İnkılâbımızın içtimai prensiplerini kısa bir müddet zarfında çocuklarımıza tamamıyla hazmettirebilmek için geceli gündüzlü onlarla meşgul olmamız icap eder. Amerika'da bu gibi içtimai müesseseler her sınıftan fazla amale sınıfı çocuklarıyla meşgul oluyor. Bizde ise her sınıf çocuklarıyla meşgul olmak mecburiyeti vardır.*[466]

Hilmi Malik Bey'in "geceli gündüzlü" çocuklarla meşgul olup onlara "inkılâp prensiplerinin aşılanması" ideali, maddi olduğu kadar "manevi" cepheden de kafa yorduğu bir husus olmuştur. "inkılâbın prensiplerine" bağlı "bugünün çocuklarının" manevi yönden tatmin yaşayabilmesi için onlara uygun "yeni" ve "milli" mabetler oluşturulması gerekliliği üzerine *"Bugünün çocuklarına manevi içtima salonlarından veya mabedlerinden maksadımız nedir? Türkiye Cumhuriyeti liderlerinin, münevver ve mütefekkir zümrelerinin ve müesseselerinin takip ettiği başlıca gaye milleti maddi ve manevi sahalarda bir an evvel müterakki görmek ve bunu bilfiil malumatlarıyla manevi ve maddi yardımlarıyla icab ederse daha birçok kanla meydana*

[465]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 168
[466]Hilmi A. Malik, "Çocuk Kulüpleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:22/8, Sayı:204/43, Ankara, 1928, s. 168

getirmektir"[467] diyerek devrimin bu konuda da hedefine ulaşabilmesi için "kan dökmek" pahasına da olsa her yolun "mubah" sayılabileceği görüşüne yer vermiştir. Hilmi Malik, "eski mabetlerin" değil bugünün çocuklarına, büyüklere dahi cazip gelmediği itirafını yaparken; *"İtiraf ederiz ki aramızdan birçoğumuz dini içtima mahallerine gitmiyoruz. Ve gitmek için de derunen kuvvetli bir arzu duymuyoruz. Çünkü dinin bize zamanla, bilgiyle ve tecrübeyle yaptığı başka türlüdür. Yani onu diz çökmekte, yatıp kalkmakta, kendi lisanımız mevcut iken anlamadığımız bir lisanla bazı şeyleri mırıldanıp niyaz etmekten pek mütehassıs ve müteessir olmuyoruz"*[468] ifadelerine yer vermiş olduğu 1928 tarihli bu makalesinde tam da 1928 "dinde reform" çalışmalarının hız kazandığı dönemin ruhuna uygun yaklaşımı ile "iktidarın ve inkılâbın gündemini" çok yakından takip etmiş olduğunu bizlere göstermiştir. Hilmi Malik teklif sadedinde yazısında yer vermiş olduğu bu "milli çocuk mabetleri" ile çocukların "hissi ve dini" mekânlara karşı "lakayd" kalmalarının önüne geçilebileceğini savunmuştur. Bu mekânların temel özelliği ise her programda yalnızca "Türkçe lisanının" kullanılması, "müzik" icra edilmesi ve "inkılâp ruhunu ve ahlakını" aşılayan konferansların verilmesi gibi hususlar olmuştur. Bu hususla ilgili olarak:

> *"yalnız yaşamak ve yaşatmak arzusu manen ve maddeten terakki ve teali etmek aşkı ve milliyet duygusu her şeyin fevkinde olduğu için bu saydıklarımın her birisine hissedar olan ve olmaları icab eden çocuklarımızı düşünmemek onların her manevi hislerini tatmin edecek usulleri, vasıtaları ve sahaları bulmaya çalışmamak veya ihmal etmek bilmem bu noktada bizim idraksizliğimize ve kafasızlığımıza, hodpesentliğimize, sathi düşünüşümüz ve cesaretsizliğimize hamledilmez mi? yarının büyükleri sırasına geçecek bugünün küçükleri, bugün devam edip giden hissi ve dini müesseseleri benimsemeyeceklerini onlara karşı lakayd kalacaklarını bugünden sezmek kolaydır. Çocuklara telkinatta bulunulsa bile tabiaten mukallid oldukları için bu gibi yerlere şimdiden gitmemeye hazırlıyorlar. Binaenaleyh, çocuklarımızın haftada bir defa olsun, serbestçe gidebilecekleri çocuk ruhunu ve hissiyatını okşayan musıkiyi dinleyecekleri bir yer veya salona ihtiyaç vardır. Bu salonun musıkiden mada milli ve ahlaki konferanslara dahi açık bulundurulması şarttır. Bütün bunların çocuğun anlayabileceği bir lisanla ifadesini dahi unutmamak lazımdır"*[469] ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Hilmi Malik Bey, "din reformu projesinin" muhtevasına tetabuk etmiştir.

[467]Hilmi A. Malik, "Bugünün Çocuklarına İçtima Mabedleri", ***Türk Yurdu***, Cilt: 22/2, Sayı: 205/11, Ankara, 1928, s. 5
[468]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 5
[469]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 5–6

Hilmi Malik ilgili makalesinde tüm özellikleri ile betimlemeye çalıştığı bu "milli çocuk mabetlerini" "Cumhuriyetten" şu şekilde istemiştir:

> *"Daha açıkçası Cumhuriyet, Türk çocuğuna "organ"(musıki aletidir) ile oturabileceği muntazam ve temiz sandalyelerle her Türk Ocağı'nda Türk Çocuğu mabedi hazırlamalıdır. Ve bunun olmamasına ortada hiçbir sebep yoktur. Her türlü müesseseler içtimai ve milli ihtiyaçlar neticesi doğar. Ve görgüm, anlayışım ve düşünüşüm doğru ise hayat-ı içtimaiyemizde mühim bir rol oynayacak bu milli Mabedleri hak ettik itikadındayım"*[470]

Hilmi Malik Bey için tefekkür etmeye değer mevzulardan biri de "Köylülerimiz" ve "Türk Köylüsünün Eğitimi" olmuştur. Yazılarında Türk Köylüsünün ve köylü çocuklarının eğitilmesine fırsat buldukça temas etmiştir. Hilmi Malik Bey'e göre Türk Köylüsünün yaşantısını sürdürdüğü doğal ortam şu şekilde tasvir edilmiştir:

> *"köylülerimiz ekseriyetle toprak ve kerpiçten, odaları yerle bir, vasati olarak elli haneden ibarettir. Hali ve vakti yerinde olan köylünün evi iki katlıdır ve odaları iki ve ikiden fazladır. Her evin yanında öküz, inek ve eşeğin barındığı bir ahır bulunur. Köylülerin bu hayvanlara biçtikleri kıymet kız evlatlarından yüksek olduğu vakidir."*[471]

Hilmi Malik Bey'in köylünün "kadim geleneksel inanç unsurlarına" takındığı mesafeli duruş ve istihzai bakışın "inkılâpların hatırına" olduğu iddia edilse bile meseleye yaklaşım tarzı "inkılâpçı cumhuriyet aydınının" elitist yönü hakkında işaretler taşımaktadır.

> *"hemen her köyde küçük bir cami veya mescit bulunur. Bu köylüye dini içtima mahalli ve odalarından biri köylüye mektep vazifesini görür. Bu*

[470]Hilmi A. Malik, "Bugünün Çocuklarına İçtima Mabedleri", ***Türk Yurdu***, Cilt: 22/2, Sayı: 205/11, Ankara, 1928, s. 5
[471]Hilmi A. Malik, "Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:12–14, Ankara, 1929, s. 31

camiye veya mescide imamlık eden sarıklı hoca, iptidai tahsilini bitirdikten sonra ihtimal ki bir iki sene için bir küçük medresede bulunmuş. Köylülere imamlık ve köy çocuklarına hocalık etmeye gelmiş. Bu mektepte çocuklar Kuran-ı Kerim, tecvit ve şimdilik hatırlayamadığım birkaç dini kitabın manalarını değil, okumalarını öğrenir, hatim indirir ve bu dünya hakkında bir şey öğrenmeden, peri, cin ve melekten başka, cennetin hurilerine dair kâfi malumatla cami mektebini terk ederler"[472]

Hilmi Malik "Türk Köylüsüne" dair tasvirini biraz da "romantik" perspektiften bir bakışla daha tesirli kılmaya çalışmıştır. Ancak Köylünün "kadim geleneksel inanç unsurları" tahfif edilmek suretiyle bilhassa "modernist" ve "ilerlemeci (progressivist)" paradigmanın kabulleriyle bu değerler dizisi yadsınmıştır. Köylünün maddi imkânlar bakımından bazı noksanlıkları "söylemin (retoric)" içine "esasa dair" – materyalist bir formda dâhil edilmek suretiyle tenkit vesilesi kılınmıştır. Bu anlatım tarzında "kadim geleneksel inanç unsurları" ile "Türk Köylüsünün" içinde bulunduğu "yoksuzluk" durumu eşitlenmiştir. Hilmi Malik İnkılâpçı cumhuriyet aydını tipolojisine mütenasip olarak "geleneğe" modern paradigmik ölçüt ile bakmıştır. Köylünün "refahını" engelleyen ve köylüyü "mutsuz" kılan hususların bu "kadim geleneksel inanç unsurları" kaynaklı olduğu iması Hilmi Malik Bey'in şu cümlelerinde de yer almıştır:

"...köyün gökten, topraktan, dağlardan, rüzgâr ve fırtınalardan ve semavi kuvvetlerden mada, merhamet, adalet beklemek ve öğüt istemek için yüz çevirecek kimsesi yoktu. Seneler geçti senelerle beraber çocuklar doğdu, kile sarıldı, topraklarda süründü, büyüdü, ihtiyarladı, göçtü fakat köy değişmeden aynı tevazu ve yoksuzluk içinde ömrünü geçirdi. Neden bu hayat neden bu yoksuzluk?"[473]

Hilmi Malik Bey "inkılâpçı cumhuriyet aydını" olmak hasebiyle son tahlilde tüm görüşlerinde ülkedeki "yeniliğin" ve "ilerlemenin" yegâne müsebbibi yani "İnkılâpların banisi" olarak takdim ettiği Mustafa Kemal Paşa'yı "yüceltmiştir".

[472]Hilmi A. Malik, "Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:12–14, Ankara, 1929, s. 31
[473]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 32

"bu ülkede bir Gazi çıktı ve Türk milletine yeni bir ruh verdi. Yapmak ve yaratmak isteyenler için Gazi kâfi bir misal teşkil etmez mi?"[474]

Hilmi Malik Bey, köylerimizde gerçekleştirilmesi hedeflenen tüm köylülere "inkılâpların benimsetilmesi" programının köylüyle hususi olarak ilgilenmek suretiyle ve "eski zihniyetin" tasfiye edilmesi ile muvaffak olabileceğini düşünmüştür.

"...her köye yakından temas edip hayatı içtimaiyesine nüfuz edecek ve onu eski maddi ve manevi nüfuzlardan temamile tecrit edecek amiller ve vasıtalar yok mudur? ...her şeyden evvel mağlup edilecek iki büyük kuvvet vardır. Eski zihniyet ve eski muhit. Bunda muvaffakiyette, köylerimizde yetişecek yeni nesle yeni bir ruh aşılamakla kabildir"[475]

Hilmi Malik'in bir başka makalesinde "Köylülerin" "eski devrin adamları" tarafından ihmal edilmiş olduğunu ve "hayvan gibi kullanıldıkları" iddiasını bir delil, bir hadise ve kaynak göstermeksizin "inkılâpçı retoriğine" dâhil etmesi hayli dikkat çekicidir.

"Asalet taslayan eski devrin adamları, tabiatın ve güneşin içinde ve altında pişmiş bu asil ve yüksek ruhlu köylülerimizi ihmal etmişlerdi... Suni bir asalete inanarak ve tapınarak asıllarını inkâr eden o zavallı mahlûklar, Türkiye'nin belkemiği olan ve asaletleri yüzlerinde parlayan köylülerimizi hayvan gibi kullanmak istemişlerdi. Bu muameleye, bu nankörlüğe tabiatın tahammül edemeyeceği aşikâr idi."[476]

Hilmi Malik, "Türk Köylüsünün" ülke sathında gerçekleştirilen ve ilerde yapılması planlanan tüm "inkılâpları" içselleştirerek benimseyebilmesi için bir "eğitim seferberliği" dahi ilan etmiştir. Bu uygulama sayesinde okul dışında da "inkılâbın prensipleri" tekrar edilebilecek böylece "inkılâp ruhu" hâkim

[474]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 32
[475]Hilmi A. Malik, "Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:12–14, Ankara, 1929, s. 32
[476]Hilmi A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", ***Ülkü***, Cilt:1, Sayı:3, Ankara, 1933, s. 239

kılınabilecektir. Hilmi Malik bu çalışmalarda bilhassa "inkılâpçı öğretmenlerden" istifade edilmesini de öğütlemiştir: *"...köylerde yalnız mekteplerle iktifa etmemeliyiz. Köye gönderilecek muallim, yakın kasabalardaki muallim arkadaşları ve büyük şehirlerin mekteplerinden dönen ve yazları kasabalarında ve nahiyelerinde geçiren mektep çocuklarıyla beraber köyleri dolaşmak ve kendilerine inkılâbın prensiplerini, içtimai hayatı, iktisat ve ziraatçiliği, konferanslar ve küçük mikyasta film ve tiyatrolarla anlatmalı ve yaşatmalıdır muallimin kış esnasında köylü çocuklarına öğrettiği bu suretle takviye edilebilir"*[477] cümleleri ile ifade etmiştir. Ayrıca Hilmi Malik Bey "Türk Köylüsünün" eğitilmesi ve "inkılâpçı bir ruhla" donatılması hususunu ilerleyen yıllarda da gündemde tutmuştur.[478]

Hilmi Malik Bey, "Türk ordusu" ile "köylüler" arasında sıkı bir ilişki kurmuş ve "inkılâpların" köylülere aşılanabileceği bir imkân/mekân olarak "kışlayı" işaret etmiştir.

> *"Tabiatın mektebini bitiren köylülerimizin delikanlıları yüksek bilgilerini kışlada tamamlarlar. Zira kışla köylünün yüksek bilgi yeridir... Türk ordusunda büyük kahramanların çoğu asil Türk köylüsünden yetişmiş ve çıkmıştır"*[479]

Kışlada verilecek "inkılâp terbiyesi" sayesinde köylülerin "büyük vatandaşlık" rütbesine erişebileceklerini *"Neferlerin talim ve terbiyesi ile sıkı sıkıya meşgul olmak, inkılâbımızın bir an evvel memleketimizin her tarafına yerleşmesi demektir... Bu delikanlılar layıkıyla terbiye görürse, içlerinden kim bilir kaç büyük vatandaş yetişir"*[480] cümleleri ile belirtmiştir.

Hilmi Malik Bey köylerden askerlik için gelip "kışlada toplanan" gençlerin "terhis" edildikten sonra "misyoner inkılâpçılar" olarak en yakınlarından başlamak üzere tüm köylülerini "inkılâbın prensipleri" ile buluşturmaları gerektiğini aksi

[477]Hilmi A. Malik, "Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:12–14, Ankara, 1929, s. 33
[478]Bu konuya vurgu yapmış olduğu bir başka makalesi için bkz. Hilmi A. Malik, "Köyde Mektep", ***Ülkü***, Cilt: 1, Sayı: 6, Ankara, 1933, s. 481–482
[479]Hilmi A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", ***Ülkü***, Cilt:1, Sayı:3, Ankara, 1933, s. 237
[480]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 237

takdirde askerlikte geçen takribi iki yıl gibi bir zamanın zayi edilmiş olacağını şu şekilde vurgulamıştır:

> *"köylerinden, ailelerinden ve işlerinden ayrılan bu delikanlılar kışlada toplanıyor, giydiriliyor, içiriliyor ve besleniyor. Acaba askerlikten terhis edilince, köylerine dönünce askerlikte, kışlada öğrendikleri en mühim şeyleri tatbik edebiliyorlar mı? Köylerine dönünce ihtiyarlara, köy halkına, annelerine ve küçük kardeşlerine inkılâbın büyüklüğünden manasından, gayesinden bahsediyorlar mı? Köylerine döndükten sonra köylerine azıcık olsun ıslah edemedikten sonra askerlikte geçen zaman kısmen boşa gitmiş olmaz mı?"*[481]

Hilmi Malik köylünün "inkılâp terbiyesini" verebilmekte eksik kaldığını bu yüzden "neferlerin" "çocuk terbiyesi" ve "inkılâp terbiyesi" konularında donatılmaları lüzumuna şöyle temas etmiştir:

> *"Kışla neferlere çocukları iyi büyütmenin usullerini ve faydalarını göstermelidir. Çocuklar nasıl yetiştirilir ve terbiye edilirse öyle büyür. Köyde vasati anne çocuğu ile hiç meşgul olmadığı gibi, kasaba ve köyde oturan babalar da kahveler de oturmaktan çocuklarının terbiyesine bakamıyorlar, onlara evde verilmesi lazım ilk terbiyeyi ve inkılâp terbiyesini veremiyorlar… Çocuğun dimağını ve ruhunu inceltmeyi bilmeliyiz. Yoksa örümcek ağlarından kurtulamayız. Çocuklarımızı dünyanın en medeni milletlerin gençleriyle her türlü mücadeleye girişebilecek halde yetiştirmeliyiz."*[482]

Hilmi Malik, "köylü neferlerin" terhislerini müteakip üstlenecekleri "inkılâpçı misyonu" ifa ederlerken herhangi bir "müşkülat" ile karşılaşmaları halinde komutanlarından istifade etmeye devam etmelerinde fayda görmüştür. Kurulacak bu irtibatın dönemin yaygın haberleşme vasıtası "mektup" marifetiyle sağlanabileceğini düşünmüştür ve bunu; *"neferler askerliklerini bitiripte yerlerine döndükleri zaman kışlada zabitlerle mektuplaşarak temaslarını idame ederler. Mektuplarında müşküllerinden bahsederler, plan ve tasavvurlarını yazarlar ve zabitlerinden nasihat isterler, fikir danışırlar. Böylelikle bir köy darülfünunu haline gelen kışla ile*

[481]Hilmi A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", ***Ülkü***, Cilt:1, Sayı:3, Ankara, 1933, s. 237
[482]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 238–239

memleketin en ücra köşelerinde bulunan köylüler arasında daimi bir temas bulunur daimi bir bağlılık kurulur"[483] cümleleri ile formüle etmiştir.

Hilmi Malik Bey Cumhuriyetin ilanını takip eden ilk yıllarda uzmanlık alanı olan eğitim ve eğitim psikolojisi, eğitim sosyolojisi gibi disiplinlerde makaleler kaleme almış olmasının yanında dünya geneli eğitim kongrelerini de yakından takip etmiştir. Uluslararası Eğitim Kongreleri ikişer yıl ara ile 1923, 1925 ve 1927 yıllarında sırası ile San Francisco, Edinburgh ve Toronto'da gerçekleştirilmiştir.[484] Hilmi Malik Evrenol ise 1929 yılında Cenevre'de icra edilmiş olan "Beynelmilel Terbiye Kongresine" katılım sağlamış olan Türk delegelerinden biri olmuştur. İstanbul'dan hareket eden vapur ile Atina (Pire), Trieste, Venedik şehirlerine uğramıştır. Buradan tren ile önce Milano'ya oradan Montreal'e ve sonrasında Lozan'ı görmüştür. Lozan'dan kongrenin yapılmış olduğu Cenevre'ye geçmiştir. Dönüş güzergâhında ise sırasıyla Cenevre, Lozan, Montreal, İnterlaken, Paris ve Londra'yı ziyaret etmiştir.[485] Yolculuk esnasında yemekte yanına oturan emekli bir eğitimci olan Amerikalı bayan ile yaptığı sohbetten çok etkilenen Hilmi Malik hayranlığını *"...yorulmak bilmeyen bu Amerikan Milletinin erdiği ümran ve medeniyet hep bu sayede değil midir?"*[486] sorusunu sorarak tezahür ettirmiştir. Hilmi Malik sıkı bir Amerika hayranıdır.

Hilmi Malik Bey güzergahında yer alan memleketlere uğradıkça döneminin popülist politik tutumlarını aksettiren hadiselerden şahit olduklarını aktarmıştır. Hilmi Malik iktidarların, iktidarda olanların, toplumları yöneten ve yönlendirenlerin "ulus" üzerinde bıraktığı tesire meftun bir söylemi benimsemiştir.

> *"...Pazar günü olması hasebiyle meydan Venediklilerle dolmuştu. Meydanın ortasında duran iki İtalyan bayrağını indirmek için hazırlıklar yapılıyordu. Borazanlar bir tarafta hazır dur vaziyette iken kuvvetli bir emir geldi. Herkes bayrak direklerine yaklaştı ve borazanların çalmasıyla beraber ahalinin sağ elleri havaya kalktı. Derin bir sükûnet içinde, Faşist selamı ile bayraklar indi. Bu bizi düşündürdü. Faşist teşkilatının mevkii iktidardaki*

[483]Hilmi A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", ***Ülkü***, Cilt:1, Sayı:3, Ankara, 1933, s. 239
[484]Mustafa Rahmi, "Cenevre Terbiye Kongresi", ***Terbiye***, Maarif Vekâleti Yayınları, Cilt: IV, No: 19, , 1929, s. 43.
[485]Hilmi A. Malik, "Avrupa'da Gördüklerim ve Beynelmilel Terbiye Kongreleri", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 24, Ankara, 1929, s. 34
[486]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 34

müddeti uzun bir zaman olduğu halde, milliyetçilik ateşi aynı kuvvetle yanıyordu."[487]

Hilmi Malik İtalya'da mevcut "Faşist" iktidardan bir hayli etkilenmiş olmalıdır ki yolculuk yaptığı trendeki görevli ile bu konuda "politik bir sohbete" koyulmuştur.

"trenin lokanta garsonuna sordum: -memleketinizin bu kısmında ne kadar yeşillik var ve ne güzeldir. Lideriniz Mussolini'den ve hükümetinden memnun musunuz? (garson cevaben) –ben siyasetten anlamam. Görüyorsunuz ki, bir iş adamıyım. Fakat memleketimde şimdi eskiden daha çok bolluk var, ahlak yüksektir ve herkes hayatından memnundur, dedi"[488]

Hilmi Malik Bey katılmış olduğu kongrede alınmış olan kararlar üzerinde çok durmamıştır. İlgili makalesinde Kongre kararlarına ilişkin sadece şu hususları zikretmiştir:

"Kolombiya Darülfünunu terbiye kongresini büyük ve muazzam salonlarıyla meşhur Karlton Otelinde tertip etti. Kırk azadan ve 25 milletten mürekkep olup beş gün devam eden Kolombiya Darülfünunu kongresinin erdiği neticeler kongrenin bir komitesi tarafından şöyle hülasa edilmiştir: …mesela metot, program ve teşkilat, şahsiyeti kuvvetli muallimlerin yerini doldurmadığı gibi, şahsiyeti zaif muallimlerin noksanlarını da itmam edemeyeceği gösterildi."[489]

1929 senesinde Hilmi Malik'in de iştirak etmiş olduğu Cenevre'de toplanan Beynelmilel Terbiye Cemiyetleri Kongresi'nde görüşülen hususlardan biri de; *öğretmenlerin ve çocuk yetiştiricilerinin yalnız zekâ üzerinde değil, asıl seciye*

[487]Hilmi A. Malik, "Avrupa'da Gördüklerim ve Beynelmilel Terbiye Kongreleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:24, Ankara, 1929, s. 35
[488]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 35
[489]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 38

(karakter) teşkili ve iyi vatandaş yapmak meselesi üzerinde durulması maddesi olmuştur.[490]

Hilmi Malik makalesinde, katılmış olduğu eğitim kongresine dair intibalarından ziyade bir seyyahın gezip gördüğü yerler hakkında yazdığı "gezi notlarını" andırır bir tarzda ve çokları ülkemiz ile mukayese yaparak seyahat hatıralarına değinmiştir. Hilmi Malik Bey için "Batı" bilimin, irfanın ve medeniyetin merkezini teşkil etmiştir. Hilmi Malik Bey başta Amerika olmak üzere "Batı Sivilizasyonu'na" hayranlığını fırsat bulduğu her yerde beyan etmiştir.

> *"...İsviçrelilerin köy diye tabir ettikleri, bizim en güzel kasabalarımızı ve hatta şehirlerimizin en temiz mahallerini ne kadar andırıyordu. Maarif, medeniyet ve irade neler yaptırmağa kadirmiş!!!"*[491]

Hilmi Malik Bey Paris ziyareti esnasında "Türk Konsolosluğuna" da uğramış fakat hiç memnun olmadığı bir manzara ile karşı karşıya kalmıştır. Ülkemizde 1928 senesinde yapılmış olan "harf inkılâbının" üzerinden bir yıl geçmiş olmasına rağmen, Hilmi Malik her vesile ile vurguladığı "inkılâpları aşılamak", "inkılâpları yerleştirmek" üzere gösterilen hassasiyetin ve çabanın Paris Türk Konsolosluğunda gösterilmemesine "akıl erdirememiştir". Bu hadise ile alakalı:

> *"...ertesi sabah Paris'teyim, pasaportumu vize ettirmek için, birçok dolaştıktan sonra Türk Konsoloshanesini muhiti çok güzel bir yerde buluyorum. Beş on metrelik bir mesafeden kapıda yabancı bir yazı görür gibi oluyorum. Kendi kendime bu bir Türk Konsoloshanesi değil diyorum. Acaba yanlışlıkla İran Konsoloshanesine mi geldim. Yanaşıyorum. İşte ta kendisi. Kendisini Arapça harfleriyle ilan edip duruyor. Hayret ediyorum. Londra'daki sefaretimizi de gezmiştim fakat buna benzer bir şey görmemiştim. Ana vatanımızda Arapça yazılarla yazılmış tabela namına bir şey kalmadığı halde Paris'te hükümetimizi temsil eden resmi bir*

[490]Mustafa Rahmi, "Cenevre Terbiye Kongresi", ***Terbiye***, Maarif Vekâleti Yayınları, Cilt: IV, No: 19, 1929, s. 48
[491]Hilmi A. Malik, "Avrupa'da Gördüklerim ve Beynelmilel Terbiye Kongreleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:24, Ankara, 1929, s. 40

müessesemizin kapısında hala Arapça yazının bulunmasına bir türlü akıl erdiremedim"[492] demek suretiyle durumu tenkit etmiştir.

Hilmi Malik Bey'in hemen tüm eserlerinde ve makalelerinde ele aldığı konu ne olursa olsun mutlaka yazının can alıcı bir yerinde "inkılâpların yaratıcısı" olarak tavsif etmiş olduğu Mustafa Kemal Atatürk'e büyük övgülerle yer verilmiş ve "Ulusun kurucu ve kurtarıcı lideri" sıfatıyla "yüceltilmiştir". İlgili yazısında:

"Gerek kongrelerde ve gerekse hususi temaslarımızda, Türk olduğumuzu anlayanların hayret, huşu ve hürmet ile sordukları ilk şey, "Gazi'niz ne büyük bir adamdır, değil mi? sözüdür. Bizim vazifemiz Gazinin yaptığı harikalardan bir kaçını ve yaratıcı kuvvetinden bir kısmını anlatmak oluyor… Onların bir türlü idrak edemedikleri noktalar, devleti dinden ayırmak, şapkayı giymek, kanunu medeniyi kabul etmek ve Arapça harflerin yerine Türkün harflerini kabul etmek… Bu gibi büyük içtimai ve ruhi inkılâpların tamamen muvaffak olmaları için zamana ve inkılâp prensipleriyle yetişecek yeni nesle muhtaç olduğunu da ilave etmeyi unutmuyoruz"[493] ifadelerini kullanmıştır.

Hilmi Malik Bey bir başka makalesinde "yaratıcı önder" sıfatını kullanarak bilhassa Cumhuriyetin ilk yıllarında "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" da işbirliği ile tesis edilmeye çalışılan "lider kültü" ya da "insanüstü kurucu lider" mitine fazlaca katkıda bulunmuştur.

"Oğlunuzu ve kızınızı seviyor, onun hayatta başarıcı olmasını, Türk'ün bu büyük devrimine ulusuna ve yaratıcı öndere Atatürk'e tam hizmette bulunmasını istiyorsanız, ruhlarını eyice inceleyin. Göreceksiniz ki, bu iş zamanla sizin yana bir iş olur ve bir gün gelir ki, onlardan göğsünüz kabara kabara bahsedersiniz."[494]

Hilmi Malik Bey üniversite tahsilini yapmış olduğu New York kentinde bulunan "Kolumbiya Darülfünununda" hocası Amerikalı meşhur filozof John

[492]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 41
[493]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 41–42
[494]Hilmi Malik Evrenol, "Kıskançlığın Başlaması Gelişmesi ve Sonucu", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 36, Ankara, 1936, s. 427

Dewey'in derslerini de yakinen takip etmiş bir talebesi olmak hasebiyle John Dewey'in felsefesinin teferruatına hâkim olmuştur. Onun büyük adamlar sınıfından olduğunu ve "İkinci Konfiçyüs" olarak anılmayı hak ettiğini ifade etmiştir.[495] Hocası John Dewey'in "papazları memnun edecek" ilahiyatçı bir jargondan uzak durmuş olması sebebiyle pragmatist değil instrümentalist olduğunu vurgulamıştır. Bunun aksini söylemenin bu büyük filozofa "iftira ve haksızlık" olacağını belirtmiştir.

> *"Diğer büyük adamlar gibi ifrat derecesinde haksızlığa uğramış olanlardan birisi de zamanın Kolumbiya (Columbia) Darülfünunu Filozofi profesörü Jon Doi (John Dewey)'dir. Bu büyük adam her vesile ile ret ettiği ağır bir ithama uğradı. Filozofisinin pragmatizm olması. William James gibi pragmatizm filozofisinin ve daha doğrusu ilahiyatın tesirinden kurtulamayanlar, Doi'nin bütün eserlerini okumadan fikir yürütmekle ne af edilmez hatalara düşüyorlar. Doi pragmatist değil Instrümentalisttir. Pragmatist olsa idi, James gibi o da din hakkında papasların hoşlarına gidecek ilahiyat kokulu kelimeler, tabirler ve cümleler kullanırdı"*[496]

Hilmi Malik Evrenol'un tüm düşüncelerine dolayısıyla eserlerine ve makalelerine yön tayin etmiş olan felsefe "evrimci", "ilerlemeci" ve politik bir "pragmatist" dünya görüşüdür (Weltanschauung). Hilmi Malik "Evrimci" felsefenin "doğal seçilim" kanununu da kabul etmiştir.

> *"Bugünün beşeriyeti dününki değildir. Bugünkü beşeriyetin kullandığı lisan ve hars (culture) birinci asırda kullanılan lisan ve harsın kat kat fevkindedir. Bir zaman insanların elleri ve kolları yok iken ve elleri üzerinde yürür iken, bugün elleri ve kolları var ve onları el, ayak ve bacak diye istimal ederler. Zekâ, ahlak ve saire gibi evsaf dört ayaklı hayvanlardan fazla tekâmül etmiştir… Bütün haller nesilden nesile intikal suretiyle vuku bulmayıp, ancak hayat-ı içtimai şeraitinin tedricen değişmesi ve intihab kanununun faaliyeti sayesindedir"*[497]

[495]Hilmi A. Malik, "Büyük Adamlar: John Dewey-İkinci Konfiçyüs", ***Türk Yurdu***, Cilt: 22, Sayı: 205, Ankara, 1928, s. 197–198
[496]Hilmi A. Malik, "Jon Doi (Dewey) Pragmatist değil, İnstrümentalisttir", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 17–18, Ankara, 1929, s. 29–30
[497]Hilmi A. Malik, "Esas Tabiat", ***Türk Yurdu***, Cilt:21/7, Sayı:199/38, Ankara, 1928, s. 272

Hilmi Malik "evrimci" görüşlerini yazısının bir başka bölümünde serdederken *"Mebhas-ı Beşer (Antropoloji) mütefenninleri bugünkü insan ile dünya üzerinde görülen ilk insanların dimağlarında iddia edilen büyük farkı inkâr etmektedirler"*[498] demek suretiyle fikirleri arasında mevcut çelişki (contradiction) durumunu da yansıtmıştır.

Hilmi Malik Bey her bakımdan takdir etmiş olduğu "Batı Sivilizasyonu" içinde üretilmiş olan felsefi görüşleri takip etmiştir. İncelemiş olduğu bazı felsefi metinleri de dilimize kazandırmıştır. Misal olarak Herbert George Wells'e[499] ait "Hindistan'da Hayat Felsefesi- Gautama Budha'nın Hayatı"[500] ve "Avrupalıların Fikri Uyanışları"[501] başlıklı makalelerini burada söylemeliyiz.

[498]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 273

[499]Wells; İngiliz Sosyalist tarihçi-yazardır. 1920 tarihinde yayınlanan "Outline of History" adlı eseri dönemi içinde ses getirmiş bir kitaptır. Mustafa Kemal Paşa'nın derhal tercüme ettirdiği bir kitaptır. Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi kütüphanesinde not tutarak okuduğu bir yazardır. "Kalıcı Dünya Barışı için Uluslar arası Hükümet" ya da "Dünya Tarihi ve Dünya Federasyonu Sorunu" Atatürk'ün en çok ilgisini çekmiş konulardır. Konu ile ilgili detaylı malumat için bkz. Şerafettin Turan, ***Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar***, TTK, Ankara, 2010

[500]Hilmi Adnan Malik, "Hindistan'da Hayat Felsefesi-Gautama Budha'nın Hayatı", ***Türk Yurdu***, Cilt: 6, Sayı: 39, Ankara, 1931, s. 30–33

[501]Hilmi Adnan Malik, "Avrupalıların Fikri Uyanışları", ***Türk Yurdu***, Cilt: 4, Sayı: 29, Ankara, 1930, s. 45–49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLMİ MALİK EVRENOL'UN ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ

1. HİLMİ MALİK EVRENOL'UN ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ

1.1. Cumhuriyetçilik

Monarşiye karşı kazandıkları zaferle M.Ö VI. Asırda yeni rejimi tesis etmeye çalışan Lucius Iunius Brutus liderliğindeki Romalı Aristokratların en başta gelen yönetim felsefeleri "tek adam yönetimini" engellemek üzerine inşaa edilmiştir.[502] Modern Türkiye'de ise Cumhuriyet modeli *"üç temel felsefi ve normatif ilke üzerine kurulmuştu: (a) egemen özne olarak devlet ve devlet egemenliği söylemi, (b) ulus=toplum birliği anlayışı üzerine kurulmuş ve kamusal yararın devlet seçkinleri tarafından belirlenmesi ve bireysel/kolektif çıkar ve talepler üzerine empoze edilmesi işlevi gören siyaset anlayışını yaşama geçiren "organik toplum" vizyonu, (c) devlete karşı ödevler ve sorumluluklar temelinde tanımlanmış ancak sınırlı haklara sahip "cumhuriyet vatandaşı" anlayışı."*[503] "Aristoteles ise idari anlamda iki tip toplum yapısı olduğunu vurgular ki bunlar; kişisel çıkara göre örgütlenen despotik toplumlar ve müşterek menfaatlere göre örgütlenen cumhuriyetçi toplumlardır. Toplumun müşterek menfaatlerinin nasıl yönetileceği problemi ise "rejimi" belirler. Bu müşterek menfaatleri yönetecek olan bir kişi olursa "otokrasi", bu bir grup olursa "aristokrasi" ve eğer halkın kendisi ise "demokrasi" olmaktadır. Otokratik ve Aristokratik Cumhuriyet teşkilatlanmasının "totaliter" ve "otoriter özellikleri"

[502]Turhan Kaçar, "Gesta Reipublicae Romanae: Klasik Roma'da Cumhuriyet'in Kısa Tarihi", ***DOĞUBATI*** (Cumhuriyetçilik), Sayı: 47, Ankara, 2008–09, s. 11

[503]E. Fuat Keyman, Banu Turnaoğlu, "Neo-Roma ve Neo-Atina Cumhuriyetçiliği: Cumhuriyetçilik, Demokratikleşme ve Türkiye", ***DOĞUBATI*** (Cumhuriyetçilik), Sayı: 47, Ankara, 2008–09, s. 62

"doğası gereği" içerdiği de iddia edilebilmektedir. Yani bu tarz yönetimde *"...kamusal alan odaklılığından ötürü cumhuriyet, özel alana kendi olası tecavüzünü, mantığı icabı durduramıyor."*[504] Esasen Monarşik bir idareden "lider kültünün" bulunmaması ve kolektif yönetimin mevcudiyeti sebebiyle tefrik edilebilecek olan "Demokratik Cumhuriyet"; mutlaka şu özellikleri içermelidir: Üzerinde konsensüs sağlanmış, dolayısıyla bir kişi ve yahut bir grup tarafından topluma dayatılmamış "hukuk" ile yönetilmesi, ayrıca hiçbir ideolojinin, şahsın, partinin, grubun bir diğerinden üstün olmaması ve devletin bir "tahakküm aygıtına" dönüşmemesi gerekmektedir. Aksi istikamette her türlü uygulama "Cumhuriyet" ya da "Demokrasi" adına yapılmış olsa dahi "totaliter" ve "otoriter" olmaktan kendisini kurtaramayacaktır. Modern Türkiye Cumhuriyeti ile "ulus-devlet" projesini ortaya koymuş olan ve bir "kurucu lider kültü" etrafında teşkilatlanmış olan "Kemalist devrim partisi" mensupları *"...hiçbir hadise veya tesir önünde sarsılmayan bir hükümet otoritesi kurmak ve işletmek işlerimizin temelidir. Cumhuriyeti ve onun bütün inkılâp neticelerini herkese hürmetle tanıtacak bir koruma kanunu lazımdır"*[505] düşünceleri ile meseleye yaklaşmışlardır. Kemalist kadronun bu "totalitaryan" uygulamalarının kökeninde yer alan "mürebbilik" iddiası yine "tahakküm" fikriyatının şümullü bir tezahürü gibi görünmektedir. Bu "ülkü" etrafında toplanmak "en yüksek uzmanlığa kadar varan bilgiden ve bilginlikten" bile daha önemli kabul edilmiş paradoksal olarak "seküler bir kutsallık" inşaası laikliğin temin edilebilmesi için laikliğin ihlal edilmesini intaç edebilmiştir.

> *"Gençlikte yaşıyacak olan her şeyden ve hatta en yüksek uzmanlığa kadar varan bilgiden, bilginlikten önce yalnız, yalnız ülkü ve kültürdür. İşte bize böyle bir gençlik gerektir. Bu da bir tek şeydir. Gençlik ruhunun ihtiyacını yerine getirmek. Onun inanı doldurmak, vicdanını doldurmak ister. Bu sebepledir ki, onu Kamalizm dininin hiç şaşmıyan, şaşırmıyan orunçlu ve coşkun tapkanı yapmak, ona bu kudsal, ulusal ve kurtarıcı dini olanca derinliği ve inceliği ile oydamlamak ister, ta ki Kamalizm dinine inanı artsın, işte disiplin altında gençlik böyle olacaktır. Parti bunu amaçlamış, hazırlamıştır.*[506]

[504]Faruk Birtek, "1968'e Gelirken; Bir Tanıklık", ***Cogito***, Sayı:14, 1998, s. 68
[505]***Atatürkçülük I***, "M. K. Atatürk'ün 1931 yılında Anadolu Seyahati Notları", MEB Yay., Ankara, 1997, s. 140
[506]Şeref Aykut(Edirne Saylavı), ***Kamalizm***, Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, İstanbul, 1936, s. 79

Hâlbuki Monarşik bir yönetimin tatbikatlarının zıddına bir cumhuriyette "ortak çıkarlar" uğruna otoritenin uygulanması, farklılıkların kaldırılması doğrultusunda değil, devlet ve vatandaş arasındaki farklılıkların tanınması ve tanzim edilmesine yoğunlaşmalıdır. "Siyasi karar verme süreçlerinde" yer alan "istişare ve müzakere" mefhumlarını konu dışına itip tek tip ve tek tür bir toplum varsayımı ve yönetim anlayışını hayata geçirmeye çalışmak toplumsal bir "gerçeklik" olan heterojen yapının inkârı anlamına gelmektedir. Hattı zatında toplum; farklı kaygıları, tasarrufları ve talepleri olan insanlardan oluşur"[507]

Hilmi Malik Bey'in eserlerinde de bir "Yönetim şekli olarak Cumhuriyet" en genel anlamıyla "totaliter" özellikler göstermiştir. Hilmi Malik Bey çokları böyle bir cumhuriyetçi anlayışta mevcut bulunan "otoriter", "mürebbi", "buyurgan" tarzı onaylamıştır. Mesele "vatandaşın" bir "hammadde" gibi görülmesinde billurlaşır. *"Eski insanlardan yeni insanlar yapmak isteyen bir cemiyet ve millet ayağına gelmiş ham bir maddenin üzerinde çalışmasını ihmal edemez ve etmeyecektir."*[508] Totaliter Cumhuriyet'in en mühim vasıflarından olan "lider kültü" Hilmi Malik'in *"Türk inkılâbı Gazi'dir, Gazi inkılâptır. Gazinin eserleri milli Türk tarihinden ve Türk dilinden Türk ideolojisi çıkar. İnkılâp bir disiplindir, kuvvetli bir terbiye sistemidir"*[509] ifadeleri ile "Cumhuriyet" bir "lider kültü" gölgesi altında konumlandırılmıştır. Yine bir başka "inkılâpçı cumhuriyet aydını" olan Saffet Engin'in 1938 ve 1939 yıllarında üç cilt olarak yayımlamış olduğu *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri* kitabında da Kemalizm o derecede yüceltilmiştir. Saffet Engin kitabının birinci cildinde Mustafa Kemal'in "Nutuk" adlı eserini tüm Cumhuriyet nesilleri için "mukaddes", "kutsal" bir eser olarak takdim ettikten sonra Mustafa Kemal'i "hiçbir faninin onun özüne ve muhtevasına bütünüyle nüfuz edemeyeceğini" iddia ederek insanüstü kılmaya çalışmıştır.[510] Bu türden bir "Cumhuriyetçilik" toplumun terbiyesini üzerine "kutsal" bir vazife olarak alınca "totalitaryan" varoluş kaçınılmaz olmaktadır. Neticede "güçle kurulan ve güçle devam ettirilen Machiavellist siyasal rejim" totalitaryandır.[511]

---

[507]Nuran Erol Işık, "Ortak Bağ'ın Tesisi İçin Eleştirel Cumhuriyet", ***DOĞUBATI*** (Cumhuriyetçilik), Sayı: 47, Ankara, 2008–09, s. 62

[508]Hilmi Malik Evrenol, ***İnkılâp Yolunda***, Hâkimiyeti Milliye Matbaası(KYK), Ankara, 1933, s. 38

[509]Hilmi Malik, ***a.g.e***, s. 50

[510]Işıl Çakan Hacıibrahimoğlu, ***Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı***, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012, s. 98

[511]Metin Heper, ***Türkiye'de Devlet Geleneği***, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s. 27

1.2. Laiklik ve Milliyetçilik

Cumhuriyet dönemi inkılâpçı aydını Hilmi Malik Bey'in eserlerinde mevcut değerler sistemini teşkil eden unsurlardan biri de "Laik Milliyetçilik" olmuştur. Hilmi Malik Bey'in düşünce dünyasını şekillendirmiş olan bu "değer"; esasen köklerini "Fransız İhtilaline" borçlu olsa bile Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve sonrasında Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda kullanılmış yapı taşlarından belki de en mühimidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus-devlet projesi için kurgulanan vatandaş profilinin "Türklük" kimliği içerisinden tanımlanması gayreti ders kitaplarında ve müfredatta en yaygın kullanılan kavram ikilisinin devlet ve millet kavramları olmasıyla fark edilmektedir.[512]

Kemalist Devrim'in tesis etmek istediği *tek tip* ve *tek tür* bir "ulus" inşasında "laik milliyetçilik" vazgeçilmez olmuştur.[513] Bu stratejik yaklaşım ve "fikir akımı", "Modern Türkiye Projesinin" gerçekleştirilmesinden önce birtakım politik hadiseler vesilesiyle yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Misal olarak; bu "temayülün" yaygınlaşmasına hizmet etmiş Yirminci Yüzyıl'ın hemen başındaki mühim olaylardan biri de 1904–1905 Rus-Japon Savaşı olmuştur. Bu Savaş neticesinde "Asyalı" yani "Avrupalı ve Hıristiyan olmayan" bir "ulusun" Avrupa'nın önemli bir gücünü yenmesi dünya sathında anti-emperyalizmi ve ulusal bağımsızlık düşüncelerini kamçılayan bir etki meydana getirmiştir.[514] Bu dönemlerde "Milliyetçilik" ile "ulus-devlet projesinin" birbirini besleyen hususlar oluşuna ilaveten milliyetçilik (ulusçuluk); "milletlerin ürünü" değil belki tersten bir okuyuşla "milletleri" tarihten bulup ortaya çıkaran bazen keşfeden hatta çokları icat eden bir "imkân" olmaktadır. Ulus-devlet projelerinin kuruluş ve kökleşme dönemlerinde "kültürel unsurlar" oluşturmak büyük bir yer tutar. İşte bu noktada "milliyetçilik"

[512]İsmet Parlak, ***Kemalist İdeoloji'de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme***, Turhan Yay., Ankara, 2005, s. 482

[513]Mahmut Esat Bozkurt'un nakletmiş olduğu bir hatırada, Mustafa Kemal'in arkadaşı Nuri Conker'in şakalarına kimseye olmadığı kadar müsamaha gösterdiğini fakat Nuri Conker neşelendirmek ve şaka kastıyla birgün "-Canım Türklükte neymiş? Zaten bütün insanlar birbirlerine karışmıştır. Bunun artık Türk'ü acemi, Fransızı Rus'u olur mu? deyince Atatürk hiddetle –Bana bak Nuri! Her şakana eyvallah, ama Türklüğüme ilişme… demiştir. Bkz. Hikmet Tanyu, ***Atatürk ve Türk Milliyetçiliği***, yeni kitap, Ankara, 2005, s. 172

[514]"Ulus-devlet" projelerinin hız kazandığı bu dönemde bahsi geçen savaşın özellikle İngiltere ve Amerika tarafından hem siyasi hem de finansal bakımdan Japonları desteklemek suretiyle organize edildiğine dair ve dünyanın her yerinde "bağımsızlık mücadelesine girişen uluslar" kurgusu içinde "*yenidünya düzeni*" oluşturmaya dair aralarında WASP kültür ortaklığı sebebiyle de"kan bağı" olan bu iki devletin stratejik çalışmaları için Bkz. Hüseyin Hilmi Aladağ, ***1904–1905 Rus-Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları***, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2011, s. 95–100

vasıtasıyla tarihten devşirilen "geleneksel" yani "milli" olan unsurlar birleştirici ve bütünleştirici bir "harç" gibi kullanılır.[515] Modern Türkiye Cumhuriyeti Projesinde "milli" olan öğeler tarihin derinliklerinden bilhassa Türklerin İslamiyet öncesi dönemlerinin kurgusal bir biçimde "laik" söylemle ortaya çıkarılması suretiyle oluşturulmuştur. Foucault'ya göre "tarih" giderek hakikati setreden bir kaynak olup bu kaynağın "olduğu" gibi incelenmesi ile "gerçekler" hemen kendini ele vermez. Çünkü "tarih" son tahlilde "iktidarın hizmetinde" ideolojik bir konsantrasyondur ve iktidar eliyle yoğrulmuş, şekil almıştır.[516] Kemalist milliyetçilik "ulusa" tarihi köklerini hatırlatmaktan ziyade "unutturmak" gayesini gütmüştür. Zaten hatırda tutulmasını istediği "milli" unsurlar tarihin neredeyse "hatırlanılması imkânsız" devirlerine ait olmuştur. Bu dönemde "laik Türk Milliyetçiliğinin" ilham kaynağı olan Fransız İhtilalinin "saraya ve monarşiye" duyulan "nefreti" beslemiş olduğu da muhakkaktır.[517] Modern Türkiye Cumhuriyeti Projesinde Kemalist Elitler "Laik Milliyetçiliğin" gereği olarak bilhassa "milletin hatırındaki" yani yerleşik inanç durumundaki "İslamın" ve onun "millet nezdindeki" sembolleri olan "Selçuklu ile Osmanlı dönemi bağlarının" gevşetilmesine çalışmışlardır.[518] Hilmi Malik Bey hikâye kahramanı Memiş Ağa'yı tanıtırken; *"bu köy Ankara'ya akın etmiş Etiler tarafından kurulmuştur… İşte köyün bu evlerinin birinde* ***Etilerin ahfadından*** *iyi huylu, namuslu fakat biraz kılıbık tabiatlı Memiş ağa adında biri otururdu"* [519] demek suretiyle Cumhuriyet Ankara'sını Hitit(Eti) Uygarlığına bağlamış ve Memiş Ağa'yı da "Eti ahfadından" eylemiştir.[520]

Cumhuriyetin ilk yıllarında "ulusun" devlete olan bağlılığını tesis edebilmek için Osmanlı'da mevcut "millet sisteminin" en temel ayrıştırıcı unsuru olan "din" saf dışı edilerek "laik milliyetçilik" etkin ideoloji olmuştur. Farklı bir misal olmak üzere; dönemin sanat eserlerine sinmiş koyu materyalist ve pragmatist estetik dahi bu

[515]Şükrü Nişancı, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Önemli Siyasal Akımlar", ***Türkiye'nin Politik Tarihi,*** Savaş Yay., 2010, s. 73

[516]Hasan Bülent Kahraman, ***Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I: Kavramlar-Kuramlar-Kurumlar,*** agorakitaplığı, İstanbul, 2010, s. 83

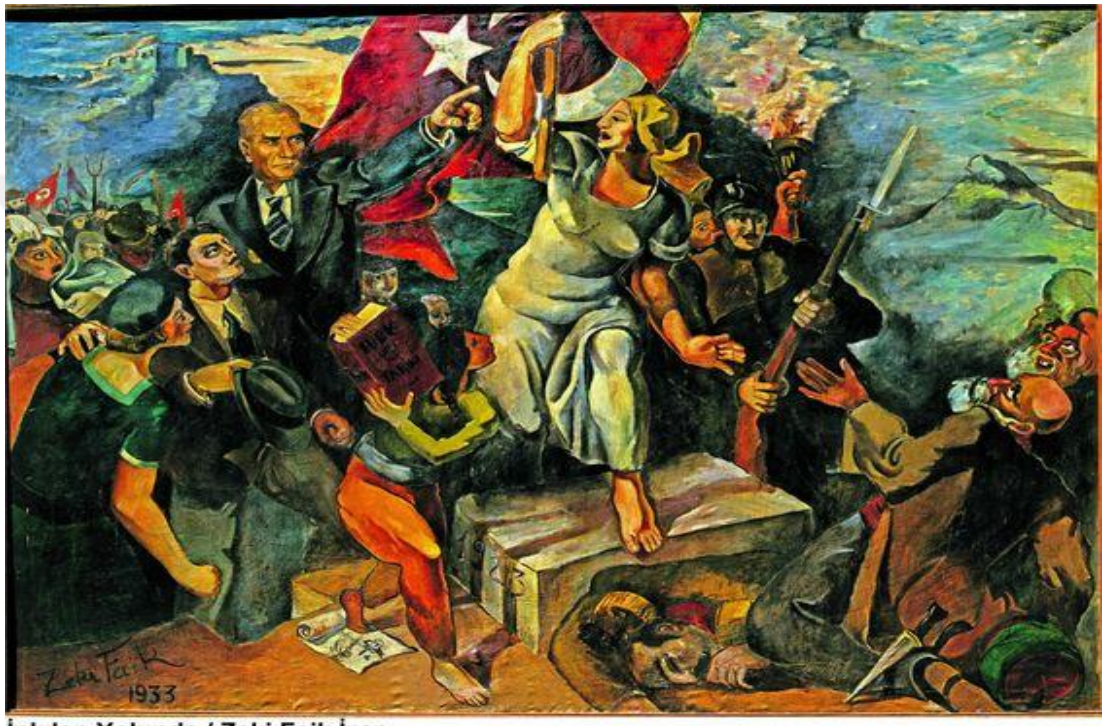
[517]Büşra Ersanlı, ***İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)***, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s. 70

[518]Süleyman Seyfi Öğün, "Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü", ***Türkiye Günlüğü***, Sayı: 50, Ankara, 1998, s. 33

[519]Hilmi Malik Evrenol, ***Elmadağından Memiş,*** s. 2–3

[520]Bu tez 1936–1939 yılları arasında sıklıkla işlenmiştir. Bilhassa Hatay'ın anavatana katılması sürecinde etimolojik bağlar kurularak "Hatay kelimesinin Hitit kelimesinden geldiği iddia edilmiştir. Bu "Hititlerin çocukları" tezini 1940'lı yıllarda Alman desteği ile Gürcüler de kullanmış, İbrahim Kafesoğlu ve Fuat Köprülü bu konuda anti-tez üretmiş ve makaleler yayınlamışlardır. Bkz. Sezgi Durgun, ***Memalik-i Şahane'den Vatan'a***, İletişim Yay, İstanbul, 2011, s. 191–192

"laik milliyetçiliği" besleyebilmiştir. Hilmi Malik Bey'in 1933 yılında yazmış olduğu "İnkılâp Yolunda" adlı kitabı ile aynı yıl sergilenmiş ve aynı ismi taşıyan Zeki Faik İzer'in "onuncu yıl şerefine" yapmış olduğu resim baştan sona laik milliyetçiliğin estetik alanda tezahüründen başka bir şey değildir. Zeki Faik'in "*İnkılâp Yolunda*" tablosu; Fransız İhtilalinden sonra "Anayasal Monarşiyi tesis eden Temmuz Devrimi" hatırası olarak Delacroix'nın 1830 senesinde resmetmiş olduğu "*Halka Yol Gösteren Özgürlük*" çalışması ekseninde hazırlanmıştır.[521]

***Şekil–13*: Zeki Faik İzer'in 1933 yılında "Onuncu yıl şerefine" yaptığı "*İnkılâp Yolunda*" tablosu**

Çalışma dikkatli bir şekilde incelendiğinde, "ilerici-gerici", "yeni-eski", "modern-geleneksel", "laik-dini" gibi karşıtlıklar üzerinden "politik" ve "kurmaca" (fiktif) bir anlatım içinde "laik milliyetçilik" yapıldığı fark edilmektedir. Elinde Türkiye Bayrağı ile "ulusu" simgeleyen bir kadın 1923 yazılı mermer sütun üzerinde devrimin "kült lideri" Mustafa Kemal'in tayin edeceği istikametin emrini almak üzere ona bakmaktadır. Mustafa Kemal'in sağında yer alan "Kemalist devrim askerleri" "beyaz sakallı" ve "Osmanlı kıyafetleri içinde" resmedilmiş insanları öldürmektedirler. Mustafa Kemal'in hemen önündeki küçük çocuk üzerinde "Türk Tarihi" yazılı kitabı taşımaktadır. Osmanlı Sultanlarına ait üstünde tuğra bulunan

[521]Carter V. Findley, ***Modern Türkiye Tarihi- İslam, Milliyetçilik ve Modernlik(1789–2007)***,Timaş, İstanbul, 2014, s. 272

"ferman" ise ayaklar altındadır. Resimde Mustafa Kemal'in sol tarafında yer alan adamın elinde "batılılaşma" sembolü olarak fötr şapka gayet "göstermeci" bir formda sunulmuştur. Bu adamın yanında ve Mustafa Kemal'in elini omzuna koyduğu "modern kıyafetler" içindeki kadının hemen arkasında, saflarına katıldığı devrimin heyecanıyla dinin sembollerinden "başörtüsünü" çıkarıp atmaya çalışan bir kadın daha resmedilmiştir. İşte bu çalışma "İnkılâpçı Cumhuriyet aydını" Hilmi Malik Bey'in de "Cumhuriyet'in Onuncu Yılına özel" olarak kaleme aldığı "*İnkılâp Yolunda*" kitabının; "İnkılâpçı Cumhuriyet ressamı" tarafından resmedilmiş "inkılâbın tablosu" olmuştur. Ve her iki çalışma da yoğun "laik milliyetçilik" içerip "*İnkılâp yolunda*" hazırlanmıştır.

1.3. Devletçilik ve Halkçılık

1930'lu yıllar yeni kurulmuş olan Modern Türkiye için oldukça mühim "politik" çalışmaların yürütüldüğü bir dönem olmuştur. Özellikle 1933'ten M. Kemal'in ölümüne kadar olan zaman diliminde Halk Fırkası/Partisi, tek-parti olarak "devletin" yani iktidarın temerküz ettiği tek kaynaklı (monolithic) karakter taşıyan bir yönetim aygıtına dönüşmüştür. Bu tamamen "halk" adına olduğu iddiasındaki "devlet partisi", sağlama almaya çalıştığı "iktidarına" muhalif her görüşe zaman zaman şedit ve müsamahakârsız olabilmiştir. Bu dönemde uygulanan katı "Devletçilik" gayet "otoriter" özellikler göstermekle "Halkçılık" prensibini gölgeleyebilmiştir. Halk Parti mensupları tüm problemlere çözüm üretme noktasında "tek otorite" oldukları anlayışı içinde "yeni rejimi" berkitmeye çalışmışlardır.[522] Hilmi Malik'te; "*…eski nesli bağlı kaldığı zincirlerden ve karanlık zihniyetten kurtarmak inkılâbın bizden bugün beklediği ve emrettiği en büyük işlerden biridir"*[523] derken aynı "üsttenci duruşu" sergilemiştir. Mustafa Kemal, banisi olduğu bu "ulus-devlet" projesinde inkılâpların "yukarıdan aşağıya"[524] doğru biçimlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Halkın bu bakış açısına göre "aşağıyı" temsil ediyor oluşu;

[522]Büşra Ersanlı, ***İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929–1937)***, s. 189–190
[523]Hilmi Malik, ***İnkılâp Yolunda***, s. 3
[524]Bu tabirin farklı bir formda kullanımına dair bkz. Halil İnalcık, ***Rönesans Avrupası- Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 360

halkın "eğitilmemiş" olduğunun düşünülmesine ve her türlü istenmeyen amaç uğruna kolayca kandırılabileceği ön kabulüne isnat etmiştir. Dolayısıyla "halk" yapılan devrimleri iyice benimseyinceye kadar "egemenliğin kayıtsız şartsız "millete" ait olması" prensibi tehir edilmiştir. Kemalist elitler ki ekserisini "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" teşkil ettiğini söyleyebileceğimiz bu zümre, bahsi geçen sürecin olabildiğince hızlandırılabilmesi adına iktidar ile "bütünleşerek" tüm imkânlarını seferber etmişlerdir. Hilmi Malik de; kalemi ile iş başında olmuştur ve "*...kendi hayatımızı, kader ve kısmetimizi kontrol ettikten başka yüzlerce ve binlerce kimselerin dahi gidişatını kontrol edebiliriz"*[525] ifadeleri ile "halkın" "devlet" namına "yönlendirilmesini" münasip görmüştür. Ayrıca projenin baş aktörü Mustafa Kemal, TBMM'nin tüm azalarının ve "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" "halkı aydınlatmak" mesuliyetlerinin bulunduğuna sıklıkla vurgu yapmıştır.[526] Bu neredeyse hemen her şeyin "araçsallaştırıldığı" devrim atmosferinde "halk" çokları Kemalist ideolojinin "çağdaşlaşma" programının "nesnesi" olabilmiştir. Osmanlı Devleti'nin patrimonyal olmakla "yeni rejim" tarafından tenkit edilmiş olan hususiyeti aslında farklı bir görünüm altında devam etmiştir.[527] Osmanlı Devleti'nin tahliyesini ve tasfiyesini takip eden "Cumhuriyet Türkiyesi"nde esasen "devlet"; "eğitmek ve geliştirmek iddiasında bulunduğu öz halkını" çok iyi analiz edebilmiş ve tanımış değildi. Bu yıllarda ekseriyetini Anadolu'da yaşayan "köylülerin" teşkil etmiş olduğu "halkın" vaziyeti, "devrimci seçkinlerin" hazırlamış oldukları en kapsamlı parti programlarından, reklam ve propaganda araçlarına kadar tüm iletişim vasıtalarında şöyle resmedilmiştir:

> *"Osmanlı İmparatorluğu devrinde köylü, fakir, cahil en basit haklardan mahrum, zavallı bir mahlûktu. Devlet ve hususi şahıslar tarafından asırlarca istismar edilmiş, posası çıkmıştı. Şimdi ise köylünün hayat seviyesi yükseliyordu. Okuması temin edildiği gibi, insan haklarına sahip olmanın tadını çıkarıyordu. Böylece, inkılâplar sayesinde, zengin, temiz, okumuş hürriyetiyle mağrur, "ileri" bir köylü tipi teşekkül etmişti. Aslında, bu köylü tipi, onu yaratanların muhayyilesinden başka bir yerde yaşamıyordu. Fakat bu muhayyile mahsullerinin kuvvetine bakın ki, "ileri" köylü mitos'u, zamanla bu mitos'u yaratanların kendilerini bile iğfal etmiştir"*[528]

[525]Hilmi Malik, ***Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz***, s. 23
[526]Metin Heper, ***Türkiye'de Devlet Geleneği***, s. 95–96
[527]Tarihi sürekliliği içinde Türklerin yönetim anlayışlarına dair kapsamlı bir çalışma için Bkz. Aydın Taneri, ***Türk Devlet Geleneği***, MEB, İstanbul, 1997
[528]Şerif Mardin, ***Türkiye'de Toplum ve Siyaset***, İletişim, İstanbul, 2013, s. 245

Muhayyilesinde oluşturduğu tabloyu değiştirmek noktasında "inkılâpları" "kurtarıcı" olarak görmüş olan "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" Dr. Hilmi Malik Bey'in de zihnindeki "köylü" imajı bu tasvirle birebir örtüşmektedir.

> *"Asalet taslayan eski devrin adamları, tabiatın ve güneşin içinde ve altında pişmiş bu asil ve yüksek ruhlu köylülerimizi ihmal etmişlerdi… Suni bir asalete inanarak ve tapınarak asıllarını inkâr eden o zavallı mahlûklar, Türkiye'nin belkemiği olan ve asaletleri yüzlerinde parlayan köylülerimizi hayvan gibi kullanmak istemişlerdi. Bu muameleye, bu nankörlüğe tabiatın tahammül edemeyeceği aşikâr idi."*[529]

Bu "politik tutum"; kavramsallaştırmanın sahip olduğu tüm tezatlıkları da içeren "devletçi halkçılık" olmuştur.

1.4. Muhafazakârlık ve İnkılâpçılık

İktidarda olanların yerine geçmek arzusunu taşıyan yeni seçkinlerin kendi menfaatleri yerine çoğunluğun ortak çıkarlarının peşinde koşacaklarını, bunu temin edebilmek için savaşacaklarını ve bu savaşın sadece bir zümre uğruna değil de tüm "vatandaşlar" için verileceğini ilan ederek yola çıktıkları söylemi meşhur bir sosyolojik tespit olagelmiştir.[530] Cumhuriyetin ilanına giden yolda ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra, "Kemalist Kadronun" da sıklıkla vurgulamış oldukları "halkın ortak çıkarları" için yapılmış olan "inkılâpların" "muhafaza edilmesi" meselesi "inkılâpçı cumhuriyet aydınının" en temel endişesi olmuştur. "İnkılâp Dersleri" de veren bir "inkılâpçı cumhuriyet aydını" olan Recep Peker inkılâpların "mahdut bir süre" muhafazasını değil "ebedileştirilmelerini" şöylece temenni etmiştir:

---

[529]Hilmi A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", ***Ülkü***, Cilt:1, Sayı:3, Ankara, 1933, s. 239

[530]Vilfredo Pareto, ***Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü- Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması***, DOĞUBATI, Ankara, 2013, s. 17

"İnkılâbı kökleştirmek vazifesi üstünde ısrar ediyorum. İnkılâp neticelerini bütün ulusa mal etmiş olmak için yurttaşların bu neticelerin getirdiği yaşayışa alışmış olmasını yeter saymamak gerekir. İnsan fena şeylere alıştığı gibi, iyi şeylere de alışabilir. Yeni yaşayışı yalnız alışıldığı için değil, anlaşılıp şuur halinde kökleştirmek ve yaşatmak istiyoruz. Bizim gibi yaşayış şartlarını baştanbaşa değiştiren bir inkılâbın korunması ve ebedileşmesi için ona, insanların bu yola başlarını ve göğüslerini koyacak bir inançla beslenip güçlenmeleri elzemdir."[531]

Esasen "muhafaza edilen" sadece "inkılâplar" değildir. "İnkılâpları" yapmaya muvaffak olmuş "Kemalistlerin" elde etmiş oldukları "iktidarın korunması" mevzu bahis olmuştur. Zira "Kemalist ideoloji" son derece "pozitivist", "rasyonalist", "pragmatist" dolayısıyla "realist" bir düşünce sistemi olmuştur. Mustafa Kemal "devrimin bekçiliğini" yapabilmenin "yeter şartını" *"İnkılâbın hedefini kavramış olanlar daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır"*[532] özlü anlatımı içinde belirtmiştir. Hilmi Malik Bey'in eserlerinde "inkılâpların muhafaza edilmesi" için gösterilen sebep, toplumun "dogmatik" olandan hızla uzaklaşmasını temin etmek iken, eserlerinde belki de farkında olmadan bir başka "dogmatik" yapının savunuculuğunun yapılmış olduğunu artık söyleyebiliriz. Böylece bu savunu etrafında geliştirilen her türlü izah; "seküler bir kutsallık" mahfazası inşaa edilerek bu "yeni dogmanın" muhafaza altına alındığı gerçeğini değiştirmemektedir ki bu bize göre "muhafazakâr inkılâpçılık" kavrayışının ta kendisi olmaktadır. Hilmi Malik Bey için de İnkılâpları muhafaza etmek "sadakat" ile mümkündür ki o, *"Bu inkılâbın çizgileri içinde yuğrulan, ona sadık kalacaktır, onun için ölecektir"*[533] düşüncesini bir "dava adamı", bir "görev adamı" duygusu içinde paylaşmıştır. Yine bu kavramsallaştırmada da olduğu gibi esasen "İnkılâp" sürekli ilerlemenin bir imkânı değil de statik ve dogmatik, "hıfz edilip sabitlenmiş" bir doktrine dönüştürülmüştür. Böyle bir politik tutumun esasen "ilerlemeci" felsefe ile de çeliştiği ortadadır. Denilebilir ki; "Cumhuriyet Aydını" ya bu çelişkinin farkına varabilecek felsefi donanımdan/derinlikten yoksun ya da samimiyetten uzak bir bigâneliği seçmiştir.

[531]Recep Peker, ***İnkılâp Dersleri***, İletişim, İstanbul, 1984, s. 18
[532]Utkan Kocatürk, ***Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri***, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997, s. 98
[533]Hilmi Malik, ***İnkılâp Yolunda***, s. 50

1.5. İnkılâpçılık ve Ahlakçılık

"İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisinin sahip olduğu "değerler sistemini" anlamlandırabilmek imkânını veren dolayısıyla bize göre kullanışlı bir kavramsallaştırma olan "devrimci ahlakçılık" özünü Machiavellist siyaset felsefesine ve onun görüşlerine borçludur. Çünkü Batı Siyasi Tarihi içinde *raison d'etat* yani "hikmet-i hükümet", iktidarı elinde tutan "seçkin zümreye" şartlar (conjoncture) neyi icap ettirirse, "muktezi hale göre" hareket edebilme esnekliği kazandırmıştır.[534] Kemalist devrim gerçekleştirmek istediği ulus-devlet sistemi içinde tam anlamıyla "batılılaştırılmış" bir toplum inşaası için bu "esneklikten" pragmatik bir biçimde yararlanmıştır. Yine bu esnekliktir ki Kemalist Kadronun "söylem ve eylemlerini" kendi içinde varmak istediği nihai hedefler bakımından "tutarlı" fakat dönemsel olarak birbiri ile çelişebilen hususiyette kılmıştır. Misal olmak üzere, meclisin açılışı Müslümanların "mübarek gün" olarak inandıkları, topluca ibadet için bir araya geldikleri Cuma gününe denk getirilmiş ve büyük bir dini merasim içinde dualar yapılmıştır.[535] Bu dönemin ruhunu izah edebilmek için M. Kemal "Nutuk" adlı eserinde Milli Mücadele devam ederken Cuma tatilini cebren değiştirmek isteyen "düşmanlara" karşı yapmış olduğu müdafaasında:

> *"İstanbul'un fethinden beri, gayr-ı müslimlerin mazhar buldukları bu imtiyazâzât-ı vâsia (geniş imtiyazlar), milletimizin dinen ve siyâseten dünyanın en müsaadekâr ve civanmert milleti olduğunu isbat eder en bâriz delilidir. Milletimize bu istinâdatta bulunan muârızlar insaf etsinler de, dünyanın en büyük ve en medenî milletyi olduğunu iddiâ edenlerden, din-i İslâmı sûret-i resmiyede tanımayan, İslâmları Pazar gününü yevm-i tatil ve mübârek sûretinde tanımaya icbar(zorlayan) eden ve İslâmların yevm-i mahsusu olan Cumâ gününü resmen tanımayan milletler olduğunu unutmasınlar"*[536]

Kemalist Kadronun kurmuş olduğu "yeni rejim" yerleşikleştikten ve iktidarı da pekiştikten sonra bu bakış açısı tam ters bir istikamet kazanmıştır. Hafta tatili 1 Haziran 1935 tarihli Resmi Gazete ilanı ve "tam batılılaşma" saikıyla Cuma

[534]Ekrem Buğra Ekinci, "Machiavelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri", ***MÜHFHAD***, Cilt: 10, Sayı: 1–3, 1996, s. 213- 252
[535]Sabahattin Selek, ***Anadolu İhtilali Cilt: 1***, Kastaş Yay., İstanbul, 2010, s. 65
[536]M. Kemal Atatürk, ***Nutuk***, Cilt: 3, TTK Yay., Ankara, 2012, s. 1183

gününden Pazar gününe alınmıştır. Dolayısıyla ulus-devlet yapılanmasında görülen bu ve buna benzer konularda yapılmış olan "Batıya Çark" "İnkılâpçı ahlakçılığın" içerdiği yoğun pragmatizmi işaret etmektedir. Bu yoğun pragmatizmdir ki hemen bir müddet sonra M. Kemal Paşa'ya;

> *"... Terakki yolumuzun üstünde önünde dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz. Teceddüt vadisinde duracak değiliz. Dünya müthiş bir cereyanla ilerliyor. Biz bu ahengin haricinde kalabilir miyiz*?" ifadelerini kullandırmıştır. [537]

Yukarıda birbiri ile tenakuz içeren iki farklı "söylemin" ve "eylemin" sahibi de aynı "liderdir". Bize göre bu çelişik bulunuş, yoğun "politik pragmatizm" içeren "İnkılâpçı ahlakçılık" kavramsallaştırması içinde ancak izah bulabilmektedir. İnkılâpçı Ahlakçılık, bu izahın yapılabilmesini mümkün kılan "esnekliği" ya da "oportünizm"i özünde barındırmaktadır.

Bu dönemde "inkılâpçı cumhuriyet aydınları" iktidarın da arzusu istikametinde ve "devrimci ahlakçılık" kapsamında, ulus-devlet projesi içinde vatandaşı "moral" bakımdan tarif ederken "kanunlara uyan", "çalışkan", "itaatkâr" dolayısıyla "idealize edilmiş vatandaş modeli" vurgusu yapmıştır. Bilindiği üzere iktidarda bulunanlar tarafından, inkılâpların toplum tarafından benimsenmesi için "iyi vatandaşın" tarifini de içeren bir "değerler manzumesi" ortaya koyulmuştur. Bu tanımlamada "mesuliyet duygusu-vazifeşinaslık" "iyi vatandaşın" ahlaki özelliklerinden sayılmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte "vatandaş" sadece haklarıyla var olan bir "kategori" değil, mesuliyetleri de bulunan bir "görev adamı" anlayışıyla bütünleşmiştir. Bu bakımdan "toplumsal vazife şuurunun" teşekkülüne katkıda bulunurken "ulusun ortak çıkarları" söylemi "ahlaki bir norma" dönüştürülmüştür.[538] Mustafa Kemal de "ahlakın" bir "amaç" değil de "araç" olduğuna dair düşüncelerini yeri geldikçe ifade etmiştir.

---

[537] ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt III***, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 1962, s. 72

[538] Füsun Üstel, ***Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi***, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 17–23

"Milletin toplumsal düzeni ve huzuru, bugün ve gelecekte refahı, mutluluğu, güvenliği ve dokunulmazlığı, uygarlıkta ilerleme ve yükselmesi için insanlardan, her hususta ilgi, gayret, nefsin özverisi ve gerektiği zaman seve seve nefsinin fedasını isteyen milli âhlaktır. Mükemmel bir millette, milli âhlak gerekleri, o millet bireyleri tarafından adeta düşünmeksizin vicdanî, hissî bir güdü ile yapılır. En büyük milli duygu, milli heyecan budur.(...) Ahlâkın milli ve toplumsal olduğunu söylemek ve ortak vicdanın bir ifadesidir demek, aynı zamanda ahlâkın kutsal sıfatını da tanımaktır. Ahlâk kutsaldır; çünkü aynı değerde eşi yoktur ve başka hiçbir çeşit değerle ölçülemez."[539]

İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinde de "devrimci ahlakçılığın" "ulusal çıkarlara" yapmış olduğu vurguya sıklıkla rastlanılabilir. Hilmi Malik'in ifadelerinde bizatihi "şahsi terakki" çok yer almamıştır. Hilmi Malik Bey için "çocuk terbiyesi" "faydalı vatandaş" yetiştirmek anlamına gelmiştir. Onun anlayışında *Ana babanın ve mürebbinin vazifeleri… Onun mensup olduğu cemiyet ve millete müfit bir vatandaş olmasına çalışmaktır.*[540] Cumhuriyetçiliğin tabiatında yer alan "ortak çıkar" prensibi "devrimci ahlakçılık" ile bütünleşmek suretiyle Hilmi Malik'e *"...Kendisinden ziyade başkalarının, halkın, ulusun çıkarını göze alarak hareket edenleri övmeli ve arasıra maddiğce öndelemeli(mükâfatlandırılmalı) çocuk denemeyle ve zamanla öğrenmelidir ki, başkalarının iyiliğine çalışmak her şeyden önce gönül doyurucu bir iştir, ulusal bir ödevdir"*[541] fikriyatını telkin etmiştir. Bahsi geçen "ulusal çıkarlar" otoriteryen özellikler gösteren "Kemalist iktidarın" tayin ettiği istikamette tanımlanmıştır. Her türlü inanç ve tutum, "devrimlere karşı durmadığı" müddetçe "ahlaki" kabul edilmiş aksi takdirde her türlü muhalif duruş normalite dışına itilip "gayri ahlaki" olarak tanımlanmıştır. Yine bize göre "devrimci ahlakçılığın" tipik yaklaşım tarzı olan her şeyi "devrime amade birer araç" olarak gören "soğuk pragmatist" bakış açısı, Hilmi Malik'in şu ifadelerine de sinmiştir: *"Neferlerin talim ve terbiyesi ile sıkı sıkıya meşgul olmak, inkılâbımızın bir an evvel memleketimizin her tarafına yerleşmesi demektir.*[542] Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere "neferin talim ve terbiyesi" dahi bizatihi "bireyin gelişimini" değil de, inkılâbın intişarını hedeflemiştir.

[539]Utkan Kocatürk, ***Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri***, s. 318
[540]Hilmi Malik***, Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti***, s. 90
[541]Hilmi Malik Evrenol, "Kıskançlığın Başlaması Gelişmesi ve Sonucu", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 36, Ankara, 1936, s. 426
[542]Hilmi A. Malik, ***a.g.m***, s. 237

2. CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILÂPÇI AYDININ DEĞERLER SİSTEMİ EKSENİNDE DEVRİMLER VE TOPLUMUN YENİDEN YAPILANDIRILMASI PROJESİ

" ... ben bazıları gibi efkâr-ı avâm-ı, efkâr-ı ulemâyı yavaş yavaş benim tasavvuratım derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeye alıştırmak suretiyle bu işin yapılacağını kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden, ben, bu kadar senelik tahsil-i âli gördükten, hayat-ı medeniye ve içtimaiyeyi tetkik ve hürriyeti tezevvük için sarf-ı hayat ve evkat ettikten sonra, avâm mertebesine ineyim. Onları kendi mertebeme çıkarayım, ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar."[543]

Mustafa Kemal

2.1.İnkılâpların Topluma Benimsetilmesinde Aydınların İşlevi

"İnkılâpçı Cumhuriyet aydınının" vazifesi, devrimleri tefsir edip tesir sahasını genişleterek toplumda yerleşikleşmesini temin etmek olmuştur. Hilmi Malik Bey'in eserlerinde de daha evvel teşhis etmiş olduğumuz bu "tefsir" metodunu "halkın anlayacağı formda sunmak" ve inkılâpları "yukarıdan aşağıya" indirmek için kullanmışlardır. Halkın devrimleri tam anlamıyla kavrayamayacağını düşünen "inkılâpçı cumhuriyet aydını", kendisine "devrim kılavuzluğunu" münasip görmüştür. Hilmi Malik Bey'in eserleri üzerinde önceki bölümlerde derinlemesine yapmış olduğumuz analiz neticesinde vardığımız bu tespit dönemin pek çok "aydını" için geçerlidir. Misal olmak üzere; "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" kategorisi içine dâhil edilebilecek olan Burhan Asaf (Belge) incelendiği zaman da aynı bakış tarzı ortaya çıkmaktadır. Burhan Bey bir yazısında "aydın kimliği" ile "halka" rehberlik etmenin bir ödev olmanın ötesinde "aydın hakkı" olduğunu şöyle ifade etmiştir:

[543]Levent Köker, ***Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi***, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 172

"Halk hakkında ve onun için yazmak, gazetecinin vicdanında hakla vazifenin karıştığı noktadır. Halk hükümetiyle idare edilen memleketlerde, bizde, halkın dili olmak kadar tatlı bir şey olamaz… Kimse kızmasın, yazdıklarımız hep onun hakkında ve onun içindir"[544]

Fransız İhtilali'nin dünya milletlerine bıraktığı en müşahhas miras olan Ulus-Devlet sistemi, Kemalist Kadro eliyle Modern Türkiye Cumhuriyeti projesinde bir ulus oluşturma amacıyla, toplumu "türdeş" kılabilmek için kullanılmıştır. Böylelikle Kemalist kadro hedeflemiş olduğu şekilde, İnkılâp ruhunu içselleştirebilmiş fertler ve bu fertlerden mürekkep yeni "cumhuriyet ulusunu" inşa etmeye girişmiştir. İnkılâpları halka benimsetmek için laik bir eğitim programı hem okullar aracılığı ile yeni nesil cumhuriyet öğrencilerine, Halkevleri marifeti ile de "halkın" geriye kalan yetişkin kesimine tatbik edilebilmiştir.[545] Esasen Mustafa Kemal topluma şekil verebilme hususunda "okula ve eğitimcilere" özel bir önem atfetmiştir.

"*Herhalde babalarımızın, analarımızın, eğiticilerimizin ruh ve dimağlarımızın gelişmesinde verimli etkileri vardır. Gerçi biz, belki burada bulunanların tümü, dünyaya geldiğimiz zaman, bu topraklar üzerinde yaşayanlarla birlikte, yok edici bir zorba yönetimin pençesinde idik. Ağızlar kilitlenmişti. Öğretmenler, eğiticiler, yalnız bir noktayı dimağlarda yerleştirmek zorunluluğunda tutulmakta idi. Benliğini, her şeyi unutmak bir korkunç hayale boyun eğmek, onun kölesi olmak... Bununla birlikte anımsamak gerekir ki, o baskı altında bile bizi bugün yetiştirmeye çalışan gerçek ve özverili öğretmenler, eğiticiler eksik değildi.(...) Açıklamak istiyorum ki, ilk esin, ana-baba kucağından, sonra okuldaki eğiticinin dilinden, vicdanından, eğitiminden alınır"*[546]

Okullar için hazırlanmış olan müfredata iyice yedirilmiş "inkılâp terbiyesi" çalışmaları sayesinde taze dimağları "laik eğitimle" yoğuran devlet, yetişkinlerin de

[544]Aytaç Yıldız, ***Burhan Asaf Belge: Cumhuriyetin Erken Döneminde Aydın ve İktidar İlişkisi***, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2009, s. 69
[545]Ozan Erözden, ***Ulus-Devlet***, Dost Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 124

[546]Mustafa Kemal Atatürk, ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri***, Ankara, 2006, s. 629

"iyi vatandaşlar" olmaları için "inkılâpçı cumhuriyet aydınları" ile birlikte projeler üretmiştir. Bunların hemen herkesçe bilineni Halkevleri projesi olmuştur.[547] Tüm bu projelerin tabii takipçisi "inkılâpçı cumhuriyet aydınları" olmuştur. Bu "aydınların" ayırt edici özellikleri iktidara muttasıl konumlanmak suretiyle toplumun dönüştürülmesinde yüklendikleri "misyon" olmuştur. Hilmi Malik Bey'in "inkılâpların halka benimsetilebilmesi" noktasında pek çok eser ve makalelerini kaleme almış olduğu 30'lu yıllar Türkiye'sinde *Kadro Dergisi* etrafında toplanmış "inkılâpçı cumhuriyet aydınları" görev başında olmuştur. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Şevket Süreyya (Aydemir), Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge), İsmail Hüsrev (Tökin), M. Şevki (Yazman) gibi isimler inkılâpların toplumda aklileştirilip yaygınlaştırılabilmesi amacına matuf olarak "iktidar" ile işbirliği halinde olmuşlardır. Bu dönemde Takrir-i Sükûn ile birlikte tüm muhalif unsurlara bir "tedbir" geliştirilmesiyle "siyasete kapıların kapatıldığı", fikri bakımdan "tekdüzeliğin" devlet politikası haline geldiği yıllar yaşanmıştır. Fakat gerek Hilmi Malik olsun ve gerekse *Kadrocular* olsun hemen hepsi rasyonalist ve pozitivist bir eğitimden geçmiş oldukları için tabiatıyla tüm "Kemalist inkılâpları" suhuletle ve samimiyetle önce kendileri benimseyebilmişler ve sonrasında "inkılâp kılavuzluğuna" kalkışmışlardır. Bu "inkılâpçı cumhuriyet aydını" kategorisini temellendirebilmede "aynı formasyona sahip olma" bulunuşu gerçekten mühim bir tespit olabilir. Esasen hepsi *Batı Yakası* ahalisidirler. Mustafa Kemal yapmış olduğu devrimin, "kült lideri" olarak, "Batı Medeniyeti" haricinde bir alternatif bulunmadığına dair kat'i inancını *"Ülkeler çeşitlidir, ancak medeniyet birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu tek medeniyete katılması gerekir"*[548] cümleleri ile beyan etmiştir.

Buradan hareketle; "inkılâpçı cumhuriyet aydınının" tamamında mevcut olan bu müşterek bilinç durumu, hedeflenen toplum yapısının teşkil edilebilmesi için kendi fikirlerine ve inançlarına duyduğu "mutlaklık" içinde izah bulabilmektedir. Onlar, böyle bir "Kadro" eliyle ülkenin tüm problemlerinin çözüleceğini düşünmüşlerdir. Bu "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" bir işlevi de, iktidarın

[547]Bu proje Halk Parti programında detaylı olarak ele alınmıştır. Programda; *" Klâsik okul yetiştirmesi dışında, yığına, devamlı ve Türkiye'nin ilerleyiş yollarına uygun bir halk eğitimi vermeği önemli görürüz. Bu hizmet için çalışan Halkevlerini devlet, imkân elverdiği kadar koruyacaktır"* denilmiştir. Bkz. Taha Parla, ***Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u***, Cilt: 3, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 77

[548]Mustafa Kemal Atatürk, ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri***, s. 578

programına paralel olarak, laik eğitimin yaygınlaştırılması ve maziye ait müspet izlerin hafızalardan kazınıp menfi örnekler öne çıkarılarak geçmişin yeniden tasarlanması olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra devrimlerin halka benimsetilebilmesi noktasında *eğitim* araçsallaştırılmış ve Maarif Vekâleti eliyle mekteplere tamim edilen hususlar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti programını yansıtacak biçimde hazırlanmıştır. Bu genelgelerde en çok üzerinde durulan "değerler"; milliyetçi, inkılâpçı, cumhuriyetçi, laik vatandaş ideallerini yansıtan "değerler" olmuştur.[549]

Son tahlilde "inkılâpçı cumhuriyet aydınları" halkın üzerinde yürüyeceği "İnkılâpların ideolojik zeminini" "bürokratik bir rolün icabı" olarak hazırlamaya çalışmışlardır.[550]

2.2.İktidarın Desteklediği Aydın Profili

Yeni bir ulus-devlet inşaa etmek gayretlerinin mahsulü olan "Türkiye Cumhuriyeti projesini" yöneten askeri devrim kurmayları "Kemalist Devrimi" gerçekleştirdikten sonra hızla "inkılâp hareketlerine" giriştiler. Ülkenin "Batılı normlara" entegrasyon sürecini hızlandırmayı daha açığı Gayri İslami toplumların "dünyayı, hayatı ve insanı" yorumlarken, onlara felsefi bir zemin teşkil eden "Batılı değerler sistemine" ülkeyi ve vatandaşları bütünleşik kılmayı hedeflediler. Kemalist Kadro bunu yapabilmek ve İnkılâpları halka benimsetebilmek için stratejik olarak "inkılâpçı cumhuriyet aydını" kategorisine ihtiyaç duyulacağını öngörmek suretiyle bu "aydın zümresini" sadece arzu etmekle kalmadı onu teşkil etmeye de çalıştı. Bu sözünü ettiğimiz "aydın kategorisinin" nevi şahsına münhasır hususiyetlerini mündemiç bulunan zevatı da, her daim destekledi ve taltif etti. Bir başka açıdan denilebilir ki; Kemalist Devrim "kendi aydınını" da oluşturmaya gayret etmiştir. Bu noktada en müessir vasıtalardan birisi kuşkusuz "eğitim" uygulamaları olmuştur. Milli Eğitim Bakanlarından İsmail Safa Bey'in direktifleri ile yayımlanmış olan

[549]Tahsin Yücel, ***Atatürk ve Atatürkçülük***, Gözde Dizgi, İstanbul, 2000, s. 77.
[550]Kurtuluş Kayalı, ***Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı***, İletişim, İstanbul, 2014, s. 15–23

genelge Maarif Vekâleti Mecmuası'nda 1925 tarihinde de yayımlanmıştır. Bu genelge de hulasa olarak;

> *"Cahilliği ortadan kaldırarak, ulusal ve çağdaş eğitimi yurdun en uzak köşelerine kadar götürmek, yeni kuşakları geleceğin ihtiyaçlarına göre yetiştirmek, gençleri fikren çok kuvvetli, bilim ve ahlak açısından sarsılmaz bir karakter ile donatmak, ülkeyi ekonomik yönden kölelik altında bırakmayacak dimağları hazırlamak, bunun için gençliği, çalışmak fikri ve üretim araçlarıyla donatmak, milliyetçi, halkçı, inkılâpçı ve laik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek, birer hayat okulu olan orta dereceli okullardan çıkanların hayata güvenle bakabilmelerini sağlamak, her yerde kuvvetli ve azimli olmak ve kuvvetli, sorumluluk sahibi, kendisine güvenen ve haklarını korumayı bilen yurttaşlar yetiştirmek…"*[551]

Bu dönemde "eğitimin" en mühim görevi politik ve sosyal alanda yapılan "inkılâp" hareketlerini, "Batıya ait değerleri" "vatandaşa" benimsetebilmek ve yaygınlaştırabilmek olmuştur. Böylece "devrim yapan iktidarın" arzu ettiği istikamette bir "ulusal bilinç" tesis edilmek suretiyle, bu "yeni değerler dizisini" sürdürülebilir kılmak asıl hedef olarak tayin edilmiştir. Kemalist İdeolojiyi harç olarak kullanan "Devrimci Kadro", muhtelif dinleri ve inançları, farklı dilleri konuşan insanları yeni ulus-devlet projesine dâhil etmeye çalışmıştır. Bu hedefe etkili bir biçimde ulaşabilmek için "inkılâpçı cumhuriyet aydını" tipolojisine uyumlu olan kişilerin iktidar tarafından desteklenmiş olmaları da gayet tabii görülmüştür.[552] "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" genellikle yurt dışında, "Batı'nın değerler bütününü" aldıkları "eğitim" sayesinde hem kafaca hem de ruhen öncelikle kendisi hazmetmiş ve içselleştirmiş, yurda döndükten sonra bu "değerler sistemini" kendi "yurttaşlarına" idarecilik, yazarlık, öğretmenlik, akademisyenlik gibi belirli vazifeler üzerinden toplantılar yaparak, konferanslar vererek, eserler üreterek telkin etme gayretinde bulunmuşlardır. Bu çaba iktidarın arzu ettiği istikamette seyrettiği için de

[551]Mehmet Alpargu, Haluk Selvi, Enis Şahin, ***Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi,*** değişim yay., 2011, s. 208

[552]Emre Kongar, ***Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk***, Remzi Kitabevi, Ankara, 1993, s. 39

bir sürtüşme ve karşı karşıya gelme durumu olmamış bilakis iktidara muttasıl ve bağlaşık olabildikleri nispette her daim destek görmüşlerdir.

3. TOPLUMU YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ TOPLUM YAŞANTISINA ETKİLERİ VE İNKILÂPÇI CUMHURİYET AYDINI HİLMİ MALİK

> *"Devrim coşkusu içinde birkaç yılda yapıp gerçekleştirdiklerimizden öylesine kıvançlıydık ki, Avrupalı ulusların bir yüzyılda yaptıklarını biz on yılda başardık diye şiirler yazıp, şarkılar besteledik... O iyimserlik, o devrimci coşkunluk 1930'larn cihan ekonomi bunalımı ile ilk büyük sarsıntıya tutulduğu zaman, Batı sevdalısı gönüllerimizde bir irkilme, düşünen kafalarımızda bir kuşkulanma belirdi. İvedi ivedi aktardığımız kanunların, kurum ve kuruluşların bizi kurtarıp kurtarmadığını, batılaşma yolunda bizi ilerletip ilerletmediğini kendimize sorar olduk"*[553]

3.1. Değerler Sistemi ve Hayat Pratikleri Bakımından Toplumun Dönüşmesi

Kemalist kadro eliyle gerçekleştirilen "devrim" ile birlikte, idari ve toplumsal bakımdan ülkeye "Batı felsefesini", "Batı bilimciliğini" (Scientism) ve bunların hâsılası olan Batı kültürünü (Western Civilization) yerleştirme olgusu belirleyici olmuştur. İnkılâpların bu yönü, Türkiye'nin devrim liderlerinin çok önceden ulusal ve stratejik bir hedef olarak belirlemiş oldukları "Türk Toplumunu" dönüştürme

[553]Emin Türk Eliçin, ***Kemalist Devrim İdeolojisi***, Ant Yay., İstanbul, 1970, s. 34.

planlarındaki istikameti tayin edebilmemizi sağlayan ana eksendir.[554] Dolayısıyla Kemalist Kadro'nun ve "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" toplumu yeniden yapılandırma çalışmalarının temel hedefi, Türk toplumunu dini kimliğinden arındırmak sureti ile yeni bir toplumsal ve politik kurguyla "laik ulus" kimliği inşaa etmek olmuştur. Bu hedefe ulaşabilmek noktasında kadim dini semboller teker teker sırası gelince kaldırılmış ve yerine "Batılı semboller" ikame edilmiştir. Müşahhas bir misal vermek gerekirse; "Kadim Türk Tarihi" içinde üretilmiş "Türk Medeniyeti Kaynaklarından" trajik kopuşun başlangıcı "Harf İnkılâbı" ile meydana gelmiştir. İktidarın meşruiyetini sorgulayabilecek her türlü muhalefetin hukuki (de jure) alanda da baskılanmasını temin için; Saltanatın ve Hilafetin ilgası, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, süratle toplumun yönünü Batı'ya çevirmek konusunda arka arkaya tatbik edilmiş politik bakımdan "tutarlı" adımlar olmuştur.[555] Bu noktada Mustafa Kemal Paşa, projesini muvaffak kılabilmek için, "fikriyatın ve fiiliyatın" birlikte yürütülmek zaruretini beyan ettiği bir nutkunda:

> *"Büyük sorunumuz en uygar ve en refaha kavuşmuş ulus olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarda değil düşüncelerinde de temelli bir devrim yapmış olan büyük Türk ulusunun dinamik ülküsüdür. Bu ülküyü en kısa zamanda başarmak için düşünce ve eylemi beraber yürütmek zorundayız"*[556]demiştir.

Burada kullanılan "politik retoriğin" içerik analizi yapıldığında, Kemalist Devrim; toplumun sadece kurumlarında değil "düşünce" planında da "temelli" bir dönüşümü arzu etmiştir. O halde "değerler sistemi" ve "hayat pratikleri" birbirlerinden ayrı düşünülmemiş bilakis teorik bilginin (gnosis) ve pratiğin (praxis) senkronize ve uyumlu oluşunun, toplumda meydana getirilmek istenen dönüşümün kalıcılığını temin edeceğine inanılmıştır. Bu mevzuda bir diğer "inkılâpçı cumhuriyet

[554]Şarman Kansu, ***Türk Promethe'ler***, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2005, s. 7
[555]Selçuk Akşin Somel, "Gericilik", "İlericilik" ve Aydınlar", DOĞUBATI, Sayı:3, Ankara, 1998, s. 43–46
[556]Mustafa Kemal Atatürk, ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri***, s. 856

aydını" olarak tavsif edebileceğimiz Burhan Asaf (Belge), 15 Kânunuevvel 1938 tarihli *Ulus* gazetesindeki yazısında:

> *"...Kemalizmin değişimlerinin hepsinde esas, yeni millet'i bir realite olarak, bir ilim mevzuu olarak kabul etmektir... Bunun içindir ki, Kemalizm, kökleri şark'ta olan bütün tradisyonlara düşmandır ve şark'a doğru hürriyeti'ni bunların tasfiyesinde görür. Keza, bu sebepledir ki, Kemalizm, garp kültürü ithalatçılığı yapmaya, garp kültürünü bizzat imal eylemeği tercih eder... Yani Kemalizm garb'a karşı hürriyetini de garb'ın methodlarını tam ve kusursuz olarak almakta bulur... Kemalizm'in yapıp tamamladığı bir safha vardır ki, bu da, şark ile olan bağlarımızı gayet kat'i olarak kesip atmasıdır. Bugünkü Türk harflerinin her birisi, bizi geriye doğru sürikliyerek arab-fars skolâstiğinin içine atmak istiyecek mürtecileri geçit başında yakalıyacak olan nöbetçidir... Türk milleti galip olan medeniyeti nasıl kendi topraklarında yapmak yollarında ise bu medeniyete bu dinamizmi vermiş olan galip kültürün esaslarını da kendi insanlarının ve kendi insaniyatının yaratılması için yegâne çare ve yol bilecektir..."*[557] demiştir.

Görüldüğü üzere bu paradigmik ilkelerden neşet eden idealler, "inkılâpçı cumhuriyet aydını" kategorisine dâhil olan zevatın tümünde müştereken bulunmaktadır. Bu müşterek ideallerin ise ortak bir bakış açısına (Weltanschauung) ve üzerinde ittifak edilmiş bir "değerler sistemine" muhtaç olduğu izahtan varestedir. Üzerinde ittifak edilmiş olan "değerler sistemi" ise kendine mahsus "hayat pratiklerini" mecburi olarak dayatır. Artık burada uzun uzadıya tekrar edilmesi ya da şerh edilmesi gereksiz görünen, sosyal hayatı yeniden yapılandıran devrimlerden kültürel alanda yapılmış devrimlere, hukuk alanında yapılan devrimlerden gündelik yaşamın seyrini[558] tayin eden değişimlere kadar tüm inkılâplar, esasen bu paradigmik eksen kaymasının bir tezahürü olmuştur.

---

[557] Işıl Çakan Hacıibrahimoğlu, ***Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı***, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012, s. 96

[558] Kemalist devrim neticesinde gündelik hayatın seyrindeki değişim ile ilgili bkz. Tülin Ural, ***1930–1939 Arasında Türkiye'de Adab-ı Muaşeret, Toplumsal Değişme Ve Gündelik Hayatın Dönüşümü***, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008

3.2. Hilmi Malik Bey'in Toplumun Yeniden Yapılandırılması Çalışmalarına Katkıları

Dr. Hilmi Malik Evrenol; özünde bir "kültür devrimi" neticesinde ortaya çıkmış olan Türk toplumunu yeniden yapılandırma çalışmalarına ya da diğer bir deyişle "Modern Türkiye Cumhuriyeti" projesine kalemi ile katkı sunan karakteristik bir "inkılâpçı Cumhuriyet aydını" olmuştur. Hilmi Malik Bey'in uzman sıfatı ile vermiş olduğu eserleri ve çalışmalarına, bu projeye dolaylı olarak sağladığı politik, kültürel ve pedagojik katkılara, tezimizin ilgili bölümlerinde uzun uzadıya temas etmiştik. Hilmi Malik Bey, eserlerinde, cumhuriyet dönemi devrimlerinin izahının sağlanması (determination) ve devrimlerin "vatandaşlara" benimsetilmesi ve böylece "cumhuriyetçi yurttaşlar" yetiştirebilme ülküsü hesabına çalışmıştır. Hilmi Malik muhtelif disiplinlerde çalışma üretmiş olsa da onun tüm çalışmaları "inkılabın emrindedir". Hilmi Malik Bey'in böyle bir görev bilinci içinde mürekkep akıtmış "inkılâpçı bir cumhuriyet aydını" olduğunu da artık biliyoruz. Dr. Hilmi Malik Evrenol pedagoji sahası içinde bilhassa çocuk terbiyesi ve ebeveyn eğitimi gibi konuları incelemiştir. Hilmi Malik sosyolojik incelemelerinde; askerlik ve kışla yaşantısı, köy ve köylü hayatı, hapishanelerin vaziyeti, sinema ve toplumsal yapıya etkileri gibi mevzular üzerinde durmuştur. Teoloji sahasında ise genel anlamda en çok uğraştığı mesele dinin reformasyonu olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında üretilen Psikoloji çalışmalarına katkısı daha ziyade çocuk psikolojisi ve suçlu psikolojisi konularında olmuştur. Edebi sahada Osmanlıca-İngilizce-Türkçe Lügat çalışması ile Linguistik alanda eser vermiştir. Felsefi çalışmalarının özünü ise "Batı Düşünce Dünyası"nın tamamen onaylandığı, bu düşünce birikiminin üretmiş olduğu kültüre beslemiş olduğu hayranlık saikıyla her dem takdir ettiği metinler oluşturmuştur. Esasen O, bir ideolog olarak her mevzuyu Kemalist ideolojinin yerleşikleştirilmesine vesile kılan bir oportünizmin de müdavimi olmuştur. Amerikan Sefaretinde Türkçe Genel Sekreteri ve Tercüman olarak çalıştığı dönemde TDK çalışmalarına Tercüme İşleri Kolu'nda "uzman-danışman" olarak yer almıştır. Chicago Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1930–31 yıllarında Anadolu'da yapılan bazı tarihi-arkeolojik araştırmalar için uzman sıfatıyla katkı sağlayan kişiler arasında Dr. Hilmi Malik Bey'de yer almıştır. Bu arkeolojik çalışmaların yürütücüsü Alman arkeolog Hans Henning Von Der Osten tarafından

Anadolu'da yapılan *Discoveries in Anatolia 1930–31* kazı çalışmalarındaki gayreti sebebiyle teşekkür almıştır. Chicago Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü eliyle yürütülen bu "bilimsel" araştırmalar; Kemalist Kadronun laik milliyetçilik zemini üzerine konumlandırdığı "Modern Türkiye Cumhuriyeti" projesini inşaa ederken kullandığı delillerden biri olmuştur. Arkeoloji marifetiyle tasarlanan ve inşaa edilen bu "tarihi kanıtlar" *Türk Tarih Tezi*'nin yapı taşını teşkil etmiştir. Hilmi Malik Bey Türk Tarih Kurumu'na da bu manada destek sağlamıştır. Hilmi Malik Bey'in Ankara İlahiyat Fakültesi Müfredatının reforme edilmesine ilişkin makaleleri ve köşe yazılarında dile getirdiği tekliflerini 1951 ve 1952 senelerinde yoğun bir şekilde işlediği görülür. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ise müfredata bu derslerin ilave edilmesi ve ders programında tadilata gidilmesi ise 1953–54 yıllarında olmuştur. Bu çalışmaları vesilesiyle de hiç olmazsa ilgilileri-yetkilileri yönlendirerek ve "kamuoyunu" etkileyerek "dinde reform" çalışmalarına da "inkılâpçı cumhuriyet aydını" duruşunu sergileyerek katkı sağlamıştır.

SONUÇ

Dr. Hilmi Malik Bey'in Eserleri Üzerinden Cumhuriyet Dönemi İnkılâpçı Aydınının Değerler Sistemi isimli çalışmamızın ilgili bölümlerinde Dr. Hilmi Malik Evrenol Bey'in külliyatını teşkil eden kitaplarını ve makalelerini mihver kabul ettik. Bu eserlerin ruhu mesabesinde olan "değerler sistemini" meydana çıkarmaya çalıştık. Dolayısıyla Tez çalışmamızı bu eserleri merkeze alıp analiz ederek inşaa etmiş olduk. Geldiğimiz noktada bir senteze ulaşmak imkânı da hâsıl olmuş ve artık tezimizin bu "sonuç" kısmına kaydedebileceğimiz bir takım mühim tespitler ele geçmiştir.

Dr. Hilmi Malik Evrenol'un on iki yaşından yirmi yaşına kadar tamamen içinde bulunduğu, Ortaokul ve Lise yıllarını da içine alan *International Smyrna American College* kendine mahsus misyonu ve eğitim müfredatı ile tamamen "Batılı" ve "Batıcı" bir "insan tipi" üretmeye çalışmıştır. Hilmi Malik'in düşüncelerinin ve kişiliğinin oluşmasında bu dönemin etkisi inkâr edilemez. Sonrasında Hilmi Malik'i aynı istikamette yetiştiren bir diğer kültürel ortam ise; yükseköğrenimini ve ihtisasını tamamlamış olduğu *New York Columbia University* olmuştur. Bu vesileyle Amerika'da geçirdiği beş yıl Hilmi Malik Bey'in zihniyet dünyasını mutlaka şekillendirmiştir.

Dr. Hilmi Malik Evrenol'un da içinde bulunduğu Osmanlı'nın son devri içinde yetişmiş/yetiştirilmiş eğitimli kuşak; "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" tipolojisini eserleri ve fikirlerinde çok iyi tebarüz ettirebilmişlerdir. Dr. Hilmi Malik Evrenol'un; çeşitli meselelere dair kaleme almış olduğu hemen her çalışmasında "İnkılâp Prensiplerini" kendi "ulusuna" aşılamayı "misyon" edinmiş bir "inkılapçı cumhuriyet aydını" olduğu anlaşılmıştır. Onun kalemi her daim "inkılâbın emrinde" "öğretmen tavrı" ile devrimlerin "vatandaşa" benimsetilebilmesine hasredilmiştir. Tüm disiplinler onun canı gönülden bağlı olduğu "Türk İnkılâp Prensiplerini" halka benimsetebilmek yolunda "araçsallaştırılmış" birer imkândır. Böyle olunca Hilmi Malik Bey'in pedagojik çalışmaları birer "politik pedagoji", sosyolojik incelemeleri "politik sosyoloji", edebi bir eseri dahi "İnkılâp edebiyatı" olmuştur. Esasen yazdığı hangi alana ve hangi konuya ait olursa olsun, "onun kalemi", "İnkılâpçı Cumhuriyet

Aydınının Değerleri" ile tüm "vatandaşların" "terbiye edilmeleri" uğrunda seferber edilmiştir.

Bu bakımdan "İnkılâpçı cumhuriyet aydını" Hilmi Malik Bey'in eserleri biçim ve içerik bakımından analiz edilmiştir. Bu eserlerin, "Devlet-Aydın" bütünleşmesi içinde tebellür etmiş "değerler sisteminin" ana eksenini oluşturan "yapı taşlarının"; "Totaliter Cumhuriyetçilik", "Laik Milliyetçilik", "Devletçi Halkçılık", "Muhafazakâr İnkılâpçılık", "Devrimci Ahlakçılık" gibi amaca ulaşabilme adına "tüm zıtlıkların içtima" edebildiği "değerler sistemi" ile örülmüş olduğu neticesine ulaşılmıştır. Çalışmada; özellikle pedagoji, psikoloji, sosyoloji, politika, felsefe ve teoloji alanlarında eserler kaleme almış bir "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını"nın kitapları ve makalelerine yansımış düşünce evreninin, hangi "değerler sistemi" ile kuşatılmış olduğu netleştirildikten sonra, Cumhuriyetçilerin iktidar-aydın işbirliği içinde, toplumsal yapıya aşama aşama enjekte etmiş oldukları "değerler sisteminin" sadece düşünce planında kalmadığı her "söylemin" sırası gelince hayat pratiklerine yani "eyleme" dönüştüğü tespit edilmiştir. Dönemin politik uygulamaları dikkate alındığında; Hilmi Malik Bey'in eserlerini kuşatmış "değerler sisteminin" Türk İnkılâbını gerçekleştirmiş olan iktidar ile hep imtizaç içinde, uyum ve bütünleşmiş bir "işbirliği" içinde olduğu görülmüştür. Bu uyum ve işbirliği tespitinden hareketle bu durumun, "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının" tipolojik bir özelliği olmak üzere, iktidara bağlaşık ve muttasıl, yani bir anlamda "güdümlü" bir toplumsal kategori olarak doğmuş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle ülkemizde modernleşmenin başlatıcıları konumunda olan "Osmanlı Münevverlerinin" karakteristik özellikleri ile de mukayese edilince "Batıcı aydın geleneği" ile "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydınının" tarihsel bir sürekliliği temsil etmiş oldukları müşahede edilmiştir. Her iki tarihsel kategorinin referansı da gayri-İslami "kültür evreni" içinde yer alan "Batı" olmuştur. Ayrıca tüm felsefi referansını Batı'dan almış "inkılâpçı cumhuriyet aydınının", Batı'daki ontolojik kökeni itibariyle, iktidara mesafeli ve her daim eleştirel bir mevkide bulunan *Intellektuelle* ya da *Intelligentsia* ile bu "muhalif damar" kıstasına göre kültür-genetik akrabalıklarının mevcut olmadığı kanaati hâsıl olmuştur. Buradan hareketle yeri geldiğinde "ucu nereye değerse değsin" ve "bedeli ne olursa olsun" "suya sabuna dokunma" ve gerçek bir "entelektüel" tutum olan "kritik edebilme" ve "hakikatin dillendirilebilmesi için muhalif kalabilme" özelliklerini pek azı müstesna "cumhuriyet aydınında" görmek

zor olmuştur. Burada "cumhuriyet aydın tipolojisinin" iktidar ve iktidarın imkânlarıyla ortaya çıkması sebebiyle onun ontolojisinde, genetiğinde mevcut olan, iktidara "muttasıl ve bağlaşık" yapı gereği fikir ve düşünceleri ile onaylamadığı hususlarda dahi "bir yerleri incitmeme" telaşı dikkat çekmektedir.

İktidar-aydın işbirliğiyle "erken cumhuriyet döneminin" topluma enjekte edilmek istenen değerler sistemi, politik ve kültürel kodları analiz edilince dikkat çeken bir diğer mühim tespit şu olmuştur. Cumhuriyet aydınının kendi halkına yabancı, giderek elitist bir kimliğe bürünmesi meselesinden yola çıkılarak Batı Sivilizasyonu'nun tarihi seyri içinde ürettiği "değerler sistemi" transfer edilirken *ancient regime* olarak etiketlenip hedef tahtasına oturtulan "kadim geleneğin" ve tarihi seyri boyunca "ortak değerler manzumesi" olarak biriktirilen "kültür sermayesinin" ötekileştirilmesi neticesinde bu "İnkılâpçı aydın" "ahali" ile arasını açmıştır. Belki de bu tespit "inkılâpçı cumhuriyet aydını" denilen kategorinin içine düştüğü "yabancılaşma" olgusunu izah edebilecek en elverişli istidlaldir.

Modernleşme çabalarının ivme kazandığı bu dönemlerde; "çocuk" ve "çocuk eğitiminin" politize edilmeye başlanılması Cumhuriyetin ilk yıllarında "Fenn-i Terbiye" uygulamalarına kadar uzanmış ve Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda "Fenn-i Terbiye" yani Pedagoji daha da politikleştirilmiştir. "Çocuk" ve "çocuk eğitimine" dair hemen her husus, bu politikleştirilmiş pedagojinin tamamlayıcı bir unsuru olarak düşünülmüştür. Ulus-devlet projesi tabiatı gereği "Fenn-i terbiyeyi" milliyetçi değerler ile bezeyip evrensellikten arındırıp yerelleştirmiştir. Burada öncelenen amaç; tek tip ve tek tür bir "ulus" inşa ederken, en genel anlamıyla *instrümentalist* bakış açısıyla eğitimin netice de araçsallaştırılmasıdır. Bu "politik pedagoji" Cumhuriyet ideolojisinin yerleşikleştirilmesi ve toplumun arzu edilen istikamete kolaylıkla sevk edilebilmesi için mühim bir "imkân" olarak görülmüştür. Bu noktada Hilmi Malik Bey'in kendi uzmanlık alanı olan pedagoji sahasında kaleme aldığı kitap ve makalelerini ihata eden değerler bütünü, Cumhuriyet rejimini tesis eden "Kemalist kadro"nun karşısında değil bilhassa yanında konumlanmış görünmektedir. Tarihin hemen her döneminde iktidarı ele geçiren elitlerin "devr-i idarelerinden" evvel olan yönetimi pejoratif bir kasıtla *anciént régime* olarak yaftalamaları ve bir "eski"-"yeni" mukayesesine dayalı karşıtlık inşaası Hilmi Malik'in de hemen tüm eserlerinde yer almıştır. Türk toplumunda gerçekleştirilmeye çalışılan değişim ve dönüşüm hamlelerinin yoğunluk kazandığı ve inkılâpların

topluma benimsetilmeye çalışıldığı bir dönem olduğu hesaba katıldığında eserlerinin geneline hâkim kılınan "değerler manzumesi" "Kemalist devrim"in arzu ettiği istikamette olmuştur. Hilmi Malik Bey kitaplarında hemen her mevzuyu işlerken "ilerlemeci" ve "modern paradigma"yı benimsemiştir. Sürekli işaret ettiği hususlardan birisi mutlak manada "değişim ve dönüşümün kaçınılmazlığı" vurgusudur. Bu vurgu bazen sosyolojik bazen psikolojik herhangi bir konu üzerinden politikleştirilmiştir. Bu "Faydacı" yaklaşımın yanı sıra, Hilmi Malik Evrenol'un eserlerinde, yükseköğrenimini yaptığı ve "medeni millet" olarak tavsif ettiği "Amerika" her fırsatta vurgulanmış, övülmüştür. Tüm eserlerine yansıyan ve onu dünya görüşü (Weltanschauung- vision du Monde) bakımından *Modernist* ve *progressivist* olarak çerçeveleyebilmemizi sağlayan cümle kalıplarını Hilmi Malik Bey eserlerinde sıklıkla kullanmıştır.

Hilmi Malik Bey'in "inkılâpçı aydın" olmak sorumluluğunu duyarak, "zamanın ruhunu" (Zeitgeist) kavrayarak belki de çokları "modaya uyarak" bu sosyal ve ekonomik politikaların toplumda yaygınlaştırılmasını öncelediğini söyleyebiliriz. Bu "solidarist korporatif" zihniyet, cemiyetteki farklılıkları gidermeye çalışan, dayanışmanın, birlikteliğin bu manada yüceltildiği ve aslında "tek tipleştirici" bir mahiyet arz etmiştir. Toplumun bu türden bir "resmi ideoloji" yörüngesine oturtulmasını hedefleyen "otoriter" bir atmosfer tesisi için bu "biraradalık" teşvik edilmiştir. Hilmi Malik Bey Cumhuriyetin ilk yıllarında "inkılâpçı cumhuriyet aydınlarının" da işbirliği ile tesis edilmeye çalışılan "lider kültü" ya da "insanüstü kurucu lider" mitine fazlaca katkıda bulunmuştur. Hilmi Malik Bey çokları "böylesine bir cumhuriyetçi anlayışta" mevcut bulunan "otoriter", "mürebbi", "buyurgan" tarzı onaylamıştır. Türkiye'de o dönemde yürürlükte olan ve yapılması planlanan tüm "inkılâpların" *Halk Parti* programında yer alan "altı ok" istikametinde oluşu ile Hilmi Malik Bey'in "politik duruşu" ve bu duruşun tezahürü olan eserleri örtüşmektedir. Hilmi Malik'in getirdiği "inkılâp" tanımı bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek; "eski ananeleri yıkmak" noktasına geldiğinde ekseriyetini Müslümanların teşkil ettiği bir İslam Toplumu'nun "anane ve adetlerini" hedef almış görünmektedir. "Vazgeçilmesi gereken köhne itiyatlar" ise yine çok tabiidir ki böyle bir toplumun "alışkanlıklarını" ima etmiştir. Yapılan "devrim" neticesinde kurgulanan "yeni hayatın yeni prensipleri" ise Hilmi Malik Bey'in tüm eserlerindeki felsefi arka planı oluşturan "progressivist" ve "pozitivist" bakışın

yansıması olmuştur. Bu tanımda dikkatimizi çeken nokta "inkılâbın"; bu "yeni prensipleri" "kabul ettiren kuvvet" hem de "önünde durulmaz yaman bir kuvvet" olarak tavsif edilmiş olduğu ifadeleridir. Binaenaleyh, Hilmi Malik Bey'in bu kavrayışında, bakış açısında ve getirmiş bulunduğu izahta "ikna etmenin" sınırlarını çoktan aşmış "tahakküm" ve "cebrilik" aşikâr olmakla "otoriteryenizm" ve "totalitarizm" hâkim unsurlar konumuna yükselmiştir. Bu "kabul ettirme" çalışmalarında ne derece muvaffak olunur ise, "millileştirilebilmiş" yani "homojen toplum" yapısına müstenit ulus-devlet projesi de o nispette başarılı addedilmiştir. Hilmi Malik Bey, New York Kolombiya Üniversitesi Fenni Terbiye Bölümünden hocası (John Dewey)'nin görüşlerine çok önem vermiştir. Ondan en çok etkilenmiş olduğu felsefi dolayısıyla politik fikirler "ilerlemeci" ve "daimici" yaklaşımlar olmuştur. Hilmi Malik Bey'in "Sinema'nın ülkemize girişi, ilk film prodüksiyonları ve toplumsal yapımıza etkilerini incelemiş olduğu bir "sosyolojik" çalışmada dahi "inkılâpların halka aşılanması" ve benimsetilebilmesine "sinemayı" "vasıta" kılmanın imkânlarını araştırmış ve tartışmıştır. Dolayısıyla her şey onun için "inkılâplara akan bir yol" olmuştur. Hilmi Malik Bey'in eserlerinde hâkim durumdaki bir diğer felsefi yaklaşım da *pozitivist* kavrayıştır. Hilmi Malik Bey, "din" konusuna kendi getirdiği "pragmatist", "progressivist" ve "rasyonalist" yorumlarla yaklaşmıştır ve bunu yaparken ne Yahudi Teolojisinden, ne de Hıristiyanlık Teolojisinden kaynak göstermemiştir. İlginç olanı, kendi içinde yaşadığı toplumun dini olan İslamiyet'in temel kaynaklarını ve itikad esaslarını da referans almaksızın meseleleri izah etmeye çalışmış dolayısıyla yorumları "sübjektif" kalmıştır. Hilmi Malik Evrenol, "din" kurumunun içinde yaşanılan çağın problemlerini çözmede, ihtiyaçlarına karşılık vermede yetersiz kaldığını düşünmüştür. Bu onun "modernist" ve "reformist" düşünce sistematiğinin bir yansıması olmuştur. Dolayısıyla "dinin" bilimsel ölçütlere göre önce revize edilmesini ve sonra "yetkililer eliyle" çağa uyarlanmasını tavsiye etmiştir. Hilmi Malik "aklı" ve "bilimsel olanı" mutlak (absolut) kabul etmiştir. Hilmi Malik Evrenol için son tahlilde "din" "inkılâpların" Türk toplumuna yerleştirilmesine hizmet eden bir "araç" olarak görülmüş ve "dine" sosyal sistem içinde "kontrol" mekanizması vazifesi yüklenmiştir. Hilmi Malik Bey "dinin" yeniden tasarlanıp "metafizik hususiyetlerinden arındırılarak" "sosyal sistem" formunda yeniden inşaa edilmesini teklif etmiştir. Hilmi Malik Cumhuriyet dönemi inkılâplarının ruhuna uygun bir "din müessesesi" kurgulanabilirse; tesis edilecek bu "yeni din kurumunun" "vatandaşı" inkılâpların "dinamik" asli bir unsuru

kılabileceğine inanmıştır. Buradan hareketle, Hilmi Malik Bey'in "teolojik eserlerinde" tartışmaya açtığı "dinin inkılâbının" nasıl "inkılâbın dinine" dönüşmüş olduğu da artık tespit edilmiştir. Hilmi Malik *"bedbaht kitleleri bu eskilerin eserlerine inanmaktan kurtarmaktan ve vazgeçirmekten başka çare yoktur"* diyerek "inkılâpçı ruhunun" tüm imkânları ile "geleneksel" olana hücum etmiştir. Fakat hücum ettiği "geleneksel", tüm bulunuşları ile kendi toplumunun tecessüm etmiş şeklidir. Burada muazzam bir *Tragedia* saklıdır. "İnkılâpçı cumhuriyet aydını" kendi toplumundan koptuğu, "kendi insanını" anlamasını sağlayacak olan "genetik yapısının kültürel kodları" değiştiğinde "yabancılaşma" durumuna müptela olmuştur. Nitekim Hilmi Malik Bey'in ilgili yazılarında, köylünün "kadim geleneksel inanç unsurlarına" takındığı mesafeli duruş ve istihzai bakışın "inkılâpların hatırına" olduğu iddia edilse bile meseleye yaklaşım tarzı "inkılâpçı cumhuriyet aydınının" elitist yönü hakkında işaretler taşımaktadır. Hilmi Malik İnkılâpçı cumhuriyet aydını tipolojisine mütenasip olarak "geleneğe" modern paradigmik ölçüt ile bakmıştır. Hilmi Malik Bey için "Batı" bilimin, irfanın ve medeniyetin merkezini teşkil etmiştir. Hilmi Malik Bey başta Amerika olmak üzere "Batı Sivilizasyonu'na" hayranlığını fırsat bulduğu her yerde beyan etmiştir. Hilmi Malik Evrenol'un tüm düşüncelerine dolayısıyla eserlerine ve makalelerine yön tayin etmiş olan felsefe "evrimci", "ilerlemeci" ve politik bir "pragmatist" dünya görüşüdür.

Son tahlilde; "âlim", "münevver" ya da "aydın" ne şekilde tesmiye edilirlerse edilsinler, aziz Türk Milleti'nin güzideleri, şanlı ve şerefli milletimizin tüm tarihi ve kültürel tecrübelerini yedeklerine alarak, Yahya Kemal'in veciz ifadeleri ile "kökü mazide olan ati" olabilmek şanından nasibini almalı ve milleti ile bütünleşebilmelidir. Aksi takdirde "aydınlarımız", Bayrak şairimiz Arif Nihat Asya'nın müthiş benzetmesi ile "Bir çıra gibiydiler, isleri ışıklarından çoktu…" tespitine medar olmaya devam ederler.

KAYNAKÇA

ESERLER, MAKALELER VE DİĞERLERİ

Adıvar, A. Adnan, ***Osmanlı Türklerinde İlim***, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982

Akdağ, Ömer, ***Ana Hatlarıyla Türk Yenileşme Tarihi***, Palet Yay., Konya, 2011

Akdağ, Ömer, ***CHP'nin Laiklik Politikası***, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012

Akgün, Nejat, ***Sokaktaki Adamın Ankara Anıları***, Çankaya Belediyesi, 2008

Akkök, Zeynettin, "***Cumhuriyet Türkiye'sinde Terbiyevi Heyecanlarım***", Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935

(Akkök), H. Zeynettin, "***Milli Pedagoji ve Türk İçtimaiyatı***", Necmistikbal Matbaası, İstanbul, 1933

Akşin, Sina, ***Jön Türkler ve İttihat ve Terakki***, İstanbul, 1987

Akyüz, Yahya, ***Türk Eğitim Tarihi(M.Ö.1000-M.S.2011)***, PEGEM AKADEMİ, Ankara, 2011

Aladağ, Hüseyin Hilmi, ***1904–1905 Rus-Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2011

Alpargu, Mehmet, Selvi, Haluk, Şahin, Enis, ***Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi,*** değişim yay., 2011

Altun, Fahrettin, ***Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş***, Küre Yay., İstanbul, 2005

Arslan, Hüsamettin, "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay., İstanbul, 1995

Aslan, Cengiz, ***Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu***, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt III, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 1962

Atatürkçülük I, "M. K. Atatürk'ün 1931 yılında Anadolu Seyahati Notları", MEB Yay., Ankara, 1997

Atatürk, M. Kemal, ***Nutuk***, Cilt: 3, TTK Yay., Ankara, 2012

Atatürk, M. Kemal, ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri***, Ankara, 2006,

Aykut, Şeref (Edirne Saylavı), ***Kamalizm***, Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, İstanbul, 1936

Bali, Rıfat N., ***The Turkish Cinema in the Early Republicans Years***, The ISIS Press, İstanbul, 2007

Baltacıoğlu, İ. Hakkı, "***Resim ve Terbiye***", Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931

Batuhan, Hüseyin, "Entelektüel Kavramı Üzerine", ***Cogito***, Sayı 31, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2002

Baumann, Zygmunt, ***Yasa Koyucular ile Yorumcular***, (Çev. K. Atakay), Metis Yayınları, İstanbul, 2003

Bayraktaroğlu, M. Ali, Çeliker, Murat, "Lider İmajının Yaratılmasında Fotoğrafın İşlevi", ***SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi***, Cilt: 4, Sayı: 7, 2011

Belge, Murat, "Tarihi Gelişme Sürecinde Aydınlar". ***Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi***, İletişim Yay.,İstanbul, 1985

Belge, Murat, "Türkiye ve Rusya", ***Modernleşme ve Batıcılık; Batılılaşma,*** İletişim Yay., İstanbul, 2007

Benda, Julien, ***Aydınların İhaneti***, (Çev: C. Soydemir), Doğu Batı Yayınları, Ankara,2006

Berkes, Niyazi, ***Türkiye'de Çağdaşlaşma***, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2002

Beydilli, Kemal, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Islahat Düşüncesi", ***İlmi Araştırmalar***, Sayı 8, İstanbul, 1999

Bilgin, Nuri, "Toplumdan Sosyal Sisteme Entelektüeller", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay.,İstanbul, 1995

Birtek, Faruk, "1968'e Gelirken; Bir Tanıklık", ***Cogito***, Sayı:14, 1998

Bodin, Louis, ***Aydınlar***, (Çev. Mehmet Dündar), Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000

Bolay, Süleyman Hayri, "Türkiye'de Dinî Düşüncenin Macerası", ***Türk Düşüncesinde Gezintiler***, Ankara, 2007

Bolay, Süleyman Hayri, "Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Düşünce Hayatı", ***Türk Düşüncesinde Gezintiler***, Ankara, 2007

Cahm, Eric, ***The Dreyfus Affeir in French Society and Politics***, Routledge, New York, 2013

Cündioğlu, Dücane, ***Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi***, Kitabevi, İstanbul, 1998

Çapçıoğlu, İhsan, Şahin, M. Cem, Erdoğruca, Nuran, "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", ***Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, ,*** Cilt: 14, Sayı: 2, 2010

Çaylak, Âdem, Çelik, Âdem, "Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleş(tir)mesinde Tarih, Din ve Etnisite Algısı", ***Türkiye'nin Politik Tarihi***, Savaş Yay., 2010

Çıkla, Selçuk, ***Cumhuriyet Düşüncesinin Kökleşmesinde Yusuf Ziya Ortaç'ın Yapıtlarının Yeri ve Önemi***, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyata Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun. 2005

Çıkla, Selçuk, "Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Adına Yapılan Edebî Yayınlar", ***Turkish Studies(Türkoloji Dergisi)***, Sayı: 1 (1), 2006

Davis, Fanny, "***The Ottoman Lady- A Social History from 1718–1918***", GreenWord Press, Westport Connecticut, 1986

Demiralp, Oğuz, "Entelektüeller ve Aydınlar", ***Cogito***, Sayı 31,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002

Deringil, Selim, ***İktidarın Sembolleri ve İdeoloji***, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007

Drake, David, ***French Intellectuals And Politics From The Dreyfus Affair To The Occupation***, Palgrave, Macmillan, Basingstoke, United Kingdom, , 2002

Durgun, Sezgi, ***Memalik-i Şahane'den Vatan'a***, İletişim Yay., İstanbul, 2011

Duru, Orhan, ***Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları***, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 245–252

Eisenstadt, S. Noah, ***Modernleşme: Başkaldırı ve Değişim***, (Çev: Ufuk Coşkun), Doğu-Batı, 2014

Ekinci, Ekrem Buğra, "Machiavelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri", ***MÜHFHAD***, Cilt: 10, Sayı: 1–3, 1996

Eliçin, Emin Türk, ***Kemalist Devrim İdeolojisi***, Ant Yay., İstanbul, 1970

Erözden, Ozan, ***Ulus-Devlet***, Dost Kitabevi, İstanbul, 1997

Ersanlı, Büşra, ***İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)***, İletişim Yay., İstanbul, 2013

Eser, Bahadır, Yüksel, Hasan, "Korporatizm, Faşizm Ve Solidarizm Kavramları Ekseninde Erken Dönem Cumhuriyet Siyasası Üzerine Bir İnceleme", ***Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi***, Cilt: 8, Sayı: 16, 2012

Evrenol, Hilmi Malik, "İyi Bir Oyuncak Muallim Değerindedir", ***Çocuk Haftası***, Kitap 7, 1934

Evrenol, Hilmi Malik, "Sert Bir Babanın Oğluna İtirafı", ***Ülkü***, Cilt: 5, Sayı: 30, Ankara, 1935

Evrenol, Hilmi Malik, "Zekâsı Yüksek Çocuklar Yetiştirmenin Yolları", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 34, Ankara, 1935

Evrenol, Hilmi Malik, "Korkunun Anası Cehalettir", ***Ülkü***, Cilt: 7, Sayı: 37, 1936

Evrenol, Hilmi Malik, "Ana Baba Eğitimi Dirim Eğitimidir", ***Ülkü***, Cilt:7, Sayı:39, Ankara, 1936

Evrenol, Hilmi Malik, ***Revolutionary Turkey***, Haşet Kitabevi, Ankara, İstanbul, Paris, 1936

Evrenol, Hilmi Malik, "Kıskançlığın Başlaması Gelişmesi ve Sonucu", ***Ülkü***, Cilt: 6, Sayı: 36, Ankara, 1936

Evrenol, Hilmi Malik, "Çocuk Kitabevleri Nasıl İdare Edilir?", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 3 Mart 1937

Evrenol, Hilmi Malik, "Çocuk Kitabevi'nde Yapılan bir Müsabaka", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 25 Mart 1937

Evrenol, Hilmi Malik, "Yalan Söylemenin Ruhi Bakımdan Tahlili", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 24 Nisan 1937

Evrenol, Hilmi Malik, "Oyuncaklar", ***Cumhuriyet Gazetesi***, 2 Ocak 1937

Evrenol, Hilmi Malik, "Türk Çocuğu bir Şahsiyettir", ***Varlık***, Cilt:9, Sayı:149, Ankara, 1939

Evrenol, Hilmi Malik, "Çocuklarımıza Kamp Hayatı", ***Varlık***, Cilt:8, Sayı:146, Ankara, 1939

Evrenol, Hilmi Malik, "Küçük Çocuklara Kitaplar", ***Ülkü***, Cilt: XVI, Sayı: 91–96, Ankara, 1940

Evrenol, Hilmi Malik, ***Elmadağından Memiş***, Haşet Kitapevi, Ankara, 1940

Evrenol, Hilmi Malik, ***Dinin Kalkınması***, Güven Matbaası, Ankara, 1953

Evrenol, Hilmi Malik, ***Dinde Tefekkür***, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1962

Evrenol, Hilmi Malik, ***Gerilikle Savaşan Filozoflar***, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1966

(Evrenol), Malik, Hilmi Adnan, ***Çocuk Ruhu ve Terbiyesi*** (Osmanlıca), Hilal Matbaası, İstanbul, 1926

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Amerika'da Hayat Felsefesi", ***Türk Yurdu***, Cilt: 21, Sayı: 200, Ankara, 1928

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Çocuk Kulüpleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:22/8, Sayı:204/43, Ankara, 1928

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Bugünün Çocuklarına İçtima Mabedleri", ***Türk Yurdu***, Cilt: 22/2, Sayı: 205/11, Ankara, 1928

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Büyük Adamlar: John Dewey-İkinci Konfiçyüs", ***Türk Yurdu***, Cilt: 22, Sayı: 205, Ankara, 1928

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Esas Tabiat", ***Türk Yurdu***, Cilt:21/7, Sayı:199/38, Ankara, 1928

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Felsefeyi ve Düşünmeyi Sevenlere", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 15–16, Ankara, 1929

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri", ***Türk Yurdu***, Cilt:3, Sayı:12–14, Ankara, 1929

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Avrupa'da Gördüklerim ve Beynelmilel Terbiye Kongreleri", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 24, Ankara, 1929

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Jon Doi (Dewey) Pragmatist değil, İnstrümentalisttir", ***Türk Yurdu***, Cilt: 3, Sayı: 17–18, Ankara, 1929

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Avrupalıların Fikri Uyanışları", ***Türk Yurdu***, Cilt: 4, Sayı: 29, Ankara, 1930

(Evrenol), Malik, Hilmi A., ***Demokrasi Mefhumu ve Mücrimlerimiz***, Köy Hocası Matbaası, Ankara, 1931

(Evrenol), Malik, Hilmi A., ***Türkiye'de Suçlu Çocuk***, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1931

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Hindistan'da Hayat Felsefesi-Gautama Budha'nın Hayatı", ***Türk Yurdu***, Cilt: 6, Sayı: 39, Ankara, 1931

(Evrenol), Malik, Hilmi A., ***Yaratıcı Küçük İnsan ve Kabiliyeti***, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932

(Evrenol), Malik, Hilmi A., Malik, B., "***Annelerin Kızlarına Öğütleri",*** Ankara Halkevi Neşriyatı, Ankara, 1933

(Evrenol), Malik, Hilmi A., ***İnkılâp Yolunda***, Hâkimiyeti Milliye Matbaası (Kitap Yazanlar Kooperatifi), Ankara, 1933

(Evrenol), Malik, Hilmi A., ***Türkiye'de Sinema ve Tesirleri***, Kitap Yazanlar Kooperatifi Neşriyatı, Ankara, 1933

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Kışla ve Köy Terbiyesi", ***Ülkü***, Cilt:1, Sayı:3, Ankara, 1933

(Evrenol), Malik, Hilmi A., "Köyde Mektep", ***Ülkü***, Cilt: 1, Sayı: 6, Ankara, 1933

Findley, V. Carter, ***Modern Türkiye Tarihi- İslam, Milliyetçilik ve Modernlik(1789–2007)***, Timaş, İstanbul, 2014

General Sherill, ***Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik*** , (Çev: Ahmet Ekrem), Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1935

Georgeon, François, "Nesil Kavramı Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kemalist Türkiye'ye Geçişi Anlamada Anahtar Olabilir mi?", (Çev: Levent Yılmaz), ***Tarihsel Sosyoloji***, (Der: Ferdan Ergut, Ayşen Uysal), Dipnot Yayınları, İstanbul, 2007

[Gerçek]; Selim Nüzhet, "Kitap Yazanlar Kooperatifi Neşriyatı", ***Ülkü***, No: 17, Temmuz, 1943

Goldmann, Lucien, ***Aydınlanma Felsefesi***, (Çev. Emre Arslan), Doruk, Ankara 1999

Goldmann, Lucien, ***The Philosophy of The Enlightenment***, Routledge, Abingdon-Oxon, 2010

Göksay, Ertuğrul, "Antireflü Cerrahisinin Tarihi Gelişimi Ve Rudolf Nissen", İstanbul Ünv. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, ***Gastrointestinal Sistem Hastalıkları Sempozyumu***, İstanbul, 11–12 Ocak 2001

Gövsa, İ. Alaaddin, "***Ruhiyat ve Terbiye: Köy Muallim Mekteplerine Mahsus***", Devlet Matbaası, İstanbul, 1929

Gümüşsoy, Emine, ***Tanzimat'tan Sonra Kurulan İlmî Cemiyetler***, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Sakarya, 1998

Gündüz, Mustafa, "İhtilâlin Pedagojik Zemini 'Emile' ve J. J. Rousseau'nun Osmanlı Aydınlarına Etkileri", ***Muhafazakâr Düşünce***, Sayı11, Ankara, 2007

Güngör, Erol, ***Dünden Bugüne Tarih Kültür ve Milliyetçilik***, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005

Güntekin, Reşat Nuri, ***Hülleci,*** İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1965

Hacıibrahimoğlu, Işıl Çakan, ***Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı***, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012

Harris, George S., "Bureaucratic Reform: Atatürk and the Turkish Foreign Office", ***Journal of the American Institute for the Study of the Middle Eastern Civilization,*** Vol: 1, Nos. 3 and 4(Autumn-Winter 1980–81),

Hanioğlu, M. Şükrü, ***Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi***, Üçdal Neşr., İstanbul, 1981

Hanioğlu, M. Şükrü, "Batılılaşma" ***, TDVİA***, V. Cilt, İstanbul, 1992

Heper, Metin, ***Türkiye'de Devlet Geleneği***, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012,

Işık, Nuran Erol, "Ortak Bağ'ın Tesisi İçin Eleştirel Cumhuriyet", ***DOĞUBATI*** (Cumhuriyetçilik), Sayı: 47, Ankara, 2008–09

İnalcık, Halil, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", ***Belleten,*** XXVII. Cilt**,** Sayı 108, TTK Yayınları, Ankara, 2003

İnalcık, Halil, " Türkler ve Balkanlar: Hoşgörü ve Koruma Politikası (İstimalet), Merkeziyetçi-Bürokratik İmparatorluğun Kuruluşu", ***BAL-TAM Türklük Bilgisi 3***, Prizren, 2005

İnalcık, Halil, ***Doğu-Batı Makaleler I***, Doğu-Batı, Ankara, 2006

İnalcık, Halil, ***Rönesans Avrupası- Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014

İpşirli, Mehmet, "İlmiyye", ***TDVİA***, XXII. Cilt, İstanbul, 2000

Kaçar, Turhan, "Gesta Reipublicae Romanae: Klasik Roma'da Cumhuriyet'in Kısa Tarihi", ***DOĞUBATI*** (Cumhuriyetçilik), Sayı: 47, Ankara, 2008–09

Kafadar, Osman, ***Türkiye'de Kültürel Dönüşümler ve Felsefe Eğitimi***, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000

Kahraman, Hasan Bülent, ***Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I: Kavramlar-Kuramlar-Kurumlar***, agorakitaplığı, İstanbul, 2010

Kant, Emmanuelle, ***"Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt",*** (Çev: Nejat Bozkurt), Say Yayınları, İstanbul, 2005

Karakoyunlu, Yılmaz, "Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay., İstanbul, 1995

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, ***Yaban***, İletişim Yay., İstanbul, 2001

Karpat, Kemal H., ***Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876–1980,*** (Çev: Esin Soğancılar), İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2007

Kayalı, Kurtuluş, ***Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı***, İletişim, İstanbul, 2014

Keyman, E. Fuat, Turnaoğlu, Banu, "Neo-Roma ve Neo-Atina Cumhuriyetçiliği: Cumhuriyetçilik, Demokratikleşme ve Türkiye", ***DOĞUBATI*** (Cumhuriyetçilik), Sayı: 47, Ankara, 2008–09

Kılıçbay, Mehmet Ali, "Aydın(lık) Siyaset", ***Türkiye Günlüğü***, Sayı 35, 1995

Kılıçbay, Mehmet Ali, "Türk Aydınının Dünyasını Anlamak", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995

Kissinger, Henry, ***Diplomasi***, (Çev: İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011

Kocatürk, Utkan, ***Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri***, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997

Kongar, Emre, ***Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği***, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004

Korlaelçi, Murtaza, ***Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi***, İnsan Yay. İstanbul, 1986

Korlaelçi, Murtaza, ***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,*** İletişim yay. İstanbul, 2001

Koştaş, Münir, "Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi", ***AÜİFD,*** Cilt:31

Köker, Levent, ***Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi***, İletişim Yay., İstanbul , 2000

Kurtkan, Amiran, ***Genel Sosyoloji***, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1974,

Kuyaş, Ahmet, (Yay. Yönetmeni), ***Tarih (1839–1939),*** TÜSİAD, İstanbul, 2006

Küçükömer, İdris, ***"Batılaşma" Düzenin Yabancılaşması,*** Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2002

Lewis, Bernard, ***Modern Türkiye'nin Doğuşu,*** TTK Yayınları, Ankara,1991

Lewis, Bernard, ***Modern Türkiye'nin Doğuşu,*** (III. Edisyon),Arkadaş, Ankara. 2013

Malia, Martin "What Is the Intelligentsia?", ***Daedalus***, Vol. 89, No. 3, The Russian Intelligentsia, The MIT Press on behalf of American Academy of Arts &Sciences, (Summer, 1960)

Maeterlinck, Maurice, ***Arı***, (Çev: Hilmi Malik Evrenol), Çankaya Matbaası, 1938

Mah, Harold, ***Enlightenment Phantasies: Cultural Identity in France and Germany 1750–1914***, Cornell University, 2003

Mardin, Şerif, ***Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1859-1908)***, İletişim Yay., İstanbul, 1999

Mardin, Şerif, ***Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu***, İletişim Yay., İstanbul, 2006

Mardin, Şerif, ***Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3***, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

Mardin, Şerif, ***Türk Modernleşmesi***, İletişim Yay., İstanbul, 2008

Mardin, Şerif, ***Türkiye'de Toplum ve Siyaset***, İletişim, İstanbul, 2013

Mardin, Şerif, ***İdeoloji***, İletişim Yay., İstanbul, 2013

Mardin, Şerif, ***Türk Modernleşmesi Makaleler: 4***, (Der: Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder), İletişim Yay., İstanbul, 2014

Meriç, Cemil, ***Umrandan Uygarlığa***, İletişim yay. İstanbul, 1996

Meriç, Cemil, ***Sosyoloji Notları ve Konferanslar***, İletişim Yay., İstanbul, 2006

Meriç, Cemil, ***Mağaradakiler***, İletişim Yay., İstanbul, 2007

Mustafa Rahmi, "Cenevre Terbiye Kongresi", ***Terbiye***, Maarif Vekâleti Yayınları, Cilt: IV, No: 19, , 1929

Naci, Fethi, " 'Münevver'den 'entel'e", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yay., İstanbul, 1995

Nisbet, Robert, ***History of The İdea of Progress***, Basic Books, New York, 1980

Nişancı, Şükrü, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Önemli Siyasal Akımlar", ***Türkiye'nin Politik Tarihi***, Savaş Yay., 2010

Ortaylı, İlber, "Osmanlı Devletinde Laiklik Hareketleri Üzerine", (Edt. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), ***Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme***, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000

Ortaylı, İlber, ***İmparatorluğun En uzun Yüzyılı,*** İletişim Yay., İstanbul, 2005

Ortaylı, İlber, ***Gelenekten Geleceğe***, Timaş, İstanbul, 2008

Öğün, Süleyman Seyfi, "Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü", ***Türkiye Günlüğü***, Sayı: 50, Ankara, 1998

Öğün, Süleyman Seyfi, ***Türk Politik Kültürü***, Alfa Yay., İstanbul, 2004

Özcan, Zeki, "Sosyo- Kültürel Fenomenler Olarak Entelektüeller", ***Doğu Batı Düşünce Dergisi: Entelektüeller II***, Sayı 36, Ankara, 2006

Özçelik, İsmail, ***Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler***, Nobel, Ankara, 2011

Özden, Mehmet, "Onuncu yıl münasebetiyle Kemalizm: "Her yer mektep, herkes öğrenci" - pedagojik bir Kemalizm: Hilmi A. Malik ve İnkılap Yolunda (1933)", ***Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar***, İletişim Yay., Sayı 10, İstanbul, Bahar 2010

Özel, İsmet, "Amentü", ***Erbain***, Şule Yay., İstanbul, 2005

Özgişi, Tunca, "Bir Siyasi İmge Olarak Çocuk ve Savaşlar: I. Dünya Savaşı Örneği", ***Turkish Studies***, 8/11, Ankara, 2013

Özlem, Doğan, "Felsefe Geleneği ve Aydınımız", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995

Öztan, Güven Gürkan, ***Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşaası,*** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2013

Palazoğlu, Ahmet Bekir, ***Başöğretmen Atatürk (1919–1928)***, MEB Yayınları, Ankara, 1991

Parla, Taha, ***Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm***, İletişim Yay., İstanbul, 1989

Parla, Taha, ***Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u***, Cilt: 3, İletişim Yay., İstanbul, 1995

Parlak, İsmet, ***Kemalist İdeoloji'de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme***, Turhan Yay., Ankara, 2005

Pareto, Vilfredo, ***Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü- Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması***, DOĞUBATI, Ankara, 2013

Pehlivanlı, Hamit, "Çocukluk Arkadaşı Hilmi Malik Evrenol'un Kaleminden Menderes Ali Adnan'ın Çocukluk ve Gençlik Hayatı", ***Türkiye Günlüğü***, Cedit Neşriyat, Sayı 111, Ankara, Yaz 2012

Peker, Recep, ***İnkılâp Dersleri***, İletişim, İstanbul, 1984

RC Quarterly Robert College Alumni Magazine, Spring/Summer 2009-Issue 36

Rustow, A. Dankwart, "The Modernization of Turkey in Historical and Comparative Perspective", (Der: Kemal Karpat), ***Social Change and Politics in Turkey: A Structural- Historical Analysis***. E. J. Brill, Leiden, 1973

Sağlam, Serdar, "Ziya Gökalp'te "Solidarizm" ve "Milli İktisat", ***Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları***, Sayı: 1, Güz 2004

Sartre, J.Paul, ***Aydınlar Üzerine***, (Çev. A. Bora), Can Yayınları, İstanbul, 2000

Selek, Sabahattin, ***Anadolu İhtilali Cilt: 1***, Kastaş Yay., İstanbul, 2010

Sevin, Nurettin, ***Pedagojik Temsiller***, CHP Konferansları, Ankara Halkevi, 1938

Smith, Wilfred Cantwell, "Modern Türkiye Dini Bir Reforma mı Gidiyor?", ***AÜİFD***, II/1, 1953

Şişman, Adnan, ***Tanzimat Döneminde Fransa'ya gönderilen Osmanlı Öğrencileri***, TTK Yayınları, Ankara, 2004

Somel, Selçuk Akşin, "Gericilik", "İlericilik" ve Aydınlar", ***DOĞUBATI***, Sayı:3, Ankara, 1998

Taneri, Aydın, ***Türk Devlet Geleneği***, MEB, İstanbul, 1997

Tanilli, Server, ***Uygarlık Tarihi***, Cem Yay., İstanbul, 1994

Tanyer, Turan, "Ankara Kitabevlerine Dair", ***Ankara Araştırmaları Dergisi***, 1(1), Haziran, 2013

Tanyu, Hikmet, ***Atatürk ve Türk Milliyetçiliği***, yeni kitap, Ankara, 2005

Tekeli, İlhan, "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Üzerine Bir Üst Anlatı", ***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,*** III.Cilt, Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yay., İstanbul, 2007

Tekelioğlu, Orhan, "Edebiyatta Tekil Bir Ulusal Kanonun Oluşmasının İmkânsızlığı Üzerine Notlar", ***Doğu Batı,*** Sayı: 22, 2003

TDK Türkçe Sözlük, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul, 1945

Toprak, Zafer, ***Türkiye'de Milli İktisat 1908- 1918***, Doğan Kitap, İstanbul, 2012

Tunçay, Mete, ***Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923–1931***, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015

Turan, Şerafettin, ***Atatürk'ün Düşünce Dünyasını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar,*** TTK, Ankara, 2010

Türköne, Mümtaz'er, ***Türk Modernleşmesi,*** Lotus, Ankara, 2006,

Uçar, Ahmet, ***İslam Dünyasında Misyoner Okulları,*** Çamlıca, İstanbul, 2013

Uludağ, Süleyman, "Arif", ***TDVİA***, III. Cilt, İstanbul, 1991

Ural, Tülin, ***1930–1939 Arasında Türkiye'de Adab-ı Muaşeret, Toplumsal Değişme Ve Gündelik Hayatın Dönüşümü***, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008

Ülgener, Sabri, ***Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler,*** Derin Yay., İstanbul, 2006

Ülken, H. Ziya, ***Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi***, Ülken Yay., İstanbul, 1992

Üstel, Füsun, ***Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi,*** İstanbul, İletişim Yayınları, 2005

Vago, Steven, ***Social Change***, Prentice-Hall, New Jersey, 1989

Van Der Loo, Hans, & Van Reijen, Williem, ***Sosyolojik Bir Yaklaşım: Modernleşmenin Paradoksları,*** (Çev: Kadir Canatan.), İnsan Yay. İstanbul, 2003

Varlık, M. Bülent, "Türkiye'de Sinema ve Tesirleri Üzerine Notlar", ***Kebikeç***, Sayı: 28, 2009

Veinstein, Gilles, ***Fransa Anıları***, (Çev: Murat Aykaç Erginköz), Özgü Yayınevi, İstanbul, 2002

Webster, E Donald, "***The Turkey of Atatürk- Social Process in the Turkish Reformation***, New York, 1939

Yazıcı, Nevin, ***Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti***, Ankara, 2002

Yıldırım, Cemal, ***Bilimsel Düşünme Yöntemi***, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997

Yıldırım, Suat, "Âlim", ***TDVİA***, II. Cilt, İstanbul, 1989

Yıldız, Aytaç, ***Burhan Asaf Belge: Cumhuriyetin Erken Döneminde Aydın ve İktidar İlişkisi***, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2009

Yıldız, Yavuz G., "Türk Aydını ve İktidar Sorunu", ***Türk Aydını ve Kimlik Sorunu***, Bağlam Yayınları, Ankara, 1985

Tahsin Yücel, ***Atatürk ve Atatürkçülük***, Gözde Dizgi, İstanbul, 2000

Zürcher, Eric-Jan, ***Modernleşen Türkiye'nin Tarihi***, İletişim, İstanbul, 2005

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), **Tarih:** 24/3/1942 **Dosya:** 5.BÜRO **Fon Kodu:** 490..1.0.0 **Yer No:** 858.385..1,

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); 29/1/1935 **Dosya:** 85199 **Fon Kodu:** 30..10.0.0 **Yer No:** 84.554..11

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.84.554.11–1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10.84.554.11–1,2.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.state.gov

www.icisleri.gov.tr

www.kultur.gov.tr

www.sabah.com.tr

www.atam.gov.tr

www.lozanmubadilleri.com

www.ankara.edu.tr

www.nobelprize.org

www.ibiblio.org

http://www.deutsche-biographie.de/sfz73895.html

https://www.jstor.org

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1936

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Nisan 1936

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ağustos 1966

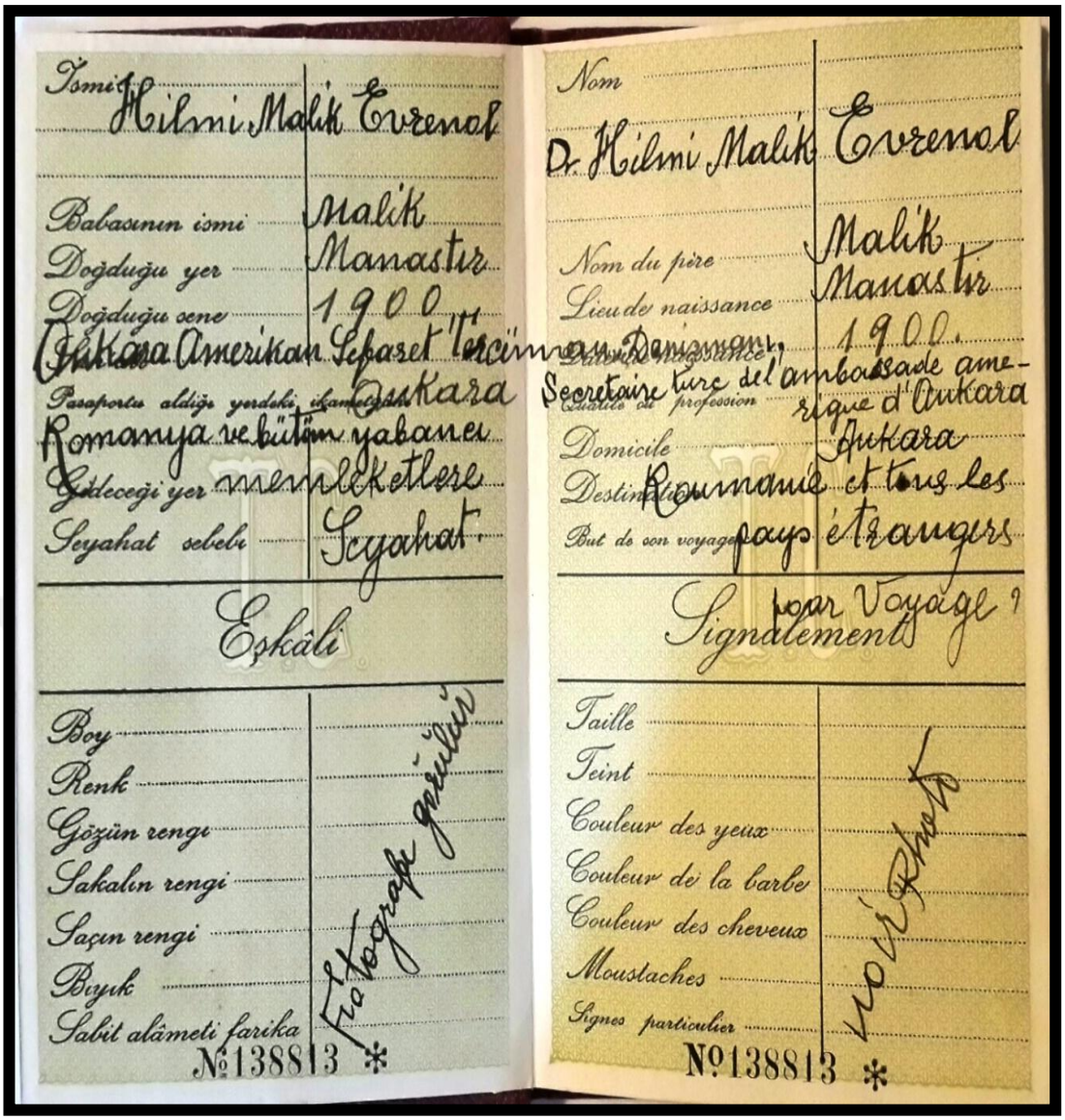
Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mart 1967

EKLER

***Ek–1*: Hilmi Malik Bey'e ait Pasaport**

***Ek–1*: Hilmi Malik'e ait Pasaportta yer alan kişisel bilgiler…**

Sayın Hüseyin Hilmi Bey,

Okulumuz Özel İzmir Amerikan Koleji 1878'de İzmir'in Basmane kentinde bir kız koleji olarak kurulmuş ve eğitime 1922'ye kadar orada devam etmiştir.
1922'deki büyük yangında yanan okul 1924'de Göztepe semtine taşınmış ve bu güne kadar eğitim hayatına burada devam etmiştir.
1986'ya kadar okulumuz kız okulu olmuş, ilk erkek öğrenciler 1986'da okula alınmıştır.

Sizin araştırmanıza konu olan kişi tahminen okulun erkek kısmının öğrencisidir. Erkek Koleji de Basmane'de kurulmuş ama çok hızlı büyüdüğü için oraya sığamamış ve 1910'da Şirinyer'e (Paradiso) taşınmıştır.
Resmi adı International College'dır. (IC).
1936'da okul Türkiye'den Lübnan'ın başkenti Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nin yanına taşınmıştır. Bugünkü adı "IC Beirut"tur ve eğitime halen karma olarak devam etmektedir.

Orada iletişim kurabileceğiniz Reem Haddad isimli arkadaşım kurumlarımızın tarihlerini yakından bilen ve araştıran bir kişidir. Size yardımcı olmaya çalışacaktır.
E-posta adresi: rhaddad@ic.edu.lb

Çalışmalarınızda başarılar dilerim,

Didem ERPULAT

From: hüseyin hilmi aladağ [mailto:hhilmialadag42@gmail.com]
Sent: Tuesday, April 12, 2016 4:27 PM
To: Didem ERPULAT <derpulat@aci.k12.tr>
Subject: Fwd: Dr. Hilmi Malik (EVRENOL) (1900- 1972)

Ek–2: **Hilmi Malik Bey ile ilgili müracaatımıza İzmir Amerikan Koleji Müdiresi Sn. Didem Erpulat'tan gelen cevabi yazı…**

***Ek–3*: Askerlik Dönüşü Kolej Bahçesinde… Sağdan ikinci sırada Hilmi Adnan Malik ve soldan ikinci sırada Adnan Menderes… Fotoğrafın en solunda yer alan kişi ise Etem Menderes… 1921 senesi…**

Dear Huseyin,

A 1932 Columbia University Alumni Register notes that Hilmi Adnan Malik received a master's degree from Teachers College in 1924 and that he was working at the American Embassy in Ankara / Angora, Turkey in 1931. He is listed as a student in the 1923–1924 and the 1924–1925 student directory.

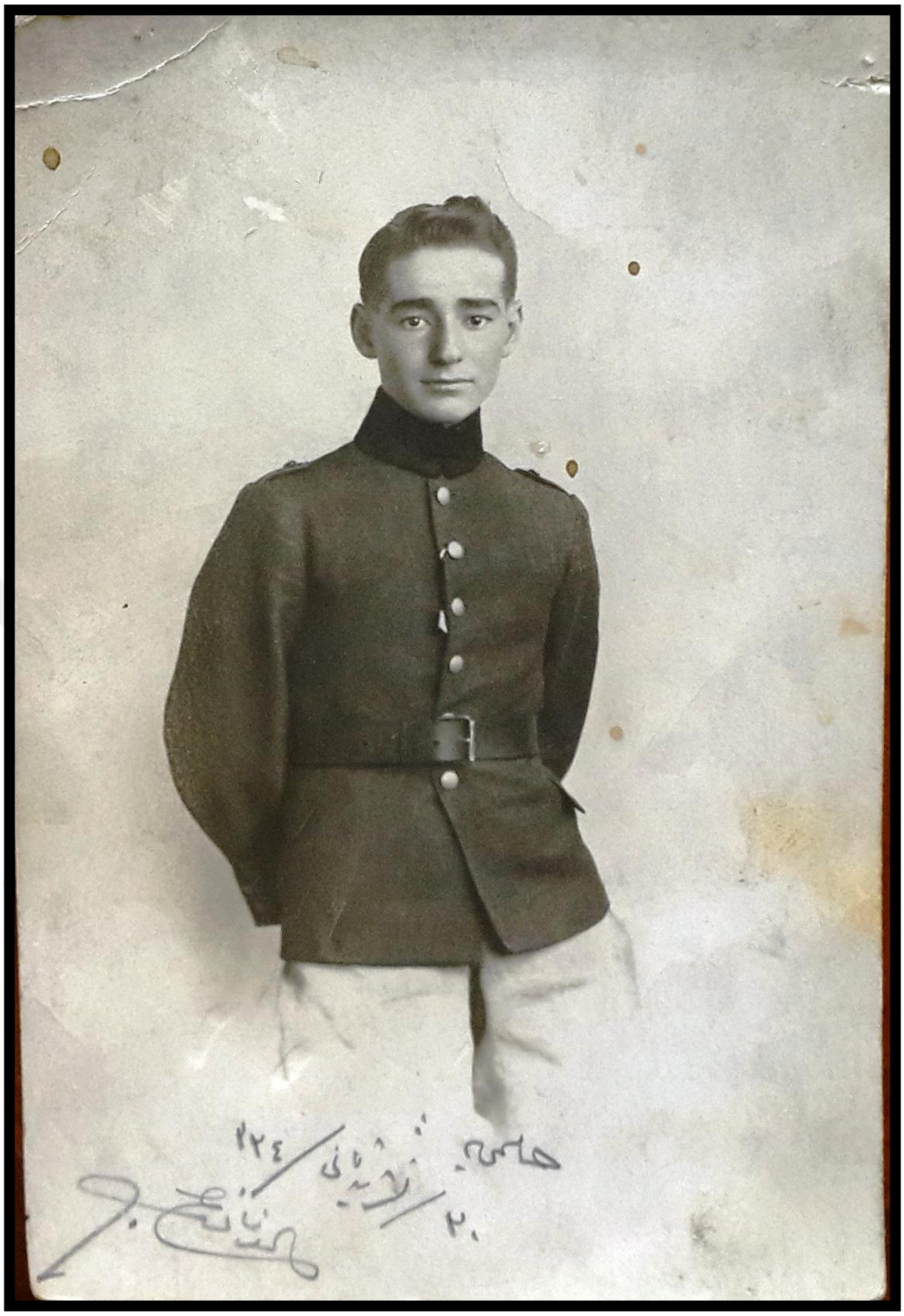
The 1925 Commencement program indicates he had earned an A.B. degree from the International College in Smyrna in 1920.

Kind regards,
Joanna Rios

2016–04–25 21:45 GMT+03:00 Columbia University Archives

Columbia University Archives
Butler Library, 6th Floor
Columbia University
535 W. 114th St.
New York, NY 10027
Telephone: (212) 854-3786
Fax: (212) 854–1365

***Ek–4*: Kolombiya Üniversitesi arşiv yetkilisi Sn. Joanna Rios tarafından verilen cevap**

***Ek–5*: Hilmi Malik'e sınıf arkadaşı Adnan Menderes'in, derslerin terhisi münasebetiyle vermiş olduğu 30 Teşrinisani 1334 (M. 30.11.1918) yılına ait hatıra fotoğrafı... Menderes el yazısı ile "Hilmi'ye..." ifadeleri ile imza etmiş…**

I just checked our records. We don't have any files on Hilmi Adnan Malik in our archives. Apparently, some our archives got lost during the move from Izmir to Beirut in 1936. It could be that his file was among them. I am so sorry about that.

Best,
Reem

From: hüseyin hilmi aladağ [mailto:hhilmialadag42@gmail.com]
Sent: Monday, April 25, 2016 10:48 PM
To: Reem Haddad <rhaddad@ic.edu.lb>
Subject: Alumni- Hilmi Adnan Malik

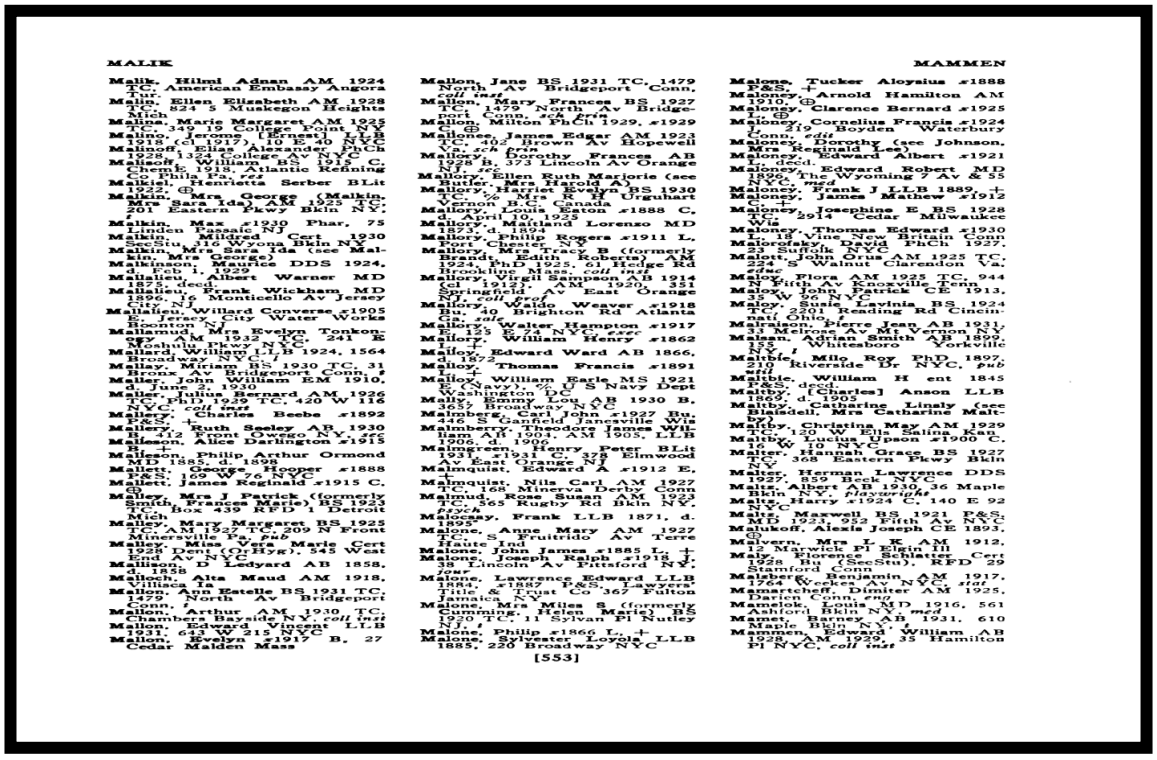
Ek–6: **IC Beyrut Amerikan Koleji Tarih Öğretmeni Sn. Reem Haddad'ın Hilmi Malik'in Kolej kayıtlarına ve arşiv bilgilerine ilişkin yapmış olduğum müracaatıma istinaden cevabi yazısı…**

COLUMBIA UNIVERSITY
ALUMNI REGISTER
1754-1931

COMPILED BY
THE COMMITTEE ON GENERAL CATALOGUE

NEW YORK M·CM·XXXII
COLUMBIA UNIVERSITY PRESS

***Ek–7*: Hilmi Malik Evrenol ile ilgili Kolombiya Üniversitesi Mezunlar Kataloğunda 553. sayfanın en üstünde yer alan malumat...[559]**

MALIK

Malik, Hilmi Adnan AM 1924 T.C. American Embassy Angora Turk
Malin, Ellen Elizabeth AM 1928 T.C. 824 S Muskegon Heights Mich
Malina, Maris Margaret AM 1932 T.C. 345 S College Point, N.Y.
Malina, Jeromy, Hungary AM 1918, (Jan 1917) 130 E 40 NYC
Malinoff, Leslie Alexander PhCh 1928, 132 College PL NYC
Malkasian, William A 1915 C. Chem E 1918, Atlantic Refining Co Phila Pa, *rec*
Malkiel, Henrietta Serber BLit 1922, G
Malkin, Mrs. George (Malkin, Mrs Sara Ida) AM 1925 TC, 201 Eastern Pkwy Bklin NY, *f*
Malkin, Max *x*1930 Phar, 75 Linden Passaic NJ
Malkin, Mildred Cert 1930 SecStu, 316 Wyona Bklin NY
Malkin, Mrs Sara Ida (see Malkin, Mrs George)
Malkinson, Maurice DDS 1924, d. Feb 1, 1929
Mallalieu, Albert Warner MD 1875, decd.
Mallalieu, Frank Wickham MD 1896, 19 Monticello Av Jersey City NJ
Mallalieu, Willard Converse *x*1905 E. Jersey City Water Works Plainfield NJ
Mallamud, Mrs. Evelyn Tonkon, SW, AM 1932 NYC, 241 E. Sedgwick Drive Bronx NYC
Mallard, William LLB 1924, 1564 Broadway NYC
Mallary, Miriam BS 1930 TC, 31 Illoxx Av B Bridgeport Conn, *f*
Mallet, John William EM 1910, d. June 3, 1920
Mallet, Philip Bernard AM 1926 TC, Phila Pa, 420 W 118 NYC, *coll inst*
Mallett, Charles Beeba *x*1892 P&S, +
Mallett, Ruth Seelee AB 1930 BL, 412 Front Owego NY, *rec*
Mallison, Alice Darlington *x*1915 B, +
Mallison, Philip Arthur Ormond MD 1885, d. 1898
Mallett, George Hooper *x*1888 P&S, 169 W 76 NYC
Mallett, Janea Reginald *x*1915 C, G
Malley, Mrs J Patrick (formerly Smith, Frances Marie) BS 1923 T.C. Box 439 RFD 1 Detroit Mich
Malley, Mary Margaret BS 1925 T.C. AM 1927 T.C. 209 N Front Minersville Pa, *pub*
Malley, Miss Vera Marie Cert 1928 Dent (OrHyg), 545 West End Av NYC
Mallison, D Ledyard AB 1858, d. 1858
Malloch, Alta Maud AM 1918, Villisca Ia
Mallon, Ann Estelle BS 1931 TC, 1479 North Av Bridgeport Conn, *f*
Mallon, Arthur AM 1910, TC, Chambers Bayside NY, *coll inst*
Mallon, Edward Vincent LLB 1931, 615 W 215 NYC
Mallon, Evelyn *x*1917 B, 27 Cedar Malden Mass
Mallon, Jane BS 1931 TC, 1479 North Av Bridgeport Conn, *coll inst*
Mallon, Mary Frances BS 1927 TC, 1479 North Av Bridgeport Conn, *rec, Arm*
Mallon, Milton PhCh 1929, *x*1929 Cl, G
Mallonee, James Edgar AM 1923 TC, 405 Brown Av Hopewell Va, *rec, frat*
Mallory, Dorothy Frances AB 1928, 373 Lincoln Av Orange NJ, *rec*
Mallory, Ellen Ruth Marjorie (see Butler, Mrs Harold A)
Mallory, Harriet Evelyn BS 1930 TC, % Mrs E H Urquhart Vernon B.C. Canada
Mallory, Louis Easton *x*1888 C, d. April 10 1928
Mallory, Maitland Lorenzo MD 1873, d. 1894
Mallory, Philip Rogers *x*1911 L, Port Chester, N.Y.
Mallory, Mrs Tracy B (formerly Brandt, Edith Roberts) AM 1924, PhD 1925, 61 Hedge Rd Brookline Mass, *coll inst*
Mallory, Virgil Sampson AB 1914 Jcl 1912, AM 1920, 351 Springfield Av East Orange NJ, *coll grad*
Mallory, Waldo Weaver *x*1918 Bu, 40 Brighton Rd Atlanta Ga, *rec*
Mallory, Walter Hampton *x*1917 Min, 125 E 22 NYC, *rec*
Mallory, William Henry *x*1862 C, 152 G
Malloy, Edward Ward AB 1866, d. 1926
Malloy, Thomas Francis *x*1891 L, +
Malloy, William Earle MS 1921 Lt (Navy), 56 U S Navy Dept Washington DC
Mally, Benny Lou AB 1930 B, 3652 Broadway NYC
Malmberg, Carl John *x*1927 Bus, 446 S Gainfield Janesville Wis
Malmberg, Theodore Wilhelm AB 1901, AM 1903, LLB 1905, d. 1906
Malmgreen, Henry Peter BLit 1931 *x*1931 C, 378 Elmwood Av East Orange NJ
Malmquist, Edward A *x*1912 E, +
Malmquist, Nils Carl AM 1927 TC, 168 Minerva Derby Conn
Malmud, Rose Susan AM 1923 TC, 565 Rugby Rd Bklin NY, *rec'd*
Malocsay, Frank LLB 1871, d. 1895
Malone, Anne Mary AM 1927 TC, S Fruitridge Av Terre Haute Ind
Malone, John James *x*1885 L, +
Malone, Joseph Ralph *x*1918 J, 38 Lincoln Av Pittsford N.Y. *Jour*
Malone, Lawrence Edward LLB 1884, *x*1887 P&S, Lawyers Title & Trust Co 367 Fulton Jamaica N.Y.
Malone, Mrs Miles S (formerly Cummings, Helen Marie) BS 1920 TC, 11 Sylvan Pl Nutley NJ, *f*
Malone, Philip *x*1866 L, +
Malone, Salvatore Lorenzo LLB 1885, 220 Broadway NYC

MAMMEN

Malone, Tucker Aloysius *x*1888 P&S, +
Maloney, Arnold Hamilton AM 1910, G
Maloney, Clarence Bernard *x*1925 Tr, G
Maloney, Cornelius Francis *x*1924 Pr, 219 Borden Waterbury Conn, *rec*
Maloney, Dorothy (see Johnson, Mrs Reginald Y)
Maloney, Edward Albert *x*1921 J, decd.
Maloney, Edward Robert MD 1896, The Wyoming 7 Av & 55 NYC, *med*
Maloney, Frank J LLB 1889, +
Maloney, James Mathew *x*1912 C, +
Maloney, Josephine E BS 1928 T.C. 2914 Cedar Milwaukee Wis
Maloney, Thomas Edward *x*1930 L, 18 Vine New Britain Conn
Maloofaky, David PhCh 1927, 23 Suffolk NYC
Maloit, John Orus AM 1925 TC, 224 S Walnut Clarendon Va, *educ*
Maloy, Flora AM 1925 TC, 944 N Fifth Av Knoxville Tenn
Maloy, John Patrick CE 1913, 35 W 96 NYC
Maloy, Susie Lavinia BS 1924 T.C. 2501 Reading Rd Cincinnati Ohio
Malpasson, Pierre Jean AB 1931, 31 Meiosse Av Mt Vernon N.Y.
Malsan, Adrian Smith AB 1899, 1258 E Whittesboro St Yorkville N.Y. *f*
Malsbie, Milo Ray PhD 1897, 210 Riverside Dr NYC, *pub hyg*
Malsbie, William H ent 1845 P&S, decd.
Maltby, [Charles] Anson LLB 1869, d. 1905
Maltby, Catharine Linsly (see Bladdell, Mrs Catharine Maltby)
Maltby, Christina May AM 1929 T.C. 120 W Ells Salina Kan.
Maltby, Lucius Upson *x*1900 C, 16 W 10 NYC
Malter, Hannah Grace BS 1927 TC, 368 Eastern Pkwy Bklin NY, *f*
Malter, Herman Lawrence DDS 1927, 859 Bck NY C
Malts, Albert AB 1930, 36 Maple Bkln NY, *philosophy*
Malts, Harry *x*1924 C, 140 E 92 NYC
Maltz, Maxwell BS 1921 P&S, MD 1923, 952 Fifth Av NYC
Malukoff, Alexis Joseph CE 1893, G
Malvern, Mrs L K AM 1912, 12 Merwick Pl Elgin Ill
Malz, Florence Sebastian, Cert 1928 Bus (SecStu), RFD 29 Stamford Conn
Malzer, Benjamin AM 1917, 1760 Bryant Av NYC, *stud*
Mamaertcheff, Dimiter AM 1925, Marion Conn, *engr*
Mamelok, Louis MD 1916, 561 Ashford Bklin NY, *med*
Mamet, Barnet AB 1931, 610 Maple Bklin NY
Mammen, Edward William AB 1928, AM 1929, 35 Hamilton Pl NYC, *coll inst*

[559]Bu belgeyi Kolombiya Üniversitesi Arşiv görevlisi Joanna Rios'tan temin ettim.

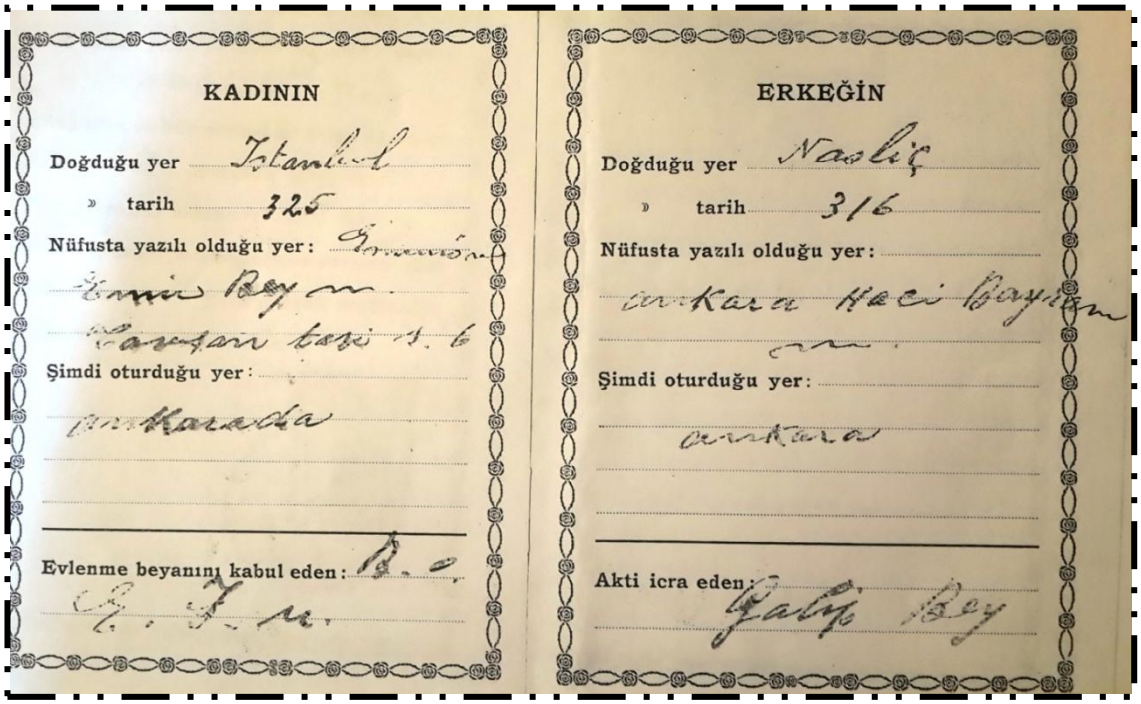
***Ek–8*: Hilmi Malik 1924–25 senelerinde Amerika Birleşik Devletleri New York Eyaletinde bulunan *Columbia University*'de dünyanın farklı yerlerinden toplanmış öğrenci arkadaşları ile... Fotoğrafta ayakta ve en solda Hilmi Malik...**

Adı ve şöhreti Emine B.
İşi
Anasının adı Ayşe Gülbeniz
Babasının adı Mehmet Sefa

Adı ve şöhreti Hilmi B.
İşi Memurkalemi müdürü
Anasının adı Hatice
Babasının adı Malik B.

***Ek–9*: Hilmi Malik Bey ve Berceste Hanım'ın evlilik cüzdanından…**

KADININ

Doğduğu yer İstanbul
» tarih 325
Nüfusta yazılı olduğu yer: Emin Bey m. Çarşamba tarik N. 6
Şimdi oturduğu yer: Ankarada
Evlenme beyanını kabul eden: B. o. E. İ. M.

ERKEĞİN

Doğduğu yer Nasliç
» tarih 316
Nüfusta yazılı olduğu yer: Ankara Hacı Bayram m.
Şimdi oturduğu yer: Ankara
Akti icra eden: Fahri Bey

***Ek–10*: Dr. Hilmi Malik Evrenol'un Ankara Amerikan Büyükelçiliğinde Türkçe Sekreter olarak çalıştığına dair bir diğer delil... bir kartvizit...**[560]

[560]Amerikan Büyükelçiliğinde çalışan yetkililer ile yapmış olduğumuz müteaddit görüşmeler neticesiz kalmıştır. Yetkililer almış oldukları kat'i talimat gereği Ankara Amerikan Sefareti ve Konsolosluklarında çalışmış olan bir kişi hakkında sınırlı dahi olsa bilgi veremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu kartviziti kişisel arşivinden çıkartıp bizimle paylaşma lütfünde bulunan Hilmi Malik Bey'in gelini Mehpare Evrenol olmuştur.

Sayın HÜSEYİN HİLMİ ALADAĞ,

Bimer Başvuru Numaranız: 464504 Müracaat:18.04.2016

Sayın Hüseyin Hilmi Aladağ, Türkiye'deki yabancı ülke temsilciliklerinde çalışan personel hakkında Bakanlığımızda bilgi bulunmamaktadır. Bu personele Bakanlığımızca misyonda çalıştığına dair kimlik kartı düzenlenmesi vb. işlemleri dışında her türlü özlük dosyaları bağlı olduğu Büyükelçilikte mevcuttur. Bu itibarla bahsekonu bilgi talebinizi ABD'nin Ankara Büyükelçiliği nezdinde yenilemenizi tavsiye ediyoruz. Saygılarımızla

DİPLOMATİK ARŞİV DAİRESİ BAŞKANLIĞI (DİAD) 25.04.2016

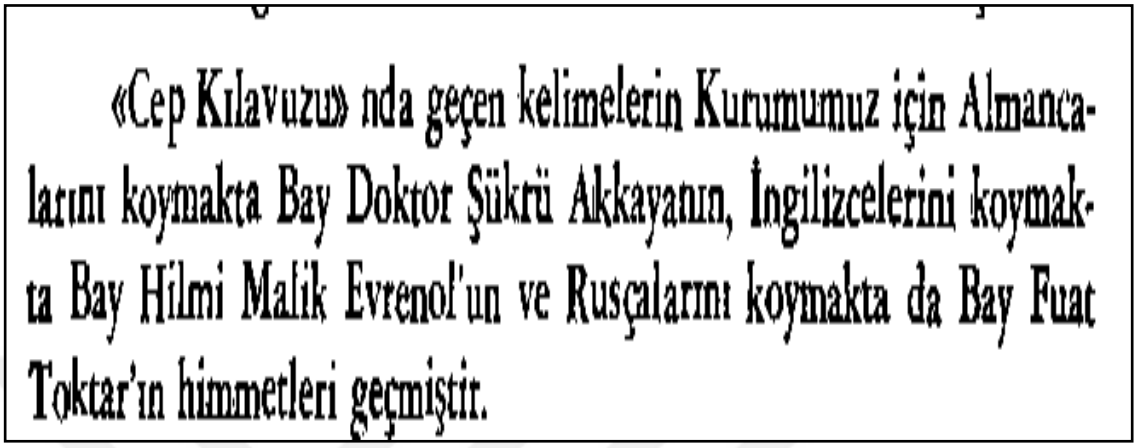
***Ek–11*: Hilmi Malik Bey'in çalışma hayatına dair kayıtlarına ulaşabilmek için Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı nezdinde gerçekleştirmiş olduğumuz müracaatımıza Bimer ve Cimer yetkililerinin yapmış oldukları cevabi yazı…**

Sayın HÜSEYİN HİLMİ ALADAĞ,

Cimer Başvuru Numaranız: 163923 Müracaat:18.04.2016

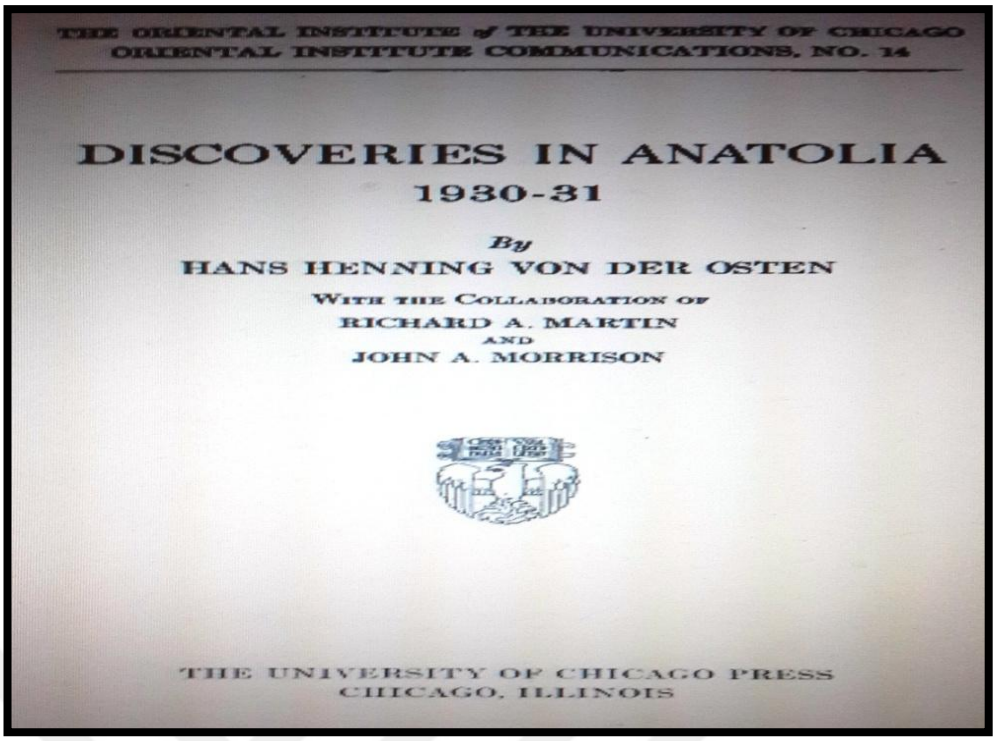
Sayın İlgili, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında elektronik posta yoluyla ilettiğiniz dilekçeniz alınmıştır. 4982 sayılı Kanunun 7. maddesinde yer verilen, "Bilgi edinme başvurusu, başvurulan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır" hükmü gereğince talebiniz anılan Kanun kapsamına girmemektedir. Bilginizi rica ederiz.

Cumhurbaşkanlığı Halkla İlişkiler Başkanlığı- 25.04.2016

«Cep Kılavuzu» nda geçen kelimelerin Kurumumuz için Almancalarını koymakta Bay Doktor Şükrü Akkayanın, İngilizcelerini koymakta Bay Hilmi Malik Evrenol'un ve Rusçalarını koymakta da Bay Fuat Toktar'ın himmetleri geçmiştir.

***Ek–12*: TDK 1934–1936 Çalışmaları Üzerine Genel Sekreterliğin Kurultay Raporu'ndan bir bölüm… Raporun devamında beyan edildiğine göre Hilmi Malik Tercüme İşleri Kolu'na bağlı ekipte görevli…**

THE ORIENTAL INSTITUTE of THE UNIVERSITY OF CHICAGO
ORIENTAL INSTITUTE COMMUNICATIONS, NO. 14

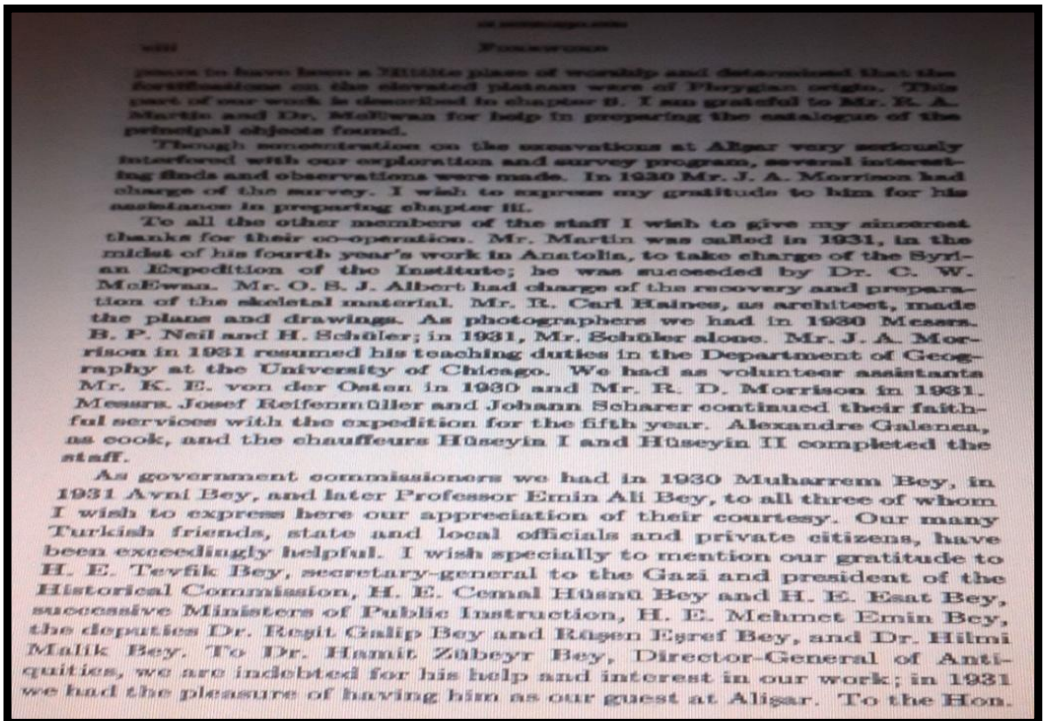
DISCOVERIES IN ANATOLIA
1930-31

By
HANS HENNING VON DER OSTEN

WITH THE COLLABORATION OF
RICHARD A. MARTIN
AND
JOHN A. MORRISON

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS

Ek–13: **Chicago Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1930–31 yıllarında Anadolu'da yapılan tarihi arkeolojik bazı araştırmalar için uzman sıfatıyla katkı sağlayan kişilere kitabın önsöz kısmında teşekkür edilmiş... Dr. Reşit Galip, Ruşen Eşref gibi isimlerin de bulunduğu bu listede Dr. Hilmi Malik Bey de yer almış…**

Foreword

proves to have been a Hittite place of worship and determined that the fortifications on the elevated plateau were of Phrygian origin. This part of our work is described in chapter II. I am grateful to Mr. R. A. Martin and Dr. McEwan for help in preparing the catalogue of the principal objects found.

Though concentration on the excavations at Alişar very seriously interfered with our exploration and survey program, several interesting finds and observations were made. In 1930 Mr. J. A. Morrison had charge of the survey. I wish to express my gratitude to him for his assistance in preparing chapter III.

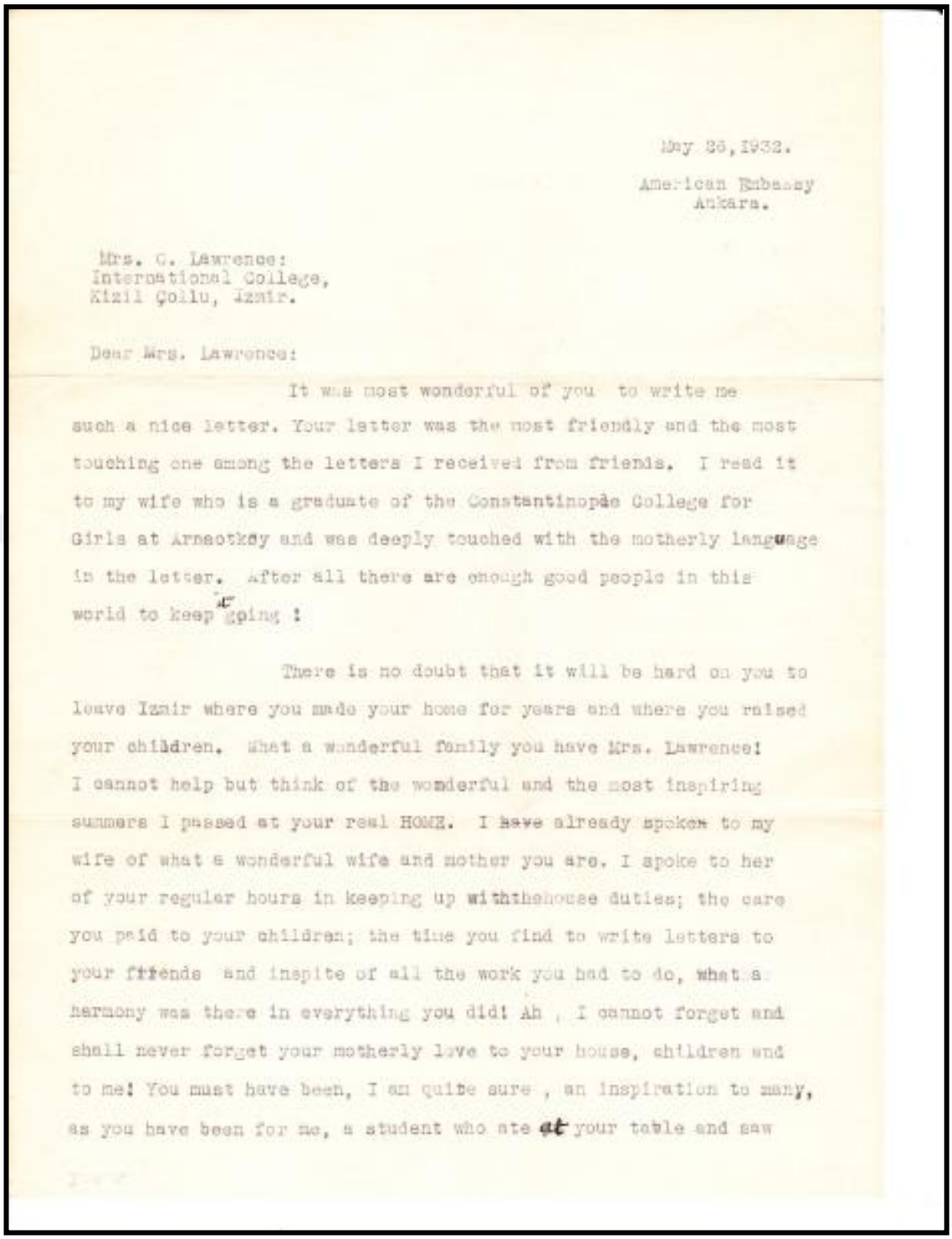
To all the other members of the staff I wish to give my sincerest thanks for their co-operation. Mr. Martin was called in 1931, in the midst of his fourth year's work in Anatolia, to take charge of the Syrian Expedition of the Institute; he was succeeded by Dr. C. W. McEwan. Mr. O. S. J. Albert had charge of the recovery and preparation of the skeletal material. Mr. R. Carl Haines, as architect, made the plans and drawings. As photographers we had in 1930 Messrs. B. P. Neil and H. Schüler; in 1931, Mr. Schüler alone. Mr. J. A. Morrison in 1931 resumed his teaching duties in the Department of Geography at the University of Chicago. We had as volunteer assistants Mr. K. E. von der Osten in 1930 and Mr. R. D. Morrison in 1931. Messrs. Josef Reifenmüller and Johann Scharer continued their faithful services with the expedition for the fifth year. Alexandre Galenca, as cook, and the chauffeurs Hüseyin I and Hüseyin II completed the staff.

As government commissioners we had in 1930 Muharrem Bey, in 1931 Avni Bey, and later Professor Emin Ali Bey, to all three of whom I wish to express here our appreciation of their courtesy. Our many Turkish friends, state and local officials and private citizens, have been exceedingly helpful. I wish specially to mention our gratitude to H. E. Tevfik Bey, secretary-general to the Gazi and president of the Historical Commission, H. E. Cemal Hüsnü Bey and H. E. Esat Bey, successive Ministers of Public Instruction, H. E. Mehmet Emin Bey, the deputies Dr. Reşit Galip Bey and Ruşen Eşref Bey, and Dr. Hilmi Malik Bey. To Dr. Hamit Zübeyr Bey, Director-General of Antiquities, we are indebted for his help and interest in our work; in 1931 we had the pleasure of having him as our guest at Alişar. To the Hon.

Ek–14: M. **Kemal 1930 senesinde Ankara'da Amerikan Büyükelçisi J. C. Grew ve maiyetine Orman Çiftliğini gezdirirken... Hilmi Malik Bey o sene Amerikan Sefaretinde Türkçe Tercüman Sekreteri... Fotoğrafta ortada M. Kemal ve solda Hilmi Malik…**[561]

[561] Bu ziyaret ile ilgili olarak internette video çekimi de mevcuttur. Hilmi Malik Bey yine M. Kemal ile birlikte heyetin içindedir.

May 30, 1932.

American Embassy
Ankara.

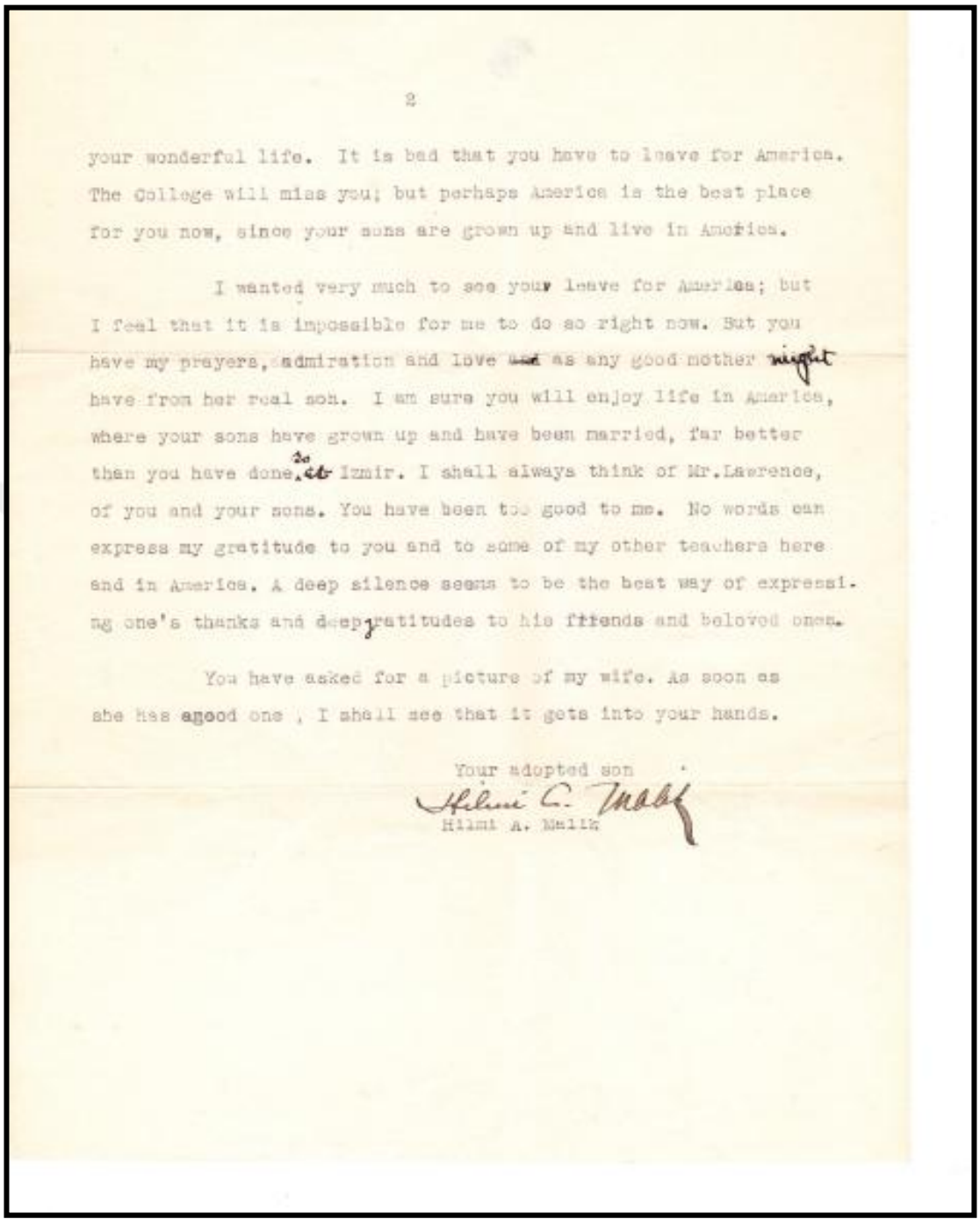
Mrs. C. Lawrence:
International College,
Kizil Çollu, Izmir.

Dear Mrs. Lawrence:

It was most wonderful of you to write me such a nice letter. Your letter was the most friendly and the most touching one among the letters I received from friends. I read it to my wife who is a graduate of the Constantinople College for Girls at Arnaoutkoy and was deeply touched with the motherly language in the letter. After all there are enough good people in this world to keep going !

There is no doubt that it will be hard on you to leave Izmir where you made your home for years and where you raised your children. What a wonderful family you have Mrs. Lawrence! I cannot help but think of the wonderful and the most inspiring summers I passed at your real HOME. I have already spoken to my wife of what a wonderful wife and mother you are. I spoke to her of your reguler hours in keeping up withthehouse duties; the care you paid to your children; the time you find to write letters to your friends and inspite of all the work you had to do, what a harmony was there in everything you did! Ah , I cannot forget and shall never forget your motherly love to your house, children and to me! You must have been, I am quite sure , an inspiration to many, as you have been for me, a student who ate at your table and saw

***Ek–15*: Hilmi Malik Bey İzmir Amerikan Kolejinde İngiliz Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapan Mrs C. Lawrence'a 1932 tarihinde yazmış olduğu duygusal mektup...(1. Sayfa)**

2

your wonderful life. It is bad that you have to leave for America. The College will miss you; but perhaps America is the best place for you now, since your sons are grown up and live in America.

I wanted very much to see your leave for America; but I feel that it is impossible for me to do so right now. But you have my prayers, admiration and love ~~and~~ as any good mother might have from her real son. I am sure you will enjoy life in America, where your sons have grown up and have been married, far better than you have done in Izmir. I shall always think of Mr.Lawrence, of you and your sons. You have been too good to me. No words can express my gratitude to you and to some of my other teachers here and in America. A deep silence seems to be the best way of expressing one's thanks and deep gratitudes to his friends and beloved ones.

You have asked for a picture of my wife. As soon as she has a good one , I shall see that it gets into your hands.

Your adopted son

Hilmi A. Malik

Hilmi A. Malik

***Ek–15*: Hilmi Malik Bey İzmir Amerikan Kolejinde İngiliz Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapan Mrs C. Lawrence'a 1932 tarihinde yazmış olduğu duygusal mektup... (2. Sayfa)**

***Ek–16*: Hilmi Malik Bey ile Berceste Hanım'ın düğünlerinden bir hatıra fotoğrafı... Fotoğraf kuvvetle muhtemel 1930–31 senelerine ait…**

***Ek–17*: Hilmi Malik ve Berceste Malik kızları Ülkü ile… Muhtemelen 1933–34 yılları…**

***Ek–18*: Hilmi Malik Bey ile Berceste Hanım'ın çocukları… Ülkü ve Önder'in arasında Alp… Muhtemelen 1945–46 seneleri…**

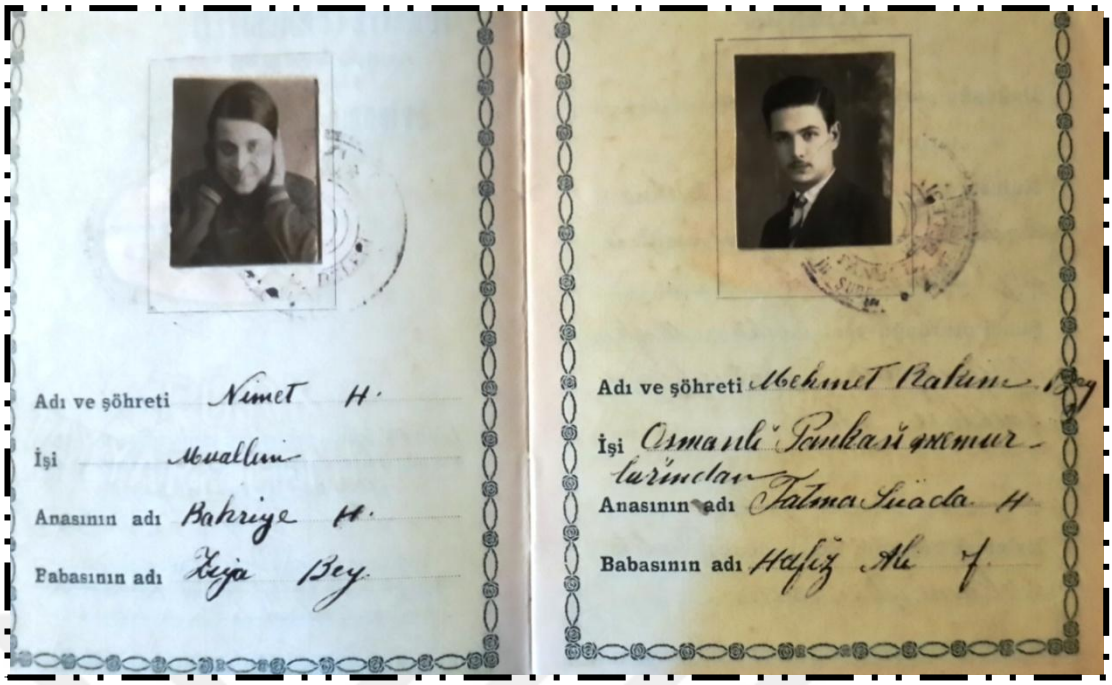

Ek–19: **Hilmi Malik Bey'in kızı Ülkü Hanım… Annesi Berceste Hanım'ın 100. doğum günü programında...[562] Bu arada diğer aile bireyleri gibi Ülkü Hanım da Amerikan Koleji mezunu…**

Ek–19: **Berceste Hanım Amerikan Kız Koleji'nde okçuluk taliminde... Ortada nişan almış vaziyette...[563]**

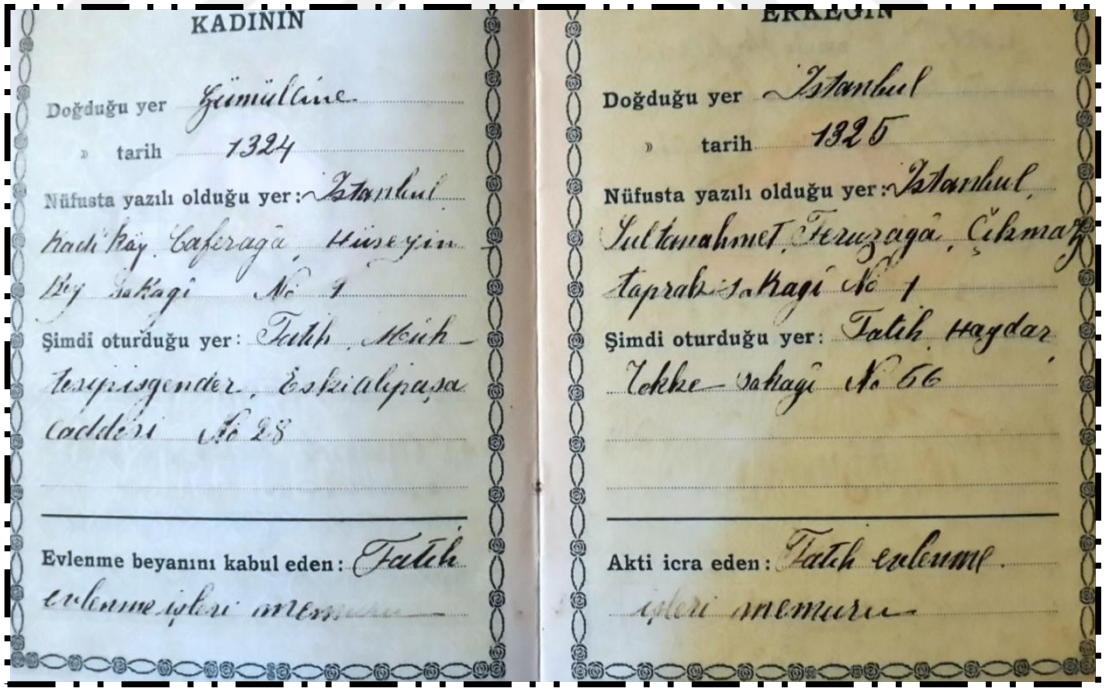
[562] Bkz. ***RC Quarterly Robert College Alumni Magazine***, Spring/Summer 2009-Issue 36, s. 28
[563] Bkz. ***RC Quarterly Robert College Alumni Magazine***, s. 29

Adı ve şöhreti Nimet H.
İşi Muallim
Anasının adı Bahriye H.
Babasının adı Ziya Bey

Adı ve şöhreti Mehmet Rakım Bey
İşi Osmanlı Bankası memurlarından
Anasının adı Fatma Saâda H.
Babasının adı Hafız Ali

Ek–20: **Hilmi Malik Bey'in dünürleri de birer "inkılâpçı cumhuriyet aydını"… Oğlu Önder Evrenol'un Kayınpederi Rakım Bey (Çalapala) ve Nimet Hanım (Çalapala)'nın evlilik cüzdanından…**

KADININ

Doğduğu yer Gümülcine
» tarih 1324
Nüfusta yazılı olduğu yer: İstanbul Kadiköy Caferağa Hüseyin Bey Sokağı No 4
Şimdi oturduğu yer: Fatih Müh. Tesrifatçılarından, Eskicibaşa caddesi No 28
Evlenme beyanını kabul eden: Fatih evlenme işleri memuru

ERKEĞİN

Doğduğu yer İstanbul
» tarih 1325
Nüfusta yazılı olduğu yer: İstanbul Sultanahmet Terzağa, Çıkmaz Taprak Sokağı No 1
Şimdi oturduğu yer: Fatih Haydar Tekke Sokağı No 66
Akti icra eden: Fatih evlenme işleri memuru

Çok teşekkürler Hüseyin Bey,

Ben de yardımcı olabileceğim her şekilde yardımcı olmak isterim. Dedem hakkında benim de bildiklerim çok ama çok sınırlı. Heyecanla bekliyoruz gelişmeleri

Sevgiler,
Can
<canevrenol@gmail.com>

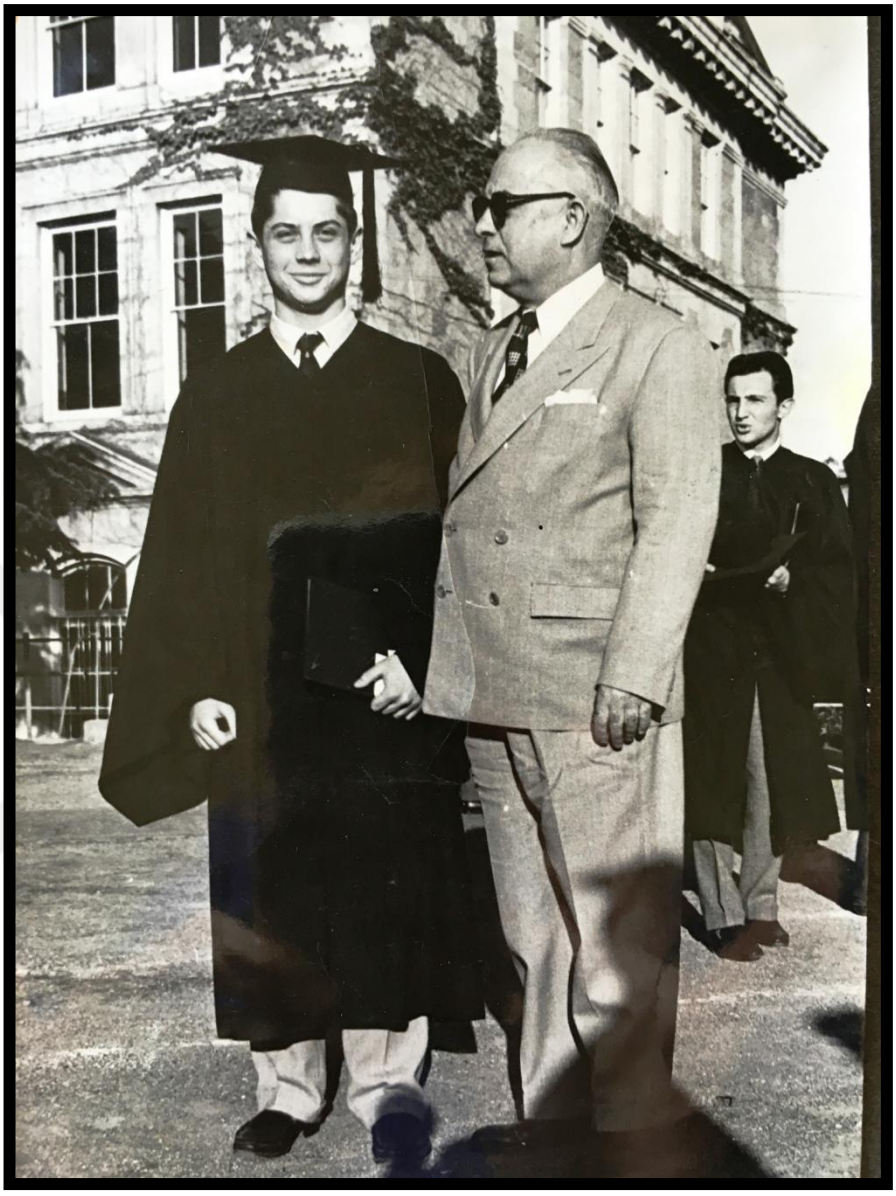
2015–12–15 13:00 GMT+02:00

Ek- 21: **Hilmi Malik'in torunu yönetmen Can Evrenol'un cevabi yazısı**

***Ek–22*: Hilmi Malik Bey üç çocuğu Ülkü (kızı), Önder (oğlu) ve Alp (küçük oğlu, önde) ile birlikte... Fotoğraf tahminen[564] 1947–48 yıllarına ait... Berceste Hanım fotoğrafta yok... Çünkü Hilmi Malik Bey ile ayrılalı beş-altı yıl olmuş...**

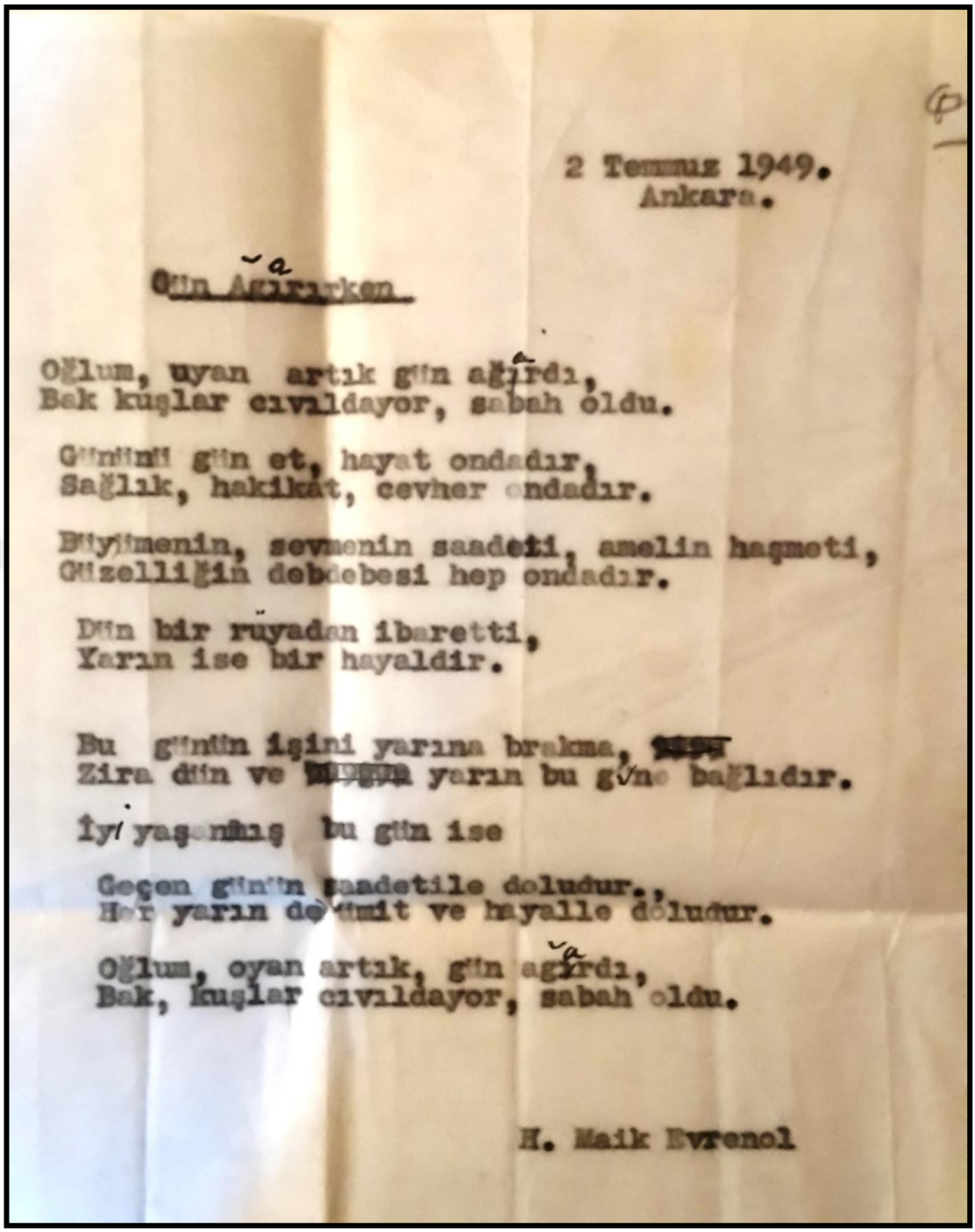
[564]Fotoğrafı paylaşma nezaketini gösteren Alp Evrenol'un eşi, Hilmi Malik Bey'in gelini Mehpare Evrenol'un tahminidir.

Ek–23 **: "İnkılâpçı Cumhuriyet Aydını" Hilmi Malik 1959 tarihinde küçük oğlu Alp'in Robert Koleji'nden mezuniyet programında... Alp Evrenol Stuttgart'ta mimarlık eğitimi aldı…**

***Ek–23*: Dr. Hilmi Malik Evrenol iki oğlu ile birlikte İstanbul'da deniz kıyısında... Büyük oğlu Önder Evrenol'un Robert Koleji'nden mezuniyet günü... Muhtemelen 1952–1953 yılları… Küçük oğlu Alp ise aynı okulda henüz öğrenci…**

2 Temmuz 1949.
Ankara.

Gün Ağarırken

Oğlum, uyan artık gün ağardı,
Bak kuşlar cıvıldıyor, sabah oldu.

Günümü gün et, hayat ondadır,
Sağlık, hakikat, cevher ondadır.

Büyümenin, sevmenin saadeti, amelin haşmeti,
Güzelliğin debdebesi hep ondadır.

Dün bir rüyadan ibaretti,
Yarın ise bir hayaldir.

Bu günün işini yarına bırakma,
Zira dün ve yarın bu güne bağlıdır.

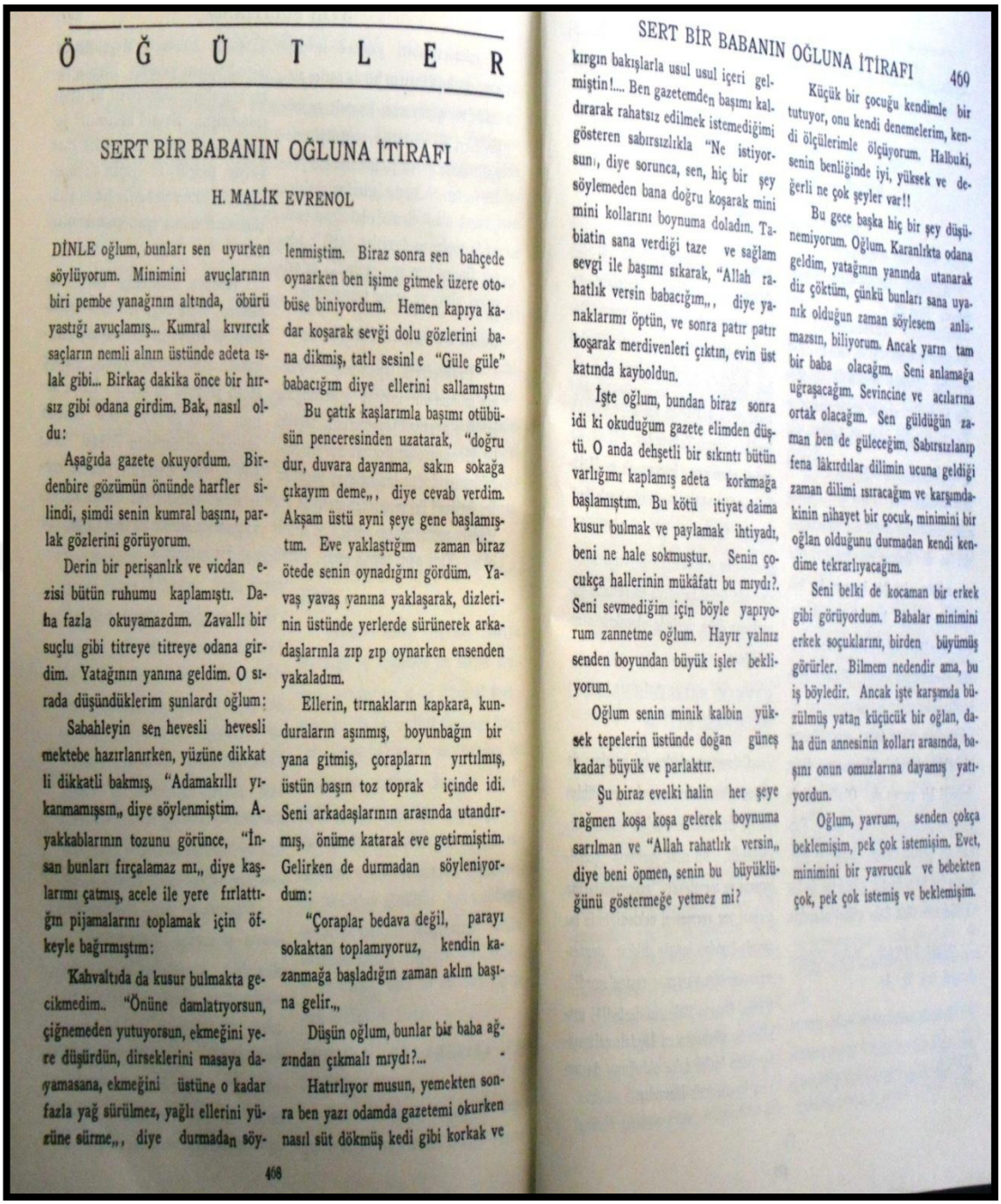
İyi yaşanmış bu gün ise

Geçen günün saadetile doludur.,
Her yarın ümit ve hayalle doludur.

Oğlum, uyan artık, gün ağardı,
Bak, kuşlar cıvıldıyor, sabah oldu.

H. Malik Evrenol

***Ek–24*: Hilmi Malik Bey'e ait olan "*Gün Ağarırken*" adlı kendisi tarafından daktilo edilmiş şiiri…**

Ö Ğ Ü T L E R

SERT BİR BABANIN OĞLUNA İTİRAFI

H. MALİK EVRENOL

DİNLE oğlum, bunları sen uyurken söylüyorum. Minimini avuçlarının biri pembe yanağının altında, öbürü yastığı avuçlamış... Kumral kıvırcık saçların nemli alnın üstünde adeta ıslak gibi... Birkaç dakika önce bir hırsız gibi odana girdim. Bak, nasıl oldu:

Aşağıda gazete okuyordum. Birdenbire gözümün önünde harfler silindi, şimdi senin kumral başını, parlak gözlerini görüyorum.

Derin bir perişanlık ve vicdan ezisi bütün ruhumu kaplamıştı. Daha fazla okuyamazdım. Zavallı bir suçlu gibi titreye titreye odana girdim. Yatağının yanına geldim. O sırada düşündüklerim şunlardı oğlum:

Sabahleyin sen hevesli hevesli mektebe hazırlanırken, yüzüne dikkatli dikkatli bakmış, "Adamakıllı yıkanmamışsın„ diye söylenmiştim. Ayakkabılarının tozunu görünce, "İnsan bunları fırçalamaz mı„ diye kaşlarını çatmış, acele ile yere fırlattığın pijamalarını toplamak için öfkeyle bağırmıştım:

Kahvaltıda da kusur bulmakta gecikmedim.. "Önüne damlatıyorsun, çiğnemeden yutuyorsun, ekmeğini yere düşürdün, dirseklerini masaya dayamasana, ekmeğini üstüne o kadar fazla yağ sürülmez, yağlı ellerini yüzüne sürme„, diye durmadan söylenmiştim. Biraz sonra sen bahçede oynarken ben işime gitmek üzere otobüse biniyordum. Hemen kapıya kadar koşarak sevgi dolu gözlerini bana dikmiş, tatlı sesinl e "Güle güle" babacığım diye ellerini sallamıştın

Bu çatık kaşlarımla başımı otübüsün penceresinden uzatarak, "doğru dur, duvara dayanma, sakın sokağa çıkayım deme„, diye cevab verdim. Akşam üstü ayni şeye gene başlamıştım. Eve yaklaştığım zaman biraz ötede senin oynadığını gördüm. Yavaş yavaş yanına yaklaşarak, dizlerinin üstünde yerlerde sürünerek arkadaşlarınla zıp zıp oynarken ensenden yakaladım.

Ellerin, tırnakların kapkara, kunduraların aşınmış, boyunbağın bir yana gitmiş, çorapların yırtılmış, üstün başın toz toprak içinde idi. Seni arkadaşlarının arasında utandırmış, önüme katarak eve getirmiştim. Gelirken de durmadan söyleniyordum:

"Çoraplar bedava değil, parayı sokaktan toplamıyoruz, kendin kazanmağa başladığın zaman aklın başına gelir.„

Düşün oğlum, bunlar bir baba ağzından çıkmalı mıydı?...

Hatırlıyor musun, yemekten sonra ben yazı odamda gazetemi okurken nasıl süt dökmüş kedi gibi korkak ve

kırgın bakışlarla usul usul içeri gelmiştin!.... Ben gazetemden başımı kaldırarak rahatsız edilmek istemediğimi gösteren sabırsızlıkla "Ne istiyorsun„ diye sorunca, sen, hiç bir şey söylemeden bana doğru koşarak mini mini kollarını boynuma doladın. Tabiatin sana verdiği taze ve sağlam sevgi ile başımı sıkarak, "Allah rahatlık versin babacığım„, diye yanaklarımı öptün, ve sonra patır patır koşarak merdivenleri çıktın, evin üst katında kayboldun.

İşte oğlum, bundan biraz sonra idi ki okuduğum gazete elimden düştü. O anda dehşetli bir sıkıntı bütün varlığımı kaplamış adeta korkmağa başlamıştım. Bu kötü itiyat daima kusur bulmak ve paylamak ihtiyadı, beni ne hale sokmuştur. Senin çocukça hallerinin mükâfatı bu mıydı?. Seni sevmediğim için böyle yapıyorum zannetme oğlum. Hayır yalnız senden boyundan büyük işler bekliyorum.

Oğlum senin minik kalbin yüksek tepelerin üstünde doğan güneş kadar büyük ve parlaktır.

Şu biraz evelki halin her şeye rağmen koşa koşa gelerek boynuma sarılman ve "Allah rahatlık versin„ diye beni öpmen, senin bu büyüklüğünü göstermeğe yetmez mi?

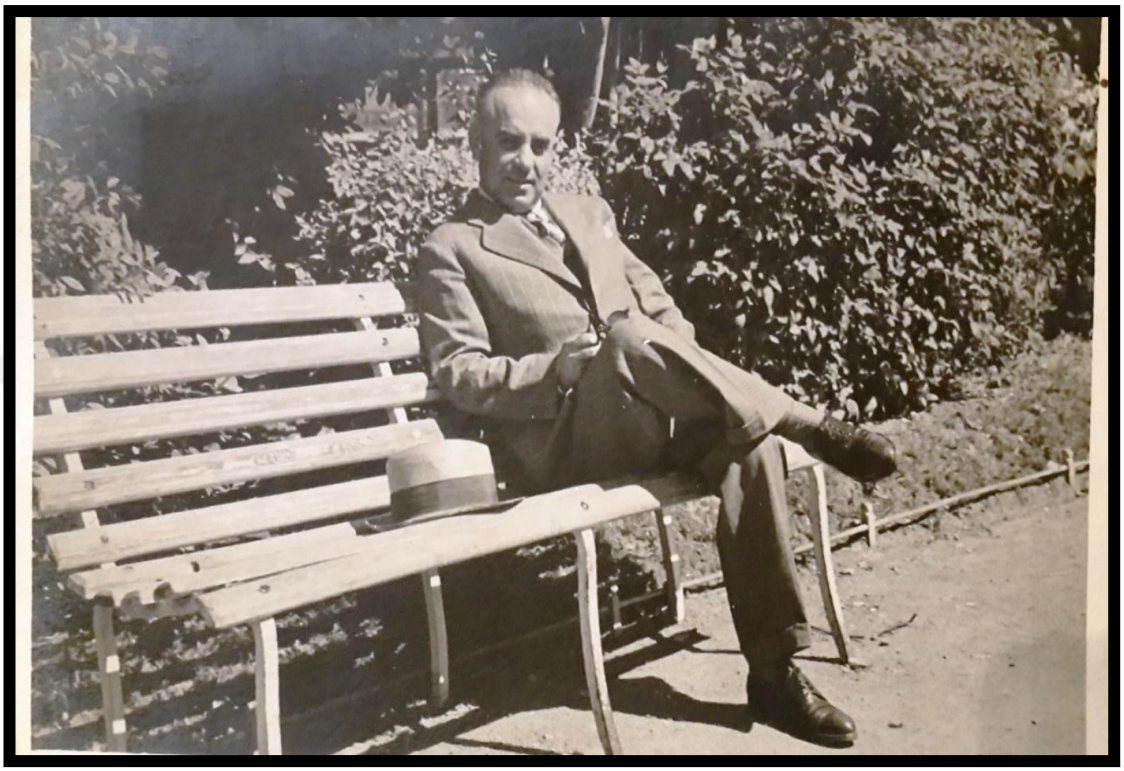
Küçük bir çocuğu kendimle bir tutuyor, onu kendi denemelerim, kendi ölçülerimle ölçüyorum. Halbuki, senin benliğinde iyi, yüksek ve değerli ne çok şeyler var!!

Bu gece başka hiç bir şey düşünemiyorum. Oğlum. Karanlıkta odana geldim, yatağının yanında utanarak diz çöktüm, çünkü bunları sana uyanık olduğun zaman söylesem anlamazsın, biliyorum. Ancak yarın tam bir baba olacağım. Seni anlamağa uğraşacağım. Sevincine ve acılarına ortak olacağım. Sen güldüğün zaman ben de güleceğim. Sabırsızlanıp fena lâkırdılar dilimin ucuna geldiği zaman dilimi ısıracağım ve karşımdakinin nihayet bir çocuk, minimini bir oğlan olduğunu durmadan kendi kendime tekrarlıyacağım.

Seni belki de kocaman bir erkek gibi görüyordum. Babalar minimini erkek soçuklarını, birden büyümüş görürler. Bilmem nedendir ama, bu iş böyledir. Ancak işte karşımda büzülmüş yatan küçücük bir oğlan, daha dün annesinin kolları arasında, başını onun omuzlarına dayamış yatıyordun.

Oğlum, yavrum, senden çokça beklemişim, pek çok istemişim. Evet, minimini bir yavrucuk ve bebekten çok, pek çok istemiş ve beklemişim.

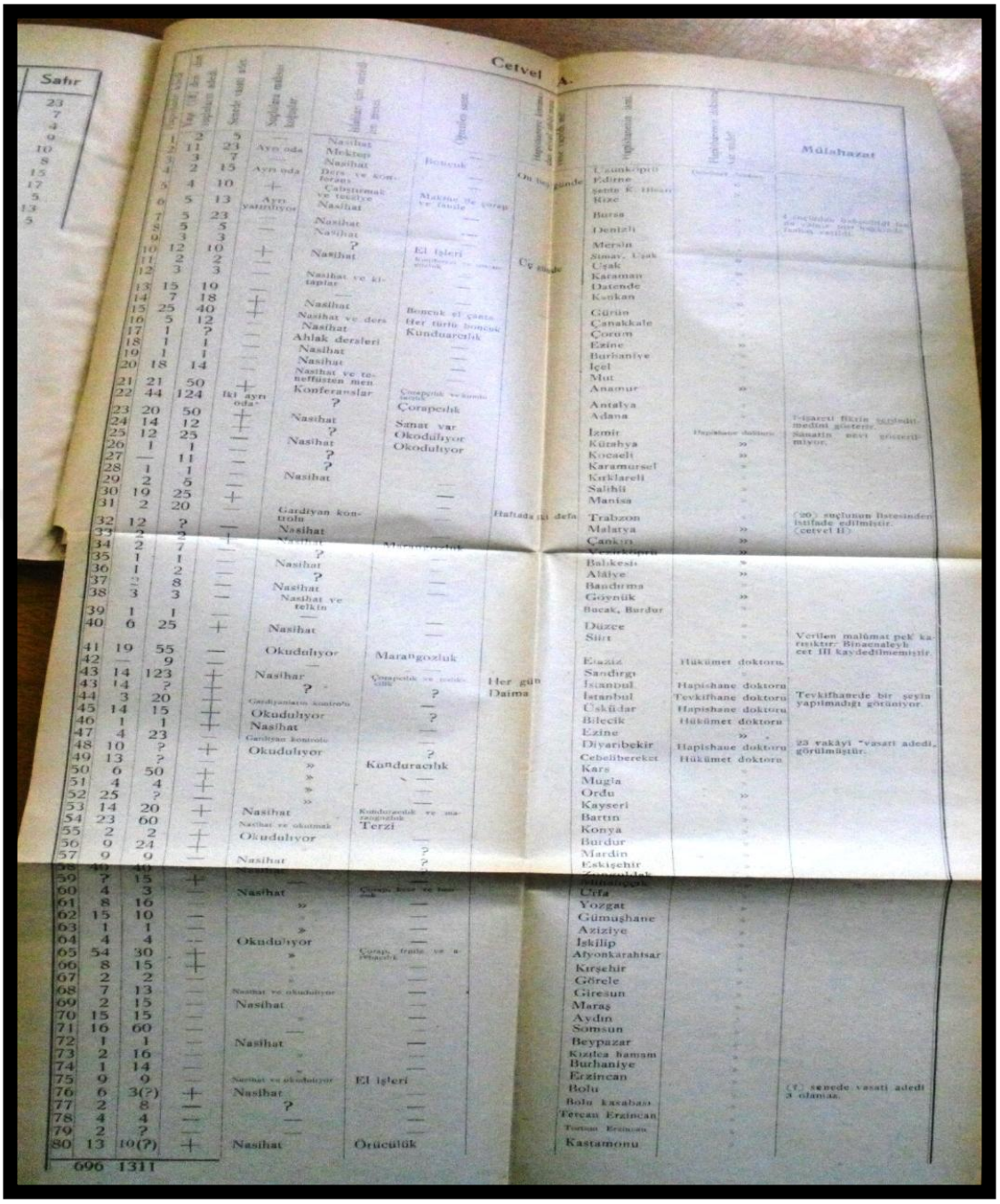
Ek–25: **Sert Bir Babanın Oğluna İtirafı... Bir babanın kendiyle hesaplaşması... Bir "otokritik" ve "öz muhasebe" yazısı...**

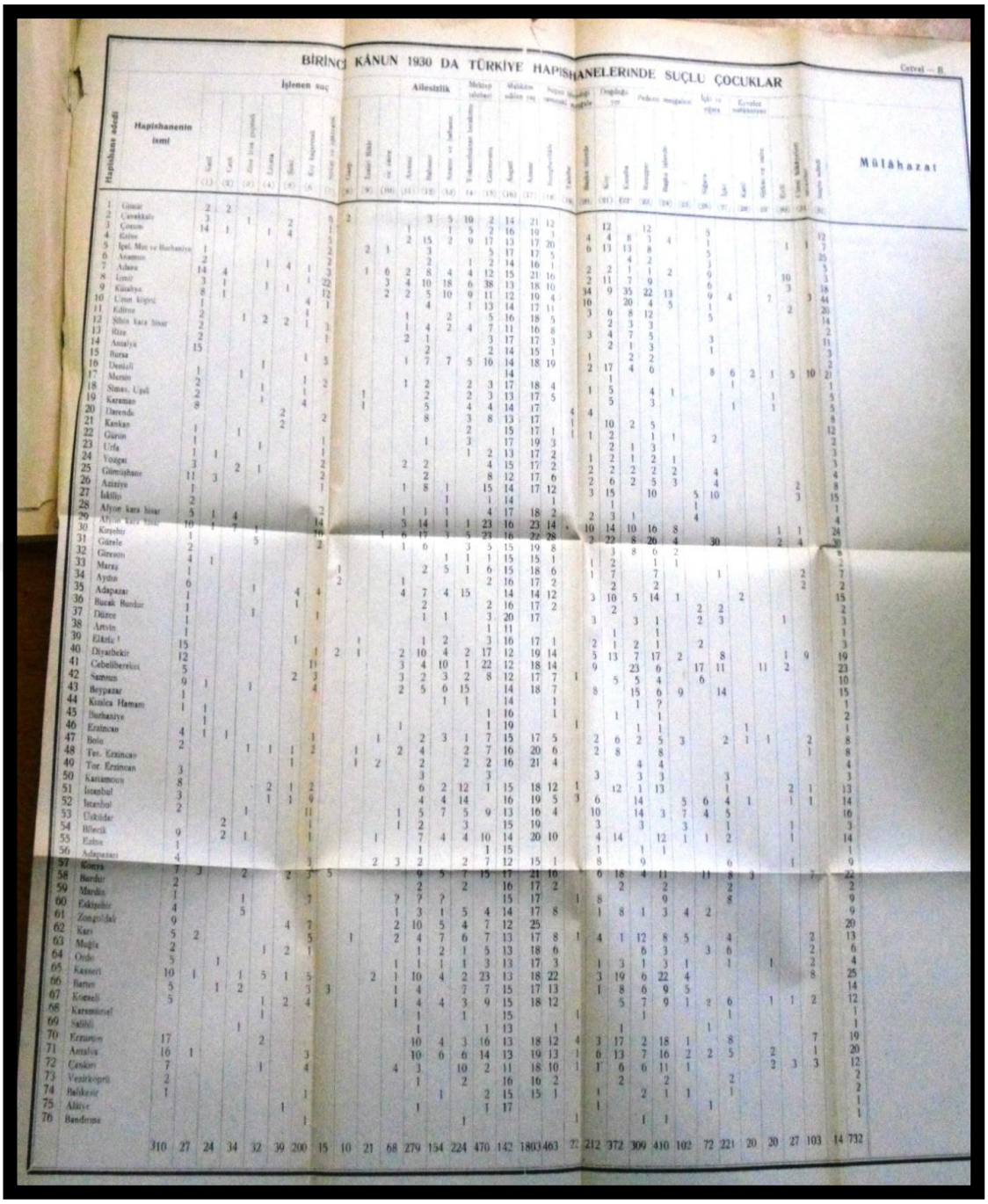
***Ek–26*: Hilmi Malik Bey parkta dinlenirken... Muhtemelen 50'li yıllar Ankara'sı…**

***Ek–27*: Hilmi Malik Bey eşi ve çocukları ile Celal Bayar'ın konuğu... Fotoğrafta ayaktaki baylardan sağdan ikinci sırada... Hilmi Malik Bey'in eşi Berceste Hanım ve kızı Ülkü ise hemen Celal Bayar'ın solunda... Celal Bayar'ın hemen sağında eşi Reşide Bayar var ve yanındaki şortlu çocuk ise Hilmi Malik Bey'in oğlu Önder… Tahminen 1939–40 yılları…**

Ek–28: **Hilmi Malik Evrenol'un *Türkiye'de Suçlu Çocuk* adlı eserinde yer alan Cetvel-A**

BİRİNCİ KÂNUN 1930 DA TÜRKİYE HAPİSHANELERİNDE SUÇLU ÇOCUKLAR

Cetvel – B

Hapishane adedi	Hapishanenin ismi	İşlenen suç										Ailesizlik				Mektep tahsili	Malûlûn edilen uzv	Sanayi öğrenmek üzere	Doğduğu yer		Perverde muamelesi		İşi ve öğrenimi		Evvelce mahkûmiyeti		Cinsi bilinmeyen çocuklar	Mülâhazat
		Sarkıntılık	Cinsî tecavüz	Zina ve livata	Livata	Sirkat	Kat-i tarik	Cürüm ve cünha	Cinayet	Katl-i nefs teşebbüsü	Darb ve cerh	Anasız	Babasız	Anasız babasız	Terkedilmiş bulunduğu	Okuyanlar			Şehir	Kasaba	Kimsesiz	Başka yerden	Okuyan	Çalışan	Kabil	Sabıkalı		
		(13)	(12)	(11)	(14)	(15)	(16)	(17)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)	(22)	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)	(31)	
1	Giresun		2	2				2						3	5	10	2	14	21	12											
2	Çanakkale		3		1			6							1	5	2	16	19	3											
3	Çorum		14	1		1	2	1						1		2	15	13	17	20	4	12									
4	Edirne						4	5						2	15	2	9	17	17	5	4	4	8	3	4		5			12	
5	İçel, Mut ve Burhaniye		1					2	2	1					3			5	17	5	6	13	13	8			1		1	7	
6	Amasya		2					2							2		1	2	14	1			4	2			3			23	
7	Adana		14	4		1	4	1	1					1	8	4	4	12	15	21	16	2	2	1	2		9			3	
8	İzmir		3	1				1	22			1	6	2	10	18	6	38	13	18	10	14	9	35	22	13	6		10	18	
9	Kütahya		8	1		1	1	1	12			2	2	5	10	9	11	12	19	4	16		20	4	5		9	4	7	3	44	
10	Üsm. köprü		1				4	1						4		1	13	14	17	11	3	6	8	12		1			2		20	
11	Edirne		2				1							1	2		5	16	18	5		2	3	3		5				14	
12	Sihh kara hisar		2		1	2	2	1	3					1	2	2	4	7	11	16	8	3	4	7	5		3			2	
13	Rize		2						1					2	1			3	17	17	3		2	1	3		1			13	
14	Antalya		15												2			2	14	15	1									3	
15	Bursa						1	5						1	7	7	5	10	14	18	19	1	2	17	1		8	6	2	1	5	10	21	
16	Denizli		1		1														14			2		4	2			1				
17	Mardin		2			1	1	2						1	2		2	3	17	18	4	1	5		4	1						
18	Sinav. Çank.		2		1		4			1					2		2	3	13	17	5		5		3			1				
19	Karaman		8							1					5		4	4	14	17		4										
20	Darende					2									8		3	8	13	17		1	4									
21	Kırşehir					2		2									2		15	17	1	1	1	10	5		1					
22	Gürün		1		1										1		3		17	19	3		2		1	3					
23	Urfa		1			1		1									1	2	13	17	2		1		2	1					
24	Yozgat		3	1					2						2	2		4	15	17	2	1	2	1	2	1					
25	Gümüşhane		11	3	2	1		2							2			8	12	17	6	2	2	2	2	3	4				
26	Aziziye		1					1						1	8	1		15	14	17	12	2	6	2	5		4		2		
27	İskilip		2													1		1	14			3	15		10	5	10		3		
28	Afyon kara hisar		5	1	4			2						1	1	1		4	17	18	2		1			1					
29	Afyon kara hisar		10	1	7	1		14						3	14	1	1	23	16	23	14	2	3	1		4					
30	Kırşehir		1					10						1	6	17	1	5	23	16	22	28	10	14	10	16	8		1	1		
31	Gürele		2			5		2							1	6		3	5	15	19	8	2	22	8	26	4	30		2	4		
32	Gireson		4	1													1	1	5	15	15	1		2		1	1					
33	Maraş		1						1						2	5	1	6	15	18	6	1	7		7			1		2		
34	Aydın		6						2					1				2	16	17	2		2		2					2		
35	Adapazarı		1			1									4	7	4	15		14	14	12	3	10	5	14	1		2			
36	Bucak Burdur		1				4	4								2			2	16	17	2		2				2				
37	Düzce		1			1	1									1	1		3	20	17		3		3	1		2	2			
38	Artvin		1																1	11						1						
39	Elâzığ		15				1									1	2		3	16	17	1	2	1	2	1		2				
40	Diyarbekir		12					1	2	1				2	10	4	2	17	12	19	14		5	13	7	17	2		1	9		
41	Cebelibereket		5					11						3	4	10	1	22	12	18	14		9		23	6		17	11		11	2	
42	Samsun		9	1		1	2	3						3	2	3	2	8	12	17	7	1		5	5	4		6				
43	Beypazarı		1					4						2	5	6	15		14	18	7		8		15	6	9		14			
44	Kınıca Hamam		1	1												1	1		14		1				1	7						
45	Burhaniye			1															1	16		1		1		1						
46	Erzincan			1										1					1	19			1		1	1						
47	Bolu		4	1	1			3			1			2	3	1	7	15	17	5		2	6	2	5	3		2	1	2		
48	Tor. Erzincan		2			1	1	1	2		1			2		2	7	16	20	6		2	8		8				1			
49	Tor. Erzincan						1				1	2				2	2	16	21	4				4	4							
50	Kastamonu		3														3						3	3	3			3				
51	İstanbul		8												6	2	12	1	15	18	12	1		12	1	13			2	1		
52	İstanbul		3				2	1							4	4	14		16	19	5	3	6		14		5	6	4	1	1		
53	Üsküdar		2			1		11						1	5	7	5	9	13	16	4		10		14	3	7	4	5				
54	Bilecik				2			1						1	2		3		15	19			3				3		1			
55	Edirne		9		2	1		1			1				7	4	4	10	14	20	10		4	14		12	1	1	2	1		
56	Adapazarı		1												1			1	15				1		1	1						
57	Konya		4					1						2	3	2		2	7	12	15	1	8		9			6		1		
58	Burdur		7	3		2		3	5							6	5	7	15	17	21	10	6	18	4	11		11	8	3		7	
59	Mardin		2				2									2				16	17	2		2		2			2			
60	Eskişehir		1			1										7	7	7		15	17		8			9			8			
61	Zonguldak		4			1		7						1	3	1	5	4	14	17	8	1	1	8	1	3	4	2				
62	Kars		9			5								2	10	5	4	7	12	25												
63	Muğla		5	2			4	7			1			2	4	7	6	7	13	17	8	1	4	1	12	8	5		4		2	
64	Ordu		2				1	5							1	2	1	5	13	18	6				6	3		3	6		2	
65	Kayseri		5		1			1						1	1	1	1	3	13	17	3		1	3	1	3	1		1		2	
66	Bartın		10	1		1	5	1	5			2		1	10	4	2	23	13	18	22		3	19	6	22	4				8	
67	Kırşehir		5		1	2			3	3				1	4		7	7	15	17	13		1	8	6	9	5					
68	Karamürsel		5				1	2	4					1	4	4	3	9	15	18	12			5	7	9	1	2	6	1	1	2	
69	Safihli						1								1		1		15			1			1				1			
70	Erzurum		17			1									1		1		13		1			1			1					
71	Antalya		16	1		2									10	4	3	16	13	18	12	4	3	17	2	18	1		8		7	
72	Çankırı		7				3	4							10	6	6	14	13	19	13	1	6	13	7	16	2	2	5		1	
73	Ventrikoprü		2			1								4	3		10	2	11	18	10	1	1	6	6	11	1			2	3	3	
74	Balıkesir		1					1							1		2		16	16	2			2		2			2			
75	Aliye							1								1		2	15	15	1		1		2	1	1		1			
76	Bandırma						1	1							1			1	17			1	1					1				
		310	27	24	34	32	39	200	15	10	21	68	279	154	224	470	142	1803	463	22	212	372	309	410	102	72	221	20	20	27	103	14	732

Ek–28: **Hilmi Malik Evrenol'un *Türkiye'de Suçlu Çocuk* adlı eserinde yer alan Cetvel-B**

Ek–29: **Hilmi Malik Evrenol'un daktilo yazısı ile hazırlamış olduğu lügatin Milli Kütüphane'de Mikrofilm arşiv kartı…**

ÖZGEÇMİŞ

1981 Konya doğumludur. Tarih öğretmeni bir babanın büyük oğludur. İlkokulu Akşehir Yıldırım İlkokulu'nda tamamladı. Ortaokul ve Lise yılları Akşehir Anadolu Lisesi'nde geçti. İngiliz ve Alman Lisanını burada 7 yılda öğrenemedi. Bu dönemde Felsefe ve Psikoloji'ye ilgi duydu. Lise son sınıfta Konya Erbil Koru Lisesi'nden 1999 yılında mezun oldu. Aynı yıl Üniversite sınavı neticesinde Niğde Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümüne kayıt yaptırdı. Eğitim Bilimleri temel uğraş alanıydı. Bölümde "Yan alanı" Psikolojiydi. Sonrasında hususi gayretleri ile Arapça ve Osmanlıca dersleri aldı. Tarih Felsefesi ve Tarih Sosyolojisi çalıştı. Sanatsal faaliyetlere girişti. Şiir ve Tiyatro ile meşgul oldu. 2004 senesinde mezun oldu. Aynı yıl Niğde ilinde vekil öğretmen ardından da 2005 senesinde Van'ın Bahçesaray ilçesinde sözleşmeli öğretmenlik yaptı. 2006 senesinde öğretmenlik kadrosunu alarak Niğde'de vazifeye başladı. 2008 senesinde Bitlis'te askerlik vazifesini Yedek Subay Öğretmen olarak tamamladı. 2009 yılında Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans'a başladı. 2011 senesine geldiğinde "*1904–1905 Rus-Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları*" adlı tezi başarılı bulunarak mezuniyetini aldı. Lisans Eğitimi Döneminden beri muhtelif edebiyat, tarih, fikir ve sanat dergilerinde yazılar kaleme aldı. Sosyal Psikoloji üzerine kafa yordu. 2010 yılında Erzurum- Atatürk Üniversitesi'nde I. Uluslararası Tarih Eğitimi Kongresi'ne katıldı ve Tarih Eğitimi üzerine bir bildiri sundu. 2011 yılında Bosna-Hersek-Mostar'da "*Balkanlarda Yeni Perspektifler*" konulu Sempozyum'a bildiri sundu. 2012 senesinde Niğde ilinde Uluslararası Niğde Dil-Tarih-Kültür Sempozyumu'nda bildiri sundu. Aynı yıl Uluslararası Nevşehir Dil-Tarih-Kültür Sempozyumu'na da bildiri ile katıldı. 2012 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Doktora'ya başladı. 2013 senesinde girdiği yabancı dil, genel kültür ve genel yetenek yazılı ve mülakat sınavları neticesinde Devlet tarafından Almanya Stuttgart Lauda-Könningshofen Türk Kültürü Okutmanlığı'na atandı. Aldığı bir kararla tüm görevlerinden istifa ederek özel sektöre geçti ve İstanbul'da üç yıla yakın eğitim yöneticiliği yaptı. 2016 yılında doktora çalışmalarını tamamladı. Bu dönemde ise; Tarihi hadiseler ve Tarihi şahsiyetler üzerinde Multi-disipliner ve Inter-disipliner yaklaşım içinde genelde Psikoloji kuramları, özelde Psikanalitik metot ile yeniden okuma denemeleri (Psychohistoria) üzerine çalışıyor. Halen Karatay Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmalarına devam eden Hüseyin Hilmi ALADAĞ evli ve iki çocuk babasıdır.